

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 115 leden, te weten:

Aarts, Alders, De Beer, Beinema, Van den Bergh, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, De Boer, De Boois, Borgman, Braams, Brouwer, Bruggeman, Van der Burg, Buurmeijer, Cornelissen, Couprie, Dijkman, Dijkstal, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Engwirda, Ernsting, Van Erp, Van Es, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Franssen, Frinking, Haas-Berger, Van Heems-kerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermsen, Hummel, Van Iersel, Janmaat, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Kamp, Keja, Knol, De Kok, Kombrink, Konings, De Korte, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Lauxtermann, Leerling, Leijse, Van der Linden, Linschoten, Lucassen-Stauttener, Mateman, Meijer, Mik, Moor, Van Muiden, Müller-van Ast, Niessen, Nijhuis, Nijland, Nijpels, Van Noord, Nypels, Oomen-Ruijten, Den Ouden-Dekkers, Paulis, Poppe, De Pree, Rempt-Halmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Roethof, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Scharfman, Schutte, Spieker, Stemerding, Stoffelen, Terpstra, Tommel, Van den Toorn, Ter Veld, Te Veldhuis, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos, K. G. de Vries, De Waart, Wagenaar, Weijers, Weisglas, Wessel-Tuinstra, Wiebenga, Willems, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heren Rietkerk, minister van Binnenlandse Zaken, Brokx, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Van Zeil, staatssecretaris van Economische Zaken, en De Graaf, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Jacobse, Konings, Groenman, Rienks, Wallage, Braams, Borgman en Wagenaar, alleen voor het eerste deel van de vergadering;

Metz en Den Uyl, wegens bezigheden elders;

Bosman en Beckers-de Bruijn, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsvoorstel **Regelen met betrekking tot de bevordering van de deelname van gehandicapten aan het arbeidsproces (Wet arbeid gehandicapte werknemers) (17384)**.

(Zie vergadering van 30 januari 1986.)

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Het verheugt mij dat het voorstel van wet arbeid gehandicapte werknemers nu in deze Kamer wordt behandeld. Ik dank alle woordvoerders voor hun bijdrage aan dit toch wel belangrijke debat.

Veel woordvoerders hebben het woord 'eindelijk' gebruikt. Het heeft inderdaad lang geduurd. De oorzaken van de opgelopen vertraging zijn in de uitgewisselde stukken meer dan uitvoerig toegelicht. Het heeft geen zin, daar nu verder bij stil te staan.

Het gaat om een voorstel dat inhoud wil geven aan de noodzaak van een actief reïntegratie- en integratiebeleid voor gehandicapten. Het doet mij genoegen, te kunnen constateren dat die doelstelling de instemming van alle woordvoerders heeft gekregen. Over de uitwerking van die doelstelling bestaat geen overeenstemming. De heren Wolters, Schutte, Van der Vlies, Leerling en Nijhuis hebben zich ook met de grote

lijnen van die uitwerking akkoord verklaard, zij het dat zij ieder voor zich bij sommige onderdelen nog wel vraagtekens plaatsen. De heer Willems, mevrouw Groenman, de heer Spieker, mevrouw Beckers en mevrouw Brouwer hebben een voorkeur voor de systematiek van het dwingend karakter van het oorspronkelijke wetsvoorstel.

Het lijkt mij dat deze scheiding der geesten vooral samenhangt met het vertrouwen dat men heeft in de bereidheid en de mogelijkheid van sociale partners om de op te leggen taakstelling van de wet te realiseren. Ik kom daar nog op terug.

Intensivering van het beleid, gericht op deelname aan het arbeidsproces door gehandicapten, is de inzet van het wetsvoorstel waarover wij nu spreken. De zwakke arbeidsmarktpositie van deze groep vindt voor een belangrijk deel haar oorzaak in vooroordelen ten aanzien van de arbeidsmogelijkheden van gehandicapten. De heer Nijhuis heeft hierover behartigenswaardige woorden gesproken. Hij sprak terecht van koudwatervrees. Het zijn die vooroordelen die het kabinet met deze voorstellen beoogt te bestrijden. Er zijn in Nederland teveel mensen arbeidsongeschikt.

De heer Nijhuis sprak van een triest wereldrecord en de heer Schutte van een stijging tot recordhoogte. Het aandeel van de personen met psychische klachten daarin is – ik ben dat met de heer Leerling eens – verontrustend groot. De heer Leerling trok de conclusie dat dus het individualiseringsproces in de maatschappij zoals hij dat opvat, verantwoordelijk zou zijn voor een groot deel van de groei van het AAW/WAO-bestand. Die conclusie lijkt mij wat te snel getrokken. Het determinantenrapport noemt dit proces slechts als één van de mogelijke oorzaken en invloeden.

Naast vooroordelen zijn er voor de gehandicapten extra belemmeringen om aan het arbeidsproces deel te nemen, zoals de ontoegankelijkheid

De Graaf

van gebouwen, het onvoldoende op de gehandicapten gericht zijn van produktie- en werkmethode en de reacties van de directe omgeving. Ook die belemmeringen wil de WAGW zoveel mogelijk verhinderen. Ik ben het met de heer Wolters eens dat het eigenlijk jammer is dat de aandacht in bij voorbeeld de media vrijwel alleen uit is gegaan naar de quotumregeling, waardoor andere aspecten van de voorstellen nog te weinig bekend zijn geworden.

Dit betekent vooral dat in de voorlichting over de WAGW die andere aspecten zoals de wijziging van artikel 30 van de Ziektewet en de invoering van een artikel 57a in de AAW, extra aandacht en nadruk zullen moeten krijgen.

Niet alleen werkgevers en werknemers zijn maatschappelijk verantwoordelijk voor de reïntegratie en integratie van gehandicapten in het arbeidsproces, maar de samenleving als geheel is daar verantwoordelijk voor. Wij stellen voor om door middel van de WAGW het kader vast te leggen, waarbinnen sociale partners dit doel moeten zien te verwezenlijken. Een wettelijk kader is nodig, omdat er anders geen garantie is voor goede resultaten. De Wet plaatsing minder-valide arbeidskrachten is te vrijblijvend en daarom niet effectief gebleken.

Het is niet zo dat dit wetsvoorstel, zoals de heer Spieker deed voorkomen, aan werkgevers en werknemers geheel vrijblijvend enkele inspanningsverplichtingen zou opleggen. Er is – en dat is het belangrijkste verschil met de Wet plaatsing minder-valide arbeidskrachten – in voorzien dat bij in gebreke blijven van sociale partners een quotum wordt opgelegd. Na drie jaar zal worden beoordeeld welke resultaten zijn bereikt, in de eerste plaats uitgedrukt in arbeidsplaatsen voor gehandicapten. Het gaat dus niet om de beoordeling of er tegen die tijd voldoende en goede intenties zijn, maar om de feitelijke resultaten.

Ik kom daar nog op terug. De verwachting van het kabinet en van een aantal fracties in deze Kamer, dat sociale partners zich zullen inspannen om te taakstelling te halen, is gebaseerd op onze inschatting van het verantwoordelijkheidsgevoel van partijen en op het feit dat wij verwachten dat partijen liever zelf methoden ontwikkelen, dan een quotum opgelegd krijgen.

De heer **Spieker** (PvdA): Een van de punten van de kritiek van de Raad van State was, dat niet goed beargumenteerd is waarom er van de quotumverplichting is afgestapt. Kan de staatssecretaris mij nu duidelijk maken waarop de verwachting van het verantwoordelijkheidsgevoel van de sociale partners is gebaseerd, aangezien dat tot op heden niet is gebleken.

Staatssecretaris **De Graaf**: Op het vertrouwen dat ik zojuist onder woorden heb gebracht, ten aanzien van de inspanningsverplichting van de sociale partners, omdat, anders dan in de huidige wettelijke regeling, er nu wel heel duidelijk een stok achter de deur is. Als men namelijk niets gaat doen, komt er een quotumverplichting, variërend van 3 tot 7%, waarop men bepaald niet zit te wachten. Men wil de zaak daarom liever zelf regelen. Ik heb in die zin voldoende vertrouwen in de sociale partners. De heer Spieker kennelijk niet, maar ik kan dat vertrouwen niet bij hem overbrengen.

Ik heb kennelijk iets meer vertrouwen in sociale partners, dus ook in de vakbeweging, dan de heer Spieker. De heer Spieker weet ook heel goed, dat de keuze die nu door ons is gemaakt met name ook is gebaseerd op een van de alternatieven die is aangegeven in het SER-advies en is aangedragen door het CNV. Ik mag hopen en vertrouwen, dat de aanbeveling die daar is gedaan ook werkelijk zo veel mogelijk door de sociale partners zal worden waargemaakt.

De heer **Spieker** (PvdA): Het gaat mij te ver, omdat u zegt dat u het volste vertrouwen heeft. Ik zeg dit overigens ook tegen de regeringspartijen. Als in de memorie van toelichting wordt gezegd: voor het geval men in gebreke blijft moet er duidelijk een stok achter de deur aanwezig zijn, kan men toch niet spreken van een groot vertrouwen in de sociale partners?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik kan beter mijn betoog op dit punt eerst afmaken, want ik was nog niet helemaal klaar.

De sociale partners hebben deze voorkeur meer dan eens laten blijken.

Het gaat zeker niet om een soort 'zieligheidsgevoel' zoals de heer Willems dat uitdrukte. Ik ben niet zo pessimistisch over de inventiviteit van sociale partners als de heer Willems. De heer Leerling sprak in dit verband van het 'in creatieve

veelvormigheid de zorg voor elkaar opnieuw gestalte geven'. Ik verwacht dat de sociale partners daartoe bereid en ook in staat zullen zijn. Aan inventiviteit en creativiteit heeft het in die kringen nooit ontbroken.

Men weet, zoals de heer Leerling zei, dat de strijd tegen de sterke stijging van het aantal arbeidsongeschikten eenzelfde prioriteit behoort te hebben als de bestrijding van de werkloosheid. De WAGW zal ervoor zorgen dat op de onderhandelingsagenda's van partijen maatregelen ten behoeve van gehandicapten veel meer dan voorheen een belangrijk onderwerp zal zijn.

De heer Spieker zei dat men al zoveel aan zijn hoofd heeft. Op zich is dat juist. Men moet en zal er echter aan wennen dat ook de positie van de gehandicapten telkens weer bespreking behoeft en dat resultaten moeten worden bereikt, wil niet door de overheid worden ingegrepen. Dit alles afwegend, hebben wij er vertrouwen in, dat werknemers en werkgevers loyaal en inventief aan de invulling van hun taakstelling zullen werken.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Voorzitter! Hoe brengt de staatssecretaris deze mening in overeenstemming met de uitspraak van de heer Van Brussel van het VNO die ik in eerste termijn heb geciteerd. Die zei namelijk dat het hoofddoel van de ondernemer is, een goed produkt op de markt te brengen en dat de ondernemer de samenstelling van het personeel daarop moet kunnen afstemmen, waardoor het vaak minder goed mogelijk is gehandicapten in te zetten.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! De wet die nu aan de orde is, legt een aantal verplichtingen op aan werkgevers en werknemers. Aan die verplichtingen zal voldaan moeten worden. Als dat niet gebeurt, zal de overheid niet afwachten, maar een verplichte quotering voorschrijven. De wet geeft dit aan. Ik weet dat deze stok achter de deur er is en daarom heb ik er vertrouwen in dat de sociale partners samen de zaak goed zullen regelen.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Jawel, maar wij spreken nu over het kernpunt van deze wet. U zegt dat u het volste vertrouwen in de sociale partners heeft dat er rekening met de gehandicapte werknemers wordt gehouden. Maar zo'n uitspraak van een niet onbelangrijke functionaris van het VNO moet u toch aan het

De Graaf

denken zetten. Kennelijk heeft de ondernemer iets anders aan zijn hoofd dan het aantal gehandicapten in zijn bedrijf te vergroten, zeker in deze tijd. Ik vraag mij af hoe u op die uitspraak reageert. Als die uitspraak tekenend is voor het beleid van werkgevers dan worden ook met deze wet de kansen van gehandicapten op werk helemaal niet beter.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik verwijf hierbij naar de opstelling die de sociale partners in de Sociaal Economische Raad hebben ingenomen en die zij in het advies hebben verwoord ten aanzien van de noodzaak van de bescherming van de positie van de gehandicapte op de arbeidsmarkt. Hierover zijn door vertegenwoordigers van beide centrale organisaties zeer behartigenswaardige woorden gezegd. Hieruit blijkt dat men wel degelijk zorg heeft voor de positie van de gehandicapte op de arbeidsmarkt en ook bereid is daarvoor iets te doen.

Ik neem aan dat men niet voor niets een dergelijke opstelling tot uitdrukking brengt in een SER-advies. Dit geeft mij voldoende vertrouwen dat hetgeen ik heb gezegd ook bewaarheid zal worden.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Voorzitter! Bij de behandeling van dit wetsvoorstel gaat het om de beantwoording van de vraag welke verantwoordelijkheid de overheid draagt. De staatssecretaris kan niet steeds verwijzen naar uitspraken van sociale partners als de werkelijkheid is dat de positie van de gehandicapte in de onderneming bijzonder moeilijk is. Daarom zijn er ook zoveel arbeidsongeschikten in Nederland. Als de staatssecretaris met een uitspraak zoals ik die zojuist heb geciteerd wordt geconfronteerd, is het zijn verantwoordelijkheid om te erkennen dat dit een probleem is op de arbeidsmarkt. Hij zou daaruit de conclusie moeten trekken, dat de overheid strenger moet optreden en eventueel een verplichting moet opleggen. Dit is de kern van de discussie.

Staatssecretaris **De Graaf**: Wat u nu zegt doen wij ook.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Neen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Eventueel zullen wij die verplichting opleggen. Dat is de systematiek in de wet. Daar neemt de overheid haar verantwoordelijkheid.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Om alle misverstanden te voorkomen, ik zeg niet dat dit wetsontwerp een goede zaak is, want de regering gaat de komende drie jaar de verantwoordelijkheid uit de weg. Ik vind dat die verantwoordelijkheid nu moet worden genomen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Inderdaad bestaat er op dit punt een verschil in opvatting. Wij zijn ook zeer bewust en gemotiveerd afgeweken van de oorspronkelijke wetsvoorstellen, omdat wij van oordeel zijn dat de oorspronkelijke rigide vorm van een quotering van vijf procent zonder meer, niet functioneert. Men kan het standpunt daarover van meerdere partners in het advies van de Sociaal Economische Raad lezen. Wij hebben nu gekozen om primaal de verantwoordelijkheid te leggen bij de sociale partners, die in dezen ook een verantwoordelijkheid hebben. Daarmee trekt de overheid zich niet terug, geenszins. Er komt een duidelijke wettelijke regeling, die ook aan de overheid verplichtingen oplegt als er niets of onvoldoende gebeurt.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Over drie jaar.

Staatssecretaris **De Graaf**: Laat mevrouw Brouwer zich niet ongerust maken. In de advisering van de sociale partners, ook van de werknemersorganisaties, is toch de opvatting terug te vinden dat men niet in één keer, van de ene op de andere dag, deze zaken kan realiseren. Lees het SER-advies er nog maar eens op na.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Ja precies, maar u heeft een andere verantwoordelijkheid.

De heer **Spieker** (PvdA): Ik wil juist even naar dat SER-advies waar de staatssecretaris het steeds maar over heeft. In dat advies zijn drie totaal verschillende standpunten opgenomen, waarbij één partij een goed compromis heeft getracht te zoeken tussen de twee uitersten. De staatssecretaris wil toch niet zeggen dat het standpunt van de FNV hetzelfde is als dat van de werkgevers?

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat heb ik toch ook niet beweerd?

De heer **Spieker** (PvdA): U heeft het over het SER-advies, waaruit dit wetsontwerp is voortgevloeid.

Staatssecretaris **De Graaf**: En over de analyse van het SER-advies. De zorg van de sociale partners, zowel

werkgevers als werknemers en Kroonleden over de positie van de gehandicapten op de arbeidsmarkt klinkt in dat hele advies door. Alleen over de vraag hoe deze problematiek op kortere en langere termijn moet worden aangepakt lopen de gedachten uiteen. Bij allen bestaat echter de overtuiging dat er iets extra moet worden gedaan voor de gehandicapten, vanwege hun zwakkere positie op de arbeidsmarkt. Daarover bestaat geen verschil van mening en daaruit put ik ook mijn vertrouwen.

Mevrouw Groenman citeerde een uitspraak van mij op een algemene ledenvergadering van de vereniging AVO in 1982. Op die vergadering heb ik een relatie gelegd tussen de economische perspectieven en de WAGW. Zij vroeg of ik nogmaals op deze relatie wilde ingaan. Er is onmiskenbaar een zeker verband tussen de economische situatie van ons land en de positie van de gehandicapten op de arbeidsmarkt. Die positie is slechter als het met de economische situatie slechter gesteld is. Dit betekent niet dat bij het aantrekken van de economie de WAGW minder hard nodig zou zijn. De positie van gehandicapten op de arbeidsmarkt blijft dan achter bij die van de gezonde werklozen, met wie zij moeten concurreren. Dit toont te meer aan dat een wet als de WAGW ook thans noodzakelijk is en noodzakelijk blijft.

De heer Van der Vlies vroeg mij nog eens nader in te gaan op een zinsnede in de nota naar aanleiding van het eindverslag waarin wordt gezegd dat de bezwaren van ondernemers thans inderdaad zwaarder hebben gewogen dan voorheen, maar niet zwaarder dan de belangen van de gehandicapten. In het voetspoor van het CNV – de heer Spieker haalde dat standpunt aan – hebben wij de WAGW gewijzigd. Weliswaar is met deze wijziging aan de bezwaren van onder andere de ondernemers tegemoet gekomen, maar hadden wij die bezwaren zwaarder laten wegen dan die van de gehandicapten, dan hadden wij waarschijnlijk van invoering van de WAGW afgezien.

Dat is dus niet gebeurd.

De heren Wolters, Spieker en Leerling merkten al op dat de WAGW een totaalpakket maatregelen inhoudt, gericht op de bevordering van reïntegratie en integratie.

Ik noem ze kort op. Ik wijs op de rechtstreeks stimulerende maatregel, namelijk de mogelijkheid van het

De Graaf

opleggen van een quotumpercentage bij algemene maatregel van bestuur. Ik wijs ook op de mogelijkheid tot het verlenen van een bijdrage in de kosten van de verplichte aanpassing van de arbeidsplaats en de inrichting van het bedrijf aan de gehandicapte werknemer. Ik wijs verder op de verplichting van de werknemer die een ziekengelduitkering geniet, om mee te werken aan een volledige of gedeeltelijke werkherleving in passende arbeid.

Ik wijs vervolgens op de mogelijkheid van verhaal op de werkgever die zonder deugdelijke grond weigert om zijn zieke werknemer de kans te geven passende arbeid te verrichten. Ten slotte wijs ik op het verbeteren van de ontslagrichtlijnen die de directeurs van de arbeidsbureaus dienen te hanteren, met name bij ontslagprocedures voor gehandicapten. De door de SER in zijn advies van februari 1982 genoemde maatregelen zijn voor een groot deel in de WAGW opgenomen, zeg ik in reactie op een opmerking van de heer Spieker.

Van de zijde van alle fracties is ingegaan op het feit dat de WAGW aanvankelijk een uniforme quotumverplichting van 5% bevatte en op het feit dat deze verplichting nu is vervallen. Deze te rigide verplichting is vervangen door een flexibeler systeem, waarbij de macro-doelstelling, zoals de heer Nijhuis terecht constateerde, gebleven is op 5% van alle arbeidsplaatsen ten behoeve van gehandicapten.

De overheid kan een quotum bij algemene maatregel van bestuur opleggen. Het quotumpercentage kan variëren van 3 tot 7. Zo'n algemene maatregel van bestuur kan drie jaar na inwerkingtreding van de WAGW genomen worden. De overheid zal hiertoe pas overgaan, nadat zij ter zake advies heeft ontvangen.

In diverse kamerstukken inzake de WAGW zijn voorbeelden van mogelijkerwijs door de sociale partners te nemen maatregelen ter voorkoming van arbeidsongeschiktheid en tot plaatsing of herplaatsing van gehandicapten in het arbeidsproces genoemd.

De heer **Spieker** (PvdA): Ik weet niet wanneer de staatssecretaris op dit onderdeel terugkomt. Daarom stel ik nu vast deze vraag: kan hij een beeld schetsen van de wijze waarop de sociale partners nu op bedrijfstakniveau moeten opereren?

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter. Ik was bezig met het schetsen van dat beeld. Ik heb een aanloopje genomen en ik ga nu verder.

Ter mogelijke invulling van de taakstelling door werkgevers- en werknemersorganisaties geef ik een serie voorbeelden.

1. Het gezamenlijk door werkgevers in het leven roepen van een instelling die scholing van gehandicapte werknemers ten doel heeft of op andere wijze de reïntegratie van gehandicapten nastreeft.

2. Invoering van een systeem van herplaatsing of eventueel plaatsing van gehandicapten in een bedrijfstak.

3. Invulling van een beleid ten aanzien van de veiligheid, de gezondheid en het welzijn van de werknemers; bij voorbeeld denk ik aan verbetering van de arbeidsomstandigheden.

4. Inschakeling van de bedrijfsgezondheidsdienst of de bedrijfsarts, ook als dat niet verplicht is.

5. In het kader van het aanstellingsbeleid verdient het aanbeveling een arbeidskundig belastingprofiel op te stellen om het stellen van te hoge eisen te voorkomen. Voorts valt te denken aan het systematisch opsporen van voor gehandicapten geschikte functies.

6. Het reserveren van arbeidsplaatsen voor gehandicapten.

7. Verzuimbegeleiding vanuit de arbeidsorganisatie.

8. De tijdelijk of blijvende aanpassing van de arbeidsplaats.

9. Het treffen van voorzieningen, al dan niet tijdelijk, tot behoud, herstel of bevordering van de arbeidsgeschiktheid.

10. De aanpassing van de arbeidstaak door het geven van gelegenheid tot het verrichten, al dan niet tijdelijk, van andere passende werkzaamheden bij de eigen of andere werkgever.

11. Het gebruik maken van de wettelijke mogelijkheden zoals die in het voorstel van de WAGW zijn besloten. De artikelen die hierop betrekking hebben kent men. Het gaat hierbij om tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan de aanpassing van de arbeidsplaats, de produktie en de werkmethode, aan de bij de arbeid te gebruiken hulpmiddelen en aan de inrichting van het bedrijf. De Ziekwet hield de mogelijkheid om de werknemer te verplichten, aan een gehele of gedeeltelijke werkherleving in passende arbeid mee te werken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat met deze opsomming voldoende voorbeelden zijn aangedragen.

De heer **Wolters** (CDA): Ik onderschrijf deze indrukwekkende lijst van initiatieven en mogelijkheden maar ik meen toch dat zij maar één doel hebben, namelijk of voorkomen dat mensen instromen in de WAO en een arbeidsplaats, al dan niet aangepast of op een andere plaats, behouden, of de mogelijkheid creëren dat mensen gemakkelijker instromen. Per saldo kan het resultaat van al deze zaken slechts worden gemeten aan de hand van het aantal arbeidsplaatsen. Is de staatssecretaris het met deze conclusie eens? Ik realiseer mij dat het allemaal niet van de ene dag op de andere kan maar uiteindelijk zal alles toch moeten resulteren in aantallen arbeidsplaatsen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Een reactie op deze interventie is opgenomen in het vervolg van mijn betoog. Ik zal immers nog ingaan op de criteria, die wij hanteren bij het meten van de resultaten. Inderdaad gaat het om het werkelijk plaatsen van gehandicapten en om de aantallen.

De heer **Spieker** (PvdA): Als ik dit inderdaad indrukwekkende lijstje overzie, geloof ik toch dat er maar twee punten van de elf zijn, waarvan men kan zeggen dat zij betrekking hebben op het uitstromen uit de WAO naar de arbeidsplaatsen.

De **Voorzitter**: Vindt u dit nu niet typisch een zaak voor de tweede termijn? U gaat nu een betoog houden maar de opsomming op zichzelf was duidelijk. Daarop is ongetwijfeld af te dingen maar u dient dit in tweede termijn te doen.

De heer **Spieker** (PvdA): Dan stel ik een vraag. Dat men op het niveau van de bedrijfstak tot regels moet komen, begrijp ik. Hoeveel tijd is er echter mee gemoeid voor de stukken, waarin dit is neergelegd, bij de bedrijven terecht zijn gekomen?

Staatssecretaris **De Graaf**: Gelet op deze vraag lijkt het mij verstandig, mijn verhaal gewoon voort te zetten. Ook de reactie op deze vraag ligt in het vervolg van mijn betoog besloten.

Mijnheer de Voorzitter! Sociale partners dienen bij de invulling van hun taak uit te gaan van een minimum-quotumpercentage van 3. Dit is al in de kamerstukken vermeld. Echter, deze 3% vormt geen doel van deze invulling, zoals de heren Van der Vlies en Schutte vrezden. Het doel wordt gevormd door het quotumpercentage 5. Dit is het belangrijkste criterium. Met behulp van het geven van voorlichting zal dit aspect

De Graaf

worden benadrukt, weliswaar niet uniform, zoals mevrouw Groenman wenste. Het quotumpercentage 5 is het uitgangspunt.

Zoals de woordvoerders bekend is, spelen verschillende factoren een rol vóór tot oplegging van een quotumpercentage aan een deel of de gehele bedrijfstak, dan wel een onderdeel van de openbare dienst, kan worden besloten.

Allereerst is van belang in welke mate de taakstelling is gerealiseerd. Het gaat hierbij om de vraag of en in welke mate in de verschillende delen van de bedrijfstakken dan wel onderdelen van de openbare dienst (re)integratie-effecten optreden. Bij meting daarvan kunnen cijfers inzake de instroom van gehandicapten met een arbeidsongeschiktheidsuitkering in het arbeidsproces en inzake de uitstroom van de gehandicapte werknemers uit het arbeidsproces naar de groep personen, die een arbeidsongeschiktheidsuitkering genieten een belangrijke rol spelen. Voorts is van belang of er preventieve maatregelen, gericht op voorkoming van uittreding van werknemers wegens ongeschiktheid zijn getroffen.

De heer **Wolters** (CDA): De staatssecretaris heeft het nu over 'een belangrijke rol'. Mijn interventie had echter de bedoeling, aan te geven dat het dé belangrijkste rol is en dat de rest bestaat uit de middelen om het doel te bereiken.

Staatssecretaris **De Graaf**: Het is één van de zaken die hierbij een rol spelen.

De heer **Wolters** (CDA): Ik wil voorkomen dat doel en middelen door elkaar worden gehaald. Doel is uitstroom uit het arbeidsproces te voorkomen en de instroom te bevorderen. Daar heeft u een aantal middelen voor. Als u zegt, dat het een belangrijke rol speelt, meen ik dat dat niet goed is geformuleerd. Het moet de belangrijkste rol spelen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik ben het daarmee eens. Als je door een goede preventie dat doel kunt bereiken, ben ik bijzonder tevreden. Er moeten echter ook andere maatregelen worden getroffen. Dat hebben de ervaringen met betrekking tot de wet inzake de plaatsing gehandicapte arbeiders ook wel geleerd.

De heer **Spieker** (PvdA): Als een werkgever niet aan die 5% voldoet en

hij heeft daar kennelijk goede argumenten voor en ook de nodige maatregelen genomen, vervallen dan de arbeidsplaatsen waar wij het nu over hebben?

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! De heer Spieker is te ongeduldig. Deze vraag komt nog aan de orde in mijn betoog. Dan zal blijken of hij tevreden is met het antwoord.

Mijnheer de Voorzitter! De sociale partners zullen 5% als richtsnoer moeten nemen en zich vervolgens moeten afvragen of in de eigen bedrijfstak of in het eigen bedrijf de omstandigheden zodanig zijn dat er reden is, te mikken op een hogere inzet of dat er bijzondere omstandigheden zijn waardoor op voorhand niet aannemelijk is dat de 5% kan worden gehaald. Men moet zich dan in principe richten op niet minder dan 3%. Veel sprekers hebben gevraagd te verduidelijken welke criteria bij het beoordelen van het halen van de taakstelling zullen worden gehanteerd. Wij zitten hier met een dilemma.

Naarmate die criteria concreter worden gemaakt, wordt de onderhandelingsvrijheid beperkter. Verder zou een te vergaande concretisering kunnen betekenen dat al op voorhand excuses worden aangedragen om lager te gaan zitten dan het percentage van 5. Het is moeilijk om dit gevaar te vermijden en tevens tegemoet te komen aan de wens van veel woordvoerders om meer duidelijkheid over de criteria te geven. Zij hebben echter gelijk als zij zeggen dat het ook voor sociale partners van belang is, wat meer houvast te hebben.

Het eerste criterium waaraan over 3 jaar getoetst zal worden, is de vraag of de 5% daadwerkelijk is gehaald. Als dat het geval is, wordt toch bezien of 5% voor de betrokken tak van bedrijvigheid niet een te lage inzet is. Als de 5% niet is gehaald, zullen de redenen die daarvoor worden aangevoerd worden getoetst.

Daarbij kan de economische situatie van een bedrijfstak een rol spelen. Gaat het om een bedrijfstak die drastisch is ingekrompen, zoals in eerdere jaren in de textiel is gebeurd, dan moet voor een lagere invulling dan 5% begrip worden opgebracht. Is het een non-profit- of semiprofit-organisatie, dan kan de afhankelijkheid van externe geldgevers in aanmerking worden genomen. Een drastische vermindering van het beschikbare budget maakt verschuivingen in de personeelsfeer moeilijker.

Iets dergelijks geldt voor de financiële situatie van 'n bedrijf. Is die slecht en heeft dat geleid tot personeelsinkrimping, dan is dat een mogelijke oorzaak voor een verhoudingsgewijs laag percentage gehandicapten. Het wel of niet betalen van vennootschapsbelasting heeft daar, anders dan de heer Willems veronderstelde, niets mee te maken. Het gaat om de gevolgen voor de personeelsituatie. Is een bedrijfstak samengesteld uit vooral zeer kleine ondernemingen of vooral uit grote of zeer grote ondernemingen, dan kan dat een redelijke verklaring zijn voor een verschil in invulling van taakstelling.

Voorts wil ik de volgende factoren die van belang zijn alvorens tot oplegging van een quotumpercentage wordt besloten, noemen: de aard van de werkzaamheden, de specifieke eisen die een bepaalde sector aan zijn werknemers stelt en de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten in een bepaalde sector. Een en ander geldt ook voor de criteria ter bepaling van de uitzondering van een categorie van ondernemingen van het bij algemene maatregel van bestuur op de leggen quotum, alsmede ter bepaling van de onthefing van een bepaalde onderneming van de quotumoplegging aan een bedrijfstak waartoe deze onderneming behoort. Dit uitzonderen van een categorie van ondernemingen van het bij algemene maatregel van bestuur opgelegde quotum vindt in die algemene maatregel van bestuur plaats. Het ontheffen van individuele ondernemingen gebeurt bij ministeriële beschikking.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Voorzitter! De staatssecretaris noemde als een van de factoren de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten in een speciale bedrijfstak. Kan hij nader uitleggen wat dat te maken heeft met de ontheffingsmogelijkheid die hij in de algemene maatregel van bestuur wil regelen?

Staatssecretaris **De Graaf**: Het ging mij in dat kader niet om de ontheffingsmogelijkheid, maar om het noemen van een aantal factoren die een rol kunnen spelen bij het formuleren van het quotumpercentage variërend van 3 tot 7. Ik heb een geheel samenstel genoemd. De concrete beoordeling daarvan kan pas plaatsvinden op het moment dat tot invulling van het beleid is gekomen. Dan kan worden beoordeeld of het quotum al dan niet reëel is.

De Graaf

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Dat begrijp ik, maar ik begrijp niet in welke richting de staatssecretaris denkt. Als er sprake is van te weinig aanbod van werknemers voor een bepaalde bedrijfstak, dan zou men kunnen zeggen dat er meer gehandicapten in dienst moeten worden genomen. Als juist veel mensen in die bedrijfstak willen werken, dan hebben gehandicapten minder kans. Als de staatssecretaris in die richting denkt, zou ik dat graag van hem vernemen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik vind dat een te rigide denken. Ondernemingen en bedrijfstakken hebben te maken met het aanbod van arbeidskrachten en hun behoefte eraan. U vraagt mij dat concreet in te vullen, maar dat kan ik niet. Het kan een factor zijn bij de afweging van het percentage dat men aanvaardbaar acht. Dat kan niet op willekeurige gronden, het moet een reële factor zijn die dan ook terecht wordt meegewogen.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Maar, Voorzitter, het is zo'n belangrijke factor in een tijd van grote werkloosheid. Wij zien nu dat er voor vrijwel elke vacature zeer vele sollicitanten zijn. Je kan dan ook zeggen dat als de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten als factor worden genomen ter bepaling van het percentage gehandicapten per onderneming, dit altijd in het nadeel van de gehandicapten zal uitvallen. Daarom denk ik dat de staatssecretaris zich wel uit moet spreken, juist omdat de arbeidsmarktsituatie zo ontzettend moeilijk is voor arbeidsongeschikten!

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter, ik heb ook al gezegd dat de slechte arbeidsmarktsituatie een extra beperkende factor voor gehandicapten is en dat die ons er ook toe brengt, een wettelijke regeling te maken. Ik heb een serie factoren genoemd die bij het geheel moeten worden betrokken. Mevrouw Brouwer pikt er nu één uit en geeft er een formule voor die ik zeker niet wil hanteren, want dan zou inderdaad bij wijze van spreken niemand aan zijn verplichtingen behoeven te voldoen. En dat was geenszins de bedoeling van de opsomming van die factoren; die moeten op een goede manier bij de afweging worden betrokken.

De heer **Schutte** (GPV): Voorzitter! Ik wil nog graag wat opheldering over de percentages. Het percentage

van 3 is een minimum; na drie jaar zal getoetst worden of het percentage van 5 daadwerkelijk is bereikt. Als dat kan, vind ik het prima, maar op basis waarvan gaat de staatssecretaris dan met de wet in de hand toetsen, of de doelstelling van 5% verwezenlijkt wordt?

Dat percentage komt immers in de wet niet meer voor; er is alleen voorzien in een vrij lange procedure om tot een verplichting te komen als na drie jaar blijkt, dat het behaalde percentage niet hoog genoeg is. Zal zich dan niet toch het effect voordoen dat ik vreesde, namelijk dat na die drie jaar een groot aantal bedrijven dat minimum van 3% blijkt te hebben aangehouden?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik koester de hoop dat dit niet het geval zal zijn, omdat in de wet de mogelijkheid is opgenomen van een quotering van 3 tot 7%. En bij de toetsing moet ook bewust nagegaan worden, of het percentage in redelijkheid hoger dan 5 zou kunnen zijn. Bij zo'n benadering behoeft zich niet het door de heer Schutte gevreesde effect voor te doen.

Nogmaals, bij de beantwoording van de vraag of we bij algemene maatregel van bestuur tot die quotering moeten overgaan, nemen we dat percentage van 5 als uitgangspunt. Er kunnen omstandigheden zijn die het begrijpelijk maken dat niet dat percentage wordt aangehouden; ik heb enige factoren genoemd. Er kunnen ook omstandigheden zijn waarin het redelijk is om een hoger percentage aan te houden.

De heer **Schutte** (GPV): Zou het dan niet voor de hand liggen om wat beter uit de tekst van de wet te laten blijken, dat die 5% in feite de taakstelling vormt, met de bekende uitzonderingen, omdat anders toch gevreesd moet worden dat het enige handvat dat de wet biedt, namelijk dat percentage van 7 opleggen via een omslachtige procedure, als een soort uiterste middel zal gaan werken, als de verwachting uitkomt dat het percentage over het algemeen 3 zal zijn?

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat wilden wij juist niet in de wet vastleggen – het was het oorspronkelijke percentage – omdat wij een differentiatiemogelijkheid van 3 tot 7% hebben ingebouwd. Ik hoop en verwacht dat de macro-doelstelling van 5% verwezenlijkt zal worden.

De heer **Spieker** (PvdA): Als nu op bedrijfstakniveau de uitkomst 3 of

4% is, hoe stelt de regering zich dan voor, toch nog een hoger quotum te bereiken?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb gezegd dat de overwegingen die in dit verband een rol spelen, dan in dat kader zullen moeten worden beoordeeld. Dan zal ook gelet moeten worden op de adviezen. Maar nogmaals, we praten nog steeds over het moment waarop de overheid overweegt om in te grijpen met een algemene maatregel van bestuur. Ik hoop en verwacht, dat dat in een hoop bedrijfstakken niet nodig zal blijken te zijn en dat men er zelf wel uitkomt. Wat dat betreft verschillen wij van mening.

De heer **Spieker** (PvdA): Stel dat de bedrijfstak tot een bepaalde uitspraak komt, bij voorbeeld 3 of 4%, geheel volgens uw voorstellen. Ik zie niet in dat u dan kunt zeggen dat het te weinig is en dat het 5% wordt.

Staatssecretaris **De Graaf**: Die toets zal de overheid toch uit moeten voeren.

De heer **Spieker** (PvdA): Aan de hand waarvan?

Staatssecretaris **De Graaf**: Aan de hand van de criteria.

De heer **Spieker** (PvdA): De criteria worden gehanteerd door de bedrijfstak. Ik zie dat nog niet direct gebeuren, maar ik ben toch bereid om u daarin te volgen. Ik zie niet in welke criteria u dan wilt aanleggen om tot een hoger quotum te komen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Als blijkt dat het percentage bij de invulling overtuigend te laag is en als ook de adviseurs dat stellen, waarom kan het dan niet? Daarvoor heeft de overheid zich juist deze mogelijkheid verschaft. Ik begrijp best dat men sterke argumenten moet hebben om af te wijken van een regeling waarbij men bij voorbeeld op 4% is uitgekomen.

Er is echter een mogelijkheid om dat te toetsen. Als evident is dat de overeengekomen maatregel in redelijkheid niet juist is, mede gezien de uitgebrachte adviezen, dan heeft de overheid de bevoegdheid om een verdergaande maatregel te treffen. Dat kan pas werkelijk getoetst worden op het moment dat het zo ver is. Wij moeten natuurlijk ook ervaring opdoen met de wet.

De heer **Spieker** (PvdA): Ik ga ervan uit dat u op een eerder door mij gestelde vraag nog zult antwoorden

De Graaf

in het vervolg van uw betoog. Anders zal ik de vraag nog even stellen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik denk dat er nog wel een antwoord op komt.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): U weet het dus niet zeker?

Staatssecretaris **De Graaf**: Zeker weet je het nooit! De heer Spieker is er echter zelf bij! Als hij niet tevreden is, zal hij zijn mond wel open doen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Spieker vroeg, welke reïntegratiebevorderende maatregelen het niet halen van het minimumpercentage van 3 kunnen compenseren. Ik moet hem in zoverre corrigeren dat 5 moet worden gelezen in plaats van 3. Dat heb ik zojuist al uitgelegd. Indien men op een lager percentage dan 5 uitkomt, moet men dat argumenteren. Ik ben het met de heer Spieker eens, dat alle getroffen maatregelen moeten kunnen worden vertaald in arbeidsplaatsen. De heer Wolters heeft daar ook op gewezen.

Ik wijs er echter ook op dat plaatsingsbevorderende maatregelen niet tot aanwijsbare aantallen arbeidsplaatsen behoeven te leiden in de onderneming die deze maatregel treft. Deze maatregelen kunnen ook ten nutte zijn van het aantal arbeidsplaatsen dat elders voor gehandicapten toegankelijk wordt. Te denken valt aan scholing. Het is de bedoeling dat de sociale partners onmiddellijk na het van kracht worden van de WAGW starten met onderhandelingen ten behoeve van de reïntegratie en de integratie van gehandicapten.

Werkgevers dienen voorts vóór de aanloop van de eerste drie WAGW-jaren herplaatsingsbevorderende maatregelen te treffen. Een uitbreiding van drie naar zes jaar zal niet plaatsvinden. De overheid heeft gedurende de eerste drie WAGW-jaren reeds inzicht in de vraag, in hoeverre de taak door de sociale partners wordt ingevuld.

Te denken valt aan jaarverslagen van uitvoeringsorganen, CAO's en informatie van de Dienst Collectieve Arbeidsvoorwaarden, de Sociale Verzekeringsraad en de raden van toezicht. Als de taak naar ons inzicht onvoldoende wordt ingevuld, zullen wij de sociale partners hierop wijzen. Ik zeg dit in reactie op een opmerking van de heer Spieker.

De heer **Spieker** (PvdA): Dit is naar mijn mening toch in strijd met de regels die gelden voor het arbeids-

voorwaardenoverleg. Op bedrijfstak-niveau moet er iets geregeld worden, aan de hand van de 11 criteria die u zojuist hebt genoemd. Dat moet vervolgens een vertaling krijgen in de aangesloten bedrijven. Ik zie niet in dat de bedrijven daarop vooruit zullen lopen, zonder dat zij precies weten welke criteria zullen gelden. Ik zie dus niet in dat zij al maatregelen zullen treffen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Heb ik dat dan gezegd?

De heer **Spieker** (PvdA): U hebt gezegd, dat de werkgevers al in die termijn van drie jaar de nodige maatregelen moeten treffen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ja, in het kader van de discussie tussen de werkgevers- en werknemersorganisaties dient dat te geschieden. Ik had het toch niet over die ondernemingen? Wat de sociale partners in het overleg overeenkomen, vindt zijn weerslag op die ondernemingen. Dat is toch klontjes?

De heer **Spieker** (PvdA): Neen, nu komt mijn eerste vraag weer om de hoek kijken: hoe stelt de staatssecretaris zich die procedure binnen de bedrijfstak voor alvorens men tot invulling van die hele lijst is gekomen?

Staatssecretaris **De Graaf**: Werkgevers- en werknemersorganisaties zijn toch geen kwajongens! Die mensen weten toch ook wel wat hun wettelijke verplichtingen zijn en welke mogelijkheden ze hebben voor plannen in de onderhandelingen!

De heer **Spieker** (PvdA): Het gaat om de procedures die doorlopen moeten worden en om de instanties en de mensen die daarbij betrokken moeten worden alvorens al die zaken goed geregeld zijn! Daar gaat het om! Dat ze weten hoe ze zaken moeten realiseren, is tot daar aan toe! Maar de tijd voor het overleg over en weer!

Staatssecretaris **De Graaf**: Men gaat toch niet drie jaar overleggen! Loononderhandelingen hebben meestal op kortere termijn resultaten. Ten aanzien van dit soort zaken kan dat toch ook?

De heer **Spieker** (PvdA): Moet u eens nagaan hoe lang het overleg over andere zaken van het arbeidsvoorwaardenoverleg soms duurt voordat men enigszins tot overeenstemming is gekomen!

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Ik constateer simpel een gebrek

aan vertrouwen bij de heer Spieker ten aanzien van de sociale partners. Ik ga ervan uit, dat het wél zal lukken en ik vind, dat er voldoende reden is om van dat vertrouwen uit te gaan. Voor het overige begrijp ik de interventie van de heer Spieker op dit punt niet zo verschrikkelijk goed.

De heer **Spieker** (PvdA): Het heeft niets met vertrouwen uit te staan. Het heeft gewoon te maken met de procedure in de periode voordat men overeenstemming over een pakket maatregelen heeft bereikt. Ik vrees, dat die wel eens drie jaar in beslag kan nemen en daarom vraag ik, of de aangesloten bedrijven in die periode – dat kan ook anderhalf of twee jaar zijn – al maatregelen moeten nemen en zo ja, aan de hand van welke criteria.

Staatssecretaris **De Graaf**: Aan de hand van hetgeen men overeenkomt ter zake te doen, Voorzitter! Als blijkt, dat die overeenkomsten onvoldoende zijn, is er de overheid om in te grijpen.

De heer **Spieker** (PvdA): Ze kunnen dat dus pas doen wanneer op bij voorbeeld het niveau van de bedrijfstak iets is overeengekomen?

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat is een onjuiste veronderstelling van wat werkgevers individueel doen. Daarmee zou je ervan uit kunnen gaan, dat individuele werkgevers op dit moment die hele zaak aan hun laars lappen en niets zouden doen. Natuurlijk hoeft men niet te wachten, maar het gaat er wel om, plannen te maken en overeenkomsten te bereiken, die getoetst kunnen worden aan de vraag of zij voldoende zijn. Voor de rest vraag ik de heer Spieker een klein beetje meer vertrouwen te hebben in de sociale partners.

De heer **Spieker** (PvdA): Ongeacht de vraag of na drie jaar al dan niet overeenstemming is bereikt, de overheid kan aan het einde van die periode een verplichting opleggen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Het vervolg van mijn tekst geeft daarop een goede reactie.

De heer Wolters vroeg of het idee van het neerleggen van besluiten van sociale partners in besluiten van bedrijfsverenigingen ook is losgelaten op grond van het feit, dat CAO's toch ter verbindendverklaring aan de overheid worden voorgelegd. Dit laatste heeft niet aan deze beslissing ten grondslag gelegen; wel is de

De Graaf

toetsing van CAO's een belangrijk element in de beoordeling van de door sociale partners ingevulde taak.

De stelling van de heer Spieker, dat ingrijpen van de regering niet denkbaar is omdat zij zich terughoudend moet opstellen ten aanzien van het overleg tussen sociale partners, is slechts ten dele juist. Zoals ik reeds gezegd heb, zal de overheid niet in eerste instantie optreden. Maar drie jaar na de inwerkingtreding van de WAGW zal zij, indien nodig, niet aarzelen om tot quotumoplegging over te gaan.

Voor het bedrijfsleven heeft de Sociale Verzekeringsraad een belangrijke, adviserende rol. De Sociaal Economische Raad speelt een rol voor zover een maatregel zich over een belangrijk deel van het bedrijfsleven zal uitstrekken of wanneer daarbij meer algemene problemen aan de orde zijn.

Voor andere sectoren dan het bedrijfsleven zal deze rol door de raden van toezicht, zoals bedoeld in de Algemeen Burgerlijke Pensioenwet en in de Spoorwegpensioenwet, worden vervuld.

In antwoord op een vraag van de heer Spieker merk ik nog op dat de adviesorganen voldoende voor deze taak zijn toegerust. Praktische problemen kunnen in het uitvoerings-technisch overleg worden opgelost.

De heer Van der Vlies vroeg op welke wijze de wetgever rekening kan en zal houden met de geadviseerde quotumhoogte. De geadviseerde hoogte zal worden meegenomen bij de keuze van de hoogte van het quotum die bij algemene maatregel van bestuur zal worden opgelegd. Zoals ik reeds eerder heb opgemerkt, gaan wij bij deze oplegging uit van een percentage van 5.

Door diverse leden, te weten mevrouw Groenman en de heren Wolters, Spieker en Nijhuis, is erop aangedrongen dat de overheid een voorbeeldfunctie gaat vervullen bij de uitvoering van de WAGW. Door mevrouw Groenman en de heer Wolters is daarbij een quotum van 5% voor de overheid genoemd, te bereiken in drie jaar.

Zoals ook bij eerdere gelegenheden is gesteld, is van het begin af aan het streven geweest de WAGW gelijkelijk van toepassing te laten zijn op de overheid en op de particuliere sector. In het voorliggende wetsontwerp wordt de verantwoordelijkheid voor het in dienst houden en het in dienst

nemen van gehandicapten bij de sociale partners gelegd. Dit uitgangspunt dient ook voor de overheid te gelden.

Hierin past niet dat enkel en alleen voor de overheid op voorhand de inhoud van de taakstelling zal worden bepaald door een quotumpercentage vast te stellen. Ook voor de overheid geldt dat zij, samen met de centrales van het overheidsperoneel, tot afspraken over de taakstelling zal moeten komen. Uiteraard zal de overheid een zo goed mogelijke invulling aan deze taakstelling geven en zal zij vervolgens de gemaakte afspraken nakomen.

In verband met de voorbeeldfunctie van de overheid wijs ik nog op het volgende. Herhaaldelijk is door deze Kamer de wens uitgesproken, dat in het kader van het terugdringen van de collectieve lasten het overheidsapparaat wordt afgeslankt. Een afslankoperatie die plaatsvindt zonder gedwongen ontslagen zal uiteraard de instroom van nieuw personeel bij de overheid verkleinen. Hierbij moet ook met andere bijzondere groepen rekening worden gehouden. Ook deze Kamer besteedt daaraan steeds aandacht. Ik noem: jongeren, vrouwen en leden van etnische minderheden.

Een en ander betekent niet dat de overheid zich als werkgever aan haar verantwoordelijkheid voor de gehandicapten wil onttrekken. De overheid zal al het mogelijke in het werk stellen om aan de WAGW te voldoen. Het is echter op grond van de zojuist genoemde principiële en praktische redenen niet mogelijk, daarbij nu al uit te gaan van een quotum van bij voorbeeld minimaal 5% gehandicapten in drie jaar.

De heer **Wolters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Hoe moet ik dit rijmen met de belangrijkste criteria die de staatssecretaris zoëven noemde. Hij zei namelijk dat de taakstelling 5% over drie jaar zou moeten zijn en dat daaraan getoetst zou worden. De overheid wordt dus straks ook aan het criterium van 5% getoetst. Ik wist niet dat de staatssecretaris vandaag dit percentage zou noemen, anders had ik mijn interventie in eerste termijn anders gehouden. Ik denk dat de staatssecretaris nu een duidelijk antwoord heeft gegeven, namelijk dat ook voor de overheid een minimum van 5% geldt. Hiermee is het duidelijk.

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Door de uniforme quotumverplichting van 5% zouden ongeveer

155.000 arbeidsplaatsen voor bezetting door gehandicapten in aanmerking komen, waardoor 65.000 personen extra aan het arbeidsproces zouden kunnen gaan deelnemen. Zoals in de memorie van antwoord is vermeld, vormen deze getallen ook het uitgangspunt bij de gewijzigde WAGW. Weliswaar legt de gewijzigde WAGW de verantwoordelijkheid voor de her- en de plaatsing van gehandicapten in het arbeidsproces in eerste instantie bij de sociale partners, maar wij hebben er vertrouwen in dat zij hun verantwoordelijkheid ter zake kennen, zodat ook die 155.000 arbeidsplaatsen haalbaar is.

Mevrouw Groenman en de heren Spieker en Wolters wezen er terecht op, dat het accent gedurende de eerste jaren dat de WAGW van kracht is, op het tegengaan van de uitstroom van werknemers uit het arbeidsproces wegens arbeidsongeschiktheid zal komen te liggen. Dit is inherent aan het feit dat de verantwoordelijkheid ter zake in eerste instantie bij de sociale partners ligt. Zeker op langere termijn verwachten wij ook een bevordering van de opname van gehandicapten in het arbeidsproces.

De heer **Spieker** (PvdA): Voorzitter! Ik wil toch wel graag weten waarop die verwachting is gebaseerd. Ik denk nu aan de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en aan de bijzondere groepen die de staatssecretaris zojuist noemde.

Staatssecretaris **De Graaf**: Die verwachting is gebaseerd op het feit dat wij een wet maken. Die wet zal bepaalde verplichtingen opleggen. Wanneer de verplichtingen niet nagekomen worden, zal die nalatigheid op een gegeven moment door overheidsingrijpen worden gevolgd. In aansluiting op hetgeen de heer Wolters en anderen op dit punt hebben gezegd, wijs ik erop dat dit zeker in den beginne het voorkomen van een verdere uitstoot tot doel heeft. Dat is zeer belangrijk. Voor de verdere toekomst denk ik in dit verband ook aan mogelijkheden van terugplaatsing in het bedrijfsleven.

De heer **Spieker** (PvdA): Wij moeten nu even reëel zijn. Er zijn op dit punt onderzoeken gedaan. U hebt het onderzoek van ipso facto al genoemd. Er zijn echter ook door diverse bedrijfsverenigingen adviezen en commentaren uitgebracht. Daarbij is steeds gezegd dat het bijna uitgesloten moet worden geacht dat er

De Graaf

vanuit de WAO naar de bedrijven een instroom plaatsvindt. Vooral gelet op de inhoud van de wet nu, begrijp ik uw optimisme niet.

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Mijn optimisme en mijn verwachtingen waren gebaseerd op reële veronderstellingen. Ik heb ook gezegd waarop in het begin het accent komt te liggen. Ik blijf ervan uitgaan dat, gezien deze wetgeving, ook in de toekomst de verwachtingen waar gemaakt zullen worden. Ik ben in dit opzicht erg realistisch.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Dat zal blijken.

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat realisme heeft er met name toe geleid, de oorspronkelijke invulling van de wet te veranderen op de manier zoals wij dat nu gedaan hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Door de uitzonderings- en ontheffingsmogelijkheid wordt voorkomen, dat werkgevers onredelijk door de WAGW worden belast. Het is echter van belang dat in eerste instantie alle re- en integratiemogelijkheden worden nagegaan. Dit laatste moet mij van het hart, omdat het niet onze bedoeling is om reeds bij voorbaat individuele ondernemingen, delen van bedrijfstakken dan wel delen van de openbare dienst van de WAGW uit te sluiten.

Zoals ik reeds heb opgemerkt vindt een uitzondering plaats in de algemene maatregel van bestuur waarbij de quotumverplichting wordt opgelegd. Het betreft een totale categorie van ondernemingen. Ontheffing van het bij algemene maatregel van bestuur opgelegde quotum vindt plaats op basis van een ministeriële beschikking en betreft een individuele werkgever of onderneming. Er is sprake van een stringent ontheffingsbeleid. Alleen individuele ondernemingen kunnen hiervoor in aanmerking komen. Dit sluit aan bij de visie die met name door de heer Wolters is verwoord.

Ten aanzien van de uitzonderingsmogelijkheid hebben wij opgemerkt dat hierbij gedacht wordt aan het uitzonderen van kleine ondernemingen, bij voorbeeld ondernemingen met minder dan 35 werknemers. Het uitzonderen van deze ondernemingen zal niet generiek worden toegepast, zoals de heer Wolters het uitdrukte.

Zoals wij reeds eerder hebben opgemerkt, is bij deze uitzonderings-

gedachte geen sprake van een aansluiting bij de in de Wet op de ondernemingsraden opgenomen grens van 35. De heer Spieker stelde dit aan de orde. Ik wijs erop dat de ondernemingen in beginsel, ongeacht de grootte, aan de WAGW moeten voldoen.

De voorheen aan de uniforme quotumverplichting van 5% gekoppelde bijdrage- en tegemoetkomingsregeling is thans verbonden aan het bij algemene maatregel van bestuur op te leggen percentage. Op een geldelijke tegemoetkoming kan een werkgever op één van de twee volgende gronden recht hebben: het feit dat hij meer gehandicapte werknemers in dienst heeft dan waartoe hij op grond van de in de algemene maatregel van bestuur opgelegde quotumverplichting verplicht is en het feit dat de onderneming een gehandicapte werknemer in dienst heeft, terwijl zij daartoe niet verplicht is, omdat voor haar geen zogenaamde quotumverplichting krachtens de algemene maatregel van bestuur geldt. Omtrent de invulling van deze bijdrage- en tegemoetkomingsregeling dient nog advies van de Sociaal-Economische Raad te worden gevraagd.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): U noemt niet de factor dat een werkgever zelf zou kunnen zorgen voor voorzieningen. U betreft de financiële positie van de onderneming niet in uw beschouwing. Het lijkt mij toch wel iets uit te maken of je een kleine ondernemer een tegemoetkoming geeft voor voorzieningen voor een gehandicapte of een heel groot bedrijf, dat het zelf zou kunnen betalen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb niet de indruk dat de grootte van het bedrijf of de omvang van de winst makkelijk als criterium is te hanteren. Het gaat om het geven van een bijdrage in de situaties, waarin men iets extra's, iets wat boven de wettelijke verplichtingen uitgaat, doet. Ook in het kader van het door ons gevoerde beleid is het goed om in beginsel een bijdrage daaraan mogelijk te maken. De invulling daarvan dient nog te geschieden, waarbij ik verwijs naar het nog uit te brengen advies van de SER. Ik weet niet of bij die advisering ook het door u genoemde element aan de orde zal komen. Ik denk dat dit geen overwegende factor kan zijn bij het vinden van een antwoord op de vraag, of een tegemoetkoming moet worden verleend.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Dat vind ik nu juist zo merkwaardig. Er is de laatste jaren immers steeds gezegd dat er in Nederland subsidieregelingen zijn die terecht komen waar zij eigenlijk helemaal niet terecht behoren te komen. Er wordt geld gegeven door de overheid terwijl werkgevers de lasten zelf kunnen dragen. Nu stelt u een tegemoetkomingsregeling voor in verband met arbeidsplaatsen voor gehandicapten, waarbij u zegt dat het niet uitmaakt of de werkgever het zelf kan betalen of niet. Het is volgens u een beloning voor de extra inspanning, maar er wordt niet bekeken of de werkgever het zelf kan betalen. Nogmaals, ik vind dat heel merkwaardig.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb hier al op gereageerd.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Nee, dat hebt u niet gedaan!

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb niet gereageerd zoals u graag wilde.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Nee, daar gaat het niet om. U reageert niet op mijn vaststelling dat er een door de regering zelf aangekaarte discussie aan de gang is over de bewering dat er subsidieregelingen zouden zijn die terecht komen op plaatsen waar zij niet terecht behoren te komen. Ik zeg nu dat u weer zo'n subsidieregeling ontwerpt. U geeft geen reactie op die discussie, terwijl de regering dat toch zou moeten doen.

Staatssecretaris **De Graaf**: U hanteert slechts twee criteria, namelijk winst en omvang van het bedrijf. Het criterium om iets te kunnen – het is geen voorschrift – is gelegen in het feit dat een werkgever iets extra's doet. Over de invulling daarvan moet nog geadviseerd worden. Het gaat om het feit dat men bovenop hetgeen wettelijk verplicht is, dingen doet in het belang van de gehandicapte. Juist het geven van een bijdrage kan dan een flinke stimulerende factor zijn. Ik hoop ook dat die bijdrage zo zal werken.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Dat begrijp ik en ik begrijp ook dat dat de bedoeling is van die regeling, maar dat betekent nog niet dat als die werkgever iets meer doet dan u vaststelt, hij een geldelijke beloning moet hebben, terwijl het niet nodig is en het geld ergens anders naar toe kan gaan.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb niets toe te voegen aan hetgeen ik al heb opgemerkt.

De Graaf

Mijnheer de Voorzitter! Diverse woordvoerders hebben nadere vragen gesteld over enkele aspecten van de bijdrage- en de tegemoetkominingsregeling. De heer Wolters heeft gezegd dat de CDA-fractie er slechts gedeeltelijk van overtuigd was dat de regering bereid is om de bijdragen niet te storten in het ziekgeldkas, maar in het AAF. Zoals wij reeds hebben opgemerkt, zal storting in de ziekgeldkas, in verband met het feit dat niet de gehele Nederlandse bevolking hieraan deelneemt, meer premievoordeel voor de betrokken nalatige bedrijfstak opleveren, dan storting in het AAF. Daarnaast is nog van belang dat de overheid als werkgever niet deelneemt aan de ziekgeldkas maar wel aan het AAF. De idee van de heer Nijhuis om de in het AAF gestorte bijdragen als een apart werkvermogen ten behoeve van de WAGW af te zonderen, spreekt mij zeer aan. De betekenis dat de vestzak-broekzak-gedachte, die de heer Nijhuis naar voren bracht, verder zal worden teruggedrongen.

Andere aspecten die aan de orde zijn gekomen, betreffen de hoogte van de bijdragen – deze willen de heren Willems en Spieker relateren aan het minimumloon – de bestemming van de in het AAF gestorte bijdragen – de heer Nijhuis stelde voor dit geld ook ten goede te laten komen aan bij voorbeeld de WSW, al of niet in de vorm van orders of geld, preventieve maatregelen en scholing van gehandicapten –. Deze aspecten zullen worden meegenomen in de aanvraag van een SER-advies, die over de bijdragen en de tegemoetkoming zal uitgaan. Zowel de adviesaanvraag als het uitgebrachte advies zullen ter kennis van de Kamer worden gebracht. De heer Nijhuis heeft daar met zoveel woorden om gevraagd.

Het punt van de registratie komt nu aan de orde. Wanneer werkgevers, organisaties van werkgevers en organisaties van werknemers inhoud gaan geven aan de taakstelling die hen is opgelegd in artikel 1a van de WAGS, zal naar verwachting ook van belang zijn hoeveel gehandicapten reeds werkzaam zijn in de desbetreffende bedrijfstak, dan wel onderdeel van openbare dienst. In de sectoren die een grote uitstroom naar de arbeidsongeschiktheidsregelingen hebben, zal het van belang kunnen zijn de grootte van de uitstroom te kennen.

In de situaties waarin niet of niet alleen een over drie jaar te behalen percentage wordt afgesproken, zullen de effecten van maatregelen immers ook gemeten kunnen worden aan de hand van een verminderde uitstroom c.q. verhoogde intreding van gehandicapten. In het algemeen geldt dat het voorhanden hebben van gegevens over deelname van gehandicapten aan het arbeidsproces een rol kan spelen bij het vaststellen van een te voeren beleid om de positie van de gehandicapten op de arbeidsmarkt te verbeteren.

Bovendien zal een dergelijk beeld van de uitgangssituatie de beoordeling of en, zo ja, in welke mate de taakstelling ook tot concrete verbeteringen in de arbeidsmarktsituatie van gehandicapten heeft geleid, beter mogelijk maken.

Door mevrouw Groenman en de heren Wolters, Van der Vlies en Spieker is gevraagd waarom er nog steeds geen gegevens kunnen worden geleverd over de aantallen gehandicapten die werkzaam zijn bij de overheid. De belangrijkste reden voor het niet beschikbaar zijn van gegevens over aantallen gehandicapte werknemers in de zin van de WAGW, is dat in de personeelsadministraties over het algemeen geen gegevens zijn opgeslagen die betrekking hebben op het al dan niet gehandicapt zijn.

Een dergelijke registratie moet dus nog worden opgezet. In een eerder stadium, in januari 1984, is daarom aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds gevraagd of het in staat was, geanonimiseerde gegevens te leveren van aantallen rijksambtenaren behorend tot de categorie gehandicapte werknemers in de zin van het wetsvoorstel dat nu aan de orde is. Het ABP bleek slechts gedeeltelijk in staat, aan deze vraag te voldoen. Deze onvolledige gegevens zijn aan de Kamer verstrekt naar aanleiding van de UCV over het gehandicaptenbeleid van 25 november 1985. Voor meer volledige gegevens dient door het ABP eerst nieuwe programmatuur ontwikkeld te worden. Tevens is aan departementen gevraagd, de aantallen gehandicapte ambtenaren die daar nu werkzaam zijn op te geven. Dit bleek, met name om de eerst genoemde reden, technisch niet mogelijk. Vervolgens is aan de departementen en aan de lagere overheden gevraagd, de vanaf 1 januari 1986 in dienst tredende gehandicapte werknemers te registreren. Voor de rijksoverheid wordt thans onderzocht op welke

wijze deze registratie in het geautomatiseerde gegevensbestand kan worden opgenomen, zodat per 1 januari 1987 de registratie ten behoeve van de WAGW operationeel kan zijn.

De heer Spieker stelde dat er een duidelijke afbakening moet komen wie wel en wie niet voor het quotum meetellen. Hij bepleitte vooral een duidelijk onderscheid tussen oude en nieuwe gevallen. Wat de hoofdgroep waarmee aan de bij de algemene maatregel van bestuur opgelegde quotumregeling kan worden voldaan betreft, merk ik op dat deze nauwkeurig in de wet zelf is omschreven. Het gaat voornamelijk om mensen die een arbeidsongeschiktheidsuitkering genieten dan wel een werkvoorziening hebben op basis van de arbeidsongeschiktheid.

De zwaarte van de handicap is niet maatgevend voor het arbeidsongeschiktheidspercentage, zoals de heer Nijhuis terecht naar voren bracht. Bepalend is het verlies van verdien capaciteit. Een begrip als zwaarte van de handicap laat zich in de praktijk niet gemakkelijk hanteren. Het is toch van het grootste belang dat de doelgroep in de WAGW duidelijk is omschreven. Als men tot deze doelgroep behoort, doet het er voor het wel of niet meetellen voor het quotum overigens niet toe, of men in dienst is als de WAGW in werking treedt. Hierin wordt dus geen onderscheid gemaakt.

Niet alleen voor een eventuele bepaling van het quotum, maar ook voor de taakstelling geldt, dat het primair gaat om mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering of om mensen die een werkvoorziening hebben. Bij de telling voor het quotum gaat het niet alleen om mensen die bij de onderneming in dienst zijn. De taakstelling kan uiteraard ook gericht worden op werkzoekenden. Het lijkt mij minder juist om in artikel 1a, tweede lid, te verwijzen naar de begripsomschrijving van artikel 1, zoals de heer Schutte wenst. In die omschrijving wordt immers vastgelegd wat onder 'werknemer' moet worden verstaan, ook voor de toepassing van artikel 1a.

De heren Van der Vlies en Nijhuis vroegen zich af, op welke gronden overwogen wordt om in de eerste drie jaar ook tot een zekere invulling van de vangnetbepaling over te gaan. Zoals de Kamer weet, zal de vangnetbepaling vooreerst nog niet volledig worden ingevuld om substitutie-effec-

De Graaf

ten te voorkomen. De doelstelling van de WAGW dient niet verwezenlijkt te worden met alleen licht gehandicapten. Dat het vangnet reeds gedeeltelijk zal worden ingevuld, wordt veroorzaakt door praktische redenen.

In dit vangnet zullen herplaatsbaar verklaarde ambtenaren worden opgenomen. In de tekst van de WAGW zijn namelijk slechts de invaliditeitspensioengerechtigden genoemd. De herplaatsbaar verklaarde ambtenaren genieten echter nog geen invaliditeitspensioen en kunnen derhalve niet meetellen voor de WAGW. Voorts komen zij op grond van het ontbreken van zo'n pensioen niet voor een werkvoorziening in aanmerking. Dus ook die grond voor het meetellen bij de WAGW-doelgroep ontbreekt.

In deze zogenaamde vangnet-algemene maatregel van bestuur zal voorts een overgangsbepaling worden opgenomen met strekking dat mensen die een arbeidsongeschiktheidsuitkering verliezen nog gedurende bij voorbeeld één jaar voor de WAGW zullen meetellen vanaf het moment dat zij een zogenaamde WAGW-arbeidsplaats zullen bezetten. Hiermee komen wij tegemoet aan een stukje onrechtvaardigheid dat ook de heer Nijhuis signaleerde.

De heer **Nijhuis** (VVD): De staatssecretaris sprak over 'zal', betekent dit dat er nog een nota van wijziging komt?

Staatssecretaris **De Graaf**: Het gaat hier om een algemene maatregel van bestuur.

De heer **Nijhuis** (VVD): U zei dat er nog een overgangsbepaling zal komen.

Staatssecretaris **De Graaf**: In die algemene maatregel van bestuur.

De heren Nijhuis, Leerling en Spieker onderkenden dat de invoering van de WAGW voor potentiële WSW-werknemers die tot de doelgroep van de WAGW behoren, de mogelijkheid doet toenemen om buiten de sociale werkvoorziening in het arbeidsproces opgenomen te worden. Het ligt niet in het voornemen om, dit in antwoord op een vraag van de heer Spieker, de WAGW te gebruiken om het volume van de WSW verder te beperken. Over de volumebeperking in de sociale werkvoorziening is in deze Kamer uitvoerig gediscussieerd. Er zijn op dit moment zeker geen andere,

verdergaande maatregelen in dat opzicht

De ontwikkelingen inzake de WSW-werknemers die bij ARBVO werkzaam zijn waren naar de mening de heer Nijhuis in strijd met het doel van de WAGW en bovendien onverstandig. Door het ministerie van Financiën is herhaaldelijk kritiek geuit op het veelvuldig gebruik van WSW-werknemers door arbeidsvoorziening, met name omdat dit personeel wordt gebruikt om structurele, meest administratieve taken te verrichten. Van de zijde van ARBVO is er voortdurend op gewezen, dat zo'n inzet beslist noodzakelijk is in verband met het permanente personeelstekort.

De besprekingen met de vertegenwoordigers van Financiën hebben geleid tot de werkhypothese, dat een uitbreiding van het aantal formatieplaatsen bij het directoraat-generaal voor de arbeidsvoorziening met 300 zou plaatsvinden, onder gelijktijdige terugbrenging van de door circa 600 WSW-werknemers bezette arbeidsplaatsen. Over deze werkhypothese vindt thans overleg plaats met de bijzondere commissie. Op de uitkomsten van dat overleg wil ik in dit stadium niet vooruitlopen.

Ik zeg de Kamer graag toe dat er nauwlettend op zal worden toegezien, dat een eventuele uitvoering van de werkhypothese geen onaantoonbare consequenties voor de zittende WSW-werknemers zal hebben. Getracht zal worden hen zoveel mogelijk in aanmerking te laten komen voor de nieuw te creëren formatieplaatsen. Overigens heeft een ander geen gevolgen voor het volumebeleid in de sociale werkvoorziening. Het aantal dienstbetrekkingen dat een gemeentebestuur mag hebben is immers onafhankelijk van de plaats waar de werknemers hun arbeid verrichten.

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik dank de staatssecretaris dat mijn advies zo snel wordt uitgevoerd. Ik wil toch nog enige verduidelijking. Het gaat om een aantal arbeidsplaatsen dat nu 600 bedraagt. Er worden 300 structurele arbeidsplaatsen gecreëerd. Ik heb altijd begrepen dat er structureel ook voor 600 mensen werk was. Is dat juist of niet juist?

Staatssecretaris **De Graaf**: Gezien het feit dat er 300 structurele arbeidsplaatsen nodig zijn neem ik aan, dat dit een onjuiste veronderstelling is. In datzelfde kader, binnen de arbeidsbureau's, vindt namelijk een switch van werkzaamheden plaats.

Veel van wat daar nu door WSW-ers wordt gedaan is handmatig, administratief werk. Door die structurele invulling van 300 plaatsen zal er ook in het administratieproces bij de arbeidsbureaus verandering komen. Met die 300 structurele formatieplaatsen kan de zaak kennelijk worden getackeld. Het automatiseringsproces en dergelijke spelen daarbij een rol.

De heer **Nijhuis** (VVD): Om wille van de tijd verzoek ik de staatssecretaris toe te zeggen dat de Kamer in ieder geval geïnformeerd wordt over de exacte cijfers, de stand van zaken en het te voeren beleid, opdat de Kamer kan toetsen of wordt voldaan aan de doelstellingen van deze wetgeving en uiteraard ook van de WSW.

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Ik wil graag de Kamer informeren over de afwikkeling van deze zaak en de resultaten van de besprekingen in de bijzondere commissie ten einde de Kamer een inzicht te geven in deze problematiek en de gevolgen daarvan voor met name de WSW-ers die extern geplaatst zijn. De toevoeging van de heer Nijhuis om te toetsen aan deze wet lijkt mij niet juist. Dat gaat niet op. Ik neem aan dat hij iets anders bedoelt. Bij deze wet gaat het straks om de vraag of openbare diensten en het bedrijfsleven tot een goede invulling komen. Deze problematiek staat daar los van.

De heer **Nijhuis** (VVD): Die wet en die doelstellingen zijn natuurlijk wel aan de orde. Het gaat erom, dat de Kamer zegt: er moeten meer gehandicapten worden geplaatst bij overheid en bedrijfsleven. Welnu, in die situatie gaat het naar mijn oordeel niet aan, mensen die al jaren, zij het boven de sterkte, op de departementen gratis werken weg te sturen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Zei u 'gratis'?

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik zal het uitleggen. Ik ben voorzitter geweest van een vormingscentrum. Daar werkten al jarenlang twee mensen via de WSW. Iedere keer weer werd de vraag gesteld: zullen wij die mensen een vaste plaats geven? Daarop werd van allerlei kanten gezegd: dat doen wij natuurlijk niet, want zij zijn boven de sterkte en wij krijgen die mensen gratis; wij hebben een aantal formatieplaatsen op basis van de subsidieregeling van Onderwijs en Wetenschappen.

De heer **Wolters** (CDA): Dat is lang geleden.

De Graaf

De heer **Nijhuis** (VVD): Dat is niet lang geleden, het is nog zo. De staatssecretaris heeft als beleid gekozen dat ervoor betaald moet worden.

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter. Ik meen dat via arbeidsvoorziening alleen al een bedrag van 20 miljoen hiervoor moet worden betaald. De tijd is voorbij dat het gratis kon. Aanvankelijk kon het, maar wij hebben de wet veranderd en daar paal en perk aan gesteld. Wij hebben gezegd: voor WSW-werk moet gewoon betaald worden, tenzij het gaat om toegelaten additionele arbeidsplaatsen, waarvoor in redelijkheid niet betaald behoeft te worden.

De heer **Nijhuis** weet dat in het verleden nogal eens lasten van diensten of gemeenten – ook de rijksoverheid trouwens – afgeschoven werden via de WSW naar de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Wij hebben daar echt wel het nodige aan gedaan en dat proces is nog niet helemaal afgesloten.

De heer **Nijhuis** (VVD): Dat betekent dus dat mijn advies om te gaan schuiven met begrotingsposten des te meer accent krijgt. De staatssecretaris spreekt over een bedrag van 20 miljoen. Het is een kwestie van overhevelen van posten om de zaken te regelen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Van de kant van Arbvo is altijd gezegd: wij hebben een structureel tekort aan arbeidsplaatsen, wij moeten ten onrechte een beroep doen op WSW-werknemers. Daarover is overleg gaande met Financiën; men wil komen tot een structurele invulling. Er is sprake van een werkhypothese van 300 plaatsen. Uit een oogpunt van goed personeelsbeleid is dit voor de rijksdiensten een uitstekende zaak. Daarbij moeten de belangen van de WSW-werknemers natuurlijk wel zo goed mogelijk worden afgewogen.

De heer **Knol** (PvdA): Zou de staatssecretaris in dit verband kunnen uitleggen wat het probleem van Financiën was met die 594 WSW-ers bij Sociale Zaken en Werkgelegenheid?

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat kan ik niet, want ik ken het probleem van Financiën niet.

De heer **Knol** (PvdA): Dat kunt u wèl weten omdat ik al eerder de desbe-

treffende brief in de Handelingen liet opnemen door hem voor te lezen. In die brief wordt vermeld dat Financiën problemen heeft met het feit dat 594 WSW-werknemers daar als externe krachten werden geplaatst.

Staatssecretaris **De Graaf**: Neen

De heer **Knol** (PvdA): Jazeker, lees u die brief nog maar eens na.

Staatssecretaris **De Graaf**: Daarin zult u die formule niet vinden. Dat is ook niet de essentie van het probleem.

De heer **Knol** (PvdA): Ik ben er nieuwsgierig naar omdat u zelf een verband legt.

Staatssecretaris **De Graaf**: Bedwing uw nieuwsgierigheid dan een beetje door de brief nog eens te lezen. Dat verband is er niet. Het probleem zit hem in het feit, dat ARBVO in structurele zin te weinig arbeidsplaatsen heeft. Met Financiën is gesproken over de mogelijkheid om een werkhypothese te maken om daarin te voorzien.

De heer **Wolters** (CDA): Budgetvervuiling!

Staatssecretaris **De Graaf**: Inderdaad. Ik zie, mijnheer Knol, dat u nu ook zelf een beetje verlegen bent met uw interventie.

De heer **Knol** (PvdA): Helemaal niet. Geeft u maar eens precies aan wat ik u zojuist heb gevraagd.

Staatssecretaris **De Graaf**: Maar u vraagt dingen die niet in de brief staan.

De heer **Knol** (PvdA): Kom nou toch!

De **Voorzitter**: Het is duidelijk dat deze zaak op dit moment niet kan worden opgehelderd, tenzij de heer Knol de bedoelde brief bij de hand heeft.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Van der Vlies vraagt, of nader kan worden aangegeven waarom door de gewijzigde WAGW in mindere mate sprake is van een stigmatiserende werking. Weliswaar zal een gehandicapte, die onder de WAGW valt en op die basis werkzaam is, enige mate van stigmatisering ondervinden. Echter, dit feit behoeft niet bij zijn collega's bekend te zijn. Het is, zoals in de kamerstukken ook is aangegeven, een administratief gegeven.

Voorts breng ik onder de aandacht, dat de reïntegratie en de integratie van gehandicapten een verantwoordelijkheid van werkgevers èn

werknemers vormen. Ook van de werknemers, zowel individueel op de werkplek als in georganiseerd verband verwacht ik een toenemende bewustwording van het belang van deze integratie en reïntegratie. Derhalve verwacht ik een geringere stigmatiserende werking.

Wat betreft de telling van het aantal gehandicapten hebben verschillende woordvoerders opmerkingen gemaakt. De heer Wolters vroeg om een nadere motivering, waarom van het SER-advies werd afgeweken, waarin werd gepleit voor het volledig laten meetellen van alle gehandicapten voor het quotum. Mijnheer de Voorzitter! Ik wijs erop dat er geen sprake is van een gehele afwijking van dit advies.

Bij algemene maatregel van bestuur zal worden bepaald op welke wijze deeltijdwerkers zullen meetellen voor het quotum. Wij gaan er daarbij vanuit dat een werknemer, die 15 uur of meer werkt als één werknemer zal meetellen. Wij blijven bij deze keuze voor een minimum arbeidsduur van 15 uur op de gronden, die reeds in eerder verschenen stukken zijn aangegeven.

Het voorstel van de heer Leerling om hiervan 20 uur te maken, lijkt mij minder juist. In ieder geval zullen naar mijn mening mensen die een halve baan hebben geheel moeten kunnen meetellen. Dit is tegenwoordig minder dan 20 uur.

De gedachte van de heer Spieker om de verzamelloonstaten die de werkgevers bij de bedrijfsverenigingen indienen, te gebruiken voor de bepaling van het quotum en de naleving van een en ander, achten wij op zichzelf zeer wel uitvoerbaar. Echter, daarbij zouden wij niet willen overgaan tot het tellen van per jaar gewerkte uren, gelet op de administratieve belasting, die daaruit zou voortvloeien.

Praktische vragen, zoals deze van de heer Spieker, zullen aan de orde moeten komen in het uitvoeringstechnisch overleg, waaraan ambtenaren van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van Binnenlandse Zaken, alsmede vertegenwoordigers van uitvoeringsorganen zullen deelnemen. Een aantal van de vragen, die hierover gesteld zijn en zullen worden, zal ik ter bespreking aan dit overleg voorleggen.

Hij vindt dat een toeslag moet worden verleend, gelijk aan het verschil tussen de normaal voor de functie geldende beloning en de aan

De Graaf

de werknemer op grond van loondispensatie toegekende evenredige beloning. Ik denk dat zo'n regeling over het algemeen geen betekenis zal hebben, omdat bij de bepaling van de mate van arbeidsongeschiktheid rekening wordt gehouden met het loon dat na dispensatie wordt verdiend. Het totaal van uitkering en loon zal dus over het algemeen niet of nauwelijks worden beïnvloed door het verlenen van dispensatie. Overigens sluit ik niet uit, dat in de onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers over de taakstelling een zekere compensatie wordt overeengekomen voor die werknemers die er bij de dispensatie toch op achteruit gaan.

De heer Spieker (PvdA): In de nieuwe situatie vervalt de verdiscontering. Stel, iemand wordt voor 50% afgekeurd en komt daarna toch weer aan het werk. Hij krijgt daarvoor echter een lager loon. Hoe kan hij dan een hogere uitkering krijgen, want die is toch al in een eerder stadium vastgesteld?

Staatssecretaris De Graaf: Voorzitter! De indeling in een klasse voor de WAO geschiedt op medisch-arbeidskundige motieven, ook in de nieuwe situatie. Daarbij wordt ook rekening gehouden met loonaspecten. Die zaken spelen in de huidige wetgeving maar ook in de nieuwe wetgeving een rol.

De heer Spieker (PvdA): In de wet is de mogelijkheid aanwezig dat een werkgever, die bereid is een gehandicapte te plaatsen, niet dat deel van het loon betaalt.

De Staatssecretaris De Graaf: Dan kan dus dispensatie worden gevraagd

De heer Spieker (PvdA): Dan krijgt de werkgever dispensatie, terwijl het loon van de betrokken werknemer wordt verhoogd? Of moet hij het doen met een lager loon?

Staatssecretaris De Graaf: Hij ontvangt dan een loon – in dit geval van dispensatie – plus zijn uitkering.

Dat is toch ook zo in de huidige systematiek van de WAO? Vroeger kon er gemaximeerd worden tot 90% en inmiddels vanwege de niveauperlating tot 85% van het dagloon van de betrokkene. Die systematiek verandert niet en dat staat los van het eventueel verlenen van een dispensatie aan de werkgever om niet het volledige loon te betalen.

De heer Spieker (PvdA): Wij gaan uit van een werknemer met f4000 bruto die voor 50% wordt afgekeurd. Volgens de WAO krijgt hij dan een uitkering van 70% van 50% van f4000, dus f1400. Voor de andere 50% is hij werkloos, afgezien van de verdiscontering. Hij kan een baan krijgen, maar de werkgever is niet bereid om overeenkomstig het functieloon te betalen. Hij wil f500 minder betalen. De werkgever kan eventueel dispensatie krijgen, maar wat gebeurt er met het inkomen van die werknemer? Moet hij daar genoeg mee nemen, of krijgt hij een aanvulling zoals ik heb voorgesteld?

Staatssecretaris De Graaf: U wilt aanvullen tot 100% en dat is een afwijking van de huidige systematiek van de WAO. Daarmee zou dan ook worden ingegrepen in die systematiek van de WAO en dat nu lijkt mij onjuist!

Mevrouw Brouwer (CPN): Dat lijkt mij niet helemaal juist te zijn, want iemand die gedeeltelijk arbeidsongeschikt is, heeft nu ook recht op passende arbeid. Bij passende arbeid behoort een bepaalde beloning. Als u zegt dat de werkgever dispensatie kan krijgen om minder te betalen, dan kan zo'n gedeeltelijk arbeidsongeschikte volgens deze nieuwe wetgeving gedwongen worden om dat te accepteren. Zo kan iemand onder het minimumniveau terecht komen; hij/zij werkt, heeft een uitkering, maar kan dan ook nog een aanvullende toeslag nodig hebben! Dat is toch mogelijk?

Staatssecretaris De Graaf: Ik zie dat niet. Door deze wetgeving veranderen de WAO en ook de indeling in arbeidsongeschiktheidsgroepen niet. De klasse-indeling vindt plaats op basis van een medisch-arbeidskundige beoordeling – daar zit dan ook die loontoets bij – en anderzijds zit in de wetgeving de mogelijkheid om met het loon te gaan tot 85% van het dagloon. Welnu, die systematiek verandert niet door deze wetgeving. Ik begrijp dat de heer Spieker nog een stap verder wil gaan en tot 100% wil kunnen aanvullen. Dat is een opvatting, maar daarmee zou men volgens mij ingrijpen in de systematiek van de huidige WAO en dat is niet onze bedoeling!

De Voorzitter: Het lijkt mij beter om hierover verder te discussiëren bij de artikelsgewijze behandeling. Op het desbetreffende artikel is blijkbaar een amendement ingediend.

Staatssecretaris De Graaf: Mijnheer de Voorzitter! De heren Wolters, Nijhuis en Spieker hebben ervoor gepleit om de extra kosten voor de aanpassing van een arbeidsplaats aan een gehandicapte werknemer volledig te vergoeden. Ik wijs erop, dat dit ook onze bedoeling is. Het probleem zit erin, te bepalen wat extra kosten zijn. Afgetrokken moeten worden de kosten die voor de werkgever algemeen gebruikelijk zijn en de baten die voor de werkgever uit de voorziening voortvloeien. Zo nodig kan dit in een algemene maatregel van bestuur nauwkeurig worden omschreven. Een amendement als bedoeld door de heer Spieker acht ik derhalve niet noodzakelijk. In de algemene maatregel van bestuur zal ook een weloverwogen onderscheid, zoals de heer Wolters vroeg, worden gemaakt tussen aanpassingen gericht op het individu en aanpassingen gericht op het collectief.

De heer Wolters heeft gevraagd, wanneer de adviesaanvraag inzake het detacheren bij andere werkgevers van werknemers die recht hebben op ziekgeld, verstuurd zal worden. Ik streef ernaar, deze adviesaanvraag nog voor het zomerreces te verzenden.

De heren Wolters, Nijhuis en Van der Vlies hebben erop aangedrongen, de arbeidsmarktpositie van gehandicapten vooral via om-, her- en bijscholing extra te versterken. Zij vroegen, welke concrete stappen in de nabije toekomst op dit punt zullen worden genomen. De heer Van der Vlies verwees daarbij naar een door hem en vele anderen in de uitgebreide commissievergadering over het gehandicaptenbeleid van november 1985 ingediende motie.

Op 24 januari jongstleden heb ik de Kamer een afschrift doen toekomen van een door mij aan de Sociale verzekeringsraad gezonden brief. Daarin heb ik aangegeven dat de beroepsopleidingsinstituten Hoensbroeck en Werkenrode een flexibeler opleidingspakket moeten bieden, juist om een betere aansluiting op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt te verkrijgen. Ik vertrouw erop dat hiermee naast de andere reeds bestaande opleidingsmogelijkheden een belangrijk instrument ontstaat voor realisering van de WAGW.

Meer specifiek vroeg de heer Van der Vlies nog naar de mogelijkheden bij de centra voor (administratieve) vakopleidingen voor volwassenen. Hij vroeg hoe de zin in de nota naar

De Graaf

aanleiding van het eindverslag moet worden verstaan, dat deze centra een aangepaste opleiding bieden voor functies die goed in de arbeidsmarkt liggen. Deze zin moet zo worden verstaan dat bij de om-, her- en bijscholing op deze centra afgestapt is van de categorale benadering. Het gaat hierbij om individuele gevallen.

Per persoon wordt een opleiding gezocht die zo nauw mogelijk aansluit bij de functiehandelingen in het beroep waarvoor de betrokkene ongeschikt is geworden. Het kan hierbij gaan om technische aanpassingen, zoals het aanbrengen van een sta-hulp bij een werkbank of het aanpassen van de inhoud van de cursus, en het 'clusteren' van enkele onderdelen van een totaal-pakket, waardoor een gehandicapte kan worden opgeleid tot een zeer specifieke functie waarnaar geregeld vraag is.

De heer Van der Vlies vroeg voorts, of de functies waarvoor op deze centra wordt opgeleid, kunnen worden omschreven. Het gaat om functies in alle sectoren van de arbeidsmarkt. Het uitgangspunt is steeds de situatie van de gehandicapte. Door de veelheid van beperkingen komt het voor dat gehandicapten worden opgeleid voor functies waarvoor anderen juist ongeschikt zijn geworden.

De laatste tijd is het bij voorbeeld wel voorgekomen dat een timmerman werd omgeschoold tot kantoorassistent en dat een administratief medewerker werd omgeschoold tot timmerman. Het gaat er steeds om, wat de persoon in kwestie heeft gedaan, wat zijn beperkingen en zijn mogelijkheden zijn en welke mogelijkheden gebruikt kunnen worden in verband met de arbeidsmarkt. Er moet dus steeds bepaald worden, welke scholing er gegeven moet worden.

Een greep uit de functies waarvoor gehandicapten de laatste tijd zijn omgeschoold: stempelmaker, fijnbankwerker, bedieningsvakman, boekhouder, magazijnmeester, typist, bezigheidstherapeut, chauffeur met groot rijbewijs, kok, sterkstroomtechnicus, lasser en timmerman. Kortom, een keur van beroepen.

Mijnheer de Voorzitter! De heren Nijhuis, Spieker en Wolters en mevrouw Groenman hebben aandacht gevraagd voor de arbeidsbemiddeling, meer speciaal voor de bevoegdheid van de Gemeenschappelijke Medische Dienst, het Algemeen

burgerlijk pensioenfonds en het Spoorwegpensioenfonds. Daarnaast kwam nog de rol van AVO-Nederland aan de orde.

Aan de GMD zal een arbeidsbemiddelende bevoegdheid worden gegeven ten aanzien van alle Ziekte- of AAW/WAO-belanghebbenden. Deze belanghebbenden moeten aan de volgende kenmerken voldoen. Er is vastgesteld dat hervatting bij de oude werkgever niet mogelijk zal zijn. Er is het vermogen om loon en/of inkomen te verdienen met arbeid. Deze arbeid moet dan berekend zijn voor de krachten en de bekwaamheid van belanghebbenden en hij moet hen ook met oog op opleiding en vroeger beroep in billijkheid zijn op te dragen.

Tevens krijgt de GMD tot taak, te bemiddelen voor personen die vanwege ziekte of gebrek niet hun oude functie kunnen hervatten, maar die niet of niet meer voor een uitkering op grond van de AAW op de WAO in aanmerking komen. Het ABP zal de arbeidsbemiddeling uitstrekken tot ambtenaren en gewezen ambtenaren in de zin van de ABP-wet die om medische redenen genoodzaakt zijn, van betrekking te veranderen, maar die nog beschikken over een reële restcapaciteit – dat wil zeggen dat de mate van algemene invaliditeit minder is dan 80% – en die ten tijde van het ontslag uit de ambtelijke betrekking waarvoor zij blijvend ongeschikt worden geacht, nog niet in een andere functie bij hun oude werkgever konden worden herplaatst.

De heer Nijhuis merkte over de arbeidsbemiddeling van de GMD op, dat er geen consistentie is tussen de WSW en de WAGW. Tijdens de debatten over onder andere de wijziging van de inschrijfplicht bij het Gewestelijk Arbeidsbureau van de (kandidaat-)WSW-werknemers heb ik opgemerkt, dat de bemiddelingsbevoegdheid van de GMD voornamelijk betrekking zal hebben op de werknemers met AAW/WAO-aanspraken. WSW-werknemers zijn weliswaar vaak, maar niet in alle gevallen AAW- of WAO-gerechtigd.

De inschrijfplicht voor de (kandidaat-)WSW-werknemers is bij het Gewestelijk Arbeidsbureau gelegd, omdat dit bureau voor alle werkzoekenden tot taak heeft, te voorzien in passende arbeid. Dat sluit intussen niet uit, dat de GMD eveneens kan bemiddelen. De WAGW en de WSW zijn in dit opzicht dan ook niet goed vergelijkbaar zodat de door de heer

Nijhuis bedoelde inconsistentie er naar mijn mening niet is. De GMD heeft hier primair de bemiddelende taak, doch niet exclusief in die zin dat de GAB's zich niet meer met deze werkzoekenden mogen bemoeien.

De heer Nijhuis heeft in dit verband nog de vraag gesteld, of het niet beter zou zijn, de bedrijfsverenigingen te laten bemiddelen in plaats van de GMD.

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik heb alleen gerefereerd aan mensen die dat gezegd hebben, zoals de directeur van de DETAM. Ik heb er een reactie op gevraagd. Het was dus niet mijn mening.

Staatssecretaris **De Graaf**: Dan is dat in ieder geval in één keer opgelost. Ik behoef er dus niet verder op te reageren.

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik heb wel graag een reactie op de uitlating van de directeur van de DETAM.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Bij verschillende gelegenheden en ook nu is door veel sprekers de rol van de AVO naar voren gebracht. Verschillende keren heb ik met het bestuur van de AVO van gedachten gewisseld over de vermindering van het subsidie voor het arbeidszorgbureau, meer in het licht van het terugdringen van de collectieve uitgaven. Het subsidie is voor 1986 bepaald op f 1,7 miljoen en voor 1987 op f 1,3 miljoen.

Er bestaan op dit moment geen plannen om de bevoegdheid tot arbeidsbemiddeling aan de AVO te ontnemen. Ik stel mij voor, in de komende jaren de rol van de AVO nader te bezien. Zoals ik met de AVO ben overeengekomen, zal ik op korte termijn een brief aan de GMD sturen. Over de tekst van deze brief is op dit moment tussen mij en de AVO nog overleg gaande. In die brief wordt verzocht overleg tussen de GMD en de AVO te openen om de consequenties van een subsidievermindering voor de AVO te bespreken.

De heer **Nijhuis** (VVD): Hoe verklaart u dan de brief die de AVO heeft gekregen, waarin staat dat de subsidie zal worden teruggebracht van 1,7 mln. naar 1,3 mln.? Het was overigens 1,9 mln. dus wij hebben al 2 ton bezuinigd. Nu heeft de AVO een brief gekregen, dat zij nog eens 4 ton moeten inleveren. Hoe verklaart u dat?

Staatssecretaris **De Graaf**: In de brief staat niet, dat zij nog eens 4 ton

De Graaf

moeten inleveren. In de beoogde vermindering van de subsidie in 1986 is dit teruggebracht tot 200.000 gulden. In de meerjarenramingen zit een bedrag van 1,3 mln., dus niet alleen voor 1987. Wij hebben niet besloten om dat te stoppen. In die zin is dat voor de AVO voor een langere periode – ongeveer drie jaar, in verband met de voorbereiding van deze wet – voorzien. De vraag is alleen of voor ons die 1,3 mln. voldoende is. Daarover wordt nog wel een discussie gevoerd.

De heer **Nijhuis** (VVD): Dat is dus onderhandelen met een vastgesteld resultaat!

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik kan niets aan die meerjarenramingen veranderen!

De heer **Nijhuis** (VVD): Natuurlijk wel! Daar bent u bestuurder voor!

Staatssecretaris **De Graaf**: O!

Voorzitter! De heren Leerling en Schutte uitten kritiek op de vele instanties die bij de uitvoering van de WAGW betrokken zijn. Zoals reeds in de kamerstukken is vermeld, hebben deze instanties hun eigen takenpakket en vormen de tussen hen te maken samenwerkingsafspraken een voldoende waarborg voor het reïntegratieproces.

De heren Wolters en Schutte en de dames Beckers en Brouwer vragen de aandacht voor een gecoördineerde uitvoering van het beleid. Zij vroegen met name hoe het is gesteld met de samenwerkingsafspraken en waarom niet in navolging van het SER-advies één instantie is belast met de coördinatie van de uitvoering. In de schriftelijke voorbereiding is er reeds op gewezen, dat wij er niet voor voelen om één instantie exclusief verantwoordelijk te stellen voor de uitvoering. Wel meen ik dat de GMD, gezien de centrale rol bij de advisering en realisatie van de (re)integratie-activiteiten, een spil is in die uitvoering. Ik wil daarbij nog opmerken, dat eerst over enkele jaren, wanneer het om de vaststelling van de bijdrage gaat, de bedrijfsvereniging meer in het vizier zal komen. In de WAGW is voorzien, dat nadere regels zullen worden vastgesteld over de afbakening van verantwoordelijkheden tussen de GMD, het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds en het Spoorwegpensioenfonds.

Deze afbakening is ingegeven door de verschillende doelgroepen. De

andere, bij de uitvoering betrokken instanties zullen hun taak uitoefenen op grond van wettelijke bevoegdheden die reeds in andere wetten verankerd liggen. Ik denk hierbij aan de Arbeidsinspectie en de Loontech-nische Dienst. Ik denk niet dat ik te ver ga als ik zeg, dat deze instanties allemaal al in de startblokken staan.

Mevrouw Beckers en mevrouw Brouwer vroegen nog mijn speciale aandacht voor de ondernemingsraad. Mevrouw Brouwer vroeg zich zelfs af, waarom de taak van de ondernemingsraad niet in de wettekst is vastgelegd. Zoals ook bij de uitvoering van de Wet op de ondernemingsraden is vastgelegd, vormt de ondernemingsraad een wezenlijke schakel in het bevorderen van onder meer het welzijn van de werknemer in een onderneming.

Ik meen, dat de ondernemingsraad ook in het kader van de WAGW, gezien de primaire rol van de werkgevers en de werknemers bij de realisering, een wezenlijke functie zal hebben. Die taak vloeit al voort uit de Wet op de ondernemingsraden. Het hoeft in de WAGW niet nog eens vastgelegd te worden.

De heren Wolters en Nijhuis vroegen naar de stand van zaken met betrekking tot de reorganisatie van de uitvoeringsorganisatie. Evenals deze leden ben ik mij bewust van de noodzaak van deze reorganisatie, respectievelijk vereenvoudiging van de uitvoeringsorganisatie.

Mijns inziens ligt daarbij de prioriteit bij de organisatie van de uitvoeringsorganisatie aan de top. Hierover is in mei 1984 advies van de Sociaal-Economische Raad ontvangen. Het streven is erop gericht, voor 1 mei 1986 een concept-voorstel voor een nieuwe organisatiewet sociale verzekeringen te hebben afgerond en hierover een adviesaan-vrage bij de Sociale Verzekeringsraad in te dienen.

Over de integratie van het arbeidsvoorzieningsinstrumentarium in de uitvoeringsorganisatie van de sociale zekerheid spreekt het kabinet thans nog geen oordeel uit. Het kabinet geeft er de voorkeur aan, eerst de totstandkoming van een nieuwe arbeidsvoorzieningswet af te ronden. Dit is ook conform hetgeen wij daarover met de sociale partners in de Stichting van de Arbeid hebben besproken.

Door de meeste sprekers is aan de orde gesteld het verband tussen dit wetsvoorstel en de voorstellen tot afschaffing van de verdiscontering in

het kader van de stelselherziening sociale verzekering. Er bestaat tussen deze voorstellen een inhoudelijk verband. Het verschil in uitkeringsrechten tussen langdurig werklozen en (gedeeltelijk) arbeidsongeschikten dient naar de mening van het kabinet niet gehandhaafd te worden op grond van het verschil in arbeidsmarktpositie tussen beide categorieën.

Het is juist van belang om de arbeidsmarktpositie van de gedeeltelijk ongeschikte te verbeteren. In dit verband vormt de WAGW een belangrijk instrument. De verwachting is dat gedurende de eerste jaren van het van kracht zijn van de WAGW de herintreding in het arbeidsproces vanuit de WAO en AAW gering zal zijn. Het accent zal naar verwachting in eerste instantie komen te liggen op het in dienst houden van gedeeltelijk arbeidsongeschikten, met andere woorden het tegengaan van de uitstroom uit het arbeidsproces in de richting van de arbeidsongeschiktheidverzekering.

Voor nieuwe gevallen zal de WAGW derhalve direct van belang kunnen zijn en meer betekenis hebben dan voor degenen die op het tijdstip van afschaffing van de verdiscontering in de arbeidsongeschiktheidsverzekering zitten.

Dit is dan ook mede de reden waarom is voorgesteld de verdisconteringsbepalingen van toepassing te laten blijven op een zeer groot deel van de categorie arbeidsongeschikten die op het moment van de inwerking-treding van dit voorstel reeds een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangen. Alleen de categorie arbeidsongeschikten beneden 35 jaar zal worden herbeoordeeld, mede omdat binnen deze categorie eerder sprake zal zijn van een zich herstellend arbeidsvermogen. Deze categorie omvat ongeveer 14%, hetgeen betekent dat 86% van het bestaande bestand wat dit betreft buiten haken staat.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Maar de afschaffing van de verdiscontering is toch helemaal niet nodig? Als mensen beneden de 35 jaar begeleid worden in de richting van het arbeidsproces en dan gedeeltelijk werk zoeken en ook vinden, is de procedure van de afschatting al in de huidige wetgeving mogelijk. Waarom zou dan de verdiscontering voor die groep moeten worden afgeschaft?

Staatssecretaris **De Graaf**: Omdat de wetsbepalingen met betrekking

De Graaf

tot arbeidsongeschiktheid in de nieuwe voorstellen gans anders zijn dan in de huidige voorstellen. De discussie hierover zal nog uitgebreid gevoerd worden bij de behandeling van deze wetsvoorstellen. Natuurlijk is het op het ogenblik ook mogelijk om in het kader van de huidige wetgeving op basis van de huidige criteria tot afschatting te komen. Dat gebeurt ook. Nog altijd zit zo'n 15% van het bestand niet in de hoogste klasse van de WAO.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): De discussie daarover zullen wij inderdaad nog wel voeren. Maar u brengt het nu ook in verband met het afschaffen van de verdiscontering.

U zegt dat het niet moet gelden voor de groep boven de 35 jaar, zeg de oudere WAO'ers, omdat die niets aan deze wet hebben en toch niet meer op de arbeidsplaatsen terecht komen, maar dat het wel geldt voor de groep beneden de 35 jaar.

Dan vraag ik u wat u wilt, want reïntegratie van de groep beneden de 35 jaar kan al met de huidige wetgeving. Daarvoor is afschaffing van de verdiscontering niet nodig. Nu, bij de verdediging van dit wetsontwerp zult u dus duidelijk moeten maken waarom u vindt, dat de afschaffing van de verdiscontering toch nodig is voor die groep.

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Ik denk niet dat ik dat in het kader van de behandeling van dit wetsontwerp behoefte te doen. Dit onderwerp is aan de orde bij de behandeling van een ander wetsvoorstel. Het enige wat ik nu heb willen zeggen is, dat er wel een relatie is tussen hetgeen nu aan de orde is en de verandering van arbeidsongeschiktheidswetten. Wat wij hier doen, is als het ware wat extra bescherming aan de gedeeltelijk gehandicapten bieden.

Wij willen hun positie op de arbeidsmarkt wat verstevigen. In die zin is het ook verantwoord, het niet meer verdisconteren van de werkloosheid bij de beoordeling van arbeidsongeschiktheid te laten vervallen. Ik heb dit verband duidelijk gelegd. Ik heb hier verder niets aan toe te voegen. Een uitvoerige gedachtenwisseling over de zaak ten principale zullen wij ongetwijfeld op een passend moment in deze Kamer hebben.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Ik zal u aan dat 'passende' moment houden.

Staatssecretaris **De Graaf**: Naar mijn mening is een moment altijd 'passend'. Dat een ander het niet 'passend' vindt, is iets anders.

Mijnheer de Voorzitter! Met klem wil ik nog de suggestie die uitging van hetgeen hier vorige week door mevrouw Groenman, mevrouw Brouwer en de heren Willems en Spieker is gezegd, tegenspreken. Het idee werd gewekt, dat de WAGW niet meer zou zijn dan een excuus om tot afschaffing van verdiscontering over te gaan. Zoals de heer Nijhuis het uitdrukte, heeft de WAGW een geheel eigen bestaansrecht. Ook de heer Wolters en anderen hebben zich in die zin uitgesproken.

Het gaat om twee, afzonderlijk te beoordelen wetsvoorstellen die niet, zoals de heer Willems suggereerde, ieder in een andere richting werken. Zij werken in dezelfde richting. De WAGW beoogt de arbeidsmarktpositie van de gehandicapten te versterken, terwijl het voorstel in het kader van de stelselherziening één van de meest invaliditeitsbevestigende aspecten van de WAO en de AAW, te weten de verdiscontering van de werkloosheid, uit die regelingen haalt.

Dit is ook de betekenis van de door mevrouw Beckers uitvoerig geciteerde brief van de minister-president van 14 november vorig jaar. Dit is ook de reden waarom met uitvoering van de ene maatregel niet behoeft te worden gewacht tot over drie jaar de effectiviteit van de andere maatregel, de WAGW, afdoende bewezen is. Dat is van verschillende zijden gesuggereerd.

Het feit dat het hier gaat om twee voorstellen die in een gelijke richting werken, is op zich zelf geen reden om, zoals de heer Schutte suggereerde, de voorstellen op dezelfde datum in werking te laten treden.

Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Brouwer en de heer Nijhuis schonken aandacht aan de situatie in het buitenland. Mevrouw Brouwer merkte op dat een gewijzigde WAGW een zwakke afspiegeling is van wat wenselijk is. Echter, men dient zich te realiseren dat een quotumregeling voor gehandicapten, evenals elke andere regeling, ingebed moet worden in een bepaald land, in de economie van dat land. Deze invulling van de WAGW is derhalve hierop afgestemd.

De heer Nijhuis heeft verzocht om een overzicht van met de WAGW overeenkomende wetten in het buitenland. Ik voldoe graag aan dit

verzoek. Ik zal daarbij eerst kort ingaan op de situatie in de landen van de EEG en daarna op andere van belang zijnde regelingen buiten de EEG.

Sinds jaar en dag zijn in de landen van de Europese Gemeenschap, en ook daarbuiten, maatregelen genomen om de inpassing in het arbeidsproces te bevorderen. Deze maatregelen variëren van voorlichting, begeleiding, beroepsopleiding, tijdelijke loonsubsidies, vergoedingen voor de aanpassing van arbeidsplaatsen tot quoterings. Wat het quotumstelsel betreft, is de Bondsrepubliek Duitsland het duidelijkste voorbeeld. Er is daar sprake van een uniform quotum van 6% met de mogelijkheid, dit percentage voor overheidswerkgevers hoger te stellen.

Bij het niet voldoen aan dit quotum dient per ontbrekende arbeidsplaats voor gehandicapten DM 100 per maand in een fonds te worden gestort door de werkgever. Een herziening van de wet, die overigens de hoogte van het quotum onveranderd laat, is momenteel in bewerking.

Frankrijk kent ook reeds lang een quotumstelsel, dat bestaat uit een uniform quotum van 3% met een additionele quoterings ten gunste van de groepen van oorlogsslachtoffers. In Frankrijk kan bij in gebreke blijven een boete aan de werkgever worden opgelegd, uitgedrukt in een deel van het minimumloon. Momenteel is herziening en vereenvoudiging van het systeem in voorbereiding.

Ook Italië kent een quotumregeling, die evenwel vanwege de speciale bepalingen ten aanzien van oorlogsslachtoffers voor ons tamelijk onduidelijk is. België kent alleen een quoterings van 3% ten aanzien van nieuw aan te werven personeel in openbare dienst. Voorts bestaat de mogelijkheid, afspraken van CAO-partners in bedrijfstakken bindend te verklaren.

In Ierland bestaat alleen ten aanzien van de overheidsdienst de aanbeveling, 3% gehandicapten in dienst te nemen. Spanje kent een quotum van 2% en Griekenland één van 7% voor de overheid. In het laatste land zijn voorstellen in voorbereiding om de quoterings ook voor het particuliere bedrijfsleven te laten gelden. Ten aanzien van het Verenigd Koninkrijk zij opgemerkt, dat aldaar reeds tijdens de tweede wereldoorlog een quotum van 3% werd ingesteld. De uitvoering van die regeling is nooit optimaal geweest en al lange tijd verwaterd. Eind 1984

De Graaf

hebben de Engelse overheid en de centrale werkgevers- en werknemersorganisaties overeenstemming bereikt over een 'code of good practice', te hanteren bij de inschakeling van gehandicapten bij arbeid.

In de Verenigde Staten bestaat eveneens wetgeving op dit gebied, zij het dat die zich meer richt op gelijke kansen en op anti-discriminatie. Een meer uitgewerkt quotumsysteem kent Japan, waar een bedrijfstaksgevoelige regeling is opgesteld. De doelstellingen variëren naar hoogte en zwaarte. Werkgevers die niet voldoen aan verplichtingen, betalen een bijdrage voor de verbetering van de positie van gehandicapten. Verder kan aan werkgevers ook een financiële bijdrage worden verleend in de kosten die zijn gemaakt ten behoeve van de gehandicapten.

De commissie van de EG heeft intussen een ontwerp-aanbeveling opgesteld, die na advies van het Europees Parlement en het Economisch en Sociaal Comité, in de raad behandeld zal moeten worden. De ontwerp-aanbeveling bevat geen directe oproep tot het instellen van een quotumregeling, doch wel tot het treffen van maatregelen die strekken tot realisering van procentuele doelstellingen voor ondernemingen met meer dan 20 werknemers. Quotering is dan één van de mogelijkheden. Voorts ligt het in het voornemen, aan te bevelen jaarlijks te rapporteren over de bereikte resultaten bij de inschakeling van gehandicapten.

Ik reageer nog kort op de interventie van de heer Knol over de WSW-problematiek bij de arbeidsbureaus. Het probleem dat Financiën heeft is, dat structureel werk wordt gedaan door niet-formatieve medewerkers. Toch mag de taak van de overheid niet afhankelijk zijn van het niet-formatieve personeel.

Door automatisering zullen circa 600 WSW'ers kunnen worden vervangen door 300 ambtenaren. In deze nieuwe situatie zal ook geprobeerd worden, WSW'ers die nu een extra plaatsing hebben, op die plaatsen geplaatst te krijgen. Ik meen daarmee duidelijk geschetst te hebben wat het probleem is dat Financiën heeft geformuleerd en wat in feite ook ons probleem is, namelijk dat je een normale overheidstaak moet uitvoeren door middel van formatieplaatsen en niet door middel van een wat oneigenlijke externe plaatsing in het kader van de WSW.

De Voorzitter: Ik stel voor, de algemene beraadslaging tot volgende week te schorsen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 12.30 uur tot 13.15 uur geschorst.

De Voorzitter: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Regelen omtrent het aan huurders van een woning verstrekken van bijdragen (Wet individuele huursubsidie) (18 539)** en van de **motie-Ernsting/Willems over normhuren voor benedeminimale inkomens (19 125, nr. 62)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Dit wetsvoorstel, de **Wet individuele huursubsidie**, had jaren geleden ingediend en behandeld moeten worden. Eigenlijk komt het als mosterd na de maaltijd. In deze kabinetsperiode zijn eerst fundamentele wijzigingen in het systeem van de individuele huursubsidie doorgevoerd en pas daarna is een begin gemaakt met de wetgeving ter zake.

De fractie van de PPR vindt dit principiële onjuist. Aan het begin van deze kabinetsperiode is ten minste de indruk gewekt, dat er snel een wetsvoorstel zou worden ingediend en dat eventuele wijzigingen in het systeem in ieder geval niet voor de invoering van de aangekondigde wet zouden worden doorgevoerd.

In het regeerakkoord van CDA en VVD staat met zoveel woorden, dat in samenhang met een in te dienen wetsontwerp individuele huursubsidie een algehele doorlichting van het bestaande systeem zal plaatsvinden. De doorlichting en de wijzigingen van het systeem hebben plaatsgevonden, maar van samenhang met de wetgeving is geen sprake geweest. Ik vraag de staatssecretaris waarom hij de beloofde samenhang niet heeft waargemaakt.

Het aan de orde zijnde wetsvoorstel is flinterdun. Het is een formalisering van een aantal wijzigingen van het systeem die in onderlinge samenhang aan de orde mogen komen. Jarenlang zijn mensen die van huursubsidie afhankelijk zijn met bezuinigingen bestookt. Sterke verhoging van de woonlasten van mensen met de laagste inkomens en uitkeringen is hiervan het gevolg geweest. Er kwam geen rust op het huurfront, zoals het CDA zei te willen, maar grote onrust. Er kwamen grote woonlastenmanifestaties, maar het kabinet en de fracties van de regeringspartijen hielden zich doof voor de mensen die de woonlasten niet meer konden opbrengen. Wij zien deze fracties steeds minder op dit soort bijeenkomsten.

In dat licht moet dit wetsvoorstel worden beoordeeld. Het is geen nieuwe start, maar het is een bezegeling van vier jaar bezuinigingsbeleid. Uit dit wetsvoorstel zijn de politieke prestaties van staatssecretaris Brox in deze kabinetsperiode af te lezen. Dat is niet iets om trots op te zijn. Terwijl het wetsvoorstel nog niet eens door de Kamer is behandeld, worden door CDA-bewindslieden alweer uitspraken gedaan die aangeven dat er fors bezuinigd moet worden op de individuele huursubsidie. Kennelijk gaat zelfs dit wetsvoorstel hen te ver. Van rust is geen sprake, laat staan van zekerheid.

Een van de doeleinden van dit wetsvoorstel is het bieden van meer zekerheid aan de ontvangers van huursubsidie. Op zichzelf is mijn fractie het met die doelstelling van harte eens. Maar het wetsvoorstel biedt geen garantie voor het stoppen van de jaarlijkse bezuinigingsgronden. De CDA-bewindslieden hebben de eerste aanzet voor de volgende ronde al gegeven. De zekerheid voor de ontvangers van huursubsidie wordt ook aangetast door de vervanging van normhuurquotes door normhuren. Hiermee is de relatie tussen inkomen en te betalen woonlasten uit het systeem verdwenen. Wonen naar draagkracht is niet het uitgangspunt van dit wetsvoorstel.

De fractie van de PPR is voorstander van een integraal woonlastenstelsel waarbij de te betalen woonlasten afhangen van het inkomen en de kwaliteit van de woning. Dit stelsel moet voor iedereen gelden, zowel voor mensen met hoge als voor mensen met lage inkomens. Wij vinden dat de staatssecretaris in de

Lankhorst

schriftelijke voorbereiding nogal benepen heeft gereageerd op het voorstel, een stelsel van inkomenshuren per kwaliteitspunt in te voeren. Eerst moet er rust worden gevonden op het terrein van de individuele huursubsidie, voordat het idee van de inkomenshuren per kwaliteitspunt ook maar in studie kan worden genomen, aldus de staatssecretaris. Daar hebben wij het weer. De staatssecretaris, ook een lid van het CDA-voorzitterschap, blijft huursubsidies, terwijl hij samen met CDA-voorzitters de onrust zelf blijven stichten.

Het is onredelijk dat de ontvangers van huursubsidie op het punt van de zekerheid anders worden behandeld dan eigenaar-bewoners die een premie ontvangen. In het laatste geval wordt een zekerheid van vijf jaar geboden, in het geval van huursubsidie één jaar. Kan de staatssecretaris nu een principiële argumentatie geven voor dit grote verschil? In beide gevallen wordt de subsidie vastgesteld aan de hand van het belastbaar inkomen. Het belastbaar inkomen kan in beide groepen snel veranderen, al lijkt het waarschijnlijker, dat de ontvangers van huursubsidie langer op het minimum-niveau blijven. Waarom worden die termijnen dan niet gelijk getrokken?

In de schriftelijke voorbereiding is door de staatssecretaris negatief gereageerd op het pleidooi van onder andere het NCIV om meerjarige zekerheid te verschaffen aan ontvangers van huursubsidie. Aan huurders zouden toezeggingen moeten worden gedaan voor een periode van ten minste drie jaren. Voor het tweede en derde jaar zou de subsidie moeten worden toegekend op basis van de wettelijke regeling, zoals deze gold op het moment van toekenning van het eerste jaar.

De argumenten van de staatssecretaris hebben ons niet kunnen overtuigen. Hij ziet uitvoeringsproblemen, maar hij is niet in staat een schatting te maken van de kosten en van de capaciteitsproblemen die samenhangen met de uitvoering van meerjarige zekerheid. Hij noemt als bezwaar dat in één jaar drie regelingen van toepassing kunnen zijn. Maar iedere subsidieaanvraag wordt toch individueel beoordeeld? Waarom is het dan zo moeilijk te bepalen welke van de drie regelingen van toepassing is? Bovendien wil de staatssecretaris zelf rust aan het front. Als hij de regeling niet zo vaak wijzigt – zo

eenvoudig is het – dan valt het allemaal natuurlijk reuze mee.

Een ander argument is dat het minder gemakkelijk wordt bezuinigen om algemeen budgettaire redenen door te voeren. Dat heeft de staatssecretaris goed begrepen. Hij wil dat blijikbaar. De bedoeling van de meerjarige zekerheid is ook, dat de woonlasten van de huurders niet jaarlijks willekeurig verhoogd kunnen worden.

Ten slotte voert de staatssecretaris aan dat de regelgeving ingewikkelder wordt. Dat is nog maar zeer de vraag. Zij wordt dat in ieder geval niet voor de ontvanger van huursubsidie, want die kan ten minste drie jaar op hetzelfde bedrag rekenen.

De staatssecretaris constateert dat de regeling nu te ingewikkeld is en voor de meeste mensen niet te begrijpen. Wij zijn dat met hem eens. Veel huurders hebben de hulp van de gemeente, van actiegroepen of van de verhuurder nodig om de formulieren in te vullen. In dit jaarlijkse circus moeten ook alle mensen opdraven die een minimuminkomen of -uitkering hebben. Alle gegevens moeten weer op tafel worden gelegd, terwijl er aan de meeste inkomens niets verandert. Als er wel iets verandert in minimumlonen of bijstandsuitkeringen, dan weet de overheid dat. Kan dat staatssecretaris bevorderen dat deze mensen worden gevrijwaard van het jaarlijkse moeizame invullen van de formulieren? Kunnen deze formulieren niet ambtshalve worden ingevuld?

Door het tijdstip van indiening van het wetsvoorstel zijn de deregulerings-toetsingspunten niet in de schriftelijke voorbereiding behandeld. Ik nodig de staatssecretaris graag uit, de verschillende deregulerings-toetsingspunten in zijn antwoord te behandelen.

De discussie over dit wetsvoorstel zou eigenlijk een principiële discussie moeten zijn over het systeem van individuele huursubsidie. Het is mij echter uit de schriftelijke voorbereiding gebleken, dat de staatssecretaris nauwelijks bereid is daarover te praten. Elke gedachte aan een eventuele verruiming van het stelsel wordt door hem van de hand gewezen onder verwijzing naar de door hem verwachte budgettaire consequenties. Waarom wordt het recht op individuele huursubsidie niet toegekend aan kamerbewoners van non-profit-instellingen? Het is toch merkwaardig dat huurders van een corporatiewoning huursubsidie

kunnen krijgen, terwijl dit bij kamergewijze verhuur van dezelfde woning niet het geval is.

De staatssecretaris is ervan overtuigd dat bij kamergewijze verhuur van woningen van non-profit-instellingen huren kunnen worden bereikt die te laag zijn voor de huursubsidie, ik niet. Als een woning met een huur van 600 gulden wordt bewoond door twee kamerbewoners, dan bedraagt de huur 300 gulden. Als wij bovendien bedenken dat het daarbij vooral om jongeren gaat, dan is het duidelijk dat de huursubsidie nodig kan zijn. Bovendien, als de staatssecretaris zo overtuigd is van de lage huren bij kamergewijze verhuur, dan behoeft hij niet bang te zijn voor een huursubsidieregeling, want dan zal hem dat weinig gaan kosten.

Wij zouden graag een schatting krijgen van het extra budgettaire beslag dat hierdoor zou ontstaan. Overigens denk ik dat de maximale huurgrens in dat geval toch moet worden verhoogd tot bij voorbeeld duizend gulden. Juist de wat duurdere huurwoningen lenen zich beter voor kamergewijze verhuur.

De staatssecretaris wil de kamergewijze verhuur van woningen stimuleren blijkens zijn circulaire van 29 maart 1983. De woningvoorraad wordt dan intensiever benut, hetgeen met de toenemende leegstand van steeds groter belang wordt, en het aanbod van woonruimte voor alleenstaanden wordt ermee vergroot. De PPR-fractie meent dat de staatssecretaris consequent moet zijn. Als je kamergewijze verhuur van belang vindt, hoort de huursubsidieregeling daarop ook van toepassing te zijn.

Al vaker is gesproken over het gebrek aan samenhang tussen twee subsidie-instrumenten, de studiefinanciering en de individuele huursubsidie. Wij praten deze weken ook over de Wet op de studiefinanciering, die bij de Kamer in behandeling is. Het is triest – ik heb dit ook gisteren tegen de minister van Onderwijs en Wetenschappen gezegd – te moeten constateren dat wederom niet is tegemoet gekomen aan de problemen van de studenten die recht hebben op individuele huursubsidie.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag is te lezen dat de regering geen consequenties trekt uit het ontbreken van een precieze aansluiting van studiefinanciering op individuele huursubsidie. Waarom heeft de staatssecretaris geen overleg gevoerd met minister

Lankhorst

Deetman om gezamenlijk te komen tot een voor beide bewindslieden aanvaardbare regeling? De PPR-fractie vindt het onredelijk, dat in het wetsvoorstel in het geheel geen rekening wordt gehouden met de specifieke inkomenspositie van deze groep studenten.

Het nieuwe studiefinancieringsstelsel kent geen leeftijdsdifferentiatie. Een student van 20 jaar ontvangt dus evenveel als een student van 25 jaar. Als een alleenstaande student 23 jaar wordt, valt hij voor de huursubsidie in een andere tabel en ontvangt dan zo'n 60 gulden per maand maximaal minder. Zelfs de staatssecretaris zal moeten toegeven, dat dit buitengewoon onredelijk is.

Daarnaast sluiten de huursubsidietabellen niet aan op de studenteninkomens. De inkomensondergrens van de tabellen ligt veel hoger dan het inkomen van een student, dat op het niveau van dat van een achttienjarige RWW'er ligt. De PPR-fractie vindt dat beide euvels nu moeten worden verholpen. De inkomensondergrens moet worden aangepast aan het niveau van het studenteninkomen. Iedereen die onder de Wet op de studiefinanciering valt, moet recht houden op dezelfde subsidie. Dat betekent dat voor studenten de leeftijdsgrens van 23 jaar vervalt. Ik heb amendementen van deze strekking ingediend.

De PPR-fractie heeft ook moeite met de regeling die is getroffen voor woongroepen. De huur van een woongebouw voor wonen in groepsverband zal al gauw boven de maximale huurgrens uitkomen. Slechts voor door de minister aangewezen woningen worden uitzonderingen gemaakt. Ik moet dus constateren dat het grootste deel van de ongeveer 10.000 woongroepen afhankelijk is van zo'n aanwijzing. Wanneer verkrijgt men zo'n aanwijzing?

Het gebouw wordt beoordeeld op de geschiktheid en bestemming voor wonen in groepsverband. Daartoe moet het woongebouw zijn gerealiseerd met steun van het Rijk. Dat begrijpt mijn fractie niet. Die eis wordt toch ook niet gesteld voor andere woningen? Op deze wijze wordt de helft van de woongroepen, die in de particuliere sector huurt, van huursubsidie uitgesloten. Alles wordt weer in de richting van de overheid gedreven. Als het particulier initiatief zelf iets doet, staat daar dus blijkbaar straf op.

In de Nota wonen in groepsverband heeft de staatssecretaris gesteld, dat het wonen in groepsverband dezelfde kansen krijgt als andere vormen van wonen. Ik zou hem willen vragen, dat aan de hand van dit wetsvoorstel dan eens aan te tonen. Waarom wordt niet volstaan met de regeling die geldt voor alle andere huishoudsvormen die huren in de particuliere sector? Of de huurprijs te hoog is, kan bij voorbeeld gemakkelijk worden nagegaan aan de hand van het woningwaarderingstelsel.

In dit wetsvoorstel, mijnheer de Voorzitter, is op geen enkele wijze geprobeerd om de woonlastenproblematiek in bredere zin in de wet te integreren. Elke poging om de onrust op het woonlastenfront te beteugelen wordt nagelaten. Daar de koppeling tussen huurquotes en inkomensontwikkeling is losgelaten, kan deze wet niet worden beschouwd als onderdeel van ons sociale-zekerheidsstelsel.

In plaats van de situatie waarin de wet een fundament vormt onder het sociale grondrecht op wonen, is er de situatie waarin de wet dient als alibi om de individuele huursubsidie op een te minimalistisch niveau te handhaven. Het zijn allemaal droevige constateringen en gemiste kansen. De wet biedt te weinig perspectief, te weinig visie en te weinig zekerheid. Het maatschappelijk gevolg hiervan is dat de wet te weinig oplost en dat de onverschilligheid ten aanzien van het wonen toeneemt.

Deze wet vormt een symbool voor wat er in het algemeen gedurende deze regeringsperiode met de volkshuisvesting is gebeurd. Er zijn op keiharde wijze bezuinigingen doorgevoerd en het departement van Volkshuisvesting heeft daarbij braaf in de pas gelopen met de andere departementen. De maatschappelijke en politieke belangstelling schijnt terug te lopen. Maar het ergste van alles is nog, dat de woonconsumenten en vooral diegenen, die met de laagste inkomens en uitkeringen moeten zien rond te komen, de rekening niet langer kunnen betalen.

□

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met belangstelling geluisterd naar de inbreng van collega Lankhorst. Ik moet zeggen dat ik geen ander verhaal had verwacht maar het is toch een onvolledig verhaal, omdat er geen enkel getal in is genoemd. Het is een betoog van ach en wee, maar wat aan dit alles vooraf is gegaan, wordt

niet vermeld. Ik vind dat jammer, omdat wat nu voor ons ligt niet zomaar uit de hemel is komen vallen. Daar is een hele geschiedenis aan vooraf gegaan en daarover wil ik het een en ander zeggen.

De heer **Lankhorst** (PPR): Had u een discussie willen voeren – natuurlijk kunt u die krijgen – over al de miljoenen die bezuinigd zijn, oplopend tot een miljard? Wilt u spreken over de meerjarenramingen, die zijn bijgesteld, zoals het allemaal keurig in de tabellen is vermeld? Ik had het nog wel eens voor u willen opsommen. Als wij de verwachtingen voor 1990 vergeleken met wat in de meerjarenramingen van bij voorbeeld 1982 werd vermeld, komen er inderdaad zeer interessante cijfers naar voren. Inderdaad ging mijn verhaal dáárover.

De heer **Paulis** (CDA): Ik wil u nog wel wat verder mee terugnemen in het verleden. Ik begin dan in 1974 met 112 mln. op te lepelen. Volgens de meerjarenramingen zou dit tot 2,9 mld. oplopen. Over die verschillen praten wij nu en de discussie vindt in dat spanningsveld plaats. Dat komt u niet goed uit en daarom laat u het maar rustig liggen.

De heer **Lankhorst** (PPR): Dat komt mij heel goed uit. Ik ben begonnen – en daar kan ik u, de VVD en de staatssecretaris op aanspreken – met wat in het regeerakkoord is vermeld. Zelfs dát is op geen enkele wijze waargemaakt.

De heer **Paulis** (CDA): Maar ook die tekst hebt u slechts voor de helft geciteerd. In dat akkoord staat namelijk ook dat de normhuurquote losgelaten zou worden en dat men zou overgaan naar de trendmatige huurverhoging.

De heer **Lankhorst** (PPR): Er staat ook in dat er een wetsvoorstel zou komen en dat in het kader daarvan eventueel bezuinigingen zouden worden doorgevoerd. Er staat zeker niet, dat er vier jaar lang bezuinigd zou worden en dat er op de valreep nog even een wetsvoorstel zou komen.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik vervolg mijn betoog. Aan de orde is een van de belangrijkste voorstellen van wet op het terrein van de volkshuisvesting van deze kabinetsperiode. Toch is het wellicht niet zo spectaculair als men mogelijk vermoedt. Wat is het geval? In de afgelopen jaren zijn een aantal zeer wezenlijke besluiten genomen op het

Paulis

terrein van de individuele huursubsidie, die ertoe hebben geleid dat een volkshuisvestingsinstrument dat volkomen onbeheersbaar dreigde te worden, weer een instrument werd dat enerzijds het bereiken van gestelde doeleinden mogelijk maakte, maar anderzijds financieel weer redelijk beheersbaar werd. Over de verschillende aspecten die tot die beheersbaarheid hebben geleid, kom ik nog in de loop van mijn betoog te spreken.

Kort samengevat komt het erop neer, dat wij thans op wetgevingsterrein aan het doen zijn wat kan worden samengevat met het begrip codificatie. Wat betreft het belang daarvan zou men kunnen verwijzen naar een van de grote geschiedkundige figuren op dit terrein; te weten Napoleon, die in een warwinkel van regels en voorschriften door middel van codificatie voor helderheid en zekerheid zorgde.

Wij moeten de zaak echter binnen Nederlandse proporties houden en die zijn over het algemeen wat kleiner. Toch wil ik er nog even op wijzen, dat codificatie nadrukkelijk de bedoeling is van dit wetsvoorstel. Alvorens daar nader op in te gaan, wil ik een ogenblik stil staan bij de betekenis van het wonen en de woning voor de mens.

Vanaf de oertijd heeft de mens behoefte gehad aan bescherming van zichzelf en zijn gezin. Eén van de meest elementaire behoeften was en is nog steeds het hebben van een dak boven je hoofd. Om dat dak boven zijn hoofd te krijgen heeft de mens zich door de eeuwen heen steeds grote inspanningen getroost. Naast de inspanning voor het dagelijks brood was de mens bereid om, in welke vorm dan ook, een behoorlijke prijs te betalen voor een redelijk onderdak. Gedurende het grootste deel van de geschiedenis was deze strijd om het bestaan uitsluitend een privé-aangelegenheid. De 19e-eeuwse overheid baseerde haar visie op een nachtwakersstaat en zag op dit terrein geen taak voor zichzelf. De burger verwachtte dat ook niet. Een eerste duidelijke tendens tot overheidsbemoeienis zien wij in 1901 toen de Woningwet werd ingevoerd. Maar dat was niet meer dan een bescheiden aanzet.

Een duidelijke trendbreuk zien wij na de tweede wereldoorlog. Vanuit een miserabele positie moest Nederland proberen er weer bovenop te komen. Nederland was en is een

land met een open economie en was mitsdien in belangrijke mate aangevoelen op de opbouw van exportmarkten. Belangrijke voorwaarde hiervoor was een zeer gematigde loonontwikkeling.

Om die loonontwikkeling in de hand te kunnen houden ging, bij een vrij sterk exploitatieniveau van de nieuwbouw, de behoefte ontstaan aan objectsubsidieering van huurwoningen. Het doel van deze operatie kan worden samengevat als het nastreven van een rendabele exploitatie en een huurprijsniveau dat niet hoger lag dan die van vergelijkbare woningen die voor mei 1940 waren gebouwd. Zonder meer kan worden gesteld, dat deze regeling in hoge mate aan haar doel heeft beantwoord en heeft bijgedragen aan een bovenverwachting snel verlopen economisch herstel van Nederland. Maar al doende had de overheid wel een directe verantwoordelijkheid op volkshuisvestingsgebied op zich genomen.

In de loop van de vijftiger jaren nemen de stichtings- en exploitatiekosten van met name nieuwbouw meer toe dan het algemene huurniveau. Aan subjectsubsidie was echter nog geen duidelijke behoefte. Maar in het midden van de zestiger jaren bleek voor sommige bejaarden de huur van objectgesubsidieerde woningen toch niet meer makkelijk te dragen. Voor deze groep werd als eerste een beperkte aanvullende subjectsubsidieering gecreëerd. Deze regeling was afhankelijk van de hoogte van het inkomen, waarbij de toekenningsgrens werd ontleend aan het bejaardenziekenfonds.

Daarna geraken wij in een stroomversnelling welke zich gedurende de gehele periode van de zeventiger jaren zal manifesteren. Men zou zich kunnen afvragen waarom in een tijd waarin de bomen de hemel in leken te groeien er zo'n sterke behoefte bleek aan de uitbouw van het IHS-Instrumentarium. Ik geloof dat daarvoor twee oorzaken zijn aan te wijzen. Enerzijds werden aan de woningen steeds hogere kwaliteitseisen gesteld, hetgeen natuurlijk leidde tot een forse stijging van de bouw- en exploitatielasten.

Anderzijds dachten velen – en ook de overheid zelf – dat aan de royale jaarlijkse groei van het nationaal inkomen nooit een einde zou komen. Vanuit die optiek werden er heel wat leuke dingen voor de mensen gedaan waarvan men zich achteraf wel mag afvragen, of dat alles wel zo verstandig

was. Ik zie de staatssecretaris knikken; hij bedoelt dus: nee.

Laat ik in het kort nog even nagaan wat er zoal tot stand is gebracht. Per 1 juli 1970 trad de Beschikking aanvullende huursubsidie in werking. Dat was een systeem van individuele huursubsidie op beperkte schaal. De regeling had een aanvullend karakter naast het bestaande stelsel van woningbouwsubsidieering. Ze werd beperkt tot huurwoningen waarvoor na 31 maart 1960 een jaarlijkse bijdrage was verstrekt krachtens een subsidie-regeling voor woningwoningen en particuliere woningen.

Per 1 juli 1971 werd de groep, waarvoor IHS kon worden verstrekt, uitgebreid. Ook woningwoningen waarvoor de jaarlijkse bijdrage voor 1 april 1960 was toegekend werden, mits op de woningen een huurverhoging hoger dan het normale percentage van de verplichte jaarlijkse huurverhoging van toepassing was, voor de regeling in aanmerking gebracht. Tevens werden woningen met een meer dan normale huurstijging in de maatregel opgenomen.

Het aanvullende karakter van de IHS ging verloren. Er bestond niet langer een koppeling tussen subsidie in de vorm van jaarlijkse bijdragen en de IHS. Per 1 januari 1972 werden ook woningen waaraan ingrijpende verbeteringen in het kader van de stadsvernieuwing waren aangebracht onder de werking van de beschikking aanvullende huursubsidie gebracht. Op 1 juli 1975 verving de beschikking individuele huursubsidie de voorgaande maatregelen en breidde het verstrekken van IHS zich uit tot alle huurders, inclusief bijstandsontvangers, maar exclusief alleenstaanden tot 30 jaar. Dan volgt er per 1 april 1976 nog uitbreiding tot alleenstaanden jonger dan 30 jaar. Die kunnen vanaf dat moment ook voor IHS in aanmerking komen, maar daar is dan wel een aparte tabel voor het berekenen van de bijdrage voor gemaakt. Tevens gold de beschikking vanaf die datum voor huurders van wooneenheden.

Het is goed om wat uitvoeriger stil te blijven staan bij de beschikking individuele huursubsidie en nog eens op ons in te laten werken wat de veronderstellingen en verwachtingen waren van de toenmalige staatssecretaris van Volkshuisvesting, de heer Van Dam. In de nota Huur- en subsidiebeleid van augustus 1974 van de heer Van Dam vinden wij schattingen van het aantal huurders dat voor IHS in aanmerking kwam en

Paulis

van de hoogte van de uitgaven aan IHS voor en na de verruimde werking van de IHS.

De heer Van Dam verwachtte dat het aantal gesubsidieerden in 1974 ca. 150.000 zou bedragen en dat het aantal aanvragen zich in 1975, op grond van de verruimde werking van de IHS, geleidelijk aan zou verdubbelen tot 300 à 350.000 en dat op basis van het landelijk woningbehoefte-onderzoek. Dat was ongeveer het niveau waarop men dacht dat die zaak zich zou stabiliseren. In 1974 werd ten behoeve van de IHS 112 mln. uitgekeerd en voor 1975 werd een uitgave verwacht van 319 mln.; daar begint de stijging!

De geschetste uitbreiding van de beschikking IHS had inderdaad onvermijdelijke financiële consequenties. Deze waren echter nog groter dan men in 1974 dacht. In 1974/1975 112 mln.; in het tijdvak 1982/1983 stegen de IHS-uitgaven tot ruim 1 mld., een bedrag dat in 1984/1985 oploopt tot bijna 1,3 mld. en waarvoor in de begroting 1986 bijna 1,5 mld. is gereserveerd. En dan alleen maar doen alsof daarop gesnoeid is. Ik heb daar eerlijk gezegd geen waardering voor!

Deze voor het rijksbudget zeer zorgelijke ontwikkeling moest omgebogen worden. Dat realiseerde zich ook het kabinet-Van Agt II en dat bestond, zoals men zich wel zal herinneren uit CDA, PvdA en D'66. Toen werd de ingrijpende maatregel genomen om de normhuurquote voor de minimumloonontvanger te fixeren. Vanaf dat moment zou bij een negatieve ontwikkeling van het belastbare minimumloon, ondanks een eventueel stijgende huur, de normhuurquote niet meer naar beneden worden bijgesteld.

Maar het kon niet bij deze maatregel alleen blijven. De uitgaven ten behoeve van de IHS bleven stijgen en ook de verwachtingen omtrent die uitgaven in de toekomst waren bepaald niet rooskleurig. Dit blijkt te meer als wij kijken naar de meerjarenramingen die nog gepresenteerd werden in de Miljoenennota 1985. Geraamd werd dat de IHS van 1,6 mld. in 1985 zou oplopen tot bijna 2,9 mld. in 1989. Doorgaan met deze ontwikkeling zou tot desastreuze en volkomen onbeheersbare financiële consequenties leiden. Dit te meer in een periode van economische stagnatie en een sterk stijgende werkloosheid.

Daarom nam het kabinet-Lubbers de beslissing om de ontvangers van IHS eenzelfde huurstijging te laten ervaren als alle andere huurders. Daartoe moest een andere systematiek worden toegepast dan tot dan toe werd gevolgd. Per 1 juli 1983 gebeurde dat. Vanaf dat moment werd niet langer de systematiek van de normhuurquote gehanteerd, maar stapte men over op de jaarlijkse verhoging van de normhuren met het huurverhogingspercentage.

Maar de werkloosheidsontwikkeling en de algemene economische en inkomensontwikkeling zorgen ervoor dat de IHS-uitgaven toch nog snel stegen en de eerdere prognoses ruimschoots overtrofen. In de Voorjaarsnota 1983 werd dan ook nog een aantal maatregelen aangekondigd om het uitgavenniveau van de IHS enigszins in de hand te houden. Wij moeten hierbij denken aan het meetellen van alle inkomens binnen de IHS aanvragende huishoudens, aan een kwaliteitskorting op de IHS bij het bewonen van een duurdere huurwoning alsmede aan een verlaging van de maximaal subsidieerbare huurprijs f 735 naar f 650.

Al deze maatregelen te zamen moesten ervoor zorgen dat de groei van de IHS-uitgaven zich in een beheerst tempo zou ontwikkelen, opdat de IHS ook in de toekomst als een goed te hanteren volkshuisvestingsinstrument kon worden gebruikt. De CDA-fractie heeft de genoemde maatregelen dan ook met overtuiging gesteund.

Thans ga ik nader in op het voorstel van wet, dat het sluitstuk vormt van een ontwikkeling die in het midden van de jaren '60 is begonnen en die geleidelijk aan is uitgegroeid tot een belangrijk volkshuisvestingsinstrument, waarmee beoogd wordt om de honderdduizenden ontvangers van individuele huursubsidie de nodige zekerheid te verschaffen omtrent de hoogte van de bijdrage in de huur, zij het dat het in tegenstelling tot de situatie in het verleden geen absolute zekerheid meer kan zijn.

Want, het zij gezegd, de tijd van absolute zekerheden is voor eens en voor altijd voorbij. Dat is kennelijk nog niet tot iedereen doorgedrongen. Ook in de toekomst zal in de visie van het CDA de individuele huursubsidie een wezenlijke functie moeten vervullen en zal de positie van de laagstbetaalden met het oog op de betaalbaarheid van het wonen onze bijzondere aandacht behoeven.

Een woord over de financiële beheersbaarheid. Handhaving van het systeem van de normhuurquote zou onontkoombaar tot problemen hebben geleid. Berekeningen in de memorie van antwoord tonen aan dat de budgettaire consequenties van handhaving van dit systeem voor de periode 1983-1990 - ik wees er reeds op - reusachtig zouden zijn. De geraamde meeruitgaven bij handhaving van het normhuurquotestelsel zouden voor 1985 385 miljoen zijn, oplopend tot maar liefst 1040 miljoen in 1990, ruim een miljard dus.

Bij handhaving van het normhuurquotestelsel zouden de ontvangers van individuele huursubsidie vanwege de lagere normhuurbedragen niet alleen hogere bedragen ontvangen, maar bovendien zou door het achterblijven van de normhuren en het tegelijkertijd toenemen van de huren volgens de trend een belangrijke 'ingroei' in deze regeling optreden. Dit zou betekenen dat tot en met 30 juni 1985 45.000 huurders extra individuele huursubsidie zouden krijgen.

De CDA-fractie heeft er geen moeite mee, in te stemmen met de voorgestelde wijziging van de systematiek, aangezien hiermee uitsluitend wordt beoogd, uitbreiding van de regeling met huurders voor wie de regeling alleen vanwege de trendmatige huurverhoging binnen het bereik zou komen, te voorkomen. Het is belangrijk dat de wijziging van de systematiek dus geen toeneming van het aantal gesubsidieerden tot gevolg heeft.

De heer **De Pree** (PvdA): U zegt dat het goede van het hanteren van normhuren in plaats van normquotes is, dat er niet telkens nieuwe groepen bij komen. Maar is niet een ander effect dat de quotes bij achterblijven van de inkomensontwikkeling bij de trendmatige huurverhoging ongemerkt, automatisch stijgen?

De heer **Paulis** (CDA): Ik zal de laatste zijn om te ontkennen dat dat het gevolg kan zijn, maar dan gaat het wel om iets wat hier niet direct verband mee houdt, namelijk inkomenspolitiek. Ik betoog ook nadrukkelijk, dat de individuele huursubsidie een volkshuisvestingsinstrument is, waarmee geen inkomenspolitiek bedreven moet worden. Als wij met z'n allen minder verdienen, dan kan zich die situatie inderdaad voordoen.

Paulis

Maar aan de andere kant zal dit, als er weer sprake is van groei – en u weet dat die groei dankzij het beleid van dit kabinet weer in zicht is – ook weer opgevangen kunnen worden. Individuele huursubsidie en inkomenspolitiek zijn voor mij dus zaken die gescheiden moeten blijven.

De heer **De Pree** (PvdA): U zegt dat die quotes kunnen oplopen; dat kan niet alleen, dat is ook gebeurd in de afgelopen jaren. Is het dan niet noodzakelijk om eens aan te geven, hoe hoog die quotes mogen oplopen? Waar denkt u dan aan?

De heer **Paulis** (CDA): Ik vind deze vraag wel begrijpelijk, althans in die zin, dat socialisten haar met een zekere regelmaat stellen, bij voorbeeld bij de behandeling van de Wet aanpassingsmechanismen, in verband met de bevrozing van het minimumloon. Maar, Voorzitter, absolute zekerheden worden nu eenmaal niet gegeven! Wij zullen afhankelijk van de situatie moeten bekijken, welk beleid wij verantwoord achten. We zijn in het verleden bijna ten onder gegaan aan het alles tot in vier cijfers achter de komma nauwkeurig willen aangeven. Zo werkt dat niet meer.

Ik breng echter wel tot uitdrukking dat in het bijzonder de laagstbetaalden onze speciale zorg hebben. Daarover wil ik any time met u van gedachten wisselen. Als u vraagt of ik wil aangeven hoeveel procent het precies moet zijn, dan antwoord ik daarop dat u dat van mij niet zult horen.

De heer **De Pree** (PvdA): Het gaat mij erom dat u hiermee volledig aanvaardt, dat bij het voortduren van de huidige ontwikkeling automatisch voor de allerlaagste inkomens de huurquote continu oploopt. Volgens de systematiek van de wet kunt u niet eens ingrijpen.

De heer **Paulis** (CDA): En daarom heb ik gezegd dat dit moet worden bekeken in het kader van de inkomenspolitiek, zoals ook bij herhaling is gebeurd. Als men de totale ontwikkeling beziet in het kader van de premie- en belastingdruk, enz., dan zult u zien dat de koopkrachtplaatjes betaald niet meer negatief zijn. God zij gedank!

Mijnheer de Voorzitter! Ik continueer. Met tevredenheid nam ik kennis van de jongste meerjarenramingen, waaruit een geleidelijke stabilisatie van het aantal IHS-ontvangers blijkt.

Het aantal bedraagt voor 1986 overigens naar schatting nog steeds 728.000. Ik heb het nu toch nog over een gunstige en niet onaanzienlijke bijstelling van de meerjarenramingen. Deze wordt veroorzaakt door de gunstiger economische vooruitzichten en de effecten van de eerder door mij genoemde maatregelen.

Een positief bijkomend effect gaat in die zin van de getroffen maatregelen uit, dat niet alleen het betrekken van duurdere woningen sterk blijkt te worden afgeremd, maar dat ook de nieuwe subsidie-aanvragers vaker in een oudere woning, met een relatief lage huur, gaan wonen.

Vervolgens maak ik een enkele opmerking over de demografische ontwikkeling. Voor de berekening van het te verwachten aantal IHS-ontvangers is de demografische ontwikkeling van groot belang. Met andere woorden: demografische factoren treden als oorzaken van een toemend IHS-gebruik meer op de voorgrond. Ik denk hierbij vooral aan de groei van het aantal huishoudens van 65-plussers en het aantal 'verweduwd' en gescheidenen. De staatssecretaris heeft bij zijn berekening echter geen rekening gehouden met het feit, dat in het bijzonder 65-plussers naast de AOW – gelukkig – steeds vaker over een aanvullend pensioen beschikken.

Ik weet dat dit geleidelijk gaat, maar de staatssecretaris meent dat de effecten hiervan pas na 1990 merkbaar zullen zijn. Ik hoop evenwel dat ook na die tijd de individuele huursubsidie nog een nuttige rol in ons maatschappelijk bestel kan vervullen. Daarom vraag ik de minister, het element van het pensioen toch te betrekken bij de meerjarenramingen.

Men zal het mij niet euvel duiden dat ik ook enkele woorden zal wijden aan de marginale druk. Daarover is recentelijk nog enkele keren gesproken in dit huis. Ik hoop dat er in het kader van deze regeling ook het een en ander over gezegd mag worden.

Het probleem van de marginale druk kan uiteraard in het kader van dit wetsvoorstel niet onbesproken blijven. Terecht stelt de staatssecretaris van VROM dat deze problematiek serieuze aandacht verdient. Dat is ook genoegzaam gebleken uit de discussies die vóór het kerstreces over dit onderwerp zijn gevoerd met minister De Koning en staatssecretaris De Graaf. Dat gebeurde op 12 december 1985 resp. 17 december 1985.

Zelfs de minister-president heeft op 17 december jl. het woord gevoerd over deze problematiek. Het standpunt van de CDA-fractie moge in dezen inmiddels voldoende bekend zijn. Het probleem van de marginale druk is volgens de CDA-fractie een ernstig probleem, dat nauwkeurige bestudering behoeft. Een geïsoleerde benadering van deze problematiek, alleen vanuit de IHS gezien, wordt door onze fractie afgewezen.

Juist de ernst van het probleem maakt duidelijk waarom wij kiezen voor een geïntegreerde aanpak, waarbij zowel de invloeden van premie- en belastingdruk als die van de diverse inkomensafhankelijke regelingen, waaronder de individuele huursubsidie, worden onderzocht, en wel in onderlinge samenhang. Ik kan het laatste niet genoeg benadrukken.

De nadruk ligt dus op de samenhang. In die zin moeten de woorden die minister De Koning vóór het kerstreces sprak, worden opgevat. Hij sprak toen over de mogelijkheid van het verminderen van de betekenis van inkomensafhankelijke regelingen, in samenhang met een beleid, gericht op lagere belastingen en premies. De CDA-fractie ziet dan ook met meer dan gewone belangstelling uit naar de resultaten van het onderzoek van de interdepartementale commissie inkomensprijzen.

Aan de hand van die resultaten verwacht zij een vruchtbare discussie over de problematiek van de marginale druk, in relatie met alle inkomensafhankelijke regelingen, te kunnen voeren. Zij zou in dit kader de regering bovendien willen verzoeken, de volgende aandachtspunten bij het onderzoek te betrekken:

1. de invloed van de totale marginale druk als gevolg van belastingen en premies gecombineerd, met een eventueel gebruik van inkomensafhankelijke regelingen.

2. De aard en de grootte van de ontmoedigingseffecten van de marginale druk voor de verschillende groepen op en buiten de arbeidsmarkt.

3. de selectiviteit van inkomensprijzen tegenover de generaliteit van belasting- en premieverlaging en de invloed op de inkomensverdeling.

4. De beleidsdoelen die gediend worden door inkomensafhankelijke regelingen – afgezien van arbeidsmarkt- en inkomensdoelen – en eventueel andere manieren om die beleidsdoelen te realiseren buiten dergelijke regelingen om. Kan de staatssecretaris ons al enige indicatie

Paulis

geven van het tijdstip, waarop het onderzoek van de ICIP zal zijn afgerond?

Voorzitter! Ik zeg nu iets belangrijks en ik benadruk dat. Namens de CDA-fractie wil ik op voorhand vaststellen dat, mocht het zo ver komen dat een herstructurering van inkomensafhankelijke regelingen wordt overwogen, dit alleen dan aanvaardbaar is voor de CDA-fractie als de negatieve effecten op de koopkracht van de laagste inkomens en op de diverse sectorbeleidsterreinen in voldoende mate gecompenseerd worden. Dat staat.

De ongerustheid van de PvdA, onder meer geuit in de – verworpen – motie op stuk 19314, nr. 12, is daarom ook naar mijn mening ongegrond. Mijnheer De Pree, nog één zin en dan wil ik mij graag door u laten interrumperen! De PvdA maakte trouwens op 17 december 1985 duidelijk, dat deze fractie een onderzoek naar de problematiek van de marginale druk evenmin uitsluit en dat zij het probleem bespreekbaar acht in een volgende kabinetsperiode. Ik vond dat een heel verstandige opmerking!

De heer **De Pree** (PvdA): Voorzitter! De heer Paulis zegt, dat voorwaarde voor de CDA-fractie is dat na het onderzoek in voldoende mate compensatie aanwezig is voor de laagste inkomens. Wij praten nu echter over de huursubsidie. Stelt de heer Paulis wat betreft algemene lastenverlichtende maatregelen de eis, dat de laagste inkomens dan volledig zullen worden gecompenseerd?

De heer **Paulis** (CDA): Ik heb gezegd, wat ik heb gezegd, en vandaag niet voor het eerst!

De heer **De Pree** (PvdA): Ik ook!

De heer **Paulis** (CDA): Bij de stemming over de motie heb ik namens het CDA een identieke stemverklaring afgelegd. Als ik spreek over het in voldoende mate compenseren, kunt u daaruit een duidelijke inspanningsverplichting van het CDA afleiden om ten minste koopkrachtverlies te voorkomen als de algemene toestand dat enigszins mogelijk maakt.

De heer **De Pree** (PvdA): Voorzitter! Ik vraag het, omdat de heer Paulis weet dat de huursubsidie heel gericht werkt op bepaalde inkomensgroepen. Daarbij zitten mensen die

per jaar een paar duizend gulden huursubsidie krijgen. Het gemiddelde bedrag is ruim 1700 gulden. Acht de heer Paulis het realistisch om te denken, dat het volledig compenseren van die groepen voor hun verlies aan huursubsidie via algemene maatregelen mogelijk is?

De heer **Paulis** (CDA): Ik loop niet op de discussie vooruit. Het rapport van de ICIP komt ter tafel en wij zullen dan bezien hoe hiermee te handelen in samenhang met alle inkomensafhankelijke regelingen, premie- en belastingdruk en dergelijke. Om die reden heb ik u ook een beetje geprezen, omdat de PvdA heeft gezegd dat die zaak ook voor haar bespreekbaar is. Nogmaals, ik vind dat verstandig en ik hoop inderdaad, dat zij een vruchtbare bijdrage aan die discussie wil leveren. Dan zal al pratend blijken hoe de kaarten liggen en waarop wij in goed overleg uitkomen.

De heer **De Pree** (PvdA): U gaat mij wat gemakkelijk die richting uit. Zojuist heeft u gezegd, dat de huursubsidie geen inkomenspolitiek maar een volkshuisvestingsinstrument is. Dat ben ik volledig met u eens. Maar met de richting die u nu theoretisch opgaat, dreigt u een volkshuisvestingsinstrument kwijt te raken.

De heer **Paulis** (CDA): Neen, geenszins! Wij handhaven dat heel nadrukkelijk en wij richten ons daarbij met name op de zwaksten. Dat zijn de laagstbetaalden. Als je echter op voorhand zou zeggen, dat er niets kan gebeuren, vraag ik mij af waarvoor wij dat hele theater maken. Er zal inderdaad in samenhang met al die regelingen bekeken moeten worden, of er een evenwichtig pakket maatregelen kan worden genomen waardoor de inkomensafhankelijke regelingen kunnen worden bijgesteld. Ik verwijs in dit verband naar de discussie met staatssecretaris De Graaf, minister De Koning en de minister-president. Zij spraken heel nadrukkelijk over de ontmoedigings-effecten.

Met degene die dat ontkent, ben ik gauw uitgepraat. Die ontmoedigings-effecten zijn levensgroot aanwezig.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! De heer Paulis sluit toch niet uit dat er iets aan de marginale druk kan worden gedaan, dat er een zodanige wijziging in deze regeling komt, dat toch de laagstbetaalden niet geheel gecompenseerd

worden. Dat er dus toch een verslechtering kan optreden voor de mensen met de laagste inkomens en uitkeringen.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Lankhorst hoort wat hij horen wil. Ik denk dat ik een heel duidelijke, positieve uitspraak heb gedaan en ik weet heel zeker, dat de mensen waar dit betrekking op heeft exact weten hoe zij dit moeten waarderen en dat zij weten, dat het CDA staat voor wat het zegt.

De heer **Lankhorst** (PPR): Ik zei zoëven al, dat ik nogal eens op bijeenkomsten kom waar ook de CDA-fractie wordt uitgenodigd om over dit vraagstuk te spreken. Ik kom u daar echter steeds minder tegen om het uit te leggen. Daarom is het goed dat wij elkaar hierover eens in de Kamer spreken. Dan kan ik het de mensen in ieder geval duidelijk maken.

Als ik u hoor spreken van 'enigszins compenseren' en u neemt niet de woorden in de mond van 'geheel compenseren', dan kan dat niets anders betekenen dan dat de CDA-fractie het, om wat te doen aan die marginale druk, toch niet uitsluit dat de mensen met de laagste inkomens en uitkeringen er opnieuw op achteruit gaan.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Lankhorst moet goed luisteren. Hij legt mij woorden in de mond die ik niet gesproken heb. Hij spreekt over 'enigszins compenseren'. Deze woorden zijn door mij in dit kader niet gebezigd. Ik heb gezegd: 'in voldoende mate compenseren'. Dat is iets anders dan 'enigszins compenseren'. Als u mij citeert moet u mij goed citeren en niet iets suggereren dat kant nog wal raakt.

De heer **Lankhorst** (PPR): Dat geef ik toe: u hebt inderdaad gezegd 'in voldoende mate compenseren'. Maar dat is niet hetzelfde als geheel compenseren. En daar gaat het om.

De heer **Paulis** (CDA): Ik ben volkomen consistent in de lijn van mijn betoog. Ik heb gezegd, maar dat is nog niet tot u doorgedrongen, dat de tijd van absolute zekerheid voorbij is. Ik zeg u namens de CDA-fractie, en ik heb dat een- en andermaal gedaan, dat als de mogelijkheden daartoe aanwezig zijn – wat met name zal afhangen van een sterke economische groei, die mede dankzij het beleid van dit kabinet bezig is tot stand te komen – wij de koopkracht

Paulis

zullen kunnen handhaven. Daar staan wij voor.

De heer **Lankhorst** (PPR): Nee, u doet weer een keuze, want het feit dat u spreekt van 'in voldoende mate' betekent dat u niet uitsluit dat de mensen met de laagste inkomens er weer verder op achteruit gaan. In dit geval zou dat ten gunste zijn van de mensen met een midden-inkomen. Daar praten wij over. Dat is de keuze die u hier in het midden legt. Dat is de keuze die minister De Koning ook heeft gemaakt.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik denk dat het weinig zinvol is om in herhalingen te vervallen. Ik zie dat de staatssecretaris zit te popelen om hier ook op in te gaan. Ik wil hem niet al het gras voor de voeten wegmaaien.

Tot slot lijkt het mij nuttig om, willen wij een realistische kijk krijgen op de omvang van het probleem van de marginale druk in relatie tot de IHS, de volgende gegevens eens op een rijtje te zetten. Van de totale marginale druk die als gevolg van de belasting- en premieheffing en de inkomensafhankelijke regelingen op inkomens drukt, kan ongeveer 1/5 deel voor rekening van de IHS komen. Bovendien moet men er rekening mee houden, dat van alle IHS-ontvangers 36% AOW-er is en dat de meesten van hen geen of slechts een zeer bescheiden aanvullend pensioen genieten.

Thans zullen deze IHS-genieters vrijwel geen hinder ondervinden van de marginale druk. Naar mate het aanvullende pensioen in de toekomst van meer betekenis wordt – ik sprak er reeds over – zal dit wel een relevante factor worden voor de marginale druk. Concreet betekent een en ander dat in de toekomst schattenderwijs zeker 50% van de IHS-genieters de werking van de marginale druk zullen ondervinden.

Een enkel woord over object- en subjectsubsidie. De CDA-fractie gevoelt geen behoefte, de voor- en nadelen van object- en subjectsubsidie uitvoerig aan de orde te stellen in het kader van de besprekingen over het voorliggende wetsontwerp. Dit is immers reeds genoegzaam gebeurd bij de schriftelijke voorbereiding. Wel stip ik aan, dat subjectsubsidie over het algemeen flexibeler en trefzekerder werkt dan objectsubsidie en dat objectsubsidie de doorstromingsmogelijkheden kan frustreren.

Ook zou een verschuiving van object- naar subjectsubsidie positieve budgettaire gevolgen kunnen hebben, welke echter voor een belangrijk deel weer zouden weglekken door een verhoogde uitgave van IHS-gelden. De huidige mengvorm, waarbij geleidelijk de nadruk komt te liggen op de subjectsubsidie, dient te worden gehandhaafd. Een fundamentele verschuiving acht het CDA thans niet gewenst.

De individuele huursubsidie is een volkshuisvestingsinstrument en het is geen instrument voor de inkomenspolitiek. De heer De Pree is mij hierin bijgefallen. Dit betekent dat wij met betrekking tot deze grondgedachte op één lijn zitten. Een goed zaak!

Aansluitend bij het vorige onderwerp wil ik nadrukkelijk stellen dat onze fractie ervan uitgaat, dat de individuele huursubsidie een volkshuisvestingsinstrument is dat van essentiële betekenis is. De individuele huursubsidie is niet bedoeld als middel om inkomenspolitiek te bedrijven. De systematiek van het wetsvoorstel onderlijnt deze bedoeling duidelijk. De jaarlijkse aanpassingsmethodiek houdt in, dat ontvangers van individuele huursubsidie eenzelfde huurverhogingspercentage ervaren als alle andere huurders, namelijk dat van de jaarlijkse trendmatige huurverhoging.

Algemene inkomensmaatregelen worden niet voor IHS-ontvangers door middel van de individuele huursubsidie gecorrigeerd. Bovendien ontvangt het overgrote deel van de individuele huursubsidiegenieters niet persoonlijk, maar in de vorm van een lagere huurprijs via de zogenaamde matiging. De subsidie zal op deze wijze niet als extra vrij besteedbaar inkomen kunnen worden gezien.

Daarnaast wordt de individuele huursubsidie met terugwerkende kracht tot 1 januari 1984 niet langer aangemerkt als fiscaal inkomen. Wij kunnen dus vaststellen dat de individuele huursubsidie niet bedoeld is als instrument van inkomenspolitiek aard met mogelijkheden tot herverdeling. Wel heeft het instrument nadrukkelijk de bedoeling om mensen met lagere inkomens aan betaalbare huisvesting te helpen.

Overigens, het valt niet te ontkennen dat de individuele huursubsidie natuurlijk wel, net als andere subsidies, inkomensherverdelende effecten heeft in de tertiaire sfeer.

De conclusie moet luiden dat de individuele huursubsidie een volks-

huisvestingsinstrument is dat, zoals ik reeds zei, van essentiële betekenis is. In de eerste plaats is dit instrument bedoeld als financiële hulp die toegesneden is op de persoonlijke omstandigheden van de huurder opdat hij niet van een goede huisvesting verstoken blijft. Door het ontbreken van voldoende goede en goedkope huurwoningen, zijn huurders met lagere inkomens namelijk dikwijls aangewezen op woningen met een wat hogere huur. Deze huur is dank zij de individuele huursubsidie toch betaalbaar.

Daarnaast mogen wij echter niet vergeten, dat de individuele huursubsidie ook van belang is voor de verhuurbaarheid van nieuwgebouwde huurwoningen en van grote delen van de bestaande huurwoningvoorraad.

Een punt dat ook de volle aandacht verdient, betreft de woonruimteverdeling. Instemming kan ik betuigen met het terughoudend gebruik dat de staatssecretaris voornemens is te maken van het aanwijzingsbeleid bij de woonruimtetoe wijzingen door de gemeente. Aan de andere kant wil ik erop wijzen dat, als het nodig is, een duidelijke aanwijzing voor een gemeente een nuttige vingerwijzing voor vele andere kan zijn. Ten einde een beter inzicht te krijgen in het gemeentelijk toewijzingsbeleid, lijkt mij een nader onderzoek zinvol.

Het deed mij dan ook genoegen dat de staatssecretaris een dergelijk onderzoek heeft toegezegd. In de nota naar aanleiding van het eindverslag meldde de bewindsman echter, dat hij weliswaar nog niet weet hoe de precieze opzet van dat onderzoek zal zijn, maar dat hij bereid is ter zake enige spoed te betrachten. Ik zou gaarne van de bewindsman vernemen, of hij ons nu wat meer helderheid over de opzet van het onderzoek en het tijdstip waarop het zal aanvangen, kan verschaffen.

In dit kader wil ik ook een woord wijden aan het financieel belang van de gemeente. Aangezien de woonruimteverdeling door de gemeente geschiedt, vraagt de fractie van het CDA zich af, of het toch niet wenselijk is de gemeenten hierbij een financieel belang te geven. Een financieel aandeel zou de gemeenten kunnen prikkelen, de woonruimteverdeling zo zorgvuldig mogelijk te realiseren. De gemeenten zouden voor 10% kunnen deelnemen in de individuele huursubsidie naar analogie van de bijstand. Het Gemeentefonds zou daartoe met een bijdrage uit 's rijkskas moeten worden verhoogd. Bij de verdeling

Paulis

van de gelden zou gedacht kunnen worden aan een systeem waarbij de gemeenten worden ingedeeld naar sociale gelaagdheid. Budgettaire zou een dergelijke operatie voor het Rijk neutraal dienen te verlopen.

Overigens, ik kan mij ook goed indenken, dat de staatssecretaris deze optie wil betrekken bij het door hem toegezegde onderzoek. Mede om die reden vind ik, dat wij op dit moment hieromtrent ook nog geen harde uitspraken moeten doen.

Ik kom toe aan de doorstromingsproblematiek. Het CDA ziet een betere doorstroming als de mogelijkheid om de individuele huursubsidie beter te laten functioneren. Doorstroming kan bovendien een positieve uitwerking hebben op de IHS-uitgaven.

In het mondeling overleg van 18 oktober 1984 over de doorstromingsheffing, meldde de staatssecretaris dat een onderzoek plaatsvindt ter ontwikkeling van modellen waarmee de effecten van allerlei maatregelen op doorstroming zouden kunnen worden vastgesteld. Nu in februari 1986, vraag ik hoe de stand van zaken is met betrekking tot dit onderzoek, waarvan de resultaten al eind 1985 binnen hadden moeten zijn.

Waarom is die vertraging te wijten? Wanneer denkt de bewindsman de Kamer over dit onderzoek te kunnen informeren?

Ik kom toe aan de woonkostentoeslag. Tijdens de schriftelijke voorbereiding heb ik er namens de CDA-fractie op aangedrongen, te laten onderzoeken in hoeveel gevallen in 1984 een woonkostentoeslag werd verleend en hoe hoog het gemiddeld toegekende bedrag was. Het deed mij genoegen, te mogen vernemen dat de staatssecretaris het belang van een dergelijk onderzoek inziet. Gaarne hoor ik van hem, wanneer de Kamer de resultaten van het onderzoek tegemoet kan zien.

Ik kom toe aan een punt dat de volle aandacht verdient, te weten de problematiek van de meerjarentoezeggingen voor gesubsidieerden. Ik heb er bij de schriftelijke voorbereiding voor gepleit, de mogelijkheid tot het doen van meerjarentoezeggingen aan gesubsidieerden positief te benaderen. Het pleidooi van het NCIV om huurders meer zekerheid te bieden door voor de twee tijdvakken die aansluiten op de eerste periode waarover huursubsidie werd toegekend, de bijdrage vast te stellen

overeenkomstig de wet IHS, zoals deze luidde ten tijde van de eerste beschikking, kwam mij uit volkshuisvestingsoogpunt sympathiek voor. Op deze wijze zouden huurders die reeds IHS hebben ontvangen, ondanks een eventuele wetswijziging, toch nog voor twee jaar verzekerd zijn van eenzelfde bedrag aan IHS.

De argumenten van de staatssecretaris, als zouden praktische overwegingen – hij noemde onder andere het naast elkaar bestaan van verschillende systematieken – zich daartegen verzetten, hadden mij nog niet geheel overtuigd. In samenhang met de in de toekomst te voeren discussie over alle inkomensafhankelijke regelingen – ik sprak hier reeds over bij het onderdeel 'marginale druk' – lijkt het mij onverstandig, een enkele regeling op voorhand voor de duur van drie jaar dicht te spijkeren.

Dat neemt niet weg dat ik van oordeel blijf dat naar wegen gezocht moet worden om zoveel mogelijk zekerheid te verschaffen aan potentiële IHS-genieurs. Mijns inziens zou dit kunnen door reeds bij de indiening van de miljoenennota zo expliciet mogelijk aan te geven of, en zo ja welke, structurele maatregelen het kabinet voornemens is te nemen met betrekking tot de wijziging van de wet op de individuele huursubsidie. Zou dit bij voorbeeld in september 1987 gebeuren, dan heeft deze wijziging betrekking op de periode juli 1988–juli 1989 en dan weet men ruim negen maanden van tevoren, welke wijziging beoogd wordt. De potentiële IHS-genieur kan daar bij zijn beslissing rekening mee houden. Hoe beoordeelt de staatssecretaris deze suggestie?

Het is niet gebruikelijk in dit Huis om te spreken over vergelijkingen met het buitenland. Ik zal dit toch doen, zij het meer summier, omdat ik vind dat dit niet van betekenis ontbloomt is. Een summier internationale vergelijking in de nota naar aanleiding van het eindverslag leverde een positief beeld op dit punt op. Nederland loopt als het gaat om subjectsubsidiëring zeker niet achter bij vergelijkbare Westeuropese landen. Integendeel, wij kunnen zelfs stellen dat het subsidiegebruik in ons land gedurende het begin van de jaren '80 uitzonderlijk sterk is toegenomen ten opzichte van een aantal andere landen.

Over de niet-zelfstandige woonruimte merk ik nog het volgende op. Van subsidiëring van de kamerbewoning door middel van IHS ziet de

CDA-fractie af. Budgettaire overwegingen – de kosten van een dergelijke operatie worden geraamd op 60 tot 90 mln – hebben ons hiervan overtuigd, maar dat niet alleen. Ook de problematiek van het grote aantal verhuizingen – dat zijn dus de technisch-administratieve zaken – die zich meestal ook nog eens binnen een jaar afspeelen, hebben ons tot deze opvatting gebracht. Daarnaast speelt de overweging van de moeilijke controleerbaarheid een rol, waarbij het zelfs niet ondenkbaar is dat misbruik van de subsidiëring zal worden gemaakt op de particuliere kamermarkt door huurprijsoptimalisering.

Ten slotte besteed ik aandacht aan de woontussenvoorzieningen, die er inderdaad nog steeds tussen hangen. Bij de schriftelijke voorbereiding van dit wetsvoorstel heb ik gevraagd naar de stand van zaken met betrekking tot de woontussenvoorzieningen. De staatssecretaris verklaarde in de nota naar aanleiding van het eindverslag dat de Kamer hierover nader geïnformeerd zal worden door de minister van WVC. Ik wil de staatssecretaris van VROM vragen of hij ons kan mededelen, wat de stand van zaken op dit punt is.

□

De heer **De Pree** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Vandaag behandelen wij op het terrein van de volkshuisvesting niet een wetswijziging, maar een compleet nieuwe wet, die de basis moet vormen van de al wel langer bestaande regeling voor de individuele huursubsidie. Een belangrijke stap vooruit, een wettelijke verankering van een subsidie, waarvan gebleken is dat die een onmisbaar instrument vormt binnen de volkshuisvesting en dat die zeer gericht terecht komt bij die mensen die dat geld het hardst nodig hebben. Ongeveer 62% van de ruim 700.000 ontvangers van huursubsidie heeft een inkomen tot aan het minimumniveau en 34% wordt gevormd door bejaarden. Het gaat om mensen die zonder deze subsidie niet in staat zijn de huur van een adequate woning te betalen.

Zonder huursubsidie zou de koopkrachtige vraag naar woningen compleet ineenstorten, zou de woningbouw zeer sterk dalen en zou de stads- en dorpsvernieuwing voor een groot deel stil komen te liggen. De werkloosheid in de bouw zou toenemen, evenals de druk op de uitgaven in het kader van de sociale zekerheid. Steden en dorpen zouden

De Pree

verpauperen en daardoor zou ook de bedrijvigheid daar getroffen worden. En bovenal: vele honderdduizenden mensen zouden beroofd worden van de mogelijkheid om te voorzien in een van de meest vitale en basale behoeften van de mens: het beschikken over voldoende woonruimte. Wonen is een meritgood, waarvan de overheid het gebruik dient te bevorderen, omdat daarmee niet alleen de belangen van individuele burgers worden gediend, maar ook de belangen van de samenleving als geheel. Wonen is geen luxe.

Natuurlijk, ik weet heel goed dat de veronderstellingen die indertijd een rol speelden bij de totstandkoming van de huursubsidieregeling niet zijn uitgekomen. De regeling zou een puur aanvullend karakter hebben en bedoeld zijn voor een betrekkelijk klein aantal mensen en dat aantal zou elkaar jaar kleiner worden, omdat dank zij de stijging van de welvaart en de daarmee gepaard gaande positieve ontwikkeling van de inkomens, de mensen als het ware automatisch uit de regeling zouden groeien. De realiteit was echter anders. De rol van de huursubsidie is steeds belangrijker geworden en des te noodzakelijker is het in stand houden ervan en des te voor de hand liggender is het om de regeling om te zetten in een wet.

Kortom, zo op het eerste gezicht een zonnige en feestelijke dag voor de volkshuisvesting. Maar, ik herhaal, dat lijkt zo op het eerste gezicht, wááft tegelijkertijd dreigt de zon verduisterd te raken door zware en donkere wolken. Steeds talrijker worden namelijk de geluiden – van CDA-minister Ruting en CDA-minister De Koning – die suggereren dat inkomensafhankelijke regelingen, waarvan de individuele huursubsidie een van de belangrijkste is, geleidelijk zullen moeten worden afgeschaft. En in het financiële plaatje dat behoort bij het verkiezingsprogramma van de VVD, wordt gezegd dat in de komende jaren op dit soort uitgaven – inkomensoverdrachten heet dat dan – fors moet worden bezuinigd: 1,5 mld. als ik het goed heb gelezen.

Ik zou op hetgeen ik nu heb gezegd en naar aanleiding van hetgeen de VVD zich voorstelt, graag een reactie willen horen van de staatssecretaris. Hoe kijkt hij aan tegen dit soort plannen in relatie tot de wet die wij nu behandelen? Maar ik vind dat ook de woordvoerder van de VVD in dit debat duidelijk moet

maken waar de VVD staat, want ik snap er eerlijk gezegd helemaal niets van. De VVD wil vermindering of afschaffing van de objectsubsidies, omdat die ondoelmatig zouden zijn en er zou een verschuiving naar de subjectsubsidies moeten plaatsvinden. Maar ik begrip nu dat ook die moeten worden aangepakt.

Hoe stelt de VVD zich dat voor en welke effecten zal dat op de huisvesting en op de woonlasten hebben? Ik vind dat daarover nu duidelijkheid moet komen, want het kan toch niet zo zijn dat we hier een wet behandelen, waarvan de VVD in het voorlopig verslag heeft gezegd dat ze daar positief tegenover staat, terwijl diezelfde VVD tegelijkertijd met plannen rondloopt om diezelfde wet wat haar betreft binnen de kortste keren drastisch in negatieve zin te veranderen.

Ik wil weten waar ik aan toe ben. Ik heb geen zin vandaag een spelletje te spelen. Daarvoor is hetgeen aan de orde is voor te veel mensen te belangrijk.

Hier komt nog iets bij. Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft enkele jaren geleden in het rapport Profijt van de overheid al aangetoond, dat de uitgaven voor de huursubsidie terecht komen bij degenen die er, gezien hun inkomen, het meeste behoefte aan hebben. Het instrument blijkt in de praktijk dus uiterst doelmatig te functioneren. Wanneer dan wordt geredeneerd, zoals minister De Koning enkele maanden geleden deed, dat een afbouw van de huursubsidie moet worden gecompenseerd door een algemene lastenverlichting, zie ik niet in hoe dat budgettair-neutraal mogelijk is.

Zouden zo'n 700.000 mensen, van wie velen elk jaar enkele duizenden guldens aan huursubsidie ontvangen, volledige compensatie kunnen krijgen door lastenverlichtende maatregelen, die vanwege hun algemene karakter betrekking hebben op veel meer mensen? Dit lijkt mij niet mogelijk, tenzij men geen volledige compensatie krijgt. Dit zou betekenen dat de mensen die nu zijn aangewezen op huursubsidie er in feite op achteruit gaan. Bovendien raken wij een instrument op het gebied van de volkshuisvesting kwijt.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Betoogt de heer De Pree dat minister De Koning gezegd heeft, dat de individuele huursubsidie afgeschaft moet worden?

De heer **De Pree** (PvdA): Geleidelijk afgeschaft.

De heer **Paulis** (CDA): Voorzitter! Ik verwijst de heer De Pree naar de Handelingen, waarin de minister-president citeert wat minister De Koning gezegd heeft. Minister de Koning heeft zich afgevraagd of er geen beleid ontwikkeld kan worden waarbij in samenhang met verlagingen van belastingen en premies deze regelingen worden bijgesteld. Dit is iets anders dan geleidelijk afschaffen.

De heer **De Pree** (PvdA): Voorzitter! De uitlatingen van minister De Koning, waar de pers destijds bol van stond, gaven precies aan wat zijn bedoelingen waren. Het enige dat hij concreet heeft gezegd is, dat dit negatieve effecten op de inkomens van mensen kan hebben en dat als dit het geval is, er iets aan gedaan moet worden. Dit is eigenlijk hetzelfde als de heer Paulis vandaag naar voren heeft gebracht. Ik zet vraagtekens bij deze opvatting. Het wekt in ieder geval mijn argwaan.

De heer **Paulis** (CDA): Voorzitter! Ik vind het altijd geweldig als er naar citaten uit de pers gegrepen wordt. Ik heb de minister in deze Kamer om verantwoording gevraagd en die heeft hij vanachter de regeringstafel afgelegd. Daarbij is het woord 'afschaffen' niet aan de orde geweest.

De heer **De Pree** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wij zullen afwachten waar het toe leidt. De argwaan die ik zojuist al ten toon spreidde over het volledig compenseren van het verlies aan huursubsidie voor mensen die dit duizenden guldens per jaar kost, is niet weggenomen. Ik zie niet hoe dit via algemene maatregelen die voor veel meer mensen gelden dan degenen die huursubsidie ontvangen, budgettair-neutraal is te realiseren.

De heer **De Beer** (VVD): Voorzitter! De heer De Pree spreekt steeds van budgettair-neutraal. Ik vraag mij af wat hij daar precies mee bedoelt. Moet het budgettair-neutraal zijn voor de mensen die huursubsidie ontvangen of moet het budgettair-neutraal zijn voor een gehele inkomensgroep, bij voorbeeld voor de minima, ongeacht of zij individuele huursubsidie ontvangen.

Wat ons betreft heeft het begrip budgettair-neutraal betrekking op een categorie inkomensstrekkers. Dus als de minima zonder subsidie er in totaliteit iets op vooruit gaan, gaan de minima die dergelijke overdrachtssubsidies ontvangen er relatief op achteruit.

De Pree

De heer **De Pree** (PvdA): Wij spreken over de individuele huursubsidie. Budgettair-neutraal betekent naar mijn mening dat welke algemene maatregel er ook genomen wordt, het voor degenen die nu huursubsidie ontvangen geen inkomensachteruitgang betekent.

De heer **De Beer** (VVD): Dat is toch een zinloze eis. Dan zou de operatie maatschappelijk gezien ook geen zin hebben.

De heer **De Pree** (PvdA): Nu wordt duidelijk wat u beoogt. Volgens u kan budgettair-neutraal betekenen dat degenen die nu huursubsidie ontvangen er op achteruit gaan.

De heer **De Beer** (VVD): Het betekent ook dat mensen met een vergelijkbaar inkomen die geen individuele huursubsidie ontvangen er op vooruit gaan. Dit lijkt mij ook rechtvaardig.

De heer **De Pree** (PvdA): U weet, mijnheer De Beer, dat iemand die wel huursubsidie krijgt een groter deel van zijn inkomen aan huur kwijt is, dan iemand met een vergelijkbaar inkomen die geen huursubsidie ontvangt.

De heer **De Beer** (VVD): Een iets groter deel, maar daar staat tegenover dat hij vaak veel beter woont. Er is toch wel rechtvaardigheid. In de groep van de minima onderling wordt het rechtvaardiger verdeeld.

De heer **De Pree** (PvdA): Het komt er dus op neer dat de heer De Beer de mensen die al aan de onderkant zitten, met elkaar laat concurreren.

De heer **De Beer** (VVD): Wij zoeken naar een zodanige besteding van de overheidsmiddelen dat er op een rechtvaardiger wijze recht wordt gedaan aan het profijt dat de mensen al dan niet van de overheid hebben.

De heer **De Pree** (PvdA): De heer de Beer geeft dus wat – ik vat het maar even samen – aan de ene groep minima en dat wordt betaald door de andere groep?

De heer **De Beer** (VVD): Ja, en ik heb net uitgelegd dat daar een vorm van rechtvaardigheid in zit.

De heer **De Pree** (PvdA): Ja, rechtvaardigheid. Daar denken wij toch anders over.

Ik had het over donkere wolken boven de huursubsidie, en dat op het moment waarop de afronding plaatsvindt van de parlementaire

behandeling van een geheel nieuwe wet. In de memorie van toelichting lees ik, op blz. 29: 'Het beginsel waarop dit wetsvoorstel stoelt is het meer zekerheid verschaffen op lange termijn ten aanzien van het instrument van de huursubsidie.' Meer zekerheid, dat is een goede zaak. Ik ben echter, gezien de donkere wolken waarover ik zoëven sprak, geneigd die meerdere zekerheid sterk te relativiseren.

Na de opmerkingen van de heer De Beer wil ik ze nog sterker relativiseren. Wij weten uit ervaring dat, als het om het doorvoeren van bezuinigingen gaat, het kabinet, daarin gesteund door een kamermeerderheid van CDA en VVD, er steeds in slaagt binnen zeer korte tijd de daarvoor benodigde wetswijziging door de Kamer te loodsen. Ik vind dan ook dat de staatssecretaris nog eens uiteen moet zetten waaruit die meerdere zekerheid concreet bestaat.

Een tweede reden waarom het vandaag, in de ogen van mijn fractie, toch niet zo'n feestelijke dag is als het op het eerste gezicht lijkt, is gelegen in het feit dat het wetsontwerp zoals het voor ons ligt niet veel meer is dan de codificatie van de regeling zoals die er momenteel uitziet, inclusief de verslechtingen. Ook tijdens de uitgebreide en gedegen schriftelijke voorbereiding is de staatssecretaris op geen enkel wezenlijk punt tegemoet gekomen aan de kritische opmerkingen van de kant van de Kamer. Of het nu gaat om het niveau van normhuren, de subsidietabellen, het jaarlijks aanpassingsmechanisme, de kwaliteitskortingen of de huurprijsgrenzen, alles blijft zoals het nu is, ondanks het feit dat er ten opzichte van de meerjarenraming, zoals die aanvankelijk was opgesteld, een uitgavenvermindering is gerealiseerd die cumulatief in 1989 een bedrag van 1 miljard bereikt.

Dit betekent niet dat de fractie van de Partij van de Arbeid geen oog heeft gehad of heeft voor de financiële problemen van de overheid, die het gevolg waren van de voorziene explosieve groei van de uitgaven voor huursubsidie. Die problemen voor de overheid waren echter wel het gevolg van de toenemende financiële problemen van een groot aantal burgers, in dit geval huurders.

Mijn fractie heeft de afgelopen jaren bepaald niet op een botte en onkritische wijze alle bezuinigingsvoorstellen op de huursubsidie afgewezen. Wij hebben serieus

geprobeerd zowel de belangen van de huurders, en dan vooral de minst-draagkrachtigen onder hen, te verdedigen als ook rekening te houden met de financiële mogelijkheden en onmogelijkheden van de overheid. Zo hebben wij ons niet verzet tegen het meetellen van alle inkomens achter één voordeur. Ook het creëren van een alleenstaantabel hebben wij niet ten principale bestreden.

Het principe van kwaliteitskortingen is door ons niet afgewezen, omdat ook de Partij van de Arbeid van mening is dat de hoogte van de zelf te betalen huur afhankelijk moet zijn zowel van het inkomen van de huurder als van de kwaliteit van de woning. Kortom, met een aantal aanpassingen konden en kunnen wij, gezien de financiële mogelijkheden, akkoord gaan. Dat is de reden dat ik niet van plan ben te trachten alle plaatsgevonden hebbende verslechtingen via amendering ongedaan te maken. Ook in de tekst van het verkiezingsprogramma van de Partij van de Arbeid wordt deze lijn gevolgd. Dat wil niet zeggen dat wij geen wijzigingsvoorstellen zullen doen, maar daar kom ik nog op terug.

Het lijkt mij goed er nog eens op te wijzen – ik heb het zojuist per interruptie al gedaan – dat ontvangers van huursubsidie per definitie, ondanks de subsidie toch altijd een bedrag aan huur zelf betalen dat, uitgedrukt in een percentage van hun inkomen, hoger is dan dat van niet-subsidieontvangers. Dit wordt vaak vergeten.

Niet gesteld kan worden dat zij die huursubsidie ontvangen maar weinig voor het wonen over hebben, want het gedeelte van hun inkomen dat vrij besteedbaar overblijft na aftrek van de huur inclusief huursubsidie is kleiner dan dat van hen, die geen subsidie ontvangen. Zij besteden dus niet minder maar meer aan huur in relatie tot hun inkomen.

Voorzitter! Ik kom nu te spreken over de relatie tussen objectsubsidies en subjectsubsidies. Mijn fractie is het eens met de staatssecretaris dat beide nodig zijn. Objectsubsidies werken algemeen, wat betekent dat huurders ervan profiteren, ongeacht de hoogte van hun inkomen. Dankzij objectsubsidieëring is echter ook het voeren van een gericht beleid mogelijk.

Denk aan het verstedelijkingsbeleid: het bouwen op doorgaans dure bouwlocaties binnen het stedelijke

De Pree

gebied. Denk ook aan de stadsvernieuwingstoelage die het mogelijk maakt om in stadsvernieuwinggebieden woningen te bouwen met een redelijk huurniveau. Binnen het normkostensysteem spelen deze subsidies een belangrijke en mijns inziens onmisbare rol.

Ook het opvangen van rentefluctuaties, waardoor wordt voorkomen dat identieke woningen afhankelijk van de rentestand in het bouwjaar een verschillend en voor de huurder onbegrijpelijk huurniveau krijgen, is een argument ten gunste van handhaving van objectsubsidie.

In de praktijk is er in feite niet alleen sprake van een mengvorm van object- en subjectsubsidie maar bijna van een integratie, zeker in die gevallen, waarin de huurder de huursubsidie niet zelf ontvangt maar via de zogeheten huurmatigingsprocedure van het geld alleen iets merkt via een verlaagde zelf te betalen huurprijs. Voor ongeveer 80% van de subsidiegerechtigden is dat het geval.

Al eerder heb ik aandacht gevraagd voor de mogelijkheid om te komen tot een volledige integratie van deze subsidies en op die manier toe te werken naar een stelsel van huren die gerelateerd zijn aan en inkomen en kwaliteit. Per slot van rekening zal het huurders een zorg zijn, of de huur die zij betalen het gevolg is van object dan wel subjectsubsidie. Een dergelijke systematiek, die eigenlijk nu al geldt voor degenen die huursubsidie ontvangen, zou dan kunnen worden uitgebreid tot degenen die geen huursubsidie hebben.

Tot dusverre heeft de staatssecretaris geweigerd om hierop serieus in te gaan. In plaats daarvan kwam hij op de proppen met een doorstromingsheffing, met alle problemen die daarmee samenhangen, en hoor ik van het CDA geluiden over een tijdelijk huurcontract, waarbij geldt dat mensen wier inkomen is gestegen, moeten omzien naar andere en duurdere woonruimte. Ik zou het op prijs stellen als de staatssecretaris nu wel serieus op mijn suggestie wilde reageren.

Het viel mij overigens op, dat van de kant van het CDA in het voorlopig verslag op blz. 7 werd gevraagd naar de mogelijkheid van het opnemen van subjectieve elementen in de objectsubsidie. Tenzij ik die opmerking volstrekt verkeerd heb

begrepen, komt het mij voor dat die opmerking dezelfde richting uitgaat. In dit verband wil ik nog een vraag stellen. Hoe is het met het heroverwegingsonderzoek ten aanzien van het huur- en subsidiebeleid?

Het zal duidelijk zijn, dat bij dit alles normstelling noodzakelijk is. Het is bijzonder jammer dat keer op keer het hanteren van een vorm van volkshuisvestingsprijs, zoals door mijn fractie meermalen voorgesteld, door de staatssecretaris en de meerderheid van de Kamer is afgewezen.

Wat bedoel ik daarmee? Ik bedoel dat voor een nieuwe woning van een bepaalde kwaliteit – deze dient politiek te worden bepaald – door iemand met een bepaald inkomen – dat niveau behoort politiek te worden vastgesteld – een bepaald huurniveau zelf dient te worden opgebracht, waarbij in het verleden dat inkomensniveau werd aangeduid met modaal en de zelf te betalen huur ongeveer 17% van dat inkomen bedroeg, terwijl gold dat geen huursubsidie behoefde te worden aangevraagd.

Daarmee was een ijkpunt gegeven voor de verhouding tussen object- en subjectsubsidie. De tabel op blz. 7 van de memorie van antwoord laat zien dat die volkshuisvestingsprijs tot 1983 langzaam maar zeker naderbij kwam. Zij had in de jaren erna wellicht geheel kunnen worden bereikt dankzij de daling van de stichtingskosten van nieuwe woningen. Het kabinet maakte dat echter onmogelijk door de aanvangshuren te verhogen. Het had gekund, maar men wilde het gewoon niet. Toen sloeg de normloosheid toe!

Over normen gesproken, mijnheer de Voorzitter. Ik kom tot het belangrijkste verschil tussen wat nu aan de orde is, de IHS-regeling zoals deze tot voor enkele jaren gold en het oorspronkelijke wetsvoorstel dat enkele jaren geleden om advies naar de Raad van State is gezonden.

Het betreft de wijziging, waarbij het systeem van normhuurquotes werd vervangen door het systeem van normhuren. De Raad van State stelde hierover in zijn advies van 6 augustus 1984 over het nu voorliggende wetsontwerp, op pagina 5:

'In het ontwerp-1981 lag de normhuurquote ten grondslag aan de berekening van de bijdrage, die daardoor optimaal op de individuele situatie was toegesneden. In het ontwerp is het begrip 'normhuurquote' vervangen door normhuur en

derhalve de koppeling aan de reële inkomensontwikkeling door die aan de trendmatige huurprijsontwikkeling.

De duidelijkheid en de directheid van de relatie tussen een bepaald inkomen en de daarbij aanvaardbaar geachte huurlasten zijn daardoor verminderd. De in punt 1 van 's Raads advies inzake het ontwerp-1981 geconstateerde verbetering van het normstelsel ten opzichte van de tot dan toe gehanteerde subsidietabellen wordt hierdoor voor een deel teniet gedaan'.

Mijnheer de Voorzitter! Met die constatering is mijn fractie het eens. Met name wanneer er in de toekomst sprake zou zijn van ongelijke inkomensontwikkelingen tussen bij voorbeeld minimumloon en modaal of tussen markt- en collectieve sector en wanneer het niveau van de trendmatige huurverhoging vooral zou worden afgestemd op de loonontwikkeling in de best gedijende sector, zou in het nu gekozen systeem de huurquote voor degenen, die in inkomensontwikkeling bij de anderen achterblijven, steeds verder oplopen. Dit gevaar dreigt te meer omdat de staatssecretaris weigert, een plafond aan te geven. Betekent dit dat die quotes voor de PvdA wat betreft de hoogte onbespreekbaar zijn? Neen, Voorzitter, dat is niet het geval.

Wanneer budgettaire problemen het noodzakelijk maken dat het bedrag, dat huurders zelf moeten betalen aan huur, omhoog moet, valt daarover met ons te praten. Ook in het verleden heb ik dat al gezegd. Echter, als gevolg van de nu gehanteerde systematiek gaan ieder jaar de normhuren, dus de huur die men zelf moet betalen, automatisch omhoog. Over het effect op de quotes wordt nooit gepraat. Dat effect wordt in deze systematiek zelfs niet zichtbaar.

Ieder jaar opnieuw zullen wij in het duister tasten waar het gaat om de vraag, in hoeverre het gedeelte dat huurders van hun inkomen zelf aan huur moeten betalen hoger of lager wordt. Dat is nu juist het punt dat voor de mensen het belangrijkste is. Relevant is niet in de eerste plaats het absolute bedrag in gulden maar het percentage dat dit bedrag uitmaakt van het inkomen.

Naar het inzicht van mijn fractie kijkt het voorstel op dit punt af van de intentie, die altijd aan de individuele huursubsidie ten grondslag lag: het aangeven van het gedeelte van het inkomen dat, onderscheiden naar de verschillende inkomensniveaus, aanvaardbaar werd geacht om door

De Pree

huurders zelf op te brengen. Wij vinden dit een zó belangrijke zaak, dat wij op dit punt een amendement hebben ingediend. Wij aanvaarden daarbij het stelsel van normhuren en de jaarlijkse trendmatige verhoging daarvan. Wij komen wat dit betreft de staatssecretaris tegemoet.

Wij menen echter dat daarbij in de wet moet worden opgenomen dat in de jaarlijkse huurbrief – wij willen dit wijzigen in 'woonlastenbrief' – de huurquotes worden vermeld, die het gevolg zijn van de ontwikkelingen van zowel de inkomens als de normhuren. Op die manier wordt de Kamer de mogelijkheid geboden om, wanneer de ontwikkeling van de quotes als gevolg van de in de wet vastgelegde systematiek onevenwichtig of zelfs onaanvaardbaar zou worden, tot bijstellingen te komen.

Heel dringend vraag ik de staatssecretaris, ons op dit punt tegemoet te komen. Ik richt dit verzoek ook aan het adres van de regeringsfracties. Hiermee wordt de systematiek van de wet niet aangetast maar wordt wel ieder jaar inzicht geboden in de gevolgen daarvan. Op die lijn wordt de ontwikkeling van de huurquote zichtbaar gemaakt. Wij verlangen dit, niet omdat dit niveau voor ons onbespreekbaar zou zijn maar juist om een en ander bespreekbaar te maken.

De heer **Paulis** (CDA): Bij de behandeling van de jaarlijkse huurbrief heeft de Kamer uitvoerig de gelegenheid om in te spelen op de voorstellen van de regering; zij kan met betrekking tot die voorstellen op dat moment al dan niet bijsturen. Ik begrijp dan ook niet goed waarom u deze regeling voorstelt.

De heer **De Pree** (PvdA): Het belangrijkste om te weten is niet de ontwikkeling van de normhuren, want die gaan volgens een bepaald automatisme omhoog. Belangrijker is te weten welk effect die normhuur heeft op de quote. Als er een grandioze inkomensontwikkeling is die gepaard gaat met een forse normhuurstijging, dan zou je op grond van de quote geneigd zijn te denken dat het heel erg meevalt. De quote zou zelfs kunnen dalen, maar het omgekeerde is ook mogelijk. Wij willen nu dat die quotes, die het gevolg zijn van de systematiek in de wet, vermeld worden in de huurbrief. De Kamer kan dan oordelen over de vraag of de effecten voor de quotes acceptabel zijn en of er eventueel iets aan moet worden gedaan.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Begrijp ik het goed dat de bezwaren van de heer De Pree tegen het voorgestelde systeem nu zijn teruggebracht tot procedurele bezwaren? Ik vraag dit ook met het oog op de opmerking van de PvdA in het eindverslag dat zij ook vindt dat de kosten beheersbaar moeten blijven en dat dus net zo goed kan worden gedacht aan een verhoging van de normhuurquotes. Wat is nu nog het inhoudelijke verschil met het voorstel van de regering?

De heer **De Pree** (PvdA): Toen wij indertijd spraken over de vervanging van het normhuursysteem door een normquotesysteem heb ik namens de fractie van de PvdA gezegd, dat de bestaande quotes niet heilig zijn. Ze vormen voor ons geen dogma. Ons bezwaar was wél dat in de nieuwe systematiek een automatisme zat met bepaalde effecten voor de quotes, die echter niet zichtbaar gemaakt zouden kunnen worden. Wij hebben altijd gezegd, dat de aanvaardbaarheid van de quotes een zaak van politieke besluitvorming is.

De Kamer moet dan echter wel de kans hebben om daarover een besluit te nemen. Het is overigens niet alleen maar een procedurele kwestie. Als mijn wens wordt gerealiseerd, komt er een woonlasten- of huurbrief waarin die effecten staan. De Kamer kan daar dan een oordeel over uitspreken. Als zij die effecten onaanvaardbaar vindt, kan zij bepaalde stappen overwegen.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Dan heb ik het toch goed begrepen. Het gaat u vooral om de wijze van besluitvorming. Ik heb echter altijd begrepen dat het belang van een normhuurquote was dat de quote politiek-inhoudelijk als uitgangspunt werd genomen voor de beoordeling van de aanvaardbaarheid. Ik begrijp nu dat de heer De Pree evenals de regering dat belangrijke principe loslaat.

De heer **De Pree** (PvdA): Ik heb met zoveel woorden gezegd, dat wij de systematiek van de wet aanvaarden. Ons fundamentele bezwaar is echter, dat het gaat om een automatisme. Wij praten hier alleen over de trendmatige huurverhoging, maar wat dat betekent voor de huursubsidie-ontvangers ligt automatisch vast. Daarbij komt dat de effecten daarvan op de bestendingsmogelijkheden voor de mensen niet zichtbaar zijn. Wij willen die wél zichtbaar hebben. Niet om er weer een hele reeks cijfers bij te krijgen, maar om er iets

mee te doen. Dat zou dan onderdeel moeten uitmaken van de politieke besluitvorming.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Daarmee laat u los dat tot nu toe steeds een politieke uitspraak is gedaan over de hoogte van de normhuurquote. Dat kan dan net zo goed ieder jaar worden bijgesteld zoals ook mogelijk is op grond van de nu voorgestelde systematiek.

De heer **De Pree** (PvdA): In het verleden is al een bijstelling gepleegd. Ik denk aan het bevrozen van de normhuren voor de minima. Het is dus niet de eerste keer. Wij hebben oog voor de budgettaire gevolgen van een terugkeer naar het oude niveau. Er is nu eenmaal een bepaald budget beschikbaar. Als echter in enig jaar de quote-ontwikkeling voor alle of bepaalde groepen huursubsidie-ontvangers volstrekt onevenwichtig is – de afgelopen jaren was er sprake van een automatische stijging – moet volgens de PvdA de mogelijkheid bestaan, dat daarover een oordeel wordt geveld. Dat is ons kardinale punt. Al naar gelang de situatie kan een bepaald besluit worden genomen en dat kan ook betekenen dat de normhuurquotes worden verlaagd.

Mevrouw **Van Es** (PSP): En te verhoogen!

De heer **De Beer** (VVD): Ik heb duidelijk minder moeite met dit standpunt van de heer De Pree dan de andere zijde.

Is de heer De Pree niet met mij van mening dat daarbij dan ook zou moeten worden betrokken de ontwikkeling van de huurquote voor mensen die geen IHS ontvangen? Zo kun je pas tot een gezond oordeel komen! Als je alleen maar kijkt naar de huurquote voor mensen die wel IHS ontvangen, dan zou dat een zeer eenzijdig beeld opleveren.

De heer **De Pree** (PvdA): Dat begrijp ik niet erg. Waarom hebben wij dan überhaupt normhuren? Wij hebben geen normhuren voor degenen die geen IHS krijgen. Dat verschil is er nu toch ook al, ook in het wetsvoorstel?

De heer **De Beer** (VVD): Een van de redenen van de stelselwijziging is geweest het feit, dat wij het rechtvaardig vonden dat mensen die wel IHS krijgen eenzelfde huurverhoging krijgen in guldens als mensen die geen IHS ontvangen. Als u in de toekomst voorstellen van de regering politiek wil beoordelen aan de hand

De Pree

van huurquote van mensen die wel IHS krijgen, dan moet je daarnaast toch ook leggen de huurquote van mensen die geen IHS krijgen.

De heer **De Pree** (PvdA): U vergeet iedere keer hetgeen ik zoëven ook al heb gezegd, nl. dat sowieso de quote voor degenen die wel IHS krijgen hoger is dan de quote voor degenen zonder IHS. U vergeet dat iedere keer opnieuw!

De heer **De Beer** (VVD): Daarom zeg ik juist dat het interessant zou zijn die twee naast elkaar te leggen om een redelijke beoordeling te krijgen. Ik denk dat u het daar dan wel mee eens moet zijn!

De heer **De Pree** (PvdA): Neen, want u suggereert net als zoëven dat ik alleen maar kijk naar de mensen die IHS ontvangen en niet naar degenen die dat niet ontvangen. Maar waarom kijk ik naar de mensen die wel IHS ontvangen? Omdat ze IHS ontvangen en waarom? Omdat hun woonlasten wat huur betreft sowieso hoger zijn in percentages van hun inkomen, dan van alle anderen die geen IHS krijgen.

De heer **De Beer** (VVD): Als wij toch huurquotes bekijken, is het toch ook van belang om te kijken naar de quote voor mensen die geen IHS krijgen? Waarom bent u dat niet met mij eens?

De heer **De Pree** (PvdA): Natuurlijk, je kunt alles bekijken...

De heer **De Beer** (VVD): Maar voor een juiste beoordeling van de voorstellen zou dat toch wel een verhelderend beeld geven lijkt mij!

De heer **De Pree** (PvdA): Evengoed als in het verleden, voor de wijziging van de huursubsidie, het niveau van de quotes politiek werd bepaald, zul je er, als ons amendement ter zake wordt aangenomen, niet aan kunnen ontkomen om effecten van de automatische stijging met het trendmatige huurstijgingspercentage ook politiek te beoordelen. Daar gaat het om!

De heer **Paulis** (CDA): Ik heb er altijd waardering voor als mensen constructief proberen te denken en dat is ongetwijfeld een terechte opmerking in de richting van de heer De Pree. Toch heb ik een vraag. Kan hij instemmen met de quotes zoals die op dit moment zijn beoordeeld? Zo ja, dan zitten wij wat dat betreft op een lijn. Als hij van oordeel is dat

daarin wijziging moet worden aangebracht, kan hij dan duidelijk aangeven welke wijzigingen naar zijn mening moeten worden aangebracht en bovendien waar de dekking daarvoor kan worden gevonden?

De heer **De Pree** (PvdA): Ik kan de heer Paulis op zijn wenken bedienen en bovendien kom ik daar nog op.

De huidige quotes zijn voor de PvdA niet aanvaardbaar. Daarom heb ik ook een amendement ter zake ingediend. Daarin stellen wij voor, de huidige normhuren te verlagen met de laatst plaatsgevonden hebbende trendmatige huurverhoging, 3%.

Ik kom op de dekking. Wij praten hier over een wet die, als de parlementaire behandeling, ook qua tijd, normaal verloopt, per 1 juli as. in werking zou kunnen treden. Dat loopt parallel, toevallig of niet, met een nieuwe regeringsperiode. Waar kijk je dan naar – ik heb daarom zoëven de heer De Beer ook uitgedaagd en ik hoop dat hij daarop zal reageren – naar de verkiezingsprogramma's van de diverse politieke partijen, want die 'starten' ook per 1 juli. Welnu, alle voorstellen die ik via amendementen heb gedaan, waaronder dit, behelzen een bedrag waarvoor in het programma van de PvdA dekking is aangegeven.

De heer **Paulis** (CDA): Dat behoeven wij dus alleen maar over te nemen?

De heer **De Pree** (PvdA): Dat zou heel verstandig zijn, mijnheer Paulis, en de huurders zouden u dankbaar zijn.

Voorzitter! Vervolgens nog een aantal concrete zaken. Ik begin met het niveau van de normhuren, dat naar de opvatting van mijn fractie te hoog is. Dit is het gevolg van de trendmatige huurverhogingen van de laatste jaren, die hoger waren dan in de ogen van de Partij van de Arbeid nodig was. Als gevolg daarvan zijn de quotes van hen die huursubsidie ontvangen, flink gestegen, omdat aan de ene kant de normhuren werden verhoogd, terwijl aan de andere kant de ontwikkeling van inkomens of uitkering nul of negatief was. Door de nu geldende systematiek en door de huidige aanpassingsmechanismen vormen de ontwikkeling van de inkomens en die van de normhuren twee gescheiden circuits, omdat ze niet meer door middel van de quotes gekoppeld zijn.

Het overzicht van de quotes in bijlage 6 bij de memorie van antwoord toont aan dat van het subsidietijdvak '81/'82 tot het tijdvak '85/'86 de

door de huurder zelf te betalen huur voor de laagste inkomensgroep is opgelopen van 11,13% tot 12,93% van het inkomen. Daarmee wordt zichtbaar, hoe de huurlast een steeds groter beslag op het inkomen is gaan leggen, nog afgezien van de stookkosten, met als gevolg betalingsachterstanden.

Verder moeten we beseffen dat de percentages van de huur die de huurders zelf betalen, in werkelijkheid hoger zijn dan in de tabellen wordt gesuggereerd, omdat daarin niet de 'kwaliteitskortingen' zijn verwerkt. Omdat wij vinden dat de normhuren te hoog zijn opgelopen, hebben wij op dit punt een amendement ingediend.

Mijnheer de Voorzitter! Als er een geheel nieuwe wet in elkaar wordt gezet – en dat is hierbij het geval – dan is het van belang dat er sprake is van een consistent geheel. En dan mag het niet zo zijn dat die consistentie geweld wordt aangedaan op grond van budgettaire overwegingen. Immers, wetgeving en financiën hebben met elkaar te maken en oefenen invloed op elkaar uit, maar bezuinigingsoverwegingen mogen er niet toe leiden dat aan de interne logica van een wet afbreuk wordt gedaan.

Een voorbeeld daarvan is de voorgestelde jongerentabel. Wat is het geval? Er is een volwassenentabel, waarbij als laagste inkomen het belastbaar wettelijk minimumloon voor volwassenen wordt gehanteerd, conform de werkelijkheid. Als gevolg van de netto/netto-koppeling geldt dat ook voor de sociale uitkeringen: de koopkracht van het sociale minimum is even groot als die van het minimumloon. Maar bij de jongerentabel is er iets raars aan de hand, want het laagste inkomen daarin is niet, zoals zou moeten, het minimumjeugdloon voor 18-jarigen, maar zo ongeveer dat voor 19- à 20-jarigen.

Dat is niet logisch, en ook in de schriftelijke voorbereiding heeft de staatssecretaris geen inhoudelijke argumenten tegen een wijziging op dit punt gegeven. Daarom heeft mijn fractie ook op dit punt een amendement ingediend om als laagste tabelinkomen in de jongerentabel het minimumjeugdloon voor 18-jarigen te hanteren, gekoppeld aan een passende normhuur. Die wordt dus ook iets verlaagd.

Hiermee kom ik bijna vanzelf op de problematiek van studerende vanaf 23 jaar. Het probleem is dat een

De Pree

student louter en alleen omdat hij 23 jaar wordt, zonder dat er ook maar iets verandert in zijn situatie of zijn inkomen, aanmerkelijk minder huursubsidie ontvangt, tot zo'n zestig gulden per maand minder. En dat komt doordat iedereen vanaf de 23-jarige leeftijd wordt overgebracht van de jongerentabel naar de tabel voor volwassenen, en die is ongunstiger. Daarmee heeft dus iedereen te maken die 23 jaar wordt.

Alleen heeft het wel heel erg lang geduurd voordat werd erkend, dat een werkende jongere van 22 jaar met het bij die leeftijd behorende minimumjeugdloon en een werkloze jongere van 22 jaar met een aan dat jeugdloon gekoppelde werkloosheidsuitkering beiden een hoger inkomen krijgen als ze 23 worden, omdat ze vanaf dat moment het minimumloon voor volwassenen resp. de minimum-RWW-uitkering voor volwassenen krijgen, terwijl die vooruitgang niet geldt voor de student.

Het is dus een inconsistentie in de wet: zaken die gelden voor jongeren die 23 jaar worden, gelden niet voor een bepaald deel van deze groep, maar daar worden geen consequenties aan verbonden.

Ik herinner mij nog als de dag van gisteren het teleurstellende mondeling overleg met de staatssecretaris van Volkshuisvesting en de minister van Onderwijs en Wetenschappen. Geconfronteerd met dit probleem, probeerden zij om elkaar de zwarte piet toe te spelen, zonder dat dit ergens toe leidde. Ik zie ze nog zitten: de staatssecretaris van Volkshuisvesting deelde mee dat hij uiteraard wel wist wie er allemaal huurders waren, maar helaas niet welke huurders studeerden.

De minister van Onderwijs en Wetenschappen verklaarde dat hij precies wist wie er allemaal studeerden in ons land, maar helaas niet wie van die studerende huurders waren. Ja, ja, alsof er in onze tijd geen automatisering, geen computers en geen chips bestaan. Twee bewindslieden, met ieder hun eigen kaartenbak. Ze willen wel, maar kunnen niet. Of zou het in werkelijkheid andersom zijn? Kunnen ze wel, maar willen ze niet?

Hoe het ook zij, mijn fractie heeft een amendement ingediend dat tot doel heeft, studerende in de jongerentabel te laten. Het moet immers mogelijk zijn om met een kopie van het bewijs van inschrijving of met een kopie van de beschikking

op grond waarvan een basisbeurs is toegekend, aan te tonen dat men student is.

De heer **Paulis** (CDA): Toen ik het woord voerde, liet de heer De Pree blijken dat hij de individuele huursubsidie ziet als een volkshuivestingsinstrument en niet als een inkomenspolitiek instrument. Dat deed mij deugd. Hij betoogt nu echter het omgekeerde. Ik kan hetgeen hij nu zegt, niet anders interpreteren dan als het bedrijven van inkomenspolitiek via de individuele huursubsidie. Dat verbaast mij dus een beetje.

De heer **De Pree** (PvdA): Waarom is er ooit een jongerentabel gekomen? Dat is, omdat men zei dat men voor de volwassenen kon uitgaan van het minimumloon, maar dat dit niet gold voor de jongeren. Om die reden kwam er een aparte jongerentabel. Hun inkomens waren immers lager. Prima. Daar vallen studerende ook onder. Dat je op je driëntwintigste naar de andere tabel verhuist, is volstrekt logisch. Dan gelden immers niet meer de criteria die golden voor de jongerentabel. Iedereen heeft dan het minimumloon voor volwassenen of de daaraan gerelateerde uitkering voor volwassenen, dus het sociaal minimum, zou men kunnen zeggen. Daar hebben wij helemaal geen bezwaar tegen.

Het probleem is echter dat de redenering – daar heb je het weer; de consistentie – voor één groep helemaal niet opgaat, namelijk voor de studerende. Ik herinner mij dat ook het CDA zich hierover in het verleden druk maakte. Wij hebben geconstateerd dat dit een foutje in het systeem is en dat dit uit het systeem moet worden gehaald. De vraag was alleen hoe dat zou moeten gebeuren. Ik heb een voorstel gedaan om dit probleem op te lossen.

Een ander meningsverschil tussen de regering en mijn fractie wordt gevormd door het standpunt met betrekking tot het verstrekken van huursubsidie aan huurders van kamers, dus van onzelfstandige woonruimte. Op zich zelf kunnen wij een eind met de staatssecretaris meegaan. Hij wijst erop dat de huurniveaus tamelijk ondoorzichtig zijn op de kamermarkt en dat de controlemogelijkheden beperkter zijn in vergelijking met zelfstandige woonruimte.

De regulering is gering. De overzichtelijkheid is ook gering.

Hoewel, via de Huurprijzenwet Woonruimte en het woningwaarderingstelsel is er natuurlijk wel een relatie tussen kwaliteit en prijs. Maar goed, een aantal argumenten van de staatssecretaris blijven wellicht geldig. Dat is echter niet het geval bij kamers die worden gehuurd binnen de non-profitsector.

Om huursubsidie mogelijk te maken voor huurders van onzelfstandige woonruimte, voor zover deel uitmakend van de non-profitsector, heb ik een amendement ingediend. De non-profitsector is namelijk een zeer sterk en strak geregeld gedeelte van de huursector. Bovendien strookt mijn amendement met het beleid van de regering om het kamergewijze verhuren van woningen door corporaties zoveel mogelijk te stimuleren.

Ik begrijp de redenering van de staatssecretaris ook niet, dat het gevolg kan zijn dat huurwoningen die boven de maximale huurgrens zitten, op die manier weer onder deze grens gebracht worden. Als een corporatie echter verschillende van zulke woningen heeft en als zij die niet verhuurd kan krijgen, dan is kamergewijze verhuur toch een goede oplossing? Leegstand kost toch ook geld?

Bovendien is leegstand slecht voor de volkshuisvesting. Kortom, wat moet zo'n corporatie dan doen? Zeker, de huur kan worden verlaagd. Maar ook dat kost weer geld. Bovendien komen de woningen dan toch nog onder de maximale huurgrens.

In het kader van het stimuleren van het verhuren van kamers, niet alleen door corporaties, maar ook door particulieren, heb ik nog een vraag. Wordt deze staatssecretaris wel eens in adviserende zin betrokken bij maatregelen die door collega's worden voorbereid, zoals door de collega's van Sociale Zaken en Werkgelegenheid?

Ik noem in dit verband de voordeurdelersregeling, waarvan de uitwerking mijns inziens haaks staat op wat deze staatssecretaris nastreeft. Mag ik eens een reactie op de volgende situatie? Een bijstandsgerechtigde in een huurwoning besluit een kamer te verhuren. Gevolg: de bijstandsuitkering wordt met 10% gekort – van 70 naar 60% – en de huursubsidie gaat omlaag, omdat van de huurprijs wordt afgetrokken de huur van het gedeelte van de woning dat aan de ander wordt verhuurd. Ziet de staatssecretaris nu geen mogelijkheden om die cumulatieve effecten tegen te gaan?

De Pree

Een andere onevenwichtigheid. Volgens artikel 12, lid 1 onder 1e, geldt huursubsidie alleen maar voor zover de vraaghuur niet boven de grens van de maximaal redelijke huur uitkomt. Dat is op zich zelf verdedigbaar, omdat het ondoelmatig zou zijn om daar te subsidiëren waar de huur te hoog is in relatie tot de kwaliteit.

Nu is de term 'maximaal redelijk' afkomstig uit het huuraanpassings-schema uit het woningwaarderingstelsel op grond van de Huurprijzenwet Woonruimte. Daarin is behalve van de minimaal en maximaal redelijke huur ook nog sprake van de zogeheten derde grens. Dat is een huurniveau dat hoger ligt dan maximaal redelijk, maar dat toch aanvaardbaar is.

Zo'n huur kan namelijk niet worden verlaagd als een huurder dat wil. Voor een huurder betekent het, dat hij bij een woning met een huur hoger dan maximaal redelijk, maar niet hoger dan de derde grens, het deel van de huur tussen maximaal redelijk en derde grens niet gesubsidieerd krijgt. Dat is toch heel raar en ik zou hierop graag een reactie krijgen van de staatssecretaris.

Mijnheer de Voorzitter! De huur die de mensen zelf moeten betalen, is hoger dan uit de tabellen blijkt, doordat geen rekening is gehouden met de kwaliteitskorting. Met het feit van kwaliteitskorting zijn wij het in principe eens; meer kwaliteit mag leiden tot een hogere zelf te betalen huur. Alleen, die hogere huur die meer kwaliteit zou betekenen, geldt natuurlijk niet voor iedereen. Als de huur hoog is omdat de woning groot is, maar er woont een gezin met kinderen in die woning, kun je toch niet spreken van luxe?

Voorzitter! Het is toch te gek, dat er sprake is van kwaliteitskorting wanneer het om HAT-eenheden gaat? In de jongerentabel begint die korting bij 260 gulden huur per maand en er zijn talloze eenheden die erboven zitten. Dat kun je toch geen woningen met veel comfort noemen?

De staatssecretaris zegt op blz. 23 van de nota naar aanleiding van het eindverslag, dat niet ontkend kan worden dat een HAT-eenheid van 160 gulden kwalitatief minder zal zijn dan een HAT-eenheid van 300 gulden. Ja, zo ken ik er nog een: niet ontkend kan worden, dat een slooprijpe woning van 60 gulden kwalitatief minder zal zijn dan een HAT-eenheid van 160 gulden. Maar daar gaat het niet om; het gaat erom

of bij een HAT-eenheid sprake is van een dusdanig hoge kwaliteit, dat kwaliteitskorting moet worden toegepast.

Dezelfde vraag kan worden gesteld bij 'gewone' woningen, want daar begint het al bij een huurniveau van 347 gulden per maand. De in onze ogen te forse korting heeft een negatief financieel effect op de laagste inkomensgroepen. Dat heeft de staatssecretaris ook erkend, alleen niet tegenover ons, de fractie van de PvdA.

Tegen ons zegt hij op bladzijde 23 van de nota naar aanleiding van het eindverslag: 'Naar de overtuiging van ondergetekende is deze prikkel niet zodanig zwaar, dat de woonlasten tot een onaantvaardbare hoogte zullen stijgen voor subsidieontvangers, voor wie geen goedkope woonruimte beschikbaar is.'

Tegen de VVD zegt hij op dezelfde bladzijde heel wat anders: 'Ondergetekende merkt in dit verband op, dat een stijging van de zelf te betalen huur met 30 gulden per maand (wat het geval is bij een huur van 533 gulden) voor de alleenstaande minima circa drie procent is van het netto inkomen.' Dus het betekent wél wat. Ik vind het antwoord aan de VVD realistischer dan dat aan mijn fractie.

Voorzitter! Ik zal mijn betoog afronden met een samenvatting van de rest van mijn tekst. Ten aanzien van woongroepen wil ik de staatssecretaris vragen hoe het nu precies zit. Woningen waarin woongroepen wonen, met rijkssteun ge- of verbouwd, worden aangewezen. Als deze woningen nu niet met rijkssteun zijn ge- of verbouwd maar wel voldoen aan technische eisen, hoe zit het dan? Wij vinden, dat de lokale overheid met gebruikmaking van de *bouwkundige eisen moet kunnen uitspreken* of woonruimte geschikt is om door woongroepen te worden bewoond.

De alleenstaandentabel hebben wij geaccepteerd. Ik verzoek de staatssecretaris toch in te gaan op onze opmerking dat de verhouding in draagkracht 70-100 wel voor het sociaal minimum geldt, maar niet voor werkenden met een inkomen.

Wij juichen de meerjarige zekerheid toe. Wij realiseren ons dat er een aantal problemen aan zijn verbonden. Stel je bij voorbeeld voor, dat je drie jaar geen verslechtingen hebt ondergaan, maar na die drie jaar krijg je de verslechtingen in één keer, of er zijn verbeteringen geweest, moet

je dan drie jaar wachten voordat je van die verbeteringen mag profiteren? Als er een kabinet komt van een andere signatuur zou er ook wel eens een verbetering in kunnen zitten. Ik heb op dit punt geen amendement ingediend, maar een motie.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid De Pree wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat het voor ontvangers van individuele huursubsidie van belang is meerjarige zekerheid te hebben over hun subsidie-aanspraken;

constaterende, dat thans nog onvoldoende vaststaat of daarvoor een praktisch uitvoerbare regeling is te treffen;

verzoekt de regering, een studie te doen instellen naar de voor- en nadelen van het verschaffen van meerjarige subsidie-aanspraken en de Kamer over de uitkomst daarvan te rapporteren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 29 (18 539).

De heer **De Pree** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! ...

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb twee vragen aan de heer De Pree. De eerste is: waarom dient hij een motie in en geen amendement? En de tweede is: wat valt er te studeren? Je bent hier voor of je bent hier tegen.

De heer **De Pree** (PvdA): Waarom ik een motie indien en geen amendement, heb ik nu juist gezegd. Wanneer je erover nadenkt, zijn er waarschijnlijk een aantal problemen die je zult moeten oplossen, zoals in welk vat je het moet gieten. Vandaar geen amendement – zo goedkoop werken wij niet – en wel een motie. U vraagt ook of ik het nu eigenlijk wil. Ja, ik wil het, anders dien ik geen motie in. Ik wil dat de staatssecretaris aan de Kamer rapporteert welke varianten mogelijk zijn en welke voor- en nadelen daaraan zijn verbonden, met de eventuele mogelijkheden om die nadelen op te lossen. Zo staat het ook in de motie.

De Pree

De heer **De Beer** (VVD): Hoewel het niet in de motie staat spreekt u dan eigenlijk uit, dat u vindt dat het moet gebeuren.

De heer **De Pree** (PvdA): Ja, natuurlijk, ik heb toch ook gezegd dat het wenselijk zou zijn dat er meerjarige zekerheid zou worden geboden.

De heer **De Beer** (VVD): Waarom formuleert u het dan toch op die manier? Waarom vraagt u om een studie, terwijl u eigenlijk zegt dat er wel een regeling moet komen? Ik vind dat u toch een amendement had moeten indienen en dan de problemen had moeten bestuderen die eraan ten grondslag liggen. Maar goed, dat is uw zaak verder.

Maar als u het dan toch in de vorm van een motie doet, vind ik dat u duidelijk moet uitspreken hoe het moet gebeuren. Vraag dan de regering nog met een nadere wetswijziging te komen of iets dergelijks. Ik vind het een beetje flauw om een studie te vragen, terwijl je eigenlijk bedoelt te zeggen dat de regeling er wel moet komen.

De heer **De Pree** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet of de heer De Beer de eerste overweging van de motie wel heeft gehoord. Daar staat dat het wenselijk is dat er meerjarige zekerheid bestaat. De vraag is dus niet of het wenselijk is, maar hoe het zou moeten worden opgelost. Stel dat ik een amendement indien en dan verder maar zie wat het wordt. Er zouden bij voorbeeld heel rare effecten uit kunnen voortvloeien. In dit verband noemde ik als voorbeeld de verbetering waar je niet van kan profiteren. Dat zou heel wonderlijk zijn. Daarom wil ik uitgezocht zien hoe een en ander kan worden geregeld.

De heer **De Beer** (VVD): Ik begrijp uit uw woorden dat degenen die voor de motie zijn in uw opvatting al bij voorbaat de wenselijkheid uitspreken dat het moet gebeuren.

De heer **De Pree** (PvdA): Tja, wat is dit nou voor een redenatie! Waarom zou ik een motie indienen als ik het niet wenselijk vond. Ik weet niet of u zo werkt, mijnheer De Beer, maar ik niet. Stel dat u iets niet wenselijk vindt, maar het wel laat onderzoeken. Dan is het onderzocht, het kan en dan zegt u: Ja, maar ik heb het toch nooit gewild. Dat is toch absurd!

De heer **De Beer** (VVD): Nee, u draait zich er aardig onderuit, maar zo werkt het niet!

De heer **De Pree** (PvdA): Zo werkt het wel!

De heer **De Beer** (VVD): Als ik de tekst van de motie goed heb begrepen zegt u niet: laten wij eerst eens kijken wat er uit het onderzoek komt en daarna of het wenselijk is dat het wordt aangepast. Nee, u zegt: het is wenselijk en dan vraag ik alleen nog maar om een onderzoek naar de wijze waarop dat het beste kan.

De heer **De Pree** (PvdA): Juist, ik vraag om een onderzoek naar de wijze waarop een dergelijke regeling moet worden getroffen. Ik wil de pro's en contra's op een rijtje zien. Want als de conclusie zou zijn dat de contra's voor de mensen – want daar gaat het om – negatiever werken dan de pro's, dan moet je zeggen: we hebben het altijd wenselijk geacht, maar er zijn consequenties aan verbonden die wij niet altijd hebben kunnen overzien.

De heer **De Beer** (VVD): Nu spreekt u uzelf tegen!

De heer **De Pree** (PvdA): Nee!

De heer **De Beer** (VVD): Het is een van beide. Of u zegt bij voorbaat dat het wenselijk is. Punt uit! U spreekt een politiek oordeel uit en vraagt de regering te bestuderen op welke manier het het beste kan worden gedaan, omdat het hoe dan ook moet gebeuren. Zo staat het volgens mij in uw motie.

De heer **De Pree** (PvdA): Jazeker.

De heer **De Beer** (VVD): Maar nu geeft u hieraan in uw toelichting een andere wending. Nu zegt u, dat uit het onderzoek kan blijken dat het gestelde niet moet en dat het dan niet moet doorgaan. Het is één van beide.

De heer **De Pree** (PvdA): Voorzitter! Wonderlijk! Ik weet niet hoe de heer De Beer aankijkt tegen onderzoek plegen of laten plegen. Waarom doet men dat? In dit geval gaat het erom dat er een wenselijkheid is uitgesproken. Als de heer De Beer de motie ondersteunt, kan hij niet na een poosje zeggen: 'Ja maar, ik had het niet gewild'. Dat zou absurd zijn. In zo'n geval steun je geen motie en dien je ook geen motie in. Je laat onderzoek verrichten om erachter te komen hoe iets moet. Nogmaals, in de schriftelijke voorbereiding hebben wij er meermalen op aangedrongen. De staatssecretaris had ons deze gegevens allang kunnen geven. Dat is niet gebeurd. Welnu, dat moet dan nu maar gebeuren.

Voorzitter! Ik heb nog drie zinnen uit te spreken. Het feit dat deze wet na jarenlange voorbereiding is ingediend, beoordelen wij positief, maar op een aantal belangrijke onderdelen hebben wij kritiek. Ik wacht met belangstelling de beantwoording door de staatssecretaris af, evenals de reacties van de regeringsfracties. Bij het uiteindelijk bepalen van ons definitieve standpunt, zal zwaar wegen in welke mate aan onze bezwaren, zowel de immateriële als die welke geld kosten, tegemoet wordt gekomen.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Het moet de staatssecretaris de nodige voldoening geven nu te kunnen meewerken aan de parlementaire afronding van een voor de woongelegenheden in ons land belangrijke wettelijke regeling. Achtereenvolgende kabinetten hebben ons deze regeling beloofd, maar het heeft veel tijd gekost voordat een wettekst op papier kon verschijnen. Daar staat gelukkig tegenover dat de parlementaire behandeling van dit omvangrijke wetsvoorstel vrij voorspoedig is verlopen. Immers, tussen het moment van indiening van het voorstel en dit parlementaire debat ligt slechts een periode van nog geen anderhalf jaar.

Zowel object- als subjectsubsidies op het gebied van de volkshuisvesting kan men uitvloeisels noemen van de grondwettelijke plicht, neergelegd in het tweede lid van artikel 22 van de Grondwet, dat bevordering van voldoende woongelegenheden voorwerp is van zorg van de overheid. Blijkens de destijds gegeven toelichting op dit grondwetsartikel, moet onder 'voldoende woongelegenheden' onder meer worden verstaan de kwaliteit van de woningen. Het is juist deze kwaliteitsverbetering geweest die vooral in de jaren zeventig voor steeds grotere groepen de betaalbaarheid van hun huisvesting problematisch maakte.

Daarna heeft het fenomeen individuele huursubsidie dan ook een grote vlucht genomen. Met dit fenomeen zijn wij reeds zeer vertrouwd geraakt. Er schuilt iets ironisch in deze ontwikkeling. De overheid kwijt zich van haar grondwettelijke plicht, maar zij is daarna gedwongen voor een belangrijk deel voor de kosten op te draaien. Ik wil in de gegeven verhouding de noodzaak van dit financieel bijspringen door de

Schutte

overheid niet betwisten. Het lijkt mij echter verstandig een open oog te houden voor de schaduwzijde die hieraan zit. Immers, zo'n drie kwart miljoen huurders zijn daardoor financieel afhankelijk geworden van de overheid.

De staatssecretaris wijst er in de memorie van toelichting terecht op, dat bij de introductie van de subject-subsidiëring, het uit sociaal-psychologisch oogpunt onwenselijk werd geacht als grote groepen huurders zich jaarlijks bij een loket zouden moeten vervoegen om tegen overlegging van een aantal gegevens een overheidsbijdrage in de huur te verkrijgen. Hoe oordeelt de staatssecretaris daar nu over? Acht hij dit een overweging uit het verleden en beschouwt hij dat als een gepasseerd station? Acht hij de individuele huursubsidie tot één van de permanente verworvenheden van onze verzorgingsstaat? Of ziet hij mogelijkheden om op een veel langere termijn te streven naar een situatie die dit subsidie-instrument overbodig maakt?

De staatssecretaris is in de stukken niet ingegaan op een vergelijking met andere landen. Ik wil hem echter toch vragen of mijn indruk juist is, dat vooral in ons land een relatief groot aantal mensen afhankelijk is van subjectsubsidie.

Omgekeerd, is ook de overheid afhankelijk geworden van een grote groep subsidieontvangers. Het gaat inmiddels immers om een vrij substantieel deel van de overheidsuitgaven. Beslissingen daarover raken dan al gauw het volume en de verdeling van de individuele huursubsidie. Juist in deze dagen kan dan ook de vraag gesteld worden of dit wetsvoorstel wel onder een gelukkig gesternte ter wereld zal komen.

Wie de beschouwingen van de laatste weken heeft gevolgd over de manier waarop waarschijnlijk in 1987 de verlaging van het financieringsstekort zal moeten worden doorgezet en waar de bezuinigingen gezocht moeten worden, kan niet anders dan concluderen dat de post huursubsidie onder zware druk zal komen te staan. Dit zou kunnen betekenen dat wij de subsidie-ontvangers enerzijds de gewenste rechtszekerheid verschaffen met deze wettelijke regeling, maar anderzijds een gelijktijdige onzekerheid creëren wat de financiële kant betreft. Ik ga ervan uit dat de staatssecretaris in dit debat hierover nog het nodige zal opmerken.

Dat het instituut individuele huursubsidie nu een wettelijke basis krijgt, is een goede zaak. Wij kennen in ons land immers talloze wetten en dan doet het wat merkwaardig aan om de rechten van vele honderdduizenden huurders, waarmee tevens een zeer groot bedrag aan overheids-geld gemoeid is, te zien rusten op een stuk pseudo-wetgeving. De ervaringen die inmiddels zijn opgedaan met achtereenvolgende beschikkingen op dit gebied, hebben zeker bijgedragen aan de totstandkoming van een goede wettelijke regeling. Vooral de laatste wijzigingen in de beschikking hebben in financieel opzicht de huursubsidieregeling de vorm gegeven die wij nu in het voorstel aantreffen.

In de memorie van antwoord wijst de staatssecretaris erop dat de verscherping van de kwaliteitskorting, de invoering van de alleenstaandentabel en de verlaging van de maximumhuurgrens de beheersbaarheid van de individuele huursubsidie sterk hebben verbeterd. Mensen met een relatief laag inkomen zijn nu immers minder snel geneigd om een relatief dure huurwoning te betrekken. Kan daaruit ook de conclusie worden getrokken dat daarmee de noodzaak om te zoeken naar een vorm van doorstromingsheffing deels overbodig is geworden?

Men kan een doorstromingsheffing een logisch complement achten op het instituut van de individuele huursubsidie, maar de keerzijde is dat de bestedingsvrijheid van de huurders vrij vergaand wordt beïnvloed. In de memorie van antwoord wordt er wel op gewezen dat gepoogd zal worden, de doorstroming op andere wijze te realiseren. Ik vraag de staatssecretaris, hoe dat dan zal gebeuren.

Over de beheersbaarheid van de individuele huursubsidie stel ik nog een andere vraag. De voorgestelde methode van tabelaanpassing, die berust op een trendmatige verhoging van de normhuren, voorkomt uitsluitend een ingroei van nieuwe huurders. Is er ook een mogelijkheid dat met een sterke economische groei sprake zal zijn van een daling van het volume van de huursubsidie-ontvangers? Meent de staatssecretaris dat het wenselijk en geoorloofd kan zijn om bij toenemende welvaart op gezette tijden een boventrendmatige verhoging van de normhuren aan te brengen?

Een voortdurend terugkerend onderwerp is de relatie van de

individuele huursubsidie met de inkomenspolitiek. Ik waardeer het in de staatssecretaris dat hij hierover voortdurend duidelijke taal heeft gesproken. Individuele huursubsidie is geen instrument van inkomenspolitiek. Het is een volkshuisvestingsinstrument, met weliswaar inkomensherverdelende effecten, maar die herverdeling is niet het eigenlijke doel.

Ik herhaal in dit verband wat ik, in overeenstemming met het beleid van de staatssecretaris, al eerder heb opgemerkt, namelijk dat het evenzeer ongewenst is, individuele huursubsidie om te bouwen tot een woonlastensubsidie, met als doel eventuele ongewenste effecten van prijsbewegingen van bij voorbeeld energie te neutraliseren. Het systeem van individuele huursubsidiëring gaat ervan uit, dat huurders een inkomen bezitten dat hen in staat stelt, een bestaan te voeren dat ten minste gelijk is aan dat van de volwassen minimumloontrekker.

Beslissingen over inkomensniveaus, waaronder het minimumloon, worden elders genomen, dat wil zeggen niet op het departement van VROM. Ik denk dat het zuiver is, dit zo te houden. Daarmee is de relatie tussen inkomen en huursubsidie nog niet uitgeput. Ook op een meer indirecte wijze kan een verband worden gelegd. Juist door de aanpassing van de normhuren aan het trendmatige huurstijgingspercentage kan de verleiding ontstaan, dit percentage zo laag mogelijk te houden. Uit een oogpunt van volkshuisvesting op langere termijn zal dit ongunstig uitwerken. De staatssecretaris heeft hiervoor, zo blijkt uit de memorie van antwoord, wel degelijk oog.

Ik wil hem toch in dit verband nadrukkelijk nog eens op deze verleiding wijzen. De relatie tussen inkomensbeleid en subsidiebeleid is een tweezijdige. Beslissingen op het gebied van de inkomenspolitiek hebben op hun beurt consequenties voor de individuele huursubsidie. Is mijn indruk juist dat een inkomensbeleid van denivellering van inkomenspositieve gevolgen kan hebben voor de beheersbaarheid van de individuele huursubsidie? Als dit zo is, krijgt de staatssecretaris natuurlijk een duidelijk belang bij de beslissingen van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Wat dat betreft is het misschien jammer dat de staatssecretaris, althans op dit moment, geen lid van de ministerraad is.

Schutte

Ten slotte kan nog gewezen worden op de volumeverhogende effecten van de stelselherziening sociale zekerheid en de relatieve vergrijzing van ons land.

Vanuit de positie van de huurder gezien, blijf ik het betreuren dat het niet mogelijk is om huursubsidie te geven aan bewoners van niet zelfstandige woonruimten. Het blijft wat willekeurig aandoen dat de woonvorm, zelfstandig of niet zelfstandig, bepaalt of men voor subsidie in aanmerking komt. Ik heb echter wel begrip voor de financiële en uitvoeringstechnische bezwaren van de staatssecretaris. Daar komt nog bij dat voor een bepaalde categorie van kamerbewoners, te weten de uitwonende studenten, in het studiefinancieringsstelsel nadrukkelijk rekening is gehouden met hun woonlasten. Dat maakt de beslissing om kamerbewoners van de individuele huursubsidie uit te sluiten wel weer wat minder pijnlijk.

Om in aanmerking te komen voor een individuele huursubsidie is voor niet alleenstaanden het voeren van een gemeenschappelijke huishouding een centrale voorwaarde om te kunnen spreken van een duurzame samenwoning in de zin van de regeling. Dat levert dan weer het bekende probleem op van mensen die de publiekrechtelijke regeling van het huwelijk niet op prijs stellen, maar juist daardoor gedwongen zijn om met persoonlijke gegevens omtrent hun samenwoning naar het loket te stappen.

Nu erkent de staatssecretaris dat er geen eenduidige criteria zijn aan te geven wanneer er sprake is van een gemeenschappelijke huishouding. Dat legt een extra claim op de controle op de toepassing van de regeling. Ik zou daarover graag nog iets meer vernemen. Zo wordt op blz. 25 van de memorie van antwoord opgemerkt dat, indien er ernstige twijfels bestaan over de juistheid van de opgave van de gegevens van betrokkenen, er vanuit het ministerie een onderzoek wordt ingesteld.

Maar op blz. 38 wordt weer gesproken over de controletaak die de gemeente heeft inzake bewoningsgegevens, waarbij met name moet worden gedacht aan controle op het daadwerkelijk woonachtig zijn van een partner of een huisgenoot in de woning waarvoor huursubsidie wordt gevraagd. Kortom, wie voert nu precies die controle uit en wie is

daarvoor uiteindelijk verantwoorde-lijk?

Per 1 juli 1984 is de maximumhuurgrens verlaagd, mede om te streven naar beperking van de stichtingskosten in de nieuwbouw. Vooral in een aantal 'overloopgemeenten' heeft dit tot fricties geleid. Er ontstaat dan bij sommige verhuurders een zekere drang om huurverlaging toe te passen om op die manier weer onder de maximumhuurgrens te komen. Zo hebben een aantal toegelaten instellingen verzoeken gedaan tot huurprijzverlaging c.q. huurprijzbe- vriezings voor complexen waarin van grote leegstand sprake is. Hoe heeft de staatssecretaris daarop gereageerd?

Na de staatssecretaris nog bedankt te hebben voor de wijziging die hij op verzoek van mijn fractie in artikel 35 heeft aangebracht, ter zake van de mogelijkheid om beslag te leggen op de subsidie in geval van huurschulden, wil ik nog opmerken dat ik het blijf betreuren dat de wetstekst op onderdelen zo moeilijk leesbaar is. De staatssecretaris heeft dat in de stukken niet tegengesproken. Hij heeft opgemerkt dat zeer veel aandacht is besteed aan het schrijven van een uitvoerige en eenvoudig te begrijpen memorie van toelichting.

Hij en zijn ambtenaren zijn daarin ook zeker geslaagd en dat verdient een compliment. Maar in het bijzonder in de overgangsbepalingen komen teksten voor die, ook na

herhaalde lezing – althans voor mij – duister blijven. Natuurlijk zou je als medewetgever de zaak dan verder zo kunnen laten, in het vertrouwen dat het met de inhoud wel goed zal zitten, maar het ligt anders voor in het bijzonder de gemeenten, die met een deel van de uitvoering belast zijn. Juist vanuit die hoek hebben ons al kreten om hulp bereikt.

Ik zou daarom aan de staatssecretaris willen vragen of de gemeenten erop aan kunnen, dat zij voor de uitvoering duidelijke en begrijpelijke informatie zullen ontvangen. Als de staatssecretaris mij op dit punt gerust kan stellen, kan ik de staatssecretaris zonder gemoedsbezwaren gelukwensen met deze belangrijke wetgeving.

De heer **Van der Vlies** (SGP):
Mijnheer de Voorzitter! Sinds 1970 kennen wij in ons land het instrument van de individuele huursubsidie. Was het bereik van deze regeling de eerste tijd beperkt, spoedig kwam daar verandering in. In 1974 waren er ongeveer 100.000 huurders die van de regeling profiteerden. In die tijd beschouwden men het aantal van 300.000 subsidie-ontvangers wel als het maximum, dat bovendien geleidelijk zou worden bereikt. In tegenspraak met de verwachting, laat het subsidietijdvak 1975/1976 reeds een aantal zien van 438.000 subsidie-ontvangers. Ook werd

De heer Van der Vlies (SGP)

Van der Vlies

duidelijk dat de latente vraag omvangrijk genoemd kon worden en vooreerst zou blijven. Was het aantal ontvangers van de subsidie in 1974 ongeveer 100.000, in 1985 zou volgens de begroting aan 840.000 huurders een huursubsidie worden toegekend.

Ook in budgettaire opzicht is er sprake van een sterke groei. Het een hangt met het ander samen. In 1970 begonnen met 10 mln., wordt er voor 1985 een bedrag van 1.703,5 voor individuele huursubsidie geraamd. Nu heeft ook de uitbreiding van de werkinsfeer ertoe bijgedragen, dat de 'open-eind-regeling' in die vijftien jaar tijd zo sterk groeide. Daarmee is overigens niet alles gezegd; er is meer.

De groei kan uit een aantal factoren verklaard worden. Ik noem er enkele:

- de algemene inkomensontwikkeling is veel ongunstiger geweest dan men in het midden van de jaren zeventig vermoedde;
- de specifieke inkomensontwikkeling van grote groepen huurders is zeer ongunstig geweest, waarna men vaak ook nog werkloos werd;
- de huren in de voorraad zijn sterk gestegen door een hoge huurtrend en een intensivering van de huurharmonisatie;
- er was een omvangrijke productie van nieuwe huurwoningen, waarvan de huur meestal hoger was dan de zogenaamde volkshuisvestingsprijs.

Wij hebben dan ook kunnen constateren dat de ontwikkeling van de regeling onbeheersbaar dreigde te worden. Uit de door mijn opgesomde factoren blijkt, dat de regeling voor de individuele huursubsidie uitermate gevoelig is voor conjuncturele schommelingen. Het overheidsbeleid inzake de huurprijsvorming zou ook meer verrijnd genoemd kunnen worden. Dit is direct merkbaar in het bestedingspatroon van de huurder.

Zoals ik al opmerkte is de individuele huursubsidie-regeling zeer gevoelig voor bepaalde invloeden. De ontwikkeling moet in de hand gehouden worden op straffe van ongelimiteerde groei van de aan de regeling verbonden kosten. Die kosten kunnen een te grote duk voor de samenleving betekenen. Het gaat om het open-eind-karakter van de regeling.

Mijn conclusie is dat snoeien in deze voorziening helaas noodzakelijk was om de verdere uitzetting van het volume tegen te gaan. Mijn fractie

heeft in het verleden ook consequenties aan deze opstelling verbonden. De tijd dat men over een aanvullende en tijdelijke subsidie sprak ligt dan ook achter ons.

De oude beschikkingen hebben voor een deel model gestaan voor dit wetsvoorstel. Dit stelt ons voor de vraag of dit betekent dat in het nieuwe voorstel zonder meer het ingebouwde bezwaar van de oude regeling wordt overgenomen. Kan het onbeheersbare van dit soort regelingen, als gevolg van omstandigheden buiten het terrein van de volkshuisvesting, voor zover dat principieel of maatschappelijk nodig is, geëlimineerd worden door een dergelijk wetsvoorstel?

De instrumenten in dit wetsvoorstel dienen te worden ontleend aan het beleid inzake volkshuisvesting. De wet moet twee zaken dienen: een wettelijke fundering van de individuele huursubsidieregeling - dus rechtszekerheid voor betrokkenen - en een beheersingskader, juist ter wille van de houdbaarheid en de kwaliteit van de voorziening.

In de achter ons liggende jaren is er naarstig gezocht naar geldbesparende mogelijkheden, waardoor het beleid voor huurder en verhuurder soms verwarrend overkwam. Niettemin zijn er twee zaken duidelijk uitgekomen. Ten eerste is de huur aan de kwaliteit van de geleverde woondiensten aangepast en ten tweede is er een vergrote bijdrage van de huurder in het totaal van de huurprijs tot stand gekomen. Het ligt voor de hand dat in het huishoudboekje van de huurder de post 'huur' flink is gestegen.

Dit valt in de tijd samen met een vaak bevroren inkomen of zelfs een inkomensachteruitgang voor veel huurders. Het gevolg hiervan is dat de individuele huursubsidie in steeds sterkere mate onmisbaar wordt voor het beleid ten aanzien van volkshuisvesting. Daarnaast vraag ik mij af of door de wijzigingen van de regelingen de groep subsidie-ontvangers niet meer en meer samenvalt met de groep uitkeringsgerechtigden.

Waarschijnlijk zal dit niet geheel het geval zijn, maar uitgesloten acht ik het op termijn niet. Dat is geen politieke doelstelling van mijn fractie; het is slechts een zakelijke constatering. In 1979 had 20% van de subsidie-ontvangers een inkomen uit arbeid. Kan de staatssecretaris cijfers van dit ogenblik geven?

Ik heb met instemming gelezen dat de regeling inzake de individuele

huursubsidie een volkshuisvestingsinstrument is en geen middel bij de politieke besluitvorming rond inkomensvorming en inkomensverdeling. Mijn fractie is de mening toegedaan dat het geen instrument voor een inkomensbeleid mag zijn, noch in die richting direct of indirect mag worden ontwikkeld. Wat vindt de staatssecretaris van deze stelling? Hoe ziet hij de toekomstige plaats en rol van de individuele huursubsidie?

Doordat in de huursector in beginsel alle huren gereguleerd zijn, zullen er bij het verstrekken van object- en subjectsubsidies weinig prijsreacties te verwachten zijn. De effecten die kunnen worden waargenomen zijn vraagreacties, verhuizingen en aanbodreacties, nieuwbouw, verbetering en huurdersselectie. Objectsubsidies te zamen zijn vrij goed gespreid over de inkomensgroepen. Subjectsubsidies vergroten de toegankelijkheid van de betere delen van de woningvoorraad voor bewoners met lage inkomens. Is het juist dat de subjectsubsidie de positie van de zwakkere bewonersgroepen uiteindelijk versterkt, niet alleen financieel, maar ook moreel? In feite subsidieert de overheid een deel van de huur weg.

Naast de verdelende rechtvaardigheid mag toch als onderbouwend argument daarbij gelden, dat het bewonen van een goede woning niet alleen de bewoners ten goede komt - wij gunnen hun dat graag - maar ook de samenleving. Gezinnen die goed gehuisvest zijn, leveren naar de mens gesproken een aantal problemen minder op.

Ook vanuit het volkshuisvestingsbeleid is de individuele huursubsidie als sturingsmechanisme interessant. Hoe wordt er overigens door de woningtoewijzende instantie mee omgegaan? Was dat wellicht in het recente verleden toch te ruim? Werd niet te vaak een, gelet op het eigen inkomen van de gegadigde, te dure huurwoning toch maar toegewezen, omdat de staat het wel afdekte? Laat er geen misverstand ontstaan, dat pleit mijns inziens alleen maar voor blijvende en indringende aandacht voor meer goedkope huurwoningen.

De vraag of subject- en objectsubsidies gekoppeld zijn doet zich voor bij het hanteren van een gemengd systeem van subject- en objectsubsidie. Waarom gaat de voorkeur van de staatssecretaris uit naar een gemengd systeem? Welke invloed heeft de objectsubsidie op de individuele huursubsidie? Bestaat er

Van der Vlies

enige twijfel over de handhaving van de objectsubsidie? Wellicht wil de staatssecretaris in de context van de politieke discussie over deze instrumenten daarop ingaan?

Binnen de kring van de volkshuisvesting wordt algemeen aangenomen dat de *individuele huursubsidie* inderdaad een noodzakelijk instrument is. Zo bestaat er ook voor de wettelijke verankering ervan een consensus. Hoe laat zich dat verklaren? Heeft de wettelijke verankering een symbolische betekenis? Of vergroot deze werkelijk de feitelijke zekerheid van de huurders? De bedoeling moet toch zijn de huurder meer zekerheid te verschaffen over zijn recht. De vraag is of deze doelstelling wordt gehaald en of aan een en ander ook een wezenlijke rechtsgrond wordt gegeven, ook voor de toekomst. In de achter ons liggende tijd zijn namelijk in tal van wettelijke regelingen bezuinigingen toegepast.

Ook na aanvaarding van dit voorstel van wet zal de huurder van jaar tot jaar zijn subsidie moeten aanvragen en het niveau ervan moeten afwachten. De vraag of hij haar krijgt is dan natuurlijk niet in het geding. Waar ligt nu het wezenlijke verschil tussen de praktijk met de huidige beschikkingen en de wettelijke regeling straks. Ligt dat alleen in de *procedurering* en in de *gewaarborgde inspraak* en *advisering*? Als de regering opnieuw wil bezuinigen op de *individuele huursubsidie* kan dat toch gewoon, zij het dat daar een wetswijziging voor nodig is. Kan men dan nog spreken van rechtszekerheid voor de huurders? Dit klemt te meer daar de bewindsman ernstige bezwaren heeft tegen een meerjarige zekerheid voor de huurders. Een belangrijk gegeven is daarbij dat bij onvoldoende geregelde zekerheid het vertrouwen in de wetgever in het algemeen niet wordt versterkt.

Uit de stukken blijkt dat de *individuele huursubsidie* een volkshuisvestigingsinstrument is. Op zichzelf genomen is dat een duiding, die juist is. Zal het in de visie van de staatssecretaris trouwens een blijvend instrument moeten zijn, of *idealiter een tijdelijk*? Ik herinner aan de oorspronkelijke inzet ter zake.

Het terrein van de volkshuisvesting strekt zich verder uit dan de sociale woningbouw. Ook de eigen woningen mogen daartoe worden gerekend. In die sector laat de bewindsman zijn invloed even eens gelden. Er zijn

bewoners die toen zij geen huis konden huren maar een woning hebben gekocht. Uiteraard komt die handeling geheel – ik benadruk het laatste woord – voor hun persoonlijke verantwoordelijkheid. De vraag is of de instrumenten voor beide categorieën gelijkwaardig uitwerken.

Zijn er voor bedoelde groepen de facto gelijke rechten op bescherming en ondersteuning en is er gelijkheid in behandeling? Hoe ook te vergelijken, een evenwichtige behandeling is in ieder geval op haar plaats. In de praktijk verloopt een en ander niet altijd zo. Categorieën van huurders geven wij nu een recht. Eigenaar-bewoners die tegenwind ervaren, komen uiteindelijk terecht in een situatie waarin zij het eigen huis moeten opeten. Moeten wij niet eens duidelijk naar die kant kijken?

Naar verwachting zullen de *kostensoorten* uitputtend worden opgesomd in de wet. De mate waarin elke kostensoort wordt gesubsidieerd, zal via een algemene maatregel van bestuur worden bepaald. Het ligt voor de hand dat bij het bepalen van de hoogte medebepalend is of er van luxe sprake is. Nu hoeft wat mij betreft de overheid geen luxe te subsidiëren. Vervelend is wel dat de huurder niet in alle gevallen vrij is om te zeggen dat hij deze of gene luxe niet accepteert. Net zo min is de huurder vrij om de bijdrage te weigeren inzake het onderhoud aan openbare groenvoorziening rond zijn woning.

Of de toerekening in alle gevallen juist is, waag ik te betwijfelen. Ik sprak daarover al bij de behandeling van *Huurprijzenwet*. De toerekening van de servicekosten en de mate waarin de kostensoort wordt gesubsidieerd zijn voor de bewoners zaken, waarop zij tot nu toe nauwelijks invloed hebben. Ik vraag de aandacht van de staatssecretaris voor nijpende problemen in dezen.

Met name moet de vraag worden gesteld: kunnen de lasten zo worden verdeeld dat in het algemeen gesproken men overtuigd raakt van redelijkheid en billijkheid van de kostentoedeling? Bij de kostentoedeling kijk ik dus naar de overheid, de bewoners en andere gebruikers van het openbaar groen.

Uit de beantwoording van de vraag van mijn fractie over een decentrale uitvoering blijkt dat de bewindsman bij de uitvoering geen veranderingen wil invoeren. Dat zou kunnen betekenen dat er tot op heden geen aanleiding is om de uitvoering van de decentrale optiek nader te bezien.

Niettemin vraag ik mij af, of de uitvoering niet met meer dan gewone belangstelling nog eens moet worden doorgelicht.

Juist in een tijd waarin het handelen van de overheid volop in de belangstelling staat – ik wijs op decentralisatievraagstukken en deregulering – is de uitvoering immers een aspect dat grote aandacht verdient. Ik ben dan ook van mening dat de staatssecretaris goede argumenten moet hebben om de uitvoering te laten zoals deze is. Omdat bij de uitvoering de gemeenten betrokken zijn en daar de bezwaren van het NCIV liggen, verwacht ik dat de staatssecretaris aandacht hieraan zal besteden.

Ik hoop dat dit tot de gewenste duidelijkheid leidt waarom geen decentrale uitvoering in de zin van taken voor de lagere overheid wordt voorgesteld in organisatorische en financiële zin. Dat er overigens in de toekomst op gestudeerd wordt, heeft de instemming van mijn fractie.

Voorzitter! De *individuele huursubsidie* is de laatste tijd in het kader van een kritisch kijken naar inkomensafhankelijke regelingen uitvoerig aan de orde geweest. Wellicht wil de staatssecretaris naast de minister-president en de minister, die het inkomensbeleid in zijn portefeuille heeft en de vinger legde bij marginale drukeffecten, als vakbewindsman zijn visie geven op de plaats van de *individuele huursubsidie* in het totale sociaal-economische beleid en klimaat.

Verder zou ik het *individuele huursubsidiebeleid* ten aanzien van bevolkingsgroepen met bepaalde externe kenmerken willen zien gepreciseerd en uitgelegd. Ik denk hierbij aan de discussie over studerende met studiefinanciering. Amendementen ter zake zijn ingediend.

Uitvoerig wordt gedefinieerd onder welke omstandigheden en voorwaarden woonwageneigenaren voor *individuele huursubsidie* in aanmerking komen. Op zichzelf is dat natuurlijk terecht. In de praktijk zit het woonwageneigenarenbeleid niet zelden in de knoel. Er zijn veel illegale maar gedoogde standplaatsen. Is zulk een positie uitsluitend een zaak, die financieel dan maar geregeld moet worden via Sociale Zaken of toch ook, gelet op het dilemma binnen de verantwoordelijkheid van deze staatssecretaris, via Volkshuisvesting?

Dit zou een voorlopige verzachting van artikel 1, zesde lid, onder b. kunnen inhouden. Het geheel

Van der Vlies

schrappen van deze voorwaarde gaat waarschijnlijk te ver, maar als nu geen erkende standplaats voorhanden is dan wel nog niet kan worden ingenomen om procedurele of juridische redenen, zal toch een voorziening getroffen moeten worden, opdat deze bewoners op gelijke wijze als anderen worden behandeld.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De stelselherziening in de sociale zekerheid toont het aan: zelfs wetten geven geen volledige zekerheid wanneer naar algemeen gevoelen de financiële lasten van een regeling op de langere termijn de draagkracht van de samenleving te boven gaan. Toch geven wetten een grotere zekerheid, dat niet al te snel de inhoud van een financiële regeling ten prooi valt aan de bezuinigingswoede van welk kabinet dan ook.

De fractie van D'66 heeft nog geen definitief eindoordeel over het thans aan de orde zijnde wetsvoorstel.

Naar welke kant de balans zal doorslaan, zal voornamelijk afhangen van het verloop van dit debat en het oordeel van regering en Kamer over een aantal door mijn fractie voorgestelde en voor te stellen wijzigingen.

Zoals mijn fractie al bij de schriftelijke voorbereiding heeft laten weten,

heeft zij waardering voor het feit dat de IHS door dit wetsontwerp een wettelijke verankering krijgt, die de rechtszekerheid ten goede komt. Op deze wijze kan voor de huurders *meer zekerheid op langere termijn* gewaarborgd worden ten aanzien van het instrument van de IHS.

Ook stemmen wij in met de uitbreiding van de positieve lijst binnen het huurprijnsbegrip met enkele posten, die betrekking hebben op de woontussenvoorzieningen ten behoeve van de huisvesting van ouderen.

Hiermee is door het ministerie van VROM uitwerking gegeven aan het voorstel inzake een positieve lijst van wel-subsidiabele servicekosten. Ik verwijs hierbij naar de huurbrief van december 1984. Deze uitwerking beantwoordt in ruime mate aan de resultaten van het gevoerde overleg tussen het ministerie van VROM en de organisaties, die zich met de bejaardenhuisvesting bezighouden. Toch zijn hiermee de problemen betreffende de woontussenvoorzieningen niet opgelost. Daarvoor is tevens een sluitende definitieve regeling in de WVC-sfeer vereist. Is hierover al overeenstemming bereikt?

Ondanks de instemming met de wettelijke grondslag, die de IHS met dit voorstel krijgt, is de fractie van D'66 van oordeel dat op lange termijn een hervorming van het

systeem van individuele tegemoetkomingen voor huurders overweging verdient. Wij hebben er in het voorlopig verslag op gewezen dat het rentebestanddeel van de huur fiscaal niet aftrekbaar is.

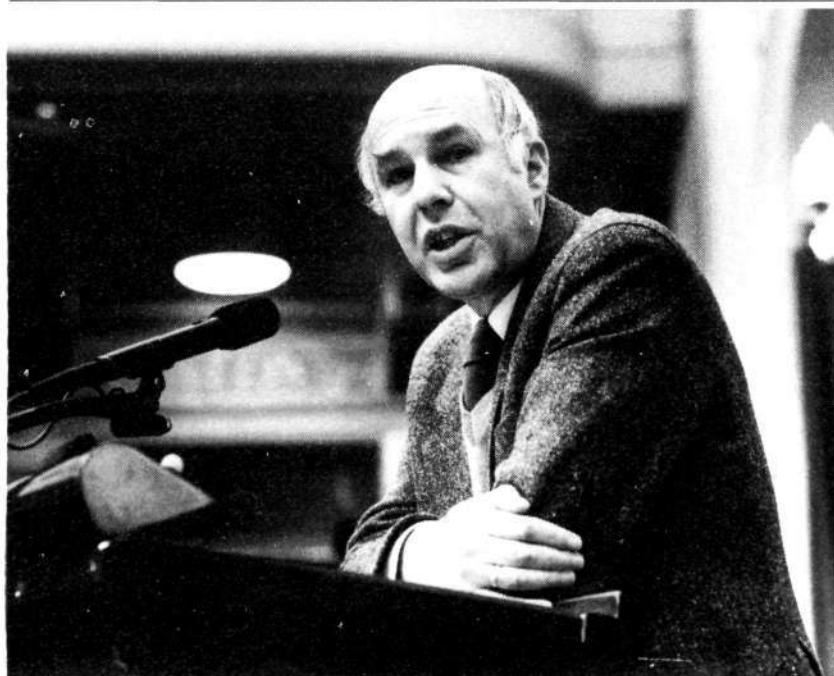
Ten einde een soortgelijk effect te verkrijgen als met betrekking tot de eigen woning geldt, valt er volgens ons op langere termijn te denken aan de invoering van een aftrekregeling in de sfeer van loon- en inkomstenbelasting voor de huurders voor het rente-gedeelte van de huur. Dit is mogelijk aan de hand van een forfaitaire regeling waarbij een bepaald gedeelte van de huur wordt afgetrokken. Tevens vormt dit een bijdrage aan de gelijke behandeling door de overheid van huurders en kopers.

De staatssecretaris wijst in de memorie van antwoord deze gedachte af, omdat hij niet vermog in te zien hoe dit in het huidige volkshuisvestingsbeleid vorm kan worden gegeven. Voorts zou dit diep ingrijpen in het fiscale beleid. Mijn fractie betwijfelt dit en ik verwijs in dit verband naar de huidige fiscale wetgevingspraktijk, waarbij forfaitaire regelingen niet ongebruikelijk zijn.

Bovendien is een dergelijke gedachte al in 1963 gelanceerd door het toenmalige kamerlid de heer W. Scholten in het Weekblad voor Fiscaal Recht. Toepassing van deze gedachte kan er waarschijnlijk toe leiden dat binnen het volkshuisvestingsbeleid de IHS als een afzonderlijke regeling geheel of voor een groot gedeelte vervalt. Acht de staatssecretaris in dit verband een nader onderzoek niet gewenst?

Mijn fractie staat op het standpunt dat het inkomensbeleid er in principe vanuit moet gaan, dat de woonlasten van een redelijke woning opgebracht moeten kunnen worden. Via het inkomensbeleid dient er naar gestreefd te worden dat een individuele ondersteuning zo min mogelijk behoefte plaats te vinden. De inkomensvorming dient zodanig te zijn, dat in het algemeen het woonrecht uitgeoefend kan worden zonder individuele huursubsidies.

In dit verband wil ik enkele opmerkingen maken over de gedachte van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid om de inkomensafhankelijke regelingen, waaronder de individuele huursubsidie, verminderen onder gelijktijdige lastenverlichting. De fractie van D'66 erkent de problemen met de marginale druk door het bestaan van vele

Het D'66-kamerlid Nypels voert het woord

Nypels

inkomensafhankelijke regelingen bij elkaar. Ik denk aan de belastingen, de individuele huursubsidie en studietoelagen, maar bij voorbeeld ook aan schoolbijdragen, bijdragen of contributies aan vakbond, politieke partij en kerk.

Hierdoor worden de werkelijke inkomensverhoudingen versluierd. Wij vinden het geopperde idee bespreekbaar, mits voldaan wordt aan de stringente voorwaarde dat de lage-inkomensgroepen hierdoor geen woonlastenverzwaring ondervinden. Het totale inkomensbeleid dient daarop afgestemd te worden. Door het stellen van deze voorwaarde is mijn fractie zich bewust dat er voor de hogere-inkomensgroepen in zo'n geval een overcompensatie kan ontstaan.

Over de huurgewenningsbijdrage blijft er een verschil van inzicht bestaan tussen de staatssecretaris en de fractie van D'66. Mijn fractie blijft bij haar standpunt, dat het gewenst is dat de huurgewenningsbijdrage in de wettelijke regeling van de individuele huursubsidie wordt opgenomen. De argumenten van de staatssecretaris, dat het hier niet gaat om een zekerheid op lange termijn, dat de bijdrage een stimuleringskarakter draagt en dat het daarom noodzakelijk is op de ontwikkelingen van de woningmarkt te kunnen inspelen, achten wij weinig steekhoudend. De huurgewinning betreft een drie- tot vijfjarige bijdrage waarop de huurder reeds in de voorbereiding van de woningverbetering moet kunnen rekenen.

De toepassing van de regeling bij de stadsvernieuwing is vaak van invloed op de bereidheid van de bewoners om hieraan mee te werken. Juist bij de stadsvernieuwing is duidelijk sprake van een lange-termijn-karakter. Bovendien hoeft het stimuleringskarakter van de bijdrage geen reden te zijn om deze niet in de wet te regelen. Waar het volgens mijn fractie om gaat, is dat het opnemen van het recht op een tijdelijke huurgewenningsbijdrage in de wet individuele huursubsidie meer zekerheid op lange termijn kan verschaffen voor de huurders en op die grond aansluit bij het beginsel van het wetsvoorstel.

De fractie van D'66 betreurt het, dat huurders van onzelfstandige woonruimte niet in aanmerking komen voor individuele huursubsidie. Met name huurders met sub-minimale inkomens, die aangewezen zijn op de

kamermarkt, worden vaak geconfronteerd met hogere woonlasten dan andere huurders. De staatssecretaris voert als argument aan, dat er naast uitvoeringstechnische en budgettaire belemmeringen ook problemen zijn met betrekking tot een sluitend en controleerbaar systeem voor de vaststelling van huurprijzen voor kamers. Voor een deel erken ik deze problemen, maar tegelijkertijd wil ik wijzen op de recentelijk behandelde wijziging van de Huurprijzenwet woonruimte, die met name een betere prijsregulering voor de kamermarkt mogelijk maakt.

Om tegemoet te komen aan genoemde bezwaren heeft het NCIV het voorstel gedaan, de individuele huursubsidie uit te breiden tot kamergewijze verhuur van woningen van non-profit-verhuurders. Het komt mijn fractie voor, dat de bezwaren tegen dit voorstel voldoende zijn weerlegd in de reactie van het NCIV van 26 augustus 1985, waarnaar ik korthedshalve wil verwijzen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans te spreken over een aantal specifieke onderdelen van het wetsvoorstel, waartegen de fractie van D'66 ook na de schriftelijke behandeling essentiële bezwaren houdt. Dat heeft betrekking op de positie van woongroepen en alleenstaanden vanaf 23 jaar, alsmede op de verlaging van de maximale huurgrens en het aanpassingssysteem. Wat betreft de laatste drie bezwaren weten wij ons gesteund door het advies van de RAVO over dit onderwerp, dat op 22 november 1983 is uitgebracht.

De fractie van D'66 staat op het standpunt, dat de wet individuele huursubsidie, rekening houdend met inkomen en huurprijs, woongroepen een gelijke aanspraak op huursubsidie dient te geven als alle andere samenlevingsvormen. Woongroepen, die geen gemeenschappelijk huishouden voeren en waarvan de totale huur de maximale huurgrens overschrijdt, kunnen slechts in uitzonderingsgevallen in aanmerking komen voor de individuele huursubsidie. Weliswaar kan de minister op grond van artikel 2, lid 2 van de nieuwe wet een woongebouw aanwijzen als een gebouw, bestaande uit wooneenheden, opdat subsidiëring mogelijk is.

Maar, zoals de Raad van State ook in zijn advies opmerkte, uit de circulaire MG 83-45 blijkt, dat zo'n aanwijzing in de praktijk beperkt zal blijven tot woongebouwen die met rijkssteun zijn gebouwd of vernieuwd.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag merkt de staatssecretaris hierover op, dat hij de conclusie van mijn fractie niet deelt, dat slechts in uitzonderingsgevallen woongroepen in aanmerking komen voor huursubsidie. In vrijwel alle gevallen ligt de huur volgens de staatssecretaris boven de maximum huurgrens en in dat geval wordt eerst bezien, of die woning of dat woongebouw geschikt en bestemd is voor wonen in groepsverband.

En van de uitgangspunten bij deze beoordeling is dat het woongebouw is gerealiseerd met steun van het rijk. Mijn fractie heeft er op grond hiervan weinig vertrouwen in, dat er in de toekomst veel woongebouwen zullen worden aangewezen als geschikt en bestemd voor groepsbewoning. Wij staan op het standpunt dat extra belemmeringen voor woongroepen moeten worden weggenomen en stellen amendering van de wettekst op dit punt voor.

Bij toekenning van de individuele huursubsidie aan huishoudens of sub-huishoudens die in een woongroep wonen, dient de huur die zij betalen voor hun deel van de woning in aanmerking te worden genomen voor de maximale huurgrens. De huurprijs van de gehele woning is hierbij niet maatgevend. Wij verwijzen hierbij naar het desbetreffende voorstel van de Stichting Rechtswinkel Amsterdam. Met dit voorstel wordt het wonen in groepsverband gestimuleerd, waardoor de druk op schaarse kleine woningen vermindert en het woningtekort verkleint.

De opmerking in de schriftelijke beantwoording over de positie van alleenstaanden, vond de fractie van D'66 onbevredigend en summier. De staatssecretaris heeft mijn fractie niet kunnen overtuigen van de noodzaak om een alleenstaandentabel voor boven 23-jarigen te handhaven en wettelijk vast te leggen. Bij ons blijft de indruk bestaan, dat de voornaamste doelstelling is het subsidiebedrag te verlagen.

Het komt erop neer, dat van de groep alleenstaanden boven 23 jaar, waaronder alleenstaanden met een AOW-uitkering, na een draagkrachterevaluering een aanzienlijk hogere eigen bijdrage wordt gevraagd indien het inkomen zich boven het niveau van de minimumuitkering bevindt. Ook de RAVO heeft in zijn advies bezwaar gemaakt tegen die alleenstaandentabel en wijst daarbij op de fraudegevoeligheid en de gevolgen voor de woningmarkt.

Nypels

Mijn fractie blijft dan ook onverkort vasthouden aan de eerder geuite bezwaren. Er blijft naar onze opvatting een onaanvaardbare cumulatie optreden door meervoudige toepassing van het draagkracht- of behoeftebeginsel, waardoor alleenstaanden met een laag inkomen in een extra nadelige positie worden gebracht.

Van verschillende kanten, zowel van onderzoeksinstituten, als vanuit de praktijk, is herhaaldelijk gewezen op de zeer hoge huurquote bij alleenstaanden. In toenemende mate komen alleenstaanden met – het is een verschrikkelijk woord, mijnheer de Voorzitter – een 'sub-minimum-plus' in de problemen. Voorts leidt de gehanteerde berekeningsmethodiek ertoe dat de individuele huursubsidieontvangers met de laagste inkomens, de alleenstaanden op bijstandsniveau, de hoogste woonlastenquote hebben.

Naarmate het inkomen lager is, neemt de huurquote toe. Voor huishoudens onder het algemene minimum wordt deze discrepantie in stand gehouden en bovendien uitgebreid via de genoemde eenpersoonstabel, naar de overige lage inkomensgroepen onder de alleenstaanden. Daarnaast worden extra kwaliteitspunten voor alleenstaanden zwaarder aangerekend dan bij de meerpersoons huishoudens.

In augustus verleden jaar verscheen het rapport 'Standaard individuele huursubsidie' van de gemeente Rotterdam, waarin de subsidiëringssystematiek met betrekking tot alleenstaanden werd bekritiseerd. Deze systematiek leidt ertoe, dat alleenstaande individuele huursubsidieontvangers met de laagste inkomens de hoogste woonlastenquote hebben. Ook het rapport 'De minima rijk gerekend', van de Vrije Universiteit van Amsterdam van medio 1985, laat zien dat de koopkrachtdaling in een reeks van jaren voor alleenstaande minima het grootst is. Ik zou de staatssecretaris dan ook willen vragen, hieruit de gewenste conclusies te trekken en de alleenstaandentabel voor boven-23-jarigen te laten vervallen.

Voorts bestaat nog het slepende probleem voor studerende die van de tabel van beneden-23-jarigen overgaan naar die van de boven-23-jarigen, waardoor een subsidievermindering optreedt.

Het is vereist dat op korte termijn, al dan niet in overleg met de minister van Onderwijs en Wetenschap-

pen, een oplossing wordt gevonden voor dit probleem.

Ten aanzien van de normen voor de vaststelling en toekenning van de huursubsidie is de fractie van D'66 van mening dat de maximale huurgrens per 1 juli 1984 ten onrechte is verlaagd. Deze verlaging is overgenomen in het thans voor ons liggende wetsvoorstel. Wij menen dat de maximale huurgrens weer opgetrokken dient te worden tot het oude niveau van f 8820 op jaarbasis, aangepast aan de nadien opgetreden trendmatige huurverhoging.

De verlaagde maximale huurgrens vormt een ernstige belemmering voor de doorstroming naar speciaal de nieuwbouw. In het bestaande systeem vormt deze grens een extra belemmering voor de alternatieve woonvormen, zoals centraal-wonenprojecten.

De fractie van D'66 staat in beginsel niet afwijzend tegenover de voorgestelde aanpassingsmethodiek. De fractie is zich bewust van het feit dat de dreigende volumegroei maatregelen onontkoombaar maken. Door de voorgestelde aanpassing van de normhuren met het trendmatige percentage worden ontvangers en niet-ontvangers van individuele huursubsidie in dezelfde positie gebracht. Voor beide groepen zal dit een zelfde koopkrachtverandering tot gevolg hebben.

Hier staat uitdrukkelijk tegenover het gevaar dat als gevolg van een betrekkelijk snelle stijging van de normhuren een te groot gedeelte van de subsidieontvangers in zeer korte tijd uit de regeling groeit. Ook de Raad van State stelt in dit verband, dat de duidelijkheid en de directheid van de relatie tussen een bepaald inkomen en de daarbij aanvaardbaar geachte huurlasten door het gewijzigde aanpassingssysteem zijn verminderd.

Bovendien behoort een onaanvaardbare cumulatie van negatieve effecten tot de mogelijkheden. Dit kan optreden door enerzijds een verhoging van de normhuren en anderzijds door diverse inkomensmaatregelen. Deze cumulatieve effecten kunnen de koopkracht van met name de minima sterk beperken, met als gevaar een vergroting van huurachterstand.

Op grond van deze argumentatie acht mijn fractie de voorgestelde aanpassingsmethodiek slechts onder een aantal randvoorwaarden bespreekbaar.

Ik noem een uiterste terughoudendheid bij de jaarlijkse trendmatige huurverhogingen. In 1984 en 1985 is hier naar onze mening niet aan voldaan. Het is daarom in onze ogen vereist, over te gaan op een systeem met loonvasten huren, dat wil zeggen op een systeem met een trendmatige huurontwikkeling die gelijke tred houdt met de loonontwikkeling.

Een volgende randvoorwaarde is het herstel van de maximale huurgrens in de individuele huursubsidie op het niveau van 1 juli 1984, aangepast aan de daarna opgetreden trendmatige huurverhogingen.

Een volgende randvoorwaarde is de afschaffing van de alleenstaandentabel voor boven-23-jarigen.

Een laatste randvoorwaarde is een gelijke behandeling van de woongroepen in de individuele huursubsidieregeling.

In de schriftelijke voorbereiding heeft mijn fractie al kenbaar gemaakt dat de mate waarin aan deze randvoorwaarden tegemoet wordt gekomen van essentieel belang is voor de steun aan het aanpassingssysteem. Uit de memorie van antwoord en de nota naar aanleiding van het eindverslag is evenwel duidelijk geworden dat aan deze voorwaarden in onvoldoende mate zal worden voldaan.

Om die reden blijft de fractie van D'66 voorhands voorstander van het oude systeem van aanpassing van de normhuurquote op basis van de loonontwikkeling. Ter beperking van de volumegroei aanvaardt mijn fractie de verhogingen van de normhuurquoten in het verleden, het optellen van inkomens van huisgenoten en de kwaliteitskortingen. Desnoods is een eenmalige verhoging van de normhuurquoten voor ons bespreekbaar, zij het onder stringente voorwaarden met betrekking tot het inkomensbeleid.

Wij realiseren ons dat de voorstellen die wij hebben gedaan ook nu weer financiële consequenties zullen hebben. Wij zijn echter van mening dat deze voorstellen zijn te realiseren, zonder dat daarvoor aanvullende dekking gevonden hoeft te worden. Ik wil in dit verband wijzen op de aanzienlijke benedenwaartse bijstelling van de meerjarenramingen in de Voorjaarsnota 1985, zoals deze wordt weergegeven in de memorie van antwoord.

Dit wordt volgens de staatssecretaris voor een deel veroorzaakt door de gunstigere economische vooruitzichten. Dit beeld wordt nog versterkt

Nypels

door de uitspraken van drs. Conijn van het Onderzoeksinstituut Bestuurskunde, gedaan tijdens de bijeenkomst van het NIROV in oktober 1985. Hij stelde vast dat het ministerie van VROM het enige departement is dat in de komende jaren financiële meevallers zal hebben, variërend van f500 miljoen in 1986 tot f 1,7 miljard in 1989. Deze zullen het gevolg zijn van meevallende uitgaven voor de huursubsidie, en wel door de stijgende inkomens, de afnemende werkloosheid, de beperkte stijging van de huren en de gedaalde hypotheekrente.

Hierbij teken ik nog aan dat, ondanks deze verbeterde perspectieven, de verhoging van de uitgaven te groot kan blijken te zijn, bij voorbeeld door de afschaffing van de alleenstaandentabel voor boven-23-jarigen. In dat geval behoren naar onze mening de bedragen van alle tabellen naar evenredigheid neerwaarts bijgesteld te worden. Dat is dan in onze ogen noodzakelijk ter wille van het verkrijgen van een gelijke behandeling van verschillende groepen ontvangers van subsidie. Wij gaan er overigens van uit, dat dit niet noodzakelijk zal blijken te zijn.

De fractie van D'66 verzoekt de staatssecretaris dan ook met klem, in het licht van deze financiële meevallers tegemoet te komen aan de belangrijkste bezwaren die van onze kant tegen dit wetsvoorstel zijn ingebracht. Deze bezwaren hebben in het bijzonder betrekking op de ongelijke behandeling van alleenstaanden, woongroepen en kamerbewoners in de individuele huursubsidie, op de maximale huurgrens en op het aanpassingssysteem.

□

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Als mijn stem af en toe wat schor klinkt, dan is dat niet uit ontroering voor dit wetsvoorstel, maar omdat er in mijn lichaam thans een strijd op leven en dood wordt gevoerd tussen de witte bloedlichaampjes en een stel indringers in de vorm van virussen! Daar hebben in deze tijd van het jaar echter wel meer mensen last van.

De **Voorzitter**: Het vriest toch al?!

De heer **De Beer** (VVD): Voorzitter! Het wetsvoorstel dat thans aan de orde is, is feitelijk niets meer en niets minder dan de formalisering van de individuele huursubsidie die wij sinds al jaar en dag kennen.

De heer **Paulis** (CDA): Dat zei ik al.

De heer **De Beer** (VVD): Het is inderdaad niet zo'n erg originele opmerking. De VVD-fractie kan globaal akkoord gaan met het wetsvoorstel. Dat blijkt ook uit het feit dat wij geen amendementen hebben ingediend. Hiermee zou eigenlijk mijn inbreng kunnen eindigen, ware het niet dat ik er toch behoefte aan heb, een paar principiële opmerkingen over dit wetsontwerp te maken. Het zijn opmerkingen die te maken hebben met de toekomst van het voorstel, dus met de situatie dat het wet geworden is.

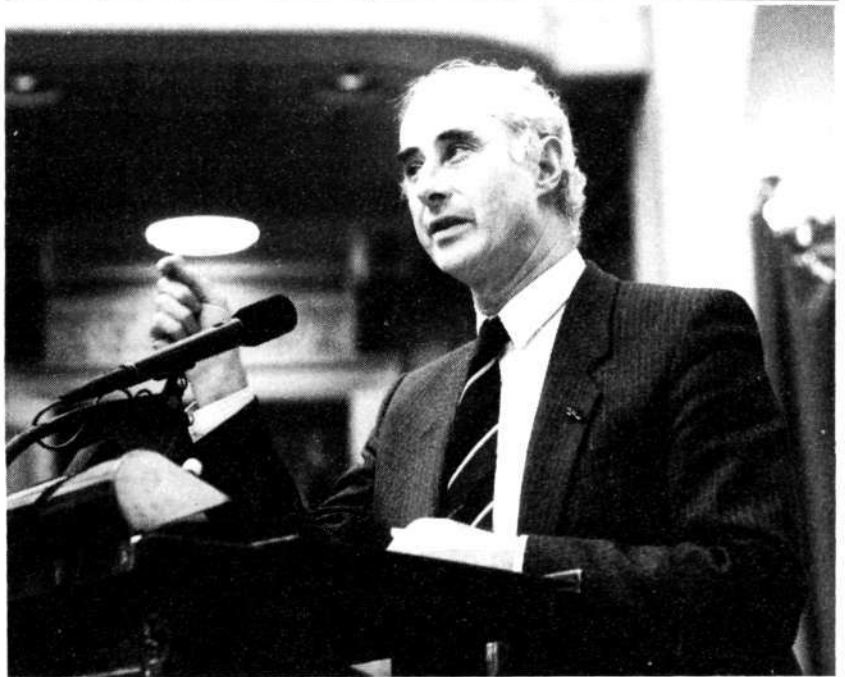
Het regeerakkoord spreekt van evenwichtigheid in het beleid van de regering ten aanzien van aan de ene kant de huurders en aan de andere kant de eigenaars-bewoners. Hoe moeten wij het wetsvoorstel toetsen in het licht van deze passage uit het regeerakkoord? Wij komen tot de conclusie dat de positie van de huurders vandaag de dag al beter is dan die van de eigenaars-bewoners, en wel door de individuele huursubsidie. De positie van de huurders wordt door dit wetsontwerp nog verder verstevigd. Ik zal dat aantonen aan de hand van drie punten.

In de eerste plaats bekijken wij voor welke woningen deze regeling geldt. Het blijkt dat de IHS-regeling voor vrijwel alle huurwoningen in ons land geldt. De woningen met een

huur boven het in deze regeling vastgestelde maximum zullen zeker niet meer dan 10% - waarschijnlijk nog minder - van de totale voorraad uitmaken. Dat betekent dat een huurder bij verhuizing een heel grote kans heeft, opnieuw een woning te vinden waarop de IHS-regeling van toepassing is. Mocht het noodzakelijk zijn om een woning met een hogere huur te betrekken, dan kan dat dus.

Eigenaar/bewoners kunnen daarentegen worden geconfronteerd met het feit, dat subsidieregelingen voor koopwoningen slechts voor een zeer beperkt deel van de koopwoningvoorraad gelden. Als zij verhuizen, is de kans dat zij opnieuw in een gesubsidieerde woning terecht komen vrij klein. Dan heb ik het nog niet eens gehad over het feit, dat eigenaar/bewoners bij verhuizing premie in de vorm van overdrachtsbelasting en bijkomende kosten van vaak veel meer dan 10.000 gulden moeten betalen. Dat maakt dus ook al duidelijk, dat er een duidelijk voordeel voor de huurders is als je kijkt voor welke woningen de individuele huursubsidie geldt en voor welke woningen de regelingen voor eigenaar/bewoners.

Het tweede aspect betreft de bescherming tegen achteruitgang in inkomens. De individuele huursubsidie werkt - en dat is een goede zaak - voor huurders als een vangnet.

De heer De Beer (VVD)

De Beer

Indien het inkomen van een huurder achteruit gaat, bij voorbeeld door werkloosheid, en wanneer het inkomen van zijn of haar partner achteruit gaat, springt zo nodig de individuele-huursubsidieregeling onmiddellijk in. Bij eigenaar/bewoners is dat niet het geval.

De regelingen voor eigenaar/bewoners zijn zodanig dat indien het inkomen vooruit gaat, na een toetsingsperiode, waar enkele jaren tussen kunnen zitten, de subsidie neerwaarts wordt bijgesteld. Wanneer daarentegen het inkomen van eigenaar/bewoner of zijn partner achteruit gaat, volgt er geen correctie. Op deze laatste regel is slechts één uitzondering, namelijk wanneer het gaat om een inkomen van twee partners en het inkomen van de ene partner geheel wegvalt. Dan wordt de subsidie en dan nog alleen maar voor een zeer beperkt aantal woningen, namelijk de enkele tienduizenden premie-A-Koopwoningen) gecorrigeerd.

Indien het inkomen van de eigenaar/bewoner of dat van zijn partner voor een deel wegvalt, vindt geen correctie in opwaartse zin van de koopsubsidie plaats. Dit is het tweede voorbeeld waaruit blijkt, dat de regelingen voor eigenaar/bewoners minder gunstig zijn dan die voor huurders.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De heer De Beer is een erkend specialist sinds jaar en dag op het gebied van de volkshuisvesting, niet alleen wat betreft de individuele huursubsidie maar ook wat betreft het eigen-woningbezit, dat ons ook zeer na aan het hart ligt. Hij maakt een vergelijking tussen de mensen die individuele huursubsidie genieten en de mensen die van een financiële regeling voor het eigenwoningbezit gebruik maken. Maar kun je die zaken eigenlijk wel zo simplificeren?

Zijn het geen volkomen 'eigenstandige' regelingen, die zo verschillend zijn dat zo'n vergelijking bijna per definitie dadelijk mank gaat? Ik kan bij voorbeeld de vraag stellen, hoe veel de gemiddelde individuele huursubsidie bedraagt per jaar en hoe veel het fiscale voordeel bedraagt voor eigenaar/bewoners. Dat kan duidelijk ten gunste van de eigen-woningbezitters uitvallen. Andere facetten kunnen inderdaad ten gunste van de individuele huursubsidie uitvallen. Ik kan echter ook spreken over de werking van het marktmechanisme, dat zowel naar boven als naar beneden kan werken.

Is het dus wel reëel om die vergelijking te maken? Ik begrijp wel, dat er behoefte aan is maar ik heb de indruk, dat wij nu appels en peren vergelijken.

De heer **De Beer** (VVD): Niet zo erg, want als de heer Paulis één moment zou hebben gewacht, zou hij al antwoord hebben gehad op de belangrijkste vraag van zijn interruptie. Ik zal mijn naar mijn mening logische verhaal voltooien. Hij zal dan vanzelf het antwoord tegenkomen.

Het derde punt – dit betreft met name het fiscale voordeel – waarop je kunt toetsen hoe de situatie is van huurders en eigenaar/bewoners, is het risico van renteschommelingen.

Huurders zijn 100% afgedekt tegen het risico van renteschommelingen. Door het systeem van de Huurprijzenwet dat wij in Nederland hebben en door het systeem van objectsubsidies is die afdekking volmaakt. Eigenaar-bewoners daarentegen dragen volledig het risico van de renteschommelingen, althans dat geldt voor bijna alle twee miljoen koopwoningen die wij in ons land hebben.

Ik geef toe dat wij sinds kort enkele tienduizenden premie-A-koopwoningen hebben gebouwd waarbij een zeer beperkte bescherming tegen renteschommeling is ingebouwd, globaal genomen voor ongeveer 1/3. Je kunt zeggen dat bij de huidige regeling voor de gemiddelde premie-A-koopwoningen geldt dat, als bij voorbeeld de rente met 6% zou stijgen – wat de hemel verhoede – ongeveer 2% van die rentestijging door de regeling wordt afgedekt. Dit geldt dan ook nog binnen bepaalde maximale begrenzingsen.

Deze vergelijking toont aan dat de positie van huurders als het gaat om veiligheid, om bescherming tegen allerlei maatschappelijke invloeden, aanmerkelijk groter is dan die van eigenaar-bewoners. In het voorlopig verslag hebben wij gevraagd: stel nu eens dat de regering met een regeling zou komen voor eigenaar-bewoners die als uiteindelijk resultaat een gelijkwaardige positie oplevert voor de eigenaar-bewoners, zoals ook geldt voor de IHS-regeling voor huurders. Daarbij moet natuurlijk wel rekening worden gehouden met het fiscale voordeel dat eigenaar-bewoners hebben.

Ik doel dan op de situatie waarin bovenop de bestaande subsidies en bovenop het fiscale voordeel nog een regeling wordt ontworpen die de verschillen in positie tussen de twee groepen gelijktrekt. Wat zou dat dan

maatschappelijk kosten? Het heeft enige moeite gekost om dat eruit te krijgen, maar uiteindelijk kwam in de nota naar aanleiding van het verslag dan toch een globaal bedrag te staan, uiteraard een globale benadering, meer hadden wij niet gevraagd.

Bij de huidige rentestand zou het gaan om een bedrag van 300 mln. per jaar. Met andere woorden, zouden wij vandaag de dag, rekening houdend met het fiscale voordeel en dergelijke, een regeling willen ontwerpen waardoor eigenaar-bewoners in globaal dezelfde veilige situatie worden geplaatst als huurders, dan zou dat van de schatkist 300 mln. per jaar meer eisen.

Let wel: bij de huidige rentestand. Want wij weten allemaal dat wanneer de rente stijgt, automatisch het beroep op de schatkist van de huurders groter wordt – zo werken die regelingen – en voor de eigenaar-bewoners niet of zeer ten dele. Er is weinig fantasie voor nodig, je de situatie voor te stellen waarin de rente naar bij voorbeeld 10% of 11% zou stijgen, ten gevolge waarvan zo'n regeling veel meer dan 300 mln. per jaar zou kosten.

Wij zijn het er dan ook met de regering over eens, dat het vandaag de dag niet realistisch zou zijn om aan de regering te vragen, eens te proberen waar te maken wat in het regeerakkoord staat, en te komen met een regeling voor eigenaar-bewoners die gelijkwaardig is aan de IHS-regeling voor de huurders. Wij beseffen heel wel dat dat onrealistisch zou zijn. Maar laten in elk geval, nu de regering dit bedrag heeft genoemd, alle sprookjes de wereld uit zijn alsof de eigenaar-bewoners zo bevoorreed zouden worden ten opzichte van de huurders, zeker onder dit kabinet.

De heer **Lankhorst** (PPR): Voorzitter! Ik begrijp niet waarom de heer De Beer zo'n anti-koopverhaal houdt. Want je zou bijna denken dat de kopers gek zijn en dat ze veel beter kunnen huren. Want als het allemaal waar zou zijn wat hij zegt, dan zouden er echt zo weinig voordelen voor de kopers zijn, dat je niet begrijpt dat er in dit land nog kooplustigen zijn.

De heer **De Beer** (VVD): Ik begrijp dat wel. Die hebben totaal andere overwegingen.

De heer **Lankhorst** (PPR): Maar eigenlijk hoor ik u pleiten voor een integraal woonlastenbeleid, voor huurders en eigenaar-bewoners. Dat is eigenlijk wat u zou willen. Dan

De Beer

zouden wij het geld ook hebben en dan zou ook uitgevoerd kunnen worden wat in het regeerakkoord staat. Je zou inderdaad iets doen voor iedereen, voor huurders en eigenaar-bewoners, als je de relatie legt met het inkomen. Maar dat moet dan ook voor iedereen gelden. Die 300 mln. die u nodig heeft, zou dan ook gemakkelijk op tafel komen. Maar dat wijst u steeds af. U wilt wel wat voor de ene groep doen, maar nooit wat voor die andere groep.

De heer **De Beer** (VVD): Dit verhaal van de heer Lankhorst slaat absoluut nergens op. Jaren geleden heeft de VVD het boekje Baas in eigen huis geschreven. Als de heer Lankhorst dat boekje gelezen zou hebben, had hij gezien dat wij ten principale voor een regeling zijn die recht doet aan beide groepen. Daarbij hebben wij ook een voorstel gedaan voor een integrale woonlastensubsidie, ook voor eigenaar-bewoners. Bij de schriftelijke voorbereiding en ook in dit debat is echter duidelijk geworden, dat het geld om dat ideaal waar te maken er eenvoudig niet is. Dat is de realiteit.

Nogmaals, ik kan daarbest vrede mee hebben. Gelukkig genoeg zijn er toch nog genoeg mensen in Nederland die de zelfstandigheid opbrengen om voor een eigen huis te kiezen. Misschien vinden zij een eigen huis financieel gezien ook niet zo voordelig voor de korte termijn. Voor de lange termijn willen zij niettemin toch wel aan bezitsvorming doen en kiezen voor een eigen huis. Zij zijn dan bereid daarvoor besparingen te doen en de onzekerheden te accepteren die ermee gepaard gaan, want daar gaat het natuurlijk in belangrijke mate om.

Wij moeten ons echter wel realiseren dat voor de sprookjes waarmee wordt gezegd dat de huurders in vergelijking met de eigenaar-bewoners zo slecht af zijn, geen grond is. Dat was nu de kern van mijn betoog.

De heer **Lankhorst** (PPR): Voorzitter! Op één belangrijk punt ben ik het volstrekt niet met de heer De Beer eens. De heer De Beer zegt: het geld is er niet. Nee, het is zo dat de VVD niet mee wil helpen om ervoor te zorgen dat het geld er komt. Ik denk daarbij aan de doorstromingsheffing. Dat wordt hier ook besproken. Dan probeert de VVD er ook niet voor te zorgen dat degenen die een redelijk inkomen en een lage huur hebben,

extra betalen. Het huurwaardeforfait is in dit land buitengewoon laag. De VVD denkt ook niet aan een optrekken hiervan als over de eigenaar-bewoners wordt gesproken. Als in de Kamer zulke voorstellen aan de orde zijn en geprobeerd wordt het geld op tafel te krijgen, is de heer De Beer er niet.

Dus: het geld is er wel, alleen de heer De Beer wil het niet daar halen waar het zit. Dat begrijp ik wel, want hij wil dat het in dit land zo blijft dat er mensen zijn die een hoog inkomen hebben en een lage huur betalen of lage woonlasten hebben.

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt er wel op dat de heer Lankhorst niet luistert. Ik heb hem gezegd: rekening houdend met alle fiscale regelingen die er zijn – ik denk daarbij aan de aftrekbaarheid van de hypotheekrente en aan het huurwaardenforfait – is het vandaag de dag nog zo, dat het per jaar 300 miljoen zal kosten om de eigenaar-bewoners in eenzelfde positie te brengen als de huurders met deze IHS. Dan is daarmee toch al aange-toond dat het volstrekt onredelijk zou zijn om ook nog eens het huurwaardeforfait te gaan verhogen. Het verschil tussen huurders en eigenaar-bewoners zou dan nog groter worden.

Ik wijs erop dat bij dit soort discussies in het algemeen een bekende fout wordt gemaakt ten aanzien van het huurwaardeforfait. Deze fout maakt de heer Lankhorst ook, weliswaar naar ik aanneem per ongeluk. Het huurwaardeforfait is het saldo van twee zaken: de huurwaarde van de woning – die gaat in de loop der jaren vooruit – en de ontwikkeling van de onderhoudskosten. De onderhoudskosten gaan in de loop der jaren ook vooruit. Als je dus tot een afweging wilt komen en wilt bezien of het rechtvaardig is om het huurwaardeforfait te verhogen, dan moet je niet alleen naar de ontwikkeling van de huren kijken.

Men moet dan ook kijken naar de ontwikkeling van de onderhoudskosten. In de afgelopen jaren is gebleken dat de onderhoudskosten zeker niet minder hard stijgen dan de huren. Zij stijgen eerder harder. Er zou dus eerder reden zijn om het huurwaardeforfait te verlagen in plaats van het te verhogen. Alleen al om deze reden zou dat juist zijn. Ik laat daarbij het integrale kader van die 300 miljoen waarover ik het zojuist had, nog maar buiten beschouwing.

De heer **De Pree** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Na hetgeen de heer De Beer in de schriftelijke voorbereiding op dit punt naar voren heeft gebracht, valt hetgeen hij nu zegt mij tegen. Ik had verwacht dat de heer De Beer voor zou stellen om ten aanzien van de eigenaar-bewoners iets te doen dat vergelijkbaar is met wat ten aanzien van de huurders gebeurt. Dat had hij min of meer aangekondigd.

De heer **De Beer** (VVD): Dat had ik helemaal niet aangekondigd. Hoe komt u daarbij?

De heer **De Pree** (PvdA): In het voorlopig verslag en in het eindverslag zegt u: daar komen wij op terug bij de plenaire behandeling. Welnu dat is nu. U zegt zelf dat wat u wilt, niet realistisch is. Dus u komt met niets. Ik heb twee vragen aan u.

De heer **De Beer** (VVD): Maar ik houd mijn verhaal niet voor niets. Dat zult u straks wel merken.

De heer **De Pree** (PvdA): Er komt dus nog wat?

De heer **De Beer** (VVD): Ja.

De heer **De Pree** (PvdA): Aha! Dat wachten wij af. Maar ik heb toch twee vragen.

U vergelijkt huurders met eigenaar-bewoners. U vindt dat er, gezien de behandeling van de rijksoverheid, sprake is van een onevenwichtige positie. U vindt het niet realistisch om bij de huidige rentestand voor de kopers 300 miljoen op tafel te leggen. Betekent dit dat u nu als het ware argumenten aandraagt om ten aanzien van de huurders tot verslechtering over te gaan? Suggereert u dit, omdat u er als het ware voor de ene groep niets bij kunt doen? Dat is mijn eerste vraag.

Mijn tweede vraag is de volgende. Als u een vergelijkbaar systeem voor eigenaren en huurders wilt hebben – dit lijkt mij overigens volstrekt onmogelijk – bent u dan bereid om de koopmarkt te reguleren, zoals dat ook met de huurmarkt het geval is?

De heer **De Beer** (VVD): Op de eerste vraag kom ik nog. Uw tweede vraag beantwoord ik negatief. Ik pleit namelijk niet voor twee volstrekt gelijke regelingen van huurders en eigenaar/bewoners. Uiteindelijk blijft een kenmerk van het kopen van een woning, dat kopers een zeker risico nemen. Zij nemen namelijk het risico dat hun bezit, dat zij zich met extra besparingen verwerven, in waarde kan dalen; de waarde kan echter ook stijgen. Dit

De Beer

risico aanvaarden kopers. Daarvoor kopen zij zich, behalve de mogelijkheid van een stukje bezitsvorming, een stukje extra vrijheid dat huurders niet hebben. Kopers hebben altijd nog meer over hun huis te vertellen dan huurders.

Tegenover de pure beschouwingen die wij houden over de vraag, wat de inkomsten en uitgaven van kopers en huurders zijn, merk ik op dat er natuurlijk nog meer zaken in het geding zijn. Ik noem de vragen, welk risico je bereid bent te nemen in deze maatschappij en of je bereid bent, extra besparingen te accepteren in ruil voor ruimere mogelijkheden voor bezitsvorming. Die zaken breng ik hier niet in het geding. Ik ben wel van mening dat om die reden regelingen voor huurders en eigenaar/bewoners niet identiek of vrijwel identiek behoeven te zijn. Dat zult u ook niet in mijn betoog hebben gehoord.

Ik heb het bedrag van 300 mln. genoemd om aan te tonen dat, in de hypothetische situatie waarin een gelijkwaardige regeling zou zijn gemaakt, de schatkist heel veel geld kwijt zou zijn. Ik heb mijn betoog vooral gehouden om aan te tonen dat je niet kunt zeggen dat eigenaar/bewoners veel meer voordeel genieten dan huurders. Integendeel.

In het nu volgende gedeelte van mijn betoog krijgt de heer De Pree nog antwoord op één van zijn vragen. Ik wil twee politieke conclusies trekken uit het verhaal over die 300 mln. De eerste is dat ik geen redenen aanwezig zie om de IHS-regeling nog op allerlei manieren verder op te tuigen. Naar mijn stellige overtuiging dreigt daarmee de verdelende rechtvaardigheid tussen huurders en eigenaar/bewoners verder te worden scheef getrokken. De tweede conclusie is dat het noodzakelijk is – ik bedoel dit in positieve zin – om voor eigenaar/bewoners een aantal risico's te nemen die hen vandaag de dag bedreigen, zonder een extra beslag te leggen op het budget van de regering. Dat is mogelijk. Ik denk daarbij natuurlijk aan invoering van het intergemeentelijk risicofonds, de woonlastenverzekering, waarover wij overigens binnenkort bij een andere gelegenheid nog zullen spreken.

In het nabije verleden is een aantal structurele fouten uit de individuele huursubsidieregeling gehaald. Ik noem ze op. De inkomens die ten onrechte niet achter één voordeur bij elkaar werden geteld, werden wel bij elkaar geteld. Zeer dure woningen

werden uitgesloten. Er kwam een rechtvaardiger verhouding in de subsidie tussen gezinnen en alleenstaanden. Subsidie-ontvangers krijgen sinds enige tijd dezelfde huurverhoging als niet-subsidie-ontvangers. Er is een aanzet gegeven tot een betere toepassing van het profijtbeginsel door het systeem van de kwaliteitskorting: wie beter woont, moet ook meer uit eigen zak betalen.

Maar een aantal wezenlijke problemen is gebleven. Ik denk hierbij bij voorbeeld aan het opstuwende effect van de individuele-huursubsidieregeling op de stichtingskosten van woningen. Dat is overigens niet inherent aan de individuele huursubsidie. Alle subsidieregelingen hebben de neiging om kostenverhogend te werken.

Staatssecretaris **Brokx**: Dat is niet gebleken. De stichtingskosten zijn alleen maar gedaald. Gelukkig wel!

De heer **De Beer** (VVD): De laatste tijd wel, maar wij weten ook dat tal van gemeenten op een gegeven ogenblik woningen hebben laten bouwen en initiatieven hebben genomen in de sfeer van de sociale woningen, met in het achterhoofd het gegeven dat, hoe hoog de stichtingskosten ook uit zouden vallen, zij voor de verhuurbaarheid niet hoefden te vrezen, zolang de huren maar onder de regeling van de individuele huursubsidie vielen. Dat heeft beslist de stichtingskosten niet in neerwaartse zin beïnvloed.

Mijnheer de Voorzitter! Daarnaast is het zo dat de individuele huursubsidie, ook zoals die nu voor ons ligt, sterk nivellerend werkt op de inkomens. Inkomensnivellering zal ongetwijfeld door een aantal fracties in deze Kamer als een zeer wenselijke zaak worden ervaren. Ik herinner aan Keerpunt 1972, het programma van PvdA, D'66 en PPR, waarin stond dat het huur- en het subsidiebeleid instrumenten moesten zijn voor inkomenshervdeling.

Vandaag hebben wij de heer De Pree een wat genuanceerder verhaal horen houden. Hij zei dat individuele huursubsidie niet onder het inkomensbeleid moet vallen, maar onder het volkshuisvestingsbeleid. Niettemin kan ik mij toch niet geheel aan de indruk onttrekken, dat ook de heer De Pree en de zijnen het toch wel leuk meegenomen vinden, indien de individuele huursubsidie inkomensnivellerend werkt, al legt hij daar dan niet meer primair het accent op.

De VVD heeft daar een totaal andere visie op en niet in het minst omdat het inkomensnivellerende effect van de individuele huursubsidie zich uiteindelijk keert tegen de mensen zelf. Ik kan dat met een voorbeeld duidelijk maken. In 1985 bedroeg het verschil in netto-inkomen tussen iemand met een modaal inkomen en iemand met een minimum-inkomen f 17 netto per dag. Stel dat iemand met een minimuminkomen en iemand met een modaal inkomen burens zijn in eenzelfde blokje woningen en dat die woningen een huur doen van f 500 per maand. Dat geval kan zich voordoen.

Dan wordt het verschil van 17 hele guldentjes per dag nog weer verder teruggebracht en wel tot iets meer dan f 8,50 per dag. Nu zullen er in dit gebouw nog wel mensen zijn die zeggen: dat is voortreffelijk, die inkomensnivellering moeten we hebben en we moeten daar nog verder mee doorgaan. Ik vraag hen dan wel te overwegen wat dat betekent. Dat betekent bij voorbeeld dat iemand met een minimuminkomen die zich door avondcursussen en extra werk en dergelijke opwerkt en er op een gegeven ogenblik in slaagt om tot een modaal inkomen te komen en in een huis met een huur van f 500 per maand woont, waarvoor hij individuele huursubsidie krijgt, na verloop van een aantal jaren tot de ontdekking komt dat hij per dag netto slechts f 8,50 meer overhoudt. Dat is nu precies het punt waarop ook minister De Koning heeft gewezen.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Voorzitter! Vergeet de heer De Beer niet juist de volkshuisvestingskant van de zaak. Hij doet het voorkomen alsof de individuele huursubsidie zuiver een instrument voor inkomensnivellering is. De man of vrouw met het minimum-inkomen wordt echter door die huursubsidie in staat gesteld een goede woning te huren. Misschien wordt dit precies door het verschil van f 8,50 mogelijk gemaakt.

De heer **De Beer** (VVD): Tegelijkertijd wordt degene die door grotere inspanningen of studie een hoger inkomen verwerft, gestraft.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Waar bestaat die straf dan uit?

De heer **De Beer** (VVD): De straf is dat men op die manier ontmoedigd wordt om te proberen een grotere inspanning te leveren. Het netto-inkomensverschil is langzamerhand tot ridicule afmetingen teruggebracht.

De Beer

Mevrouw **Van Es** (PSP): U noemt dat straf en het wegnemen van motivatie?

De heer **De Beer** (VVD): Zeker!

Mevrouw **Van Es** (PSP): Dat is uw beoordeling. De feitelijke situatie is echter dat ook mensen met een laag inkomen in staat worden gesteld om een woning van goede kwaliteit te betrekken.

De heer **De Beer** (VVD): Je kunt het systeem zo inrichten dat dit mogelijk blijft, zonder dat dit het sterk nivellerende effect van een regeling als de individuele huursubsidie met zich brengt. U zegt dat de huursubsidie een volkshuisvestingsinstrument moet zijn. Maar ik reken u tot degenen die vinden dat het inkomensnivellerende effect aardig meegenomen is.

De heer **De Pree** (PvdA): Voorzitter! Ik vraag mij af wat de heer De Beer dan wil. Neem het voorbeeld van de twee burens. Zij hebben een verschillend inkomen, maar dank zij de huursubsidie kunnen beiden behoorlijke woonruimte betalen. De één ontvangt subsidie en de ander niet. Natuurlijk heeft dit een inkomensherverdelend effect. Dat is duidelijk. Maar wat wil de heer De Beer dan?

De heer **De Beer** (VVD): Ik zou hier in het vervolg van mijn betoog op zijn teruggekomen, maar ik ben bereid die vraag gelijk te beantwoorden.

Wat ons voor ogen staat is terugdringing van de individuele huursubsidie en andere subsidies die inkomensherverdelende effecten hebben, en tegelijkertijd verhoging van het netto-inkomen van de mensen. Wij komen opnieuw aan het punt waar wij het zojuist in het interruptiedebat over hadden. Dit kan betekenen, dat in dezelfde inkomensgroep degenen die meer profijt hebben van dergelijke voorzieningen daarvoor ook meer moeten betalen. Degenen die niet van de voorzieningen profiteren zullen er dus in inkomen op vooruit gaan. Wij krijgen dan een rechtvaardiger verdeling.

De heer **De Pree** (PvdA): De VVD wil het anders doen. Ik begrijp dat zij de minimumloon wil verhogen, want dan is er minder huursubsidie nodig.

De heer **De Beer** (VVD): Een netto-verhoging!

De heer **De Pree** (PvdA): Uitstekend. Dus wilt u ook de uitkeringen verhogen, want dan komen er weer minder aanvragen voor huursubsidie.

Als u dat doet, kan na een aantal jaren de individuele huursubsidie worden afgeschaft.

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het is altijd een probleem, je ideeën door een politieke tegenstander te laten uitleggen. Meestal klopt er dan niets meer van. Dat is hier ook weer het geval. De veronderstellingen van de heer De Pree kloppen helemaal niet. Het lijkt mij verstandig dit debat tot de individuele huursubsidie te beperken. Ik zou zo zeggen dat ik aardig binnen de orde ben gebleven.

Als wij willen bereiken dat het beslag van de overheid op het nationaal inkomen minder groot wordt, moeten wij naar een situatie streven waarin de mensen zelf meer verantwoordelijkheid hebben voor de keuze waar zij hun geld aan willen besteden. Dat is de essentie van hetgeen wij beogen. Met andere woorden: laat de mensen minder belasting en premies betalen, vergroot hun netto-inkomen en beperk het aantal inkomensafhankelijk subsidies. Dit betekent ook dat mensen meer moeten betalen als zij een betere woning willen.

De filosofische achtergrond van de hele zaak is, dat de mensen meer zeggenschap krijgen over de wijze waarop zij hun zuurverdiende geld besteden en dat dit niet in Den Haag wordt uitgemaakt door een systeem van hoge belastingen en hoge subsidies.

De heer **De Pree** (PvdA): Het klinkt voortreffelijk. De heer De Beer suggereert eigenlijk dat de huursubsidie overbodig gemaakt moet worden.

De heer **De Beer** (VVD): Voorhands moeten wij streven naar terugdringing van dergelijke subsidies. Laten wij het daar maar even op houden.

Ik kan niet voorspellen of het ooit, aan het eind van deze eeuw, tot een verdwijnen komt. Laten wij maar beginnen met een terugdringen en een vergroten van de netto-inkomens.

De heer **De Pree** (PvdA): U wilt dus de netto-inkomens vergroten en ook de netto-minimuminkomens en de uitkeringen? Dat hoort daar allemaal bij?

De heer **De Beer** (VVD): De vraag naar de verhouding uitkeringen-netto-minimumloon wordt apart beantwoord in het dan te bepalen beleid. Die keuze kan los hiervan worden gemaakt.

De heer **De Pree** (PvdA): En intussen al bezuinigen op de huursubsidie?

De heer **De Beer** (VVD): Zeker.

De heer **De Pree** (PvdA): Dat is duidelijk.

De heer **De Beer** (VVD): Dat achten wij maatschappelijk rechtvaardiger dan de situatie waarin wij nu verzeild zijn geraakt. Minister De Koning heeft ook al een aanzet tot die discussie gegeven. De regering heeft in de Miljoenennota een beschouwing gewijd aan de open-eind-regelingen. Ik twijfel er niet aan of de staatssecretaris heeft dat met grote interesse gelezen. Ik ben van mening, dit alles overziende, dat welk kabinet er straks ook zal komen, het er niet aan zal kunnen ontkomen in de volgende regeerperiode verder te bezuinigen op de individuele huursubsidies. Ik wil daar nog eens aspect bij betrekken. Bij de huidige IHS-regeling werkt het profijtbeginsel slechts zeer ten dele. Er is een aanzet gegeven, maar het werkt nog niet best. Wij weten uit de gegevens dat het overgrote deel van de genietters van individuele huursubsidie, pakweg tweedeerde deel, behoort tot de mensen met een minimuminkomen of daaromtrent.

Kijken wij voor die groep naar de verhouding tussen de vraaghuur van de woning enerzijds en de huur die zij moeten betalen anderzijds, dan zien wij, bij voorbeeld, dat bij een huur van f 247 in de maand iemand met een minimuminkomen, dank zij de individuele huursubsidie, iets minder betaalt, namelijk f 232 in de maand. Bij een huur van f 447 in de maand, betaalt dezelfde persoon f 242. Met andere woorden, een vraaghuur van f 200 meer, resulteert voor de ontvanger van individuele huursubsidie in het betalen van f 10 meer uit eigen zak. Zouden wij kijken naar een huur van f 547 dan blijkt dat de betrokkene f 262 uit eigen zak moet betalen. Gaat hij dus f 300 in huur omhoog, dan betaalt hij f 30 meer.

Wij moeten ons wel realiseren dat het overgrote deel van de woningvoorraad – ik denk wel zo'n 80% – een huurprijs heeft die beneden die f 547 ligt. Het gemiddelde ligt, zoals bekend, op f 361. Dit betekent dat het voor het overgrote deel van de ontvangers van individuele huursubsidie slechts tien tot maximaal dertig gulden per maand uitmaakt of zij in zeer eenvoudige woning zitten of in een dure woning. Daarmee wordt, naar onze opvattingen, onvoldoende recht gedaan aan het beginsel dat degene die beter woont ook meer uit eigen zak moet betalen. Wij trekken

De Beer

hieruit de conclusie dat, indien in de toekomst inderdaad bezuinigd moet worden op de individuele huursubsidie, dat niet het beste kan gebeuren door domweg de huurquoties te verhogen over de gehele linie, maar door hetzij een betere toepassing van het profijtbeginself, door versterkte opbouw van de hetzij door verzwakking van de progressie in de huurquote in het traject minimaal-modaal.

Mijnheer de Voorzitter! Dit wetsontwerp zal, indien het wet geworden is, beslist geen volledige zekerheid bieden aan de ontvangers van individuele huursubsidie. De VVD is gewend de zaken bij de naam te noemen. Wij doen dat hier ook. Wij willen die illusie van zekerheid ook niet wekken.

Wij willen ook niet de illusie wekken dat je, door vast te leggen op de een of andere manier dat de subsidie drie jaar lang uitgekeerd wordt op basis van de bestaande regeling, die zekerheid vergroot. Dat is namelijk een schijnzekerheid. Van het ene op het andere jaar kan je gedragen in de regeling veranderen. Je kan net zo goed van het ene op het andere jaar die wettelijke bepaling van 3 jaar veranderen. Het enige wat je dan gedaan hebt, is de mensen de illusie geven dat zij voor drie jaar zekerheid zouden hebben, terwijl je dat heel gemakkelijk ongedaan kan maken. Met andere woorden: wij willen de mensen in het land die schijnzekerheid niet bieden. Wij zien het nut van een studie naar een dergelijke regeling ook absoluut niet in.

Ik kom tot de positie van de gemeenten. De gemeenten wijzen de woningen toe. Zij bepalen dus in zeer sterke mate de kosten. De gemeenten betalen echter zelf geen cent hieraan mee. Ik wil niet beweren dat gemeenten over het algemeen slecht of zeer onzorgvuldig woningen toewijzen dan wel zeer onverantwoordelijk hierbij te werk gaan. Ik heb daar geen duidelijk inzicht in. Ik zou dat dus ook niet kunnen beweren. De regering heeft ons dat inzicht evenmin kunnen geven, hoewel ernaar gevraagd is in de stukken.

Wel is mij een groot aantal gevallen in de loop der jaren ter ore gekomen, waarin te luchthartig werd omgesprongen met het artikel over de passende woonruimte, artikel 2, lid 3 onder b. Op een vraag van ons is geantwoord, dat ongeveer 100 gevallen per jaar door Den Haag worden afgewezen; daarbij gaat het

om gevallen waarin men zegt: hier had de gemeente gemakkelijk een passender woning kunnen toewijzen. Dat is geen groot aantal, als wij in aanmerking nemen dat het gaat om 750.000 toewijzingen.

Gedachten zijn gerezen om de gemeenten een deel te laten meebetalen van de individuele huursubsidie, bij voorbeeld 10 procent. Dat zou inhouden dat een verrekening plaatsvindt, bij voorbeeld via het Gemeentefonds. Afgezien van het feit dat het daardoor een veel ingewikkelder en bureaucratischer regeling zou worden, moeten wij vrezen dat zij onrechtvaardigheden kan scheppen. De ene gemeente zal, omdat zij veel nieuwbouw heeft, erop achteruit gaan en de andere gemeente, die weinig nieuwbouw heeft, zal erop vooruit kunnen gaan. Eerlijk gezegd zie ik in dat opzicht heel grote, praktische problemen ontstaan.

Het zal ook niet nodig zijn, dit soort regelingen te ontwerpen, want door een betere inbouw van de kwaliteitskorting lost dit probleem zichzelf op.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog een pleidooi willen voeren voor integratie van de individuele huursubsidieregeling en het fiscale systeem. De zwakke plek van de regeling is nog steeds de onjuiste opgave van inkomens. Ik weet dat op dit terrein al zeer veel verbeterd is. Destijds is er een rapport over verschenen, waarin de problemen gesignaleerd zijn en waarin oplossingen werden aangekondigd. De situatie is echter nog steeds niet ideaal. Integratie van de IHS-regeling en het fiscale systeem is mogelijk, bij voorbeeld door voor werknemers die onder de loonbelasting vallen op de werknemersverklaring en voor mensen die daaronder niet vallen op het formulier voor de inkomstenbelasting één extra vraag op te nemen, namelijk: wat is de huur die u betaalt? Dat kan men verifiëren bij de verhuurder.

Als dit gebeurt, is een volmaakte koppeling gemaakt tussen inkomen en huur. Ik beschrijf het systeem uiteraard in zeer grote lijnen. In elk geval moet het dan mogelijk zijn, met die volledige koppeling de dekking van de controle op het inmensbestanddeel van de regeling 100% te doen zijn.

De heer **Paulis** (CDA): De heer De Beer spreekt over de positie van de gemeenten waar het gaat om de verdelingsproblematiek en over de 10%-regeling, waarvoor hij niet veel voelt. Hij zegt en passant dat zijns inziens dit probleem beter opgelost

zou kunnen worden met een aanscherping van de kwaliteitskorting. Blijft het hij die opvatting?

De heer **De Beer** (VVD): Daarmee maak ik duidelijk dat voor ons, als die aanscherping in de toekomst inderdaad plaatsvindt, een regeling als de 10%-regeling inderdaad overbodig wordt.

De heer **Paulis** (CDA): Hoe zou dat moeten plaatsvinden? Wij zijn nu met wetgeving bezig en u spreekt over een 'aanscherping in de toekomst'. Ik zou dan kunnen aannemen dat u hierop bij deze gelegenheid zou inspelen.

De heer **De Beer** (VVD): Ik heb al eerder tijdens dit betoog gezegd – wellicht is het u ontgaan – dat naar mijn mening dergelijke discussies moeten plaatsvinden in het kader van een nieuw regeerakkoord. Ze moeten worden geplaatst in een totaal kader, gericht op het verder terugdringen van de overheidsuitgaven. Daarom zou het zeer onjuist zijn, hierop nu al diep in te gaan.

De heer **Paulis** (CDA): Ik begrijp het; het is duidelijk.

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn het volstrekt met de regering eens, dat de IHS niet moet worden uitgebreid in de richting van de onzelfstandige woonruimte. Dit zouden wij niet logisch vinden, gelet op de beschouwing die ik nu heb gehouden. Bovendien zou het een ongelofelijk bureaucratische rompslomp opleveren, waarvan het rendement sterk zou moeten worden betwijfeld. Inderdaad nemen de studenten in dit geheel een bijzondere plaats in; ook wij hebben ons beraden op de positie van de studenten van 23 jaar en ouder.

Zonder meer is het waar, dat er wat dit betreft een zekere onlogica schuilt in de regeling zoals die nu voor de studenten geldt. Het is ook waar, dat het technisch mogelijk zou zijn om, door koppeling aan de studiefinanciering, studenten van 23 jaar en ouder 'door te laten lopen' in tabel III, die betrekking heeft op jongeren/alleenstaanden jonger dan 23 jaar. Als deze weg zou worden gekozen, zou het logisch zijn, een en ander ten laste te brengen van de studiefinanciering.

In technische zin ligt de oplossing weliswaar op het terrein, dat wij nu bespreken, maar juist omdat het om een inkomensprobleem gaat, ligt de financiële verantwoordelijkheid bij de

De Beer

minister van Onderwijs. Maar dit plaatst ons voor een dilemma. Als er dekking zou worden gezocht in de sfeer van de studiefinanciering zouden wij de onbevredigende situatie krijgen dat de onrechtvaardigheid wat betreft de studenten boven en beneden 23 jaar zou worden weggenomen maar dat de onrechtvaardigheid ten opzichte van de studenten die in het geheel géén IHS genieten – bij voorbeeld omdat zij zich tot de particuliere kamermarkt hebben gewend – groter zou worden. In dit dilemma kiezen wij voor het voorkomen van het ontstaan van grotere verschillen tussen studenten die wél en géén recht op IHS hebben. Wij hebben er daarom van afgezien om op dit terrein regelingen voor te stellen.

Mijnheer de Voorzitter! Als conclusie in eerste termijn kan ik vermelden, dat de fractie van de VVD in globale zin akkoord gaat met dit wetsvoorstel. Wij zijn er echter van overtuigd, dat in het kader van een nieuw regeerakkoord herziening van deze wet noodzakelijk zal zijn.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Voorzitter! Ik ben blij dat de heer De Beer aan het eind van zijn betoog nog even zei, dat hij met dit wetsvoorstel akkoord gaat, want dat was mij volstrekt niet duidelijk geworden uit zijn bijdrage.

De individuele huursubsidie is onderwerp geweest van enkele harde aanvallen van de kant van de regering. Helaas zijn deze aanvallen afgerond met een ingreep in de uitgaven voor individuele huursubsidie met voor de huurder nadelige gevolgen. Maar, zo werd ons steeds beloofd, de rust op dit front zal terugkeren! Daarvan heb ik echter nog weinig gemerkt. De oprisping van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ligt ons nog vers in het geheugen. Zijn voorstellen hielden wel degelijk in dat het systeem van individuele huursubsidie moet worden vervangen door een algemene lastenverlichting.

Het gevolg daarvan zal zijn, dat de hogere inkomens er meer van profiteren dan de lagere. Dat is nu eenmaal inherent aan ons belastingsstelsel. Ook de VVD heeft zich gevoegd in het koor van de aanvallers op de zogenaamde inkomensafhankelijke voorzieningen en subsidies. De heer De Beer heeft daar zoëven nog blijk van gegeven. Volgens de VVD

moet – ik verwijs naar de financiële toelichting op het VVD-programma – twee miljard worden bezuinigd. Het totaal van de zogenaamde inkomensafhankelijke voorzieningen bedraagt 10 miljard. Mijn conclusie is dat de VVD in de komende regeerperiode zo'n 20% van het budget voor de individuele huursubsidie wil bezuinigen. Als dat niet zo is, hoor ik dat graag.

De heer **De Beer** (VVD): Hoeveel van die twee miljard moet volgens u worden opgebracht door Volkshuisvesting?

Mevrouw **Van Es** (PSP): Het is mij niet duidelijk hoeveel de VVD op de individuele huursubsidie wil bezuinigen. Die vraag leg ik dan maar aan u voor. Het is kennelijk minder dan evenredig.

De heer **De Beer** (VVD): Zeer veel minder. De bezuinigingen op het terrein van volkshuisvesting van anderhalf miljard worden voor een groot deel bereikt door volumevermindering in de nieuwbouw. Daaruit kunt u afleiden dat er naar verhouding veel minder op de individuele huursubsidieregeling behoeft te worden bezuinigd.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Maar kunt u mij toch ongeveer aangeven hoeveel dat zal zijn?

De heer **De Beer** (VVD): Niet precies. Wij hebben geen gedetailleerde berekening gemaakt, maar dat percentage van 20 klopt in de verste verte niet.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Ik heb de term 'forse bezuinigingen' gehoord. Een forse bezuiniging is dus een bezuiniging van minder dan 20%. Dat valt nog mee, want ik heb de heer De Beer zoëven de regeling tot op het fundament horen afbreken. De heer Lankhorst heeft gezegd, dat wij te maken hebben gehad met een aantal bezuinigingen op de individuele huursubsidie waarna een wettelijke regeling volgde. Als ik de VVD hoor, moet ik constateren dat die afbraak ook na deze wettelijke regeling doorgaat. Dus, alle hens aan dek!

In ieder geval geeft dit alles aan dat de individuele huursubsidie nog steeds als schietschuif of als melkkoe wordt beschouwd. Het betekent ook dat de zekerheid voor de huurder niet meer is dan een formele zekerheid. Een wetswijziging is snel gemaakt en kan ieder moment ingaan of op zijn laatst op 1 juli van ieder jaar. Mijn fractie heeft gevraagd om een echte

meerjarige zekerheid en niet een louter formele zekerheid die de wet biedt. Dat zou moeten inhouden dat een huurder die eenmaal een toezegging voor subsidie heeft gekregen er zeker van is dat de subsidie over meerdere jaren volgens de bij de aanvang geldende systematiek wordt vastgesteld.

Daarmee wordt voor de huurder de mogelijkheid geopend om zich voor te bereiden op een wijziging van het stelsel in de toekomst. Dat kan betekenen dat men moet omzien naar een andere woning. Veel meer zal niet mogelijk zijn als wij het nu besteedbare inkomen na aftrek van het zelf te betalen deel van de huur in ogenschouw nemen. Maar ook de oplossing van verhuizen is in de praktijk niet of nauwelijks uitvoerbaar. Velen zullen dan een goedkopere woning zoeken.

De regering voert twee argumenten aan om koopwoningssubsidies wel voor een meerjarige periode toe te zeggen en subsidies voor huurwoningen niet. Enerzijds zijn de stichtingskosten een onveranderlijk gegeven en anderzijds is de premie-B-regeling bedoeld als stimulering van het eigenwoningbezit. Ik wil daarover het volgende opmerken. Ook de prijs van een huurwoning is een onveranderlijk gegeven, afgezien van de huurverhoging, maar die is simpel te berekenen. Dat de premiereregeling ter stimulering is bedoeld en juist daarom voor meerdere jaren moet gelden, betekent dat er geen sprake is van gelijke behandeling van huurders en eigenaar-bewoners. Dat zou ik willen bestrijden.

Volgens mij staat de staatssecretaris niets in de weg om de bewoners van huurwoningen de toezegging te doen, gelijk aan de looptijd van het huurcontract, waarbij aan de toezegging een maximale termijn, vergelijkbaar met die van de koopsubsidies kan worden verbonden.

Een belangrijk argument dat de staatssecretaris aanvoert tegen een meerjarige toezegging is het gegeven dat bij wijziging van het stelsel voor verschillende huurders verschillende regelingen zullen gelden. Dat is, behalve onoverzichtelijk, ook nog eens duur in de uitvoering, zegt hij. Ik zou deze argumentatie willen omdraaien, ook in navolging van het NCIV; meerjarige toezeggingen zouden een rem kunnen zijn op al te enthousiaste wijzigingen in het systeem. Was dat nu niet juist een van de rekenen om de individuele huursubsidie wettelijk vast te leggen?

Van Es

Dat zou dus een positief bij-effect kunnen zijn.

Een andere categorie vormen de huurders van woonwagens. Zij worden geconfronteerd met een aantal bijzondere bepalingen. Zo moet de huurder van een wagen onder meer op een erkende standplaats, of een standplaats die voor 1 oktober 1970 tot stand is gekomen, een plaats hebben gevonden en deze huurder moet ten minste een jaar in Nederland wonen, en bovendien naar het oordeel van de minister, de bedoeling hebben om zich in Nederland te vestigen. Ik doel nu op artikel 1, lid 6, onder c. Uit de nota naar aanleiding van het eindverslag blijkt, dat deze regel uit 1981 stamt.

Er werd, zo wordt ons gemeld, oneigenlijk gebruik geconstateerd van de subsidiemogelijkheden. Volgens de bewindslieden is er geen aanleiding om aan te nemen dat het gevaar voor deze praktijk inmiddels is geweken. Wat moet ik hier nu uit opmaken? Zijn er Belgische woonwagengebwoners naar Nederland gekomen met als enige doel om een goedkope standplaats te veroveren? Zo ja, om hoeveel gevallen ging het? Hoe heeft de staatssecretaris kunnen vaststellen, dat het gevaar nog niet geweken is? Of hanteert hij hier het principe van de omgekeerde bewijslast, tegelijkertijd de huurders de mogelijkheid ontnemen het bewijs van goed gedrag te leveren?

Ik moet begrijpen dat bij een groep huurders, de woonwagengebwoners, zich in het verleden gevallen van misbruik hebben voorgedaan. Bij de andere groep, huuders van woningen, is dat blijkbaar niet zo. Dat alles heeft tot gevolg dat de woonwagengebwoners een aparte regeling krijgen, dat ze in feite worden gestigmatiseerd als fraudeurs en daarmee gediscrimineerd bij de uitvoering van deze wet. Dat vind ik een heel slechte zaak.

De heer Ernsting en ik – ik spreek vandaag overigens mede namens hem – hebben op dit punt een amendement ingediend, omdat ons inziens discriminerende onderdeel van artikel 1 te schrappen. De verplichting tot vestiging op een in de wet vastgelegde standplaats is op zich te begrijpen in het kader van het woonwagengebeleid, maar kan de staatssecretaris aangeven in hoeverre de nu voorgestelde regel, die ook al was opgenomen in de regeling individuele huursubsidie voor het tijdvak 1985/1986, effect heeft

gehad en nog zal hebben? Hoeveel aanvragers van subsidie zijn teleurgesteld omdat zij niet voldeden aan artikel 1, lid 6, onder b?

Ook de heer Van der Vlies sprak over dit onderdeel van artikel 1. Hij vroeg de staatssecretaris, dit in elk geval soepel toe te passen, totdat er voldoende standplaatsen zijn gerealiseerd. Ik sluit mij daarbij aan, maar met de heer Ernsting wil ik een stap verder gaan. Wij hebben dan ook een amendement ingediend om dit onderdeel van artikel 1 te schrappen. Naar mijn idee zou dat in elk geval geschrapt moeten blijven tot dat er inderdaad voldoende standplaatsen zijn. Ik ben benieuwd naar de reactie van de staatssecretaris hierop.

Een van de criteria die de CPN- en de PSP-fractie hanteren bij de beoordeling van het regeringsbeleid is de vraag, of de economische zelfstandigheid van individuen bevorderd wordt of op zijn minst niet in het gedrang komt. Wat dit aspect betreft, is ook dit wetsontwerp weinig hoopvol. Telkens opnieuw worden wij geconfronteerd met een regelingen waarbij mensen die op de een of andere manier een samenlevingsvorm hebben gekozen die anders is dan het huwelijk – en wel heel bewust anders dan het huwelijk – toch gelijkgesteld worden met gehuwden.

Ik doel onder andere op de zgn. voordeurdelersregeling bij de uitkeringen, maar ook op de studiefinanciering, waarbij de terugbetaling van de lening ook op de partner kan worden verhaald. Ook in dit voorstel komt die gedachtengang terug. Eerst wordt vastgesteld dat wie met een of meer anderen gezamenlijk een woning bewoont en daarin sedert een jaar een gemeenschappelijke huishouding voert als duurzaam samenwonend wordt beschouwd. Daar heb ik al moeite mee; nieuwe vormen van met elkaar leven zonder zorgplicht worden in feite uitgesloten. Maar het gaat nog verder!

Daarnaast wordt vastgesteld dat voor degenen die zich gezamenlijk inschrijven voor een woning, de wachttijd voor die woning meetelt voor dat jaar. De conclusie dringt zich dan op dat degenen die een jaar of langer moeten wachten – en dat zijn volgens mij velen – automatisch geacht worden duurzaam te gaan samenleven. De mogelijkheid om te kiezen voor een huurder – onderhuurderrelatie is daarmee van de baan.

Om die keuze wel te laten bestaan, waarbij de financiële consequentie door de huurders getrokken moeten worden, heb ik alweer met de heer Ernsting een amendement ingediend om de regeling op dit punt te schrappen.

Het wetsvoorstel kent evenals de huidige regelingen in iedere tabel een minimuminkomen en een daarbij behorende huur. Is het inkomen van de huurder lager, dan heet dit inkomen sub minimaal en wordt het voor de vaststelling van het subsidiebedrag gelijk gesteld aan het minimumtabel-inkomen. Een fictief inkomen, dus. De lagere inkomens vormen dan geen volkshuisvestingsprobleem meer, zoals de hogere inkomens, maar een inkomensprobleem. Daarvoor acht de staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zich niet verantwoordelijk en zijn medebewindslieden, die wel verantwoordelijk zijn voor de inkomenspolitiek, verwijzen vervolgens weer naar diezelfde staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

De conclusie: als je onder het minimumtabel-inkomen zit, is dat vooral je eigen schuld.

Als ik de overwegingen bij het vraagstuk inkomensprobleem dan wel volkshuisvestingsprobleem lees, dan bekruip mij het idee dat wij ons eigenlijk gelukkig mogen prijzen met deze staatssecretaris. Ten slotte had hij het minimumtabelinkomen op een veel hoger niveau kunnen vaststellen bij voorbeeld op het niveau van het modale inkomen. Dan was het volkshuisvestingsprobleem financieel veel kleiner geweest. De vaststelling van het minimumtabel-inkomen is, zo niet arbitrair, dan toch in ieder geval gebaseerd op budgettaire overwegingen en op de omvang van de groep die een sub minimaal inkomen heeft. Is die groep klein, dan vormt zij blijkbaar geen volkshuisvestingsprobleem.

Ik vind dat nu eens, bij deze wetgeving, een einde moet komen aan die situatie. Vormt deze groep voor de volkshuisvesting misschien geen probleem, naar het oordeel van sommigen, zelf heeft die groep wel een volkshuisvestingsprobleem. Ik wijs op studenten van 23 jaar en ouder die ook in het nieuwe stelsel van studiefinanciering geen hoger inkomen zullen krijgen. Daarom steun ik de motie die de heer Ernsting gisteren bij de behandeling van het nieuwe studiefinancieringsstelsel

Van Es

heeft ingediend en amendementen die vandaag op dit wetsvoorstel zijn ingediend.

Nu wij overigens toch over de relatie tussen inkomen en huursubsidie spreken, willen wij de staatssecretaris vragen zo precies mogelijk uiteen te zetten hoe inkomenswijzigingen doorwerken in de individuele huursubsidie. Laten wij als voorbeeld nemen de stelselherziening sociale zekerheid. Meer mensen zullen sneller geheel of gedeeltelijk in de bijstand terechtkomen. Wat betekent dat voor de huursubsidie?

Ik noem als voorbeeld een WAO-er die na afschaffing van de verdiscontering voor 40% arbeidsgeschikt wordt verklaard en voor dat deel in de bijstand belandt. Ik wijs op de voorgenomen stapsgewijze teruggang – een stap per half jaar – van 70 % van het laatst verdiende inkomen naar 70 % van het minimumloon. Hoe werkt dat door? Of werkt dat helemaal niet door? Graag verneem ik een nadere uiteenzetting van de staatssecretaris. Uit de stukken is mij dit niet duidelijk geworden.

Een andere groep waarvoor nog steeds niets geregeld is, is de groep kamerbewoners. De praktische bezwaren tegen een dergelijke regeling wegen voor mij niet tegen het principiële recht dat ook kamerbewoners behoren te hebben op individuele huursubsidie. In elk geval kan een begin worden gemaakt door kamerbewoners in corporatiewoningen in het stelsel op te nemen. Ik heb begrepen dat de heer De Pree daarover een amendement heeft ingediend en dat zal ik dan ook steunen.

Ik kom aan mijn slot. Toen twaalf jaar geleden de nota van de sociaal-democratische bewindslieden Van Dam en Schaefer over het huur- en subsidiebeleid werd uitgebracht, werd het volgende uitgangspunt daarin gehanteerd: 'uitgangspunt voor een sociaal huurbeleid is in de eerste plaats de erkenning door de overheid van het recht van iedere volwassene op zelfstandige woonruimte van goede kwaliteit tegen een prijs die in redelijke verhouding staat tot het inkomen.'

In dat uitgangspunt klinkt nog iets door van wat ik onder een rechtvaardig volkshuisvestingsbeleid wil verstaan: het principiële recht op een woning tegen een prijs, inclusief kosten voor verwarming, etc., die niet afhankelijk

is van de woningmarkt, maar van de kwaliteit en van het inkomen.

Wie kent niet de woonlastenacties, zoals in de Roomtuinjes in Amsterdam, waarbij de eis werd gesteld dat de woonlasten niet meer dan 10% van het inkomen zouden mogen bedragen? In die tijd was er nog sprake van een volkshuisvestingsprijs, zodat individuele subsidie slechts nodig zou zijn voor de allerlaagste inkomensgroepen. In de loop der tijd is de discussie over het recht op betaalbaar en goed wonen verschoven naar een discussie over de vraag, hoe enerzijds het marktprincipe van de volkshuisvesting met zo min mogelijk verstoring zou kunnen functioneren en hoe anderzijds de begroting beheersbaar blijft.

Goed en betaalbaar wonen is een consumptiegoed geworden, waarbij zelfs het luxe BTW-tarief wordt gehanteerd. Ook binnen de PvdA is een dergelijk standpunt blijkbaar gaan overheersen. Ook de PvdA-fractie vindt – net als wij overigens – dat de huren betaalbaar moeten zijn. In het interruptiedebat met de heer De Pree heb ik echter al gesteld, dat de PvdA-fractie in het eindverslag heeft opgemerkt dat ook in het systeem dat zij voorstelt, het mogelijk is om de kosten beheersbaar te maken, namelijk door de normhuurquote te verhogen. En daarmee is het op het oog principiële standpunt van de oorspronkelijke nota Huur- en subsidiebeleid uit 1974 wel degelijk van haar principiële uitgangspunt ontdaan.

De PSP-fractie en de CPN-fractie zijn het niet eens met de opvatting dat de individuele huursubsidie afhankelijk moet zijn van de woningmarkt en de rijksbegroting. Individuele huursubsidie is helaas nog steeds een zeer noodzakelijk lapmiddel, dat gehanteerd moet worden in afwachting van een stelsel waarbij de prijs voor het wonen wordt gerelateerd aan het inkomen en de kwaliteit van de woning.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: De staatssecretaris zal morgenavond antwoorden.

Aan de orde is de **interpellatie-Van Rey**, gericht tot de staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Van Zeil, **over het niet uitvoeren van motie 19200-XIII, nr. 36 inzake de afdracht van garantieprovisie aan de staat.**

Tot het houden van deze interpellatie is verlof verleend in de vergadering van 23 januari 1986.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]¹

□

De heer **Van Rey** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het is erg plezierig dat de staatssecretaris even tijd heeft gevonden om met deze Kamer over een niet onbelangrijk deel van het bedrijfsleven – hem is bekend welk deel ik precies bedoel – te praten. Het heeft er de schijn van – ik vraag mij af, of die schijn geen werkelijkheid is – dat staatssecretaris Van Zeil erop uit is, iedereen tegen zich in het harnas te jagen.

Ik baseer deze veronderstelling niet op recente opmerkingen van het KNOV en het NCOV of op het niet weten te voorkomen van gedachten of suggesties om de voorraden vermogensaftrek af te schaffen, maar op de manier waarop deze staatssecretaris met de Kamer omgaat. Ik doel nu vooral op de verschillende moties die de staatssecretaris zonder veel uitleg naast zich neer heeft gelegd.

Ik noem er een paar: de notie inzake paracommercialisme, de motie over de ongelijke behandeling van starters, de motie over de lastenverlichting voor zelfstandigen zonder personeel, de motie over de verhoging van de garantieprovisie en de motie over de samenvoeging van financiële regelingen. Het zal iedereen duidelijk zijn dat het zo niet langer kan. Ik ervaar het ook als minachting voor de rol van het parlement. De staatssecretaris lapt uitspraken van het parlement gewoon aan zijn laars. Dit gaat naar de mening van de VVD-fractie te ver. De staatssecretaris is ons dan ook heel wat uitleg verschuldigd.

Ik zie dat de heer Schartman wil interrupteren, maar ik moet hem nog even teleurstellen.

De heer **Schartman** (CDA): Dat is inderdaad jammer!

De heer **Van Rey** (VVD): Voor zover ik heb kunnen nagaan, heeft de staatssecretaris het in de tijd dat hij nog een eenvoudig lid van dit Huis was, nooit meegemaakt dat een van hem afkomstige motie niet is uitgevoerd nadat zij was aangenomen. Als parlementariër mocht ik er overigens van uitgaan dat er een afspraak was gemaakt tussen de Kamer en de staatssecretaris. Deze afspraak luidde: na inwerkingtreding

Van Rey

van de nieuwe beschikking zal er binnen twaalf maanden geen wijziging komen in de garantieprovisie.

Ik verwijs hierbij naar hetgeen is gezegd in het mondeling overleg dat op 29 november 1984 is gehouden. Als je dan in de memorie van toelichting bij de begroting voor 1986 van het ministerie van Economische Zaken leest, dat er wél tot een verhoging is besloten, dan denk je al gauw dat het wel een vergissing zal zijn.

Tijdens de UCV over handel, ambachten en diensten deed ik dan ook een dringend beroep op de staatssecretaris om de garantieprovisie niet te verhogen met ingang van 1 januari 1986. Een bij die gelegenheid ingediende motie, die met algemene stemmen werd aangenomen, legde de staatssecretaris naast zich neer.

Wat gebeurde er vervolgens? Plotsklaps verscheen er een beschikking in de Staatscourant, zonder dat daarvan mededeling werd gedaan aan de Tweede Kamer. Enkele dagen later, nadat er perspublicaties waren verschenen, kwam er een kort briefje, waarin werd meegedeeld dat er een ambtelijke omissie was begaan. Dit zijn allemaal feiten die iedere parlementariër zouden moeten dwingen, een interpellatie te houden. Vandaar deze interpellatie.

Toevalligerwijze heb ik dezer dagen een interview met staatssecretaris Van Zeil gelezen. Dat stond in De Tijd van 21 november 1979. Het was getiteld: 'Piet van Zeil: een kajotter in de politiek'.

Wat zegt de heer Van Zeil: 'Wij kennen in de katholieke moraaltheologie de poenale wet. Die houdt in, dat je je geweten niet hoeft te belasten wanneer je een verkeersover-treding begaat. Alleen zegt de moraaltheologie: indien je wordt gesnapt, moet je de boete ook zonder meer betalen. Je mag dus een aantal burgerlijke wetten overtreden, mits je bereid bent de straf die ervoor staat meteen te voldoen, wanneer je wordt gepakt.' De uitleg die de staatssecretaris toen gaf, wil ik vertalen in de volgende stelling.

De staatssecretaris heeft ge-probeerd de Kamer een verhoging te verkopen, ondanks het feit dat daarover een afspraak was gemaakt. Hij is daarin niet geslaagd, de Kamer heeft hem daarop betrappt en hij dient nu te betalen en de Kamer op dit punt volledig tegemoet te komen.

Concreet samengevat betekent dit: de verhoging van de garantieprovisie moet ongedaan worden gemaakt.

Maar er is meer, veel meer. Ik wil twee punten nader bespreken. In de eerste plaats is het onbegrijpelijk, dat deze Kamer niet eerder is geïnformeerd over het feit, dat de garantieprovisie bij kredieten verleend voor 1 juli 1985 niet zou kunnen worden verhoogd. In de begroting van Economische Zaken zijn de meerjarenramingen met betrekking tot de ontvangsten in de garantieprovisies toch bijgesteld? Er zijn door die situatie toch financiële consequenties? Waarom is dat niet gemeld?

In de tweede plaats heeft de staatssecretaris deze verhoging wel eens verdedigd door te verwijzen naar het profijtbeginsel. Indien je constateert, dat de verhoging van de garantieprovisie alleen kan worden toegepast op kredieten gesloten na 1 juli 1985, dan vervalt het argument van het profijtbeginsel. Immers, dan zou ook de provisie verhoogd dienen te worden van de kredieten die zijn aangegaan voor 1 juli 1985. Het risico voor de Staat is bij die laatste kredieten veel hoger.

Voorzitter! De motie beoogde om de garantieprovisie met ingang van 1 januari 1986 niet te verhogen. De VVD-fractie is van mening, dat eerst na twaalf maanden na inwerking-treding van de verhoging van 0,25 naar 0,50% gekeken zou mogen worden naar de exacte ontwikkelingen. Wij verzoeken de staatssecretaris dan ook om de verhoging van de garantieprovisie opnieuw aan de orde te stellen bij de begroting voor 1987 en dus zijn beschikking van 23 december 1985 met terugwerkende kracht terug te nemen.

□

Staatssecretaris **Van Zeil**: Mijnheer de Voorzitter! Er is uiteraard altijd tijd om hier aanwezig te zijn als de Kamer je roept. De heer Van Rey zal geen voorbeeld kunnen aangeven waaruit blijkt, dat ik dat heb geweigerd.

De heer Van Rey vermeldt een aantal andere zaken die eerder zijn besproken en waarover moties zijn ingediend die ik aan mijn laars zou lappen. Dat is een al te vrije vertaling, die ik niet zonder meer kan laten passeren. Als hij spreekt over paracommercie, weet hij dat wij het over de doelstelling volstrekt eens zijn; alleen is het verschil met de Kamer neergelegd in die kameruit-spraak over het doel en de middelen

tot effectieve bestrijding van die paracommercie.

Als hij verwijst naar de motie over het niet kunnen realiseren van een bancaire kanaal, mag ik verwijzen naar mijn laatste brief, waarin duidelijk is aangegeven waarom dit niet is te realiseren. Dat is namelijk niet een zaak van de overheid, maar van banken die ter zake hun voorwaarden en eisen stellen. Ik heb aangeduid welk overleg is gevoerd en ik heb aangegeven waarom dit niet tot stand kon worden gebracht. Overigens bestond over de wenselijkheid van een bancaire kanaal geen verschil van mening tussen de Kamer en mij.

Met betrekking tot het niet op één noemer kunnen brengen van uitkeringsgerechtigden die een onderneming willen starten voor het in aanmerking komen voor een uitkering van de Algemene Bijstandswet merk ik op, dat daarvoor argumenten en overwegingen zijn geleverd. Deze heeft de heer Van Rey niet bestreden. Het punt is ook niet aan de orde, maar ik wijs de beschuldiging af dat daarvoor geen argumenten en overwegingen zouden zijn geleverd.

Wat betreft de 'zelfstandigennotitie' heb ik begrepen, dat de Kamer daarover op 5 maart a.s. met mij en met de minister van Landbouw en Visserij wil spreken. In de notitie zijn overigens zeer nadrukkelijk de argumenten en overwegingen gegeven. Wij kunnen over de kwaliteit en de zwaarte ervan van mening verschillen, maar er is geen sprake geweest van een botte afwijzing.

Ik kom dan op de zaak waarvoor wij hier in het bijzonder bijeen zijn. In antwoord op de eerste vraag wijs ik erop dat al in het mondeling overleg van november 1984 door mij een aanduiding is gegeven dat het nog maar de vraag is of de verhoging van het provisiepercentage ook van toepassing kan zijn op lopende kredieten. Ik mag er overigens aan herinneren dat in datzelfde mondeling overleg de heer Van Rey heeft opgemerkt het er mee eens te zijn, dat het provisiepercentage eind 1985 opnieuw zal worden bekeken.

In de uitgebreide commissie-vergadering van 2 december heb ik de Kamer ervan op de hoogte gesteld, dat de verhoging van de garantieprovisie alleen kon worden toegepast op nieuw ingaande kredieten, dit wil zeggen op kredieten van de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1985, die op 1 juli van het vorige jaar van kracht is geworden.

Van Zeil

Ik heb dit nog eens aangehaald in mijn brief aan de Kamer van 5 december daarop volgend.

Het antwoord op vraag 2 luidt, dat artikel 13, lid 2 van de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1985 inderdaad de mogelijkheid biedt om onder deze kredietbeschikking ingegane kredieten van een hoger provisiepercentage te voorzien. In dit artikel staat namelijk: 'Het percentage van de door de kredietgever aan de Staat verschuldigde garantieprovisie wordt door de minister vastgesteld en gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant. Indien dit percentage door de minister wordt gewijzigd, geldt het gewijzigde percentage zowel voor de te verstrekken als voor de op grond van deze regeling reeds verstrekte kredieten.'

Een dergelijke verhoging kan niet met terugwerkende kracht worden doorgevoerd. Ik heb al gezegd dat deze bepaling pas tot stand is gekomen met de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1985. De mogelijkheid van verhoging gold niet voor kredietbeschikkingen van data die liggen voor 1 juli 1985.

Vervolgens vraagt de heer Van Rey waarom er een verschillende uitvoering is. Ik ben hierop zoëven al impliciet ingegaan. De kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1976 kende niet de mogelijkheid om reeds aangegane overeenkomsten van een hogere garantieprovisie te voorzien dan bij de aanvaarding van de overeenkomst gold.

De heer Van Rey vraagt tevens of ik het redelijk vind dat ingevolge de nieuwe beschikking bij een groter risico minder provisie wordt ontvangen dan bij een kleiner risico. De nieuwe beschikking houdt inderdaad minder risico's voor de Staat in. Er wordt ten minste een percentage van 0,75% gevraagd. Als dit voor de nieuwe beschikking geldt, geldt het a fortiori voor de oude. Maar de garantieprovisie van kredieten verstrekt onder de oude kredietbeschikking kon niet worden verhoogd. Zoals ik zojuist heb aangegeven was dat formeel-juridisch niet mogelijk.

Een garantieprovisie van 0,75% is noodzakelijk omdat wij nog steeds te maken hebben met omvangrijke verliesdeclaraties. Zelfs als onze verwachtingen, die mede zijn ingegeven door de betere economische situatie, uitkomen dan zullen wij nog aan het einde van de jaren tachtig bij een garantieprovisie van 0,75% een kwart van de in dat jaar te verwachten

verliesdeclaraties aan inkomsten hebben. Er is dus nog lang geen sprake van kostendeckering. De Kamer weet ook dat ik die niet nastreef, want ik heb eind vorig jaar zeer nadrukkelijk laten weten dat het mijn voornemen is om bij dat percentage van 0,75 te blijven.

De heer Van Rey vraagt in de vijfde vraag, of de conclusie juist is dat de verhoging van de garantieprovisie van 0,5% naar 0,75% voor kredieten aangegaan na 1 juli 1985 alleen is te danken aan het niet kunnen doorvoeren van de verhoging van 0,25% maar 0,5% bij de kredieten verleend vóór 1 juli 1985. Deze conclusie is niet juist. Ik heb zoëven de motivering daarvoor al gegeven. Het bedrag dat de heer Van Rey hierbij noemde van 7 mln. aan verminderde opbrengst in 1986 is bij benadering juist.

Ik kom toe aan vraag zes. In vergelijking met de raming van de opbrengsten van de garantieprovisie in 1984 is er sprake van een tegenvaller van 8,8 miljoen in 1985. Zoals reeds eerder is gezegd, komt dit doordat de verhoging van de garantieprovisie niet op reeds aangegaan krediet kon worden toegepast. In 1986 is er een tegenvaller van zeven miljoen en dat loopt af naar de komende jaren.

In overleg met het ministerie van Financiën is er een oplossing gevonden. In die oplossing heeft het ministerie van Economische Zaken wat het financiële aspect betreft uiteraard te participeren.

In antwoord op vraag zeven kan ik zeggen, dat de verwachting was, dat onder de nieuwe kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf van 1 juli 1985 het aantal te sluiten kredietovereenkomsten enige daling zou vertonen. De tot nu toe beschikbare cijfers laten zien, dat naar alle waarschijnlijkheid die verwachting niet zal worden gerealiseerd. Bij de verschillende banken bestaat een verschillend beeld.

Ik kom toe aan vraag acht. Bij bedrijfskredieten wordt inderdaad de 90% aangehouden, bij vermogensversterkingskredieten 100% en bij de bijzonder hypothecaire geldlening 40%. Voor de vermogensversterkingskredieten en voor de bijzondere hypothecaire geldleningen zijn de percentages gelijk aan die van de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1976. Alleen voor de bedrijfskredieten geldt een ander percentage, omdat zoals men weet, het risico daarin voor de staat is teruggebracht van 100% naar 90%.

Ik kom toe aan de laatste vraag. Ik zie niet de mogelijkheid en ook niet de wenselijkheid om de verhoging van de garantieprovisie die op 1 januari jongstleden is ingegaan, ongedaan te maken. Bij de nieuw opgezette raming voor 1986 en volgende jaren is met die verhoging rekening gehouden. Het achterwege laten zou het ontstaan van een gat betekenen. Zo'n gat zou weer moeten worden gevuld.

Ik wil er overigens op wijzen, dat ook de fractie waarvan de heer Van Rey deel uitmaakt het op prijs stelt, dat het kabinet consequent en consistent bezig is met het verminderen van de collectieve lasten en dat het de nodige aandacht en zorg besteedt aan het profijtbeginsel. De VVD vindt ook dat wij niet meer administratieve overlast moeten veroorzaken dan er al is. Ik mag in dit verband ook verwijzen naar recente uitspraken van de banken ten aanzien van de uitvoering van de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1985.

De beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Van Rey** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb reeds gezegd dat ik het plezierig vind om thans over dit onderwerp te praten. Zo was mijn 'opening' ook bedoeld. Daar zit verder niets achter.

De staatssecretaris gaf een reactie op de opgesomde moties. Ik heb voorbeelden genoemd van gevallen waarbij de wens van de Kamer niet is uitgevoerd. Op een aantal zaken komen wij binnenkort wel terug. Ik heb de moties dus alleen als voorbeeld genoemd. Dit was mijn eerste punt.

Bij de beantwoording van de vragen is de staatssecretaris überhaupt voorbijgegaan aan de gevolgde procedure. Een aantal zaken zou voor hem toch aanleiding moeten zijn daadwerkelijk een ander standpunt in te nemen. Ik denk daarbij aan de kwakkelige procedure en aan de afspraak met de Kamer.

De staatssecretaris zei dat ik in het mondeling overleg van 29 november 1984 heb gezegd, dat eind 1985 het provisiepercentage opnieuw zou worden bekeken. Dat klopt. Daarbij werd er echter rekening mee gehouden dat per 1 januari 1985 de nieuwe kredietregeling zou ingaan. Het is dus heel erg flauw om nu te verwijzen naar hetgeen ik eind 1984 heb gezegd. Er is duidelijk de afspraak gemaakt, dat binnen twaalf maanden na inwerkingtreding geen

Van Rey

wijziging zou plaatsvinden. Dit was mijn tweede punt.

Ik noem een derde punt: het kleine bedrag op de totale begroting van Economische Zaken. Bij de beantwoording van een van de laatste vragen heeft de staatssecretaris zojuist gezegd, dat er een gat zou ontstaan. Kan hij aangeven hoe groot dat gat voor een half of een heel jaar zal zijn? Ik denk daarbij aan het tot stand komen van een wijziging per, zoals volgens afspraak, 1 juli 1986 of per 1 januari 1987.

Het vierde punt houdt verband met de ongelijke behandeling van ondernemers die krediet hebben afgesloten voor 1 juli 1985 en zij die dat gedaan hebben na 1 juli 1985. Wij gaan toch niet weer iets creëren waaraan een ongelijke behandeling ten grondslag ligt? Dat bestaat immers al, omdat de ene categorie een kwart procent betaalt en de andere categorie een half procent.

Het vijfde punt heeft de staatssecretaris zojuist zelf nog genoemd: de toename van het aantal kredieten is groter dan verwacht. Bij de banken is het beeld verschillend. Er zal echter in ieder geval sprake zijn van een stijging. Dat betekent automatisch dat de bedragen voor de garantieprovisies ook zullen stijgen. Als je dan bedenkt dat bij de berekening van de garantieprovisies in de meerjarenramingen rekening is gehouden met saldi aan het eind van het jaar, die in ieder geval altijd hoger zijn dan de prognoses, dan kom ik aan zes argumenten waarmee ik de staatssecretaris toch zou moeten kunnen overtuigen.

Niet alleen ik heb veel aandacht besteed aan deze kredietbeschikking; ook collega's van PvdA en CDA hebben dat gedaan. Wij hebben een aantal mondelinge overleggen en een UCV gehad, waarbij een afspraak is gemaakt. Als ik dan in de begroting van 1986 daarover niets terugvindt – er wordt slechts aangekondigd dat de garantieprovisie wordt verhoogd – ben ik van mening dat dit iets te ver gaat.

Misschien is het goed wanneer de staatssecretaris vertelt, of de motie van mevrouw Salomons en mij besproken is in het kabinetsberaad. Met welke argumenten heeft de staatssecretaris deze motie in het belang van het midden- en kleinbedrijf verdedigd? Met andere woorden: op welke wijze heeft de staatssecretaris zijn integratietak bij het aannemen van de bedoelde motie vervuld?

Ik sluit af. Er bestaat nogal wat onduidelijkheid over de vraag, indien een wijziging zal plaatsvinden in 1986 of per 1 januari 1987? Kan de staatssecretaris nogmaals bevestigen dat het dan om een eenmalig bedrag gaat en niet, zoals een aantal mensen denkt, om een structureel bedrag?

Mede gelet op het antwoord van de staatssecretaris heb ik de eer u, mede namens mevrouw Salomons, een motie te overhandigen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Van Rey en Salomons wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

constaterende, dat de afdracht van de garantieprovisie met ingang van 1 januari 1986 is verhoogd;

constaterende, dat de garantieprovisie bij kredieten verleend voor 1 juli 1985 niet is verhoogd;

overwegende, dat niet is aangetoond, dat kredieten verleend na 1 juli 1985 een hoger risico inhouden;

verzoekte de regering, de beslissing inzake de verhoging van de garantieprovisie te heroverwegen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 1 (19400).

De heer **Van Rey** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De staatssecretaris heeft nog eens gewezen op het feit dat ook mijn fractie de collectieve uitgaven omlaag wil brengen. Natuurlijk, en daarbij bestaat altijd een spanningsveld, wanneer je tracht om met behoud van de functie van de kredietbeschikking de kosten voor het Rijk zoveel mogelijk te beperken. Daarom hebben wij 'ja' gezegd tegen die wijziging en tegen de verhoging van de *vermogens*. Wij hebben echter geen 'ja' gezegd – dat heeft de hele Kamer trouwens niet gedaan – tegen een onbeperkte en te allen tijde geldende verhoging van de garantieprovisie.

□

De heer **Schartman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik had er toch wel moeite mee dat een hele rij moties met elkaar op één hoop werden gegooid. Daaronder waren een aantal moties waarvoor mijn fractie

verantwoordelijk is. Het gaat om moties die een langere werking hebben en waarbij inderdaad buitenstaanders, zoals banken, organisaties en anderen, betrokken zijn. In die moties wordt de regering verzocht, in overleg te treden om wat te bereiken. Ik noem als voorbeeld het 'ene bankaire kanaal'. Ondanks de onwil van de banken om op dit moment mee te werken, blijft het een verlangen van mijn fractie, mede gelet op de brief die wij daarover van de regering hebben ontvangen, om zo iets nog eens tot stand te brengen. Zo kom ik straks ook op een motie die heel uitdrukkelijk betrekking heeft op dit onderwerp en daar ook goed bij kan worden betrokken.

De CDA-fractie heeft willen meewerken aan maatregelen die de verliesdeclaraties bij de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf zouden terugdringen. De grotere verantwoordelijkheid van banken in die nieuwe systematiek en ook het feit dat de overheid op wat grotere afstand kwam, waren zaken die wij heel graag positief hebben beoordeeld. Daaraan meewerkend hebben wij echter van meet af aan niet goed kunnen vatten, waarom bij een verminderd risico voor de Staat de verzekeringspremie in de vorm van de garantieprovisie moest worden verhoogd. Ook de antwoorden van de regering op dat punt hebben mij niet overtuigd.

Wij waren en zijn niet bereid om op dit moment verder te gaan dan de verhoging met een kwart procent, die voor het eerste jaar is afgesproken. Binnen dat jaar zou namelijk inzicht ontstaan in de uitwerking van de regeling, de financiële afwikkeling en de risico's die daaruit voortvloeien. Op 2 december in de UCV over het midden- en kleinbedrijf was het nog onmogelijk – ook van de zijde van de regering – om voldoende inzicht te geven in de wijze waarop het nu verder gaat. Die evaluatie aan de hand van de cijfers zou dan plaats moeten vinden voor 1 juli 1986, want de regeling is medio 1985 in werking getreden. Over die inwerkingtreding van die regeling moet een goed gesprek worden gevoerd. Daarna kan men beoordelen of het die halve procent moet blijven, of dat er mogelijk er een vermindering, dan wel een vermeerdering moet optreden, want ik neem aan dat het in rechtstreeks verband staat met de verliesdeclaraties.

Mij hadden ook de geruchten bereikt dat de verliesdeclaraties al

Schartman

dalende zouden zijn. De staatssecretaris heeft gezegd dat de jongste berichten aangeven, dat er mogelijkere wijze op dit moment nog geen daling is. Dat geeft aan dat er nog geen zekerheid is om een eindoordeel te kunnen uitspreken. Ik dacht wel dat volgens diezelfde berichten de kredietportefeuille als zodanig nogal is toegenomen. Dus ook bij een lager percentage aan provisie moet er meer binnen komen als er veel meer kredieten worden afgesloten.

Wij vinden dat het beter zou zijn – wellicht nog beter dan te spreken over dat kwart procent – indien de overheid nog meer afstand kon nemen van de risico's en de verantwoordelijkheden en indien die nog meer door het bedrijfsleven, inclusief de banken, konden worden gedragen. Ik grijp daarom deze gelegenheid graag aan om nog eens de motie van mijn collega Wolters in de herinnering te brengen, die in de UCV over de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf van september 1984 is ingediend. Die motie handelt over de fondsvorming.

De staat stopt jaarlijks een vast bedrag in een fonds: hetzelfde wordt gedaan door de banken. Dat is dan met een vast percentage garantieprovisie ook te gebruiken als aanvulling op dat fonds. Daarmee staat de overheid meer op afstand en staat het voor een reeks van jaren vast, wat de bijdrage van de overheid aan de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf zal zijn. De vraag is of het inderdaad zo is, of dat er op dit moment overleg wordt gevoerd tussen de staatssecretaris, organisaties en vooral banken om dat idee uit te werken.

Indien dit kans van slagen heeft, zou immers het aandeel van de staat tot een vast bedrag per jaar kunnen worden teruggebracht, waarmee dan in ieder geval onverwachte risico's worden vermeden. Ik denk ook, dat de bijdrage die de garantieprovisie heeft in het bedrag dat de ondernemer aan rente moet betalen, dan waarschijnlijk lager zal zijn. Dat moet echter uit het overleg komen.

Het zal duidelijk zijn dat wij dat eveneens uit oogpunt van deregulering zouden kunnen toejuichen. Kan de staatssecretaris hierop nader ingaan? Mijn fractie vindt het ook belangrijker om die zaken op zo'n wijze fundamenteel te regelen, dan al te lang te praten over die kwart procent voor een korte termijn. Maar in ieder geval moet vast staan dat wij

voor 1 juli zullen nagaan hoe de zaken in het afgelopen jaar zijn gelopen.

De heer **Van Rey** (VVD): De heer Schartman ontkent dus niet, dat er een afspraak met de Kamer lag over die periode van 12 maanden na inwerkingtreding.

De heer **Schartman** (CDA): U kent die afspraak. Het was de bedoeling dat die kredietbeschikking op 1 januari in zou gaan en dat gedurende het jaar 1985 een garantieprovisie van een half procent zou gelden. Door externe oorzaken is de regeling op 1 juli ingegaan. De CDA-fractie meent dat op dat moment de periode van een jaar in zou moeten gaan. Dan kom je op 1 juli 1986.

De heer **Van Rey** (VVD): Dus u keurt de handelwijze van de staatssecretaris op dit punt af.

De heer **Schartman** (CDA): Ik wijs hem erop dat het inderdaad anders is dan door ons is beoogd.

□

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Er is al geconstateerd dat de staatssecretaris binnen een week na aanvaarding van een motie een advertentie in de Staatscourant liet plaatsen, waardoor wij impliciet konden vernemen dat hij die motie niet uitvoert en dat er geen sprake is van nader overleg met de Kamer hierover. Het argument van de staatssecretaris was, dat het niet verhogen van de garantieprovisie in 1986 een gat van 1,4 mln. ten opzichte van zijn ramingen oplevert. De voorgaande sprekers hebben er ook al op gewezen, dat de staatssecretaris niet met nieuwe argumenten is gekomen.

Over het wegwerken van dit gat kon kennelijk geen overeenstemming met het ministerie van Financiën worden bereikt. Het verbaast mij, dat de onderhandelingen hierover blijkbaar binnen twee dagen hebben plaatsgevonden. Er blijft namelijk niet meer tijd over als je rekening houdt met de produktietermijn van de Staatscourant. Die bedraagt zeven dagen min twee dagen waarop niet wordt gewerkt. Iedereen kan precies nagaan hoe zorgvuldig er is gehandeld.

Dit is tekenend voor de wijze waarop de staatssecretaris kennelijk een beslissing van de meerderheid van de Kamer wenst uit te voeren. Ik vind dit een ernstige zaak. De staatssecretaris schrijft bovendien en passant in zijn brief van 3 januari

jongstleden dat het de schuld van de ambtenaren is dat het bericht niet tijdig bij de Kamer is gekomen. Dit is staatsrechtelijk ook niet zo fraai. De inhoud van de brief komt erop neer dat er naar de mening van de staatssecretaris maar één alternatief is voor het niet verhogen van de garantieprovisie. Als dit alternatief gekozen wordt, zouden er minder mogelijkheden zijn tot garantierekredietverlening aan startende ondernemers.

Niemand in deze Kamer heeft overigens gezegd dat uitvoering van de motie ten koste van deze begrotingspost zou moeten gaan. Als de staatssecretaris aan goed overleg met de Kamer gehecht had, was er misschien nog wel een andere oplossing te vinden geweest. Daarvoor had de staatssecretaris dan wel zijn eigen begroting nog eens behoorlijk moeten bestuderen.

Verder betwijfelen wij of de schijn van exactheid die de staatssecretaris steeds op zich laadt, wel terecht is. Immers, de ontwikkeling van de kredietportefeuille is een onzekere factor en de ontwikkelingen van de verliesdeclaraties zijn uitermate onzeker. In de weerlegging van het betoog van de heer Van Rey doet de staatssecretaris alsof deze ontwikkelingen net zo nauwkeurig te voorspellen zijn, als de bedragen die hij in zijn brief van 3 januari noemt.

Volgens mij is er in een stijgende conjunctuur ruimte in het aantal verliesdeclaraties. Uit contacten met banken heb ik begrepen, dat hierin een dalende trend is waar te nemen. Wij menen dat juist in een stijgende conjunctuur de kredietverlening niet aanzienlijk beperkt moet worden. Gezien het beleid van de laatste tijd, is de staatssecretaris verantwoordelijk voor een aanzienlijke verslechtering van de kredietverstrekking aan kleinere bedrijven.

Er wordt niet zoveel ophef van gemaakt als van de eerste uitspraken van de minister-president, maar wij vrezen dat dit de zoveelste aanslag is op de positie van bedrijven. Juist kleinere bedrijven worden heel geruisloos tot slachtoffer gemaakt.

De heer **Van Rey** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Salomons vergeet nu even dat in het verkiezingsprogramma van de PvdA staat, dat de vermogens- en voorraadafrek gehalveerd moet worden.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Wij wilden daarin juist ten behoeve van kleinere bedrijven een staffeling aanbrengen.

Salomons

De heer **Van Rey** (VVD): Dat moet er dan zeker nog bijgeschreven worden.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Dit stond zelfs al in ons uitgewerkte alternatief.

De staatssecretaris schijnt te betreuren dat het beslag op de portefeuille voor het garantiekrediet stijgt. Ik denk dat dit ook een onzuiver argument is. Er is al sinds vele jaren een duidelijke daling van het aantal faillissementen waar te nemen. Bij een aantrekkende economie, zoals wij vandaag meemaken, is de stijging van het beslag op de garantiekredietregeling juist een bron van extra inkomsten, terwijl de risico's voor de overheid afnemen. Velen hebben dit voor mij al gezegd. Dit lijken mij argumenten om van zijn voornemen, de provisie te verhogen, af te zien. Het lijkt mij een absoluut verkeerd anticyclisch beleid.

□

Staatssecretaris **Van Zeil**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil eerst in het algemeen iets zeggen over een punt waarop alle drie de sprekers zijn teruggekomen. Op 2 december hebben wij een UCV gehouden waar deze verhoging van de garantieprovisie, die was aangekondigd in de begroting, onderwerp van gesprek was. Ik heb toen gezegd dat er waarom ik het voorstel van de heer Van Rey, later neergelegd in een motie van de heer Van Rey en mevrouw Salomons, niet kon volgen. Ik heb toen ook opgemerkt, dat er door de kamerleden geen dekking werd aangegeven.

In mijn brief van 5 december heb ik nog een nadere toelichting gegeven. Ik heb opnieuw vastgesteld dat er geen dekking was en nog eens onder de aandacht van de Kamer gebracht dat ik aanvaarding van de toen inmiddels ingediende motie ontraadde. Op 17 december heeft de Kamer over de motie gestemd. Op 18 december is er intern overleg geweest, omdat wij toen de uitslag van de stemming in de Kamer kenden en wisten dat, als wij wat wilden doen per 1 januari, het erg kort dag was. Daarover is vervolgens overleg geweest met het ministerie van Financiën, zoals dat hoort.

Aan het eind van die week, toen de Kamer dus op reces was, is het besluit gevallen het aanvankelijk voornemen, neergelegd in de

begroting en aangeduid in de memorie van toelichting, onder verwijzing naar de discussie van 2 december en naar mijn brief van 5 december, alsnog uit te voeren. Ik heb het betreurd dat een brief aan de Kamer, waarin ik daarvan melding maakte, door een ambtelijk misverstand niet is verstuurd.

Natuurlijk ben en blijf ik daarvoor verantwoordelijk. Ik vond en vind het echter juist dat, als er iets fout is gegaan, de Kamer dan ook exact weet wat de reden daarvan is. Ik vind dat eerlijk en in mijn verkeer met de Kamer stel ik er prijs op eerlijkheid en openheid overeind te houden.

De heer Van Rey heeft gevraagd naar de grootte van het bedrag. Als men het alleen richt op 1986 en men beperkt het tot een half jaar, dan is het een kwestie van 700.000 gulden. Uiteraard is dat een schatting. Wordt het over het gehele jaar berekend, dan is het dus 1,4 miljoen. Als men niet uitspreekt dat die verhoging op een bepaalde datum in moet gaan, dan moet men uiteraard niet alleen voor het jaar 1986 een dekking aangeven, maar ook voor de daaropvolgende jaren. Uiteraard loopt het dan van jaar tot jaar op. Dan praat men al gauw over miljoenen.

Een van de argumenten van de heer Van Rey is dat er een verschil in positie is tussen degenen die nog onder de oude kredietbeschikking een krediet hebben gekregen en degenen die onder de nieuwe beschikking vallen. Dat verschil wordt op deze manier nog wat groter gemaakt. Inderdaad, maar ik heb ook al gezegd dat ons het formeel juridische wapen ontbreekt om dat verschil niet te doen ontstaan. Verderop in zijn betoog zegt de heer Van Rey dat het bij voorbeeld wel op 1 januari 1987 kan ingaan. Hij spreekt dus uit dat het maken van verschil, wat hem betreft, ten principale niet op verzet stuit. Zou dat wel het geval zijn, dan zou hij die datum niet hebben moeten noemen en zou bovendien niet eerder ingestemd kunnen zijn met een bepaalde verhoging.

De heer **Schartman** (CDA): Ik wil het even hebben over de bedragen. De staatssecretaris splist het bedrag van 1,4 miljoen per jaar zo maar in twee keer zeven ton. De cumulatie van bedragen komt juist voort uit het feit dat dezelfde kredieten langduriger doorlopen. Wij zijn toentertijd uitgegaan van vierhonderduizend, maximaal vijfhonderduizend gulden voor een halfjaar. Waarom is het niet

mogelijk, de schade daartoe beperkt te houden? Dan kan men een en ander binnen de begrotingspost vinden door in de contracten op te nemen dat, als per 1 juli 1986 wordt bepaald dat alsnog de garantieprovisie omhoog moet, het dan ook gaat tellen voor degenen, die in deze periode een krediet krijgen.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Het laatste hoeft niet meer geregeld te worden, omdat in de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1985 staat dat de kredieten, die op basis van die beschikking zijn verstrekt – verhoogd kunnen worden als wij vinden dat het garantieprovisiepercentage moet worden aangepast. Daarom spreken wij wat 1986 betreft ook over een bedrag van ongeveer zeven ton per halfjaar.

De heer **Van Rey** (VVD): Vindt de staatssecretaris het niet erg slordig dat, als wij vijf of zes keer in dit Huis praten over deze nieuwe kredietbeschikking en wij meerjarenramingen krijgen aangereikt waarin is uitgegaan van een verhoging van de garantieprovisie, wij moeten constateren dat er alleen al voor 1986 een tekort is van 7 miljoen in vergelijking met de meerjarenramingen die in 1984 zijn opgesteld? Er is sprake van een afname van de oude kredieten.

Ik heb als datum 1 januari 1987 genomen. Ik begrijp dat de bewindsman jaarlijks een beetje wil sleutelen aan het oorspronkelijke streven. Begin 1987 zullen de oude kredieten ongeveer even groot zijn als de nieuwe. Voor mij is dat een reden, de zaak te evalueren. Dan krijg je een juist beeld. Het beeld zou wel eens positief beïnvloed kunnen worden, doordat meer kredieten zullen worden verstrekt en er dus meer provisie zal zijn.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Mijnheer de Voorzitter! In de oude kredietbeschikking – die van 1976 – was niet de bepaling opgenomen dat de verhoging van de garantieprovisie ook zou kunnen worden toegepast op reeds aangegane overeenkomsten. Bij de voorbereiding van de begroting voor 1985 is ervan uitgegaan dat, als het garantieprovisiebedrag zou worden verhoogd per 1 januari 1985, er dan een mogelijkheid zou zijn om die verhoging ook toe te passen voor reeds verleende kredieten. Die mogelijkheid was in de oude beschikking niet vermeld.

Toen wij later voor de uitwerking kwamen te staan met wijziging van bestaande overeenkomsten, is

Van Zeil

gebleken dat het niet tot de mogelijkheden behoorde een garantieprovisieverhoging door te voeren voor de oude overeenkomsten. Wij hebben dit met elkaar moeten vaststellen. Daarmee viel een belangrijk deel van de middelenraming weg.

De kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf 1985 hebben wij uitvoerig in de vaste commissie besproken. Na de UCV van september 1984 is er nog een apart mondeling overleg geweest over de tekst van de nieuwe beschikking, namelijk in november 1984. Daarbij kregen de opzet en de inhoud de instemming van de commissie. Wij wisten dus vanaf dat moment dat er zo'n expliciete bepaling zou zijn en dat na ingang van de nieuwe kredietbeschikking deze van toepassing zou kunnen zijn op reeds afgegeven garantiekredieten.

Ik erken dus dat er verschil in positie is. Dat was er na de verhoging van een kwart naar een half al. Dat zal er dus ook zijn als zij van een half naar drie kwart gaat. Dat wordt niet bepaald door de datum. De heer Van Rey heeft immers al gezegd: ik zou mij erin kunnen vinden als die verhoging op een later tijdstip inging.

Hij geeft aan dat de garantieprovisie meer zal opleveren als meer kredieten worden verstrekt dan verwacht werd. Langs die weg zou men al aan meer inkomsten komen, zo luidt zijn redenering. Mijnheer de Voorzitter! Ik zal dat niet ontkennen maar de ervaringen geven aan dat, als meer kredieten worden verstrekt, er ook meer verliesrisico's zijn. Ook dat risico neemt toe. Eerder heb ik al gezegd dat wij willen gaan naar een verhouding tussen opbreng van garantieprovisie en omvang van verwachte verliesdeclaraties, die neerkomt op 1 : 4. Dat geldt ook voor dit gedeelte van het betoog van de heer Van Rey. Meer garantieprovisie omdat er meer kredieten zijn, betekent grotere kansen op omvangrijke verliesdeclaraties. Dus zal ook de opbrengst van de garantieprovisie moeten stijgen.

De heer **Van Rey** (VVD): Dat kan toch niet waar zijn? Onder de nieuwe kredietbeschikking is het percentage 'afvallers' toch veel kleiner dan onder de oude beschikking? Hebben wij in deze Kamer een heel verkeerd besluit genomen?

Staatssecretaris **Van Zeil**: Voorzitter, ik zal in dit verband enkele cijfers noemen. Eind 1983 stond 1,6 mld.

uit. Volgens onze verwachtingen zal dit bedrag oplopen tot ruim 2 mld. tegen het einde van 1989. In 1984 was er sprake van een verliespercentage van 6,2. Wij hebben, gegeven de verbeterde economische situatie en de nieuwe beschikking, dat verliespercentage teruggebracht over de periode van 1984-1989 van 6,2 naar 3.

In 1989 betekent dit bij een uitstaand saldo van meer dan 2 mld. een verlies in absolute gulden van 64 mln. Bij driekwart procent provisie vanaf 1 januari 1986 zal de opbrengst van het provisiebedrag uiteindelijk nog geen 16 mln. zijn. Wat betreft de omvang van de verliesdeclaraties kan ik nog zeggen dat wij in 1984 spraken over ongeveer 100 mln.

In 1985 gaat het om ongeveer 85 mln. Het loopt verder af via 80 en 72 naar 64 mln. Voorzitter, wij houden rekening met de verbeterde economische situatie en met het beperken van de verliesdeclaraties als gevolg van de nieuwe beschikking. Een verliespercentage van 3 is bepaald geen irrealistisch verwachtingsbeeld. Bij een stijgend saldo komt men uiteindelijk tot een verlies van 64 mln. en tot een dekking van 16 mln. waarmee de verhouding 4:1 aan de orde is.

De heer **Van Rey** (VVD): Het spijt mij maar zou de staatssecretaris niet een ander staattie nemen? Het staattie, dat hij zojuist heeft voorgelazen, is al lang achterhaald. De kredietprovisie gaat niet naar driekwart procent, zodat de opbrengst in 1989 ook geen 15,9 miljoen is.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Voorzitter, ik meen dat ik moet uitgaan van de feitelijke situatie van dit moment, die aangeeft dat het gaat om driekwart procent vanaf januari 1986. Uiteindelijk kom ik daarmee op die 16 mln. uit. Wanneer dit percentage wordt gewijzigd, zoals de heer Van Rey bepleit, houdt dit in dat de opbrengst van het provisiebedrag geringer wordt waarmee het gat groter wordt. Er zal dan ook een tekort ontstaan met betrekking tot de middelenraming.

Over 1985 en 1986 zijn er, als gevolg van het niet ingaan van de nieuwe regeling op 1 januari 1985, van het dan niet ingaan van de verhoging tot driekwart procent en van het niet berekenen over reeds aangegane kredieten, gaten ontstaan. Daarover zijn afspraken gemaakt met het ministerie van Financiën om tot dekking te komen. Ook Economische

Zaken zelf participeert hierin met eigen middelen.

De heer Van Rey vraagt hoe het is gesteld met de discussie over moties en amendementen, die door de Kamer zijn aangenomen. Mijnheer de Voorzitter! Wat dit betreft zal er een vertaling binnen de eigen begroting moeten worden gevonden omdat geen sprake kan zijn van exogene toevoeging van middelen. In mijn brief van 5 december heb ik aangegeven dat binnen hetzelfde begrotingsartikel - het is altijd het meest reëel dat men tracht, het daar te zoeken - zou moeten worden getornd aan de rentesubsidies die wij kennen in het kader van het vermogensversterkingskrediet; dit geldt zowel voor startende als voor gevestigde ondernemers.

Het leek mij het beste, de weg van de garantieprovisieverhoging te volgen. Er is overigens geen sprake van een daling in de kredieten. Volgens de gesloten borgtochtovereenkomst met de banken moeten ze één keer per jaar rapporteren en wel voor 1 april. Dan weten wij hoe de stand van zaken is aan het einde van 1985. Gegeven de bij ons binnenkomende berichten, gaan wij ervan uit dat er geen sprake zal zijn van een daling van aantal en omvang van de uitstaande garantiekredieten. Wij denken dat het zal gaan om een ongeveer gelijk bedrag. Als er geen staatsgegarandeerde kredieten in het spel zijn, is de ondernemer afhankelijk van de banken. De banken kennen een aantal risicoklassen bij het verstrekken van kredieten.

Afhankelijk van de klasse wordt de rente bepaald. Het aantal risicoklassen en het percentage van de opslag variëren per bank. Een garantieprovisie van ¾% over staatsgegarandeerde kredieten is voor de zelfstandige ondernemer niet nadeliger dan een banklening zonder staatsgarantie. Wij hebben inzage in de gegevens van enkele banken gehad en constateerden dat hij dan in een hogere risicoklasse terecht zal komen. Het staatsgegarandeerde krediet met een garantieprovisie van ¾% blijft dus alleszins haalbaar en betaalbaar. Ik overweeg niet, dat percentage te verhogen.

De heer Van Rey heeft gevraagd hoe ik dat alles zie vanuit het oogpunt van de belangenbehartiging van het midden- en kleinbedrijf. Wij hebben op het ogenblik geen aanwijzing dat het aantal verstrekte kredieten daalt. Daaruit mag worden afgeleid dat het midden- en kleinbe-

Van Zeil

drijf in redelijke mate aan die kredieten kan komen. De mede door het kabinet bewerkstelligde verbeterde economische situatie speelt hierbij natuurlijk ook een rol.

Ik wijs erop dat er sinds de nieuwe kredietbebeschikking voor het midden- en kleinbedrijf een aantal particuliere initiatieven van de grond is gekomen. Ik denk aan initiatieven van de RABO en de Nederlandse Middenstands Bank en aan initiatieven van enkele particuliere participatiemaatschappijen. Wij zien dat ook in de markt zelf het midden- en kleinbedrijf steeds meer mogelijkheden wordt geboden op het gebied van de kredietverstrekking.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): De staatssecretaris wijst nu op nieuwe kredietvormen die zich ontwikkelen op de particuliere markt. Ik begrijp echter dat de voorwaarden die het departement stelt ten aanzien van bij voorbeeld de kredieten in de eigen vermogen-sfeer die de RABO biedt zodanig restrictief zijn, dat ze in feite moeilijk kunnen worden verstrekt. De staatssecretaris is dus niet alleen op dit front bezig met het afgrenzen van reële kredietmogelijkheden.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Wij zijn uiteraard zeer nieuwsgierig naar de opzet en inhoud van de regelingen die door genoemde banken tot stand zijn gebracht en dan met name naar de relatie daarvan met de kredietbeschikking voor het midden- en kleinbedrijf. Wij willen ervoor waken dat als gevolg van deze initiatieven de overheid nog meer risico's gaat nemen. Met de technische commissie van overleg van de banken wordt gesproken over de vraag hoe dat alles synchroon kan verlopen.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Of gesproken wordt of niet, dankzij het beleid van EZ is men bij de banken ondertussen geen stap verder gekomen met de zo door de staatssecretaris genoemde initiatieven. Dat heb ik althans mogen beluisteren.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Dat zou dan moeten betekenen dat er sinds de totstandkoming van de nieuwe regeling – ergens in september, oktober – geen kredieten zijn verstrekt. Het tegendeel is echter het geval.

De heer Schartman sprak over de omvang van de verliesdeclaraties. Uiteraard kan pas over een aantal jaren worden gezegd of en, zo ja, in hoeverre aantal en omvang van de

verliesdeclaraties beïnvloed worden door de nieuwe kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf. Die is immers pas 1 juli 1985 in werking getreden en kredieten die sindsdien zijn verstrekt, zijn nog niet afgelost. Verliesdeclaraties treden op als het bedrijf niet meer het hoofd boven water kan houden. Dat kan zijn na een jaar, maar ook na vijf of zes jaren nadat het krediet is verstrekt. Pas na verloop van jaren zal dus blijken of en, zo ja, in hoeverre sprake is van gevolgen van de nieuwe kredietbeschikking.

De heer Schartman vroeg naar de ontwikkeling van de verliesdeclaraties. Nadat deze in 1983 en 1984 ongeveer 100 mln. per jaar bedroegen, is in 1985, althans volgens de berichten die wij tot nu toe hebben ontvangen, sprake van een daling, een daling die wij overigens ook hebben verwacht. Wij hopen ook – zie de meerjarenraming – dat die daling zich voort zal zetten. Aan het einde van de huidige meerjarentermijn hopen wij dat het totaal 60 à 65 mln. zal bedragen.

De ontwikkeling van de kredieten kunnen wij pas in het tweede kwartaal bezien. Ik heb al gezegd dat de banken voor 1 april moeten rapporteren. Het is nog niet bekend of wij dan ook al inzicht hebben in kredieten die nog in 1985 verstrekt zijn volgens de oude regeling of volgens de nieuwe. Bovendien is het bij voorbeeld de vraag hoe banken herverleningen, tweede en derde verleningen gaan registreren. Pas in de zomer zullen wij dan ook inzicht hebben in de ontwikkeling van de tweede helft 1985.

De heer **Schartman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Is de staatssecretaris niet veel te pessimistisch? Als enkele jaren een verliesdeclaratie van ver boven de 100 mln. is opgetreden en in 1985 al verkeerd is in ongeveer 85 mln., dan is het toch wel jammer om te denken dat wij in 1989 niet verder zullen zijn dan 64 mln., er overigens rekening mee houdend dat de effecten van de drempelverzwaring hier nog niet eens in verwerkt zijn? Dat maakt het risico voor de staat toch wel beduidend minder!

Staatssecretaris **Van Zeil**: Neen, mijnheer de Voorzitter, in de meerjarenraming die is opgenomen in de begroting 1986 is uiteraard èn rekening gehouden met de verbeterde economische situatie èn is een bepaalde veronderstelling gemaakt van de effecten van de nieuwe

kredietbeschikking op de omvang van de verliesdeclaraties. Ik heb eerder al gezegd dat wij verondersteld hebben dat het verliespercentage, uitgedrukt in percenten van het uitstaande saldo, een percentage dat in 1984 6,2 bedroeg, in 1989 3 zou zijn.

Wij hebben verondersteld dat het uitstaande saldo van jaar op jaar nog zou stijgen en dat dit eind 1989 meer dan 2 mld. zou zijn, tegenover 1,6 mld. eind 1983. Naarmate meer kredieten uitstaan, neemt uiteraard potentieel ook de kans op het krijgen van verliesdeclaraties toe. Daar zit nu eenmaal een bepaalde wisselwerking tussen.

De heer Schartman kan ik nog zeggen dat sinds oktober een intensief overleg wordt gevoerd met de banken over een aantal zaken. Allereerst over vragen omtrent de uitvoering van de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf. Het elkaar over en weer informeren is uiteraard een goede zaak om te bezien of je na verloop van tijd tot een bepaalde aanvulling, wijziging of bijstelling moet komen. Vervolgens zijn in dat overleg aan de orde de nieuwe initiatieven waarover ik zoëven sprak van de RABO en de middenstandsbank. Hoe staan die in verhouding tot de kredietbeschikking midden- en kleinbedrijf?

Binnenkort zal ook worden gesproken over het idee dat vrij recent door de RABO-bank openbaar is gemaakt, nadat leden van de raad van bestuur van die bank mij dat eerst persoonlijk hadden toegelicht, nl. om meer eigen risico te nemen tegenover een bereidheid van EZ om een minder gedetailleerde kredietbeschikking op tafel te leggen. Hoe ziet dat plan er exact uit, wat zullen daar de gevolgen van zijn, met name voor het beleid van EZ? Ook en vooral is van belang hoe andere banken tegen die plannen aankijken. Dat overleg daarover gaat dus binnenkort van start en wij zullen er graag aan meewerken dat, indien het eenvoudiger kan en men is bereid om als prijs daarvoor een groter risico te nemen, die plannen met aandacht en zorg zullen worden bekeken.

Vanuit onze invalshoek moeten wij letten op het beleid dat wij voeren.

De heer **Van Erp** (VVD): Rekening houdend met de wens van de Kamer!

Staatssecretaris **Van Zeil**: Uiteraard, maar het beleid wordt toch in overleg tussen de Kamer en het kabinet bepaald?

Van Zeil

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Het lijkt er nu meer op dat dit na overleg gebeurt.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Ik ontken dat. Op 2 december is over deze zaak gesproken. Op 5 december is er een brief over uitgegaan. Er is geen sprake van 'na overleg'. De Kamer heeft – en dat is haar goed recht – een andere uitspraak gedaan op 17 december dan ik vroeg. Wij hebben de mogelijkheid en de bevoegdheid om, afwegend, geen gehoor te geven aan wat in dit geval een meerderheid van de Kamer heeft gevraagd.

De heer Van Muiden suggereerde tijdens de UCV van 2 december om de wensen in een amendement vast te leggen. Dat heeft men niet gedaan. Men heeft het bij het indienen van de motie gelaten, ook toen het ging om de stemming over de begroting van Economische Zaken.

De heer **Van Rey** (VVD): Omdat er een afspraak lag met de Kamer. De Kamer dacht ervan te mogen uitgaan dat aan de wens gevolg zou worden gegeven. De staatssecretaris vraagt naar de dekking. Ik verwijs hem naar de memorie van antwoord inzake de negatieve aanslag in de WIR. Daar wordt f 105 miljoen compensatie aangeboden. Er is sprake van een bedrag van f 17 miljoen voor structuurversterkende maatregelen in het midden- en kleinbedrijf. Uit die f 17 miljoen kan een bepaald bedrag voor dit punt worden gehaald. Het gaat ook om de vraag: hoe vul ik mijn integratietaken in en hoe stel ik mij op jegens de Kamer, waarmee ik een afspraak heb.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Na de UCV van 2 december is door mij op 5 december een brief aan de Kamer gestuurd, waarin een bepaalde berekening is gemaakt. Die brief is overigens gestuurd op uitdrukkelijk verzoek van de heer Van Rey, die cijfermateriaal wilde hebben. De brief eindigt overigens met de mededeling dat nog geen dekking is aangegeven.

Tevens deelde ik mede, dat ik de aanvaarding van de motie ontraadde. Wanneer het wetsvoorstel tot afschaffing van de negatieve WIR de Staten-Generaal is gepasseerd, is een bedrag beschikbaar om een aantal maatregelen te nemen, waaronder die met betrekking tot het structuurbeleid voor het midden- en kleinbedrijf. Wij zijn uiteraard op het departement volop bezig ons te beraden op een oplossing,

opdat daartoe voorstellen aan de Kamer kunnen worden gedaan.

Ik deel mevrouw Salomons nog mede dat, eerder sprake is van enige stijging in het aantal kredieten in de tweede helft van 1985 dan van een daling.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Namens de Kamer dank ik de regering voor de verstrekte inlichtingen.

Ik stel voor, dinsdag 18 februari over de motie te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 18.06 uur tot 19.45 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van het voorstel van rijkswet van de leden Van der Burg en Stoffelen tot het in overweging nemen van een voorstel tot verandering in de Grondwet van de bepaling inzake het recht van onderzoek (enquête) (19029, R 1286).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Wiebenga** (VVD): Voorzitter! Uit de schriftelijke voorbereiding zal zijn gebleken dat mijn fractie met belangstelling kennis heeft genomen van dit initiatiefvoorstel tot wijziging van de Grondwet. Een initiatiefvoorstel komt hier niet zo vaak voor. Een initiatiefvoorstel tot wijziging van de Grondwet is een zeldzaamheid. Ik complimenteer allereerst de indieners met het werk dat zij rond dit initiatiefvoorstel verricht hebben.

Het zal bij de schriftelijke voorbereiding wel zijn gebleken dat mijn fractie enige teleurstelling aan de dag heeft gelegd, teleurstelling zowel over de gevolgde procedure als over de motivering. Er wordt in de memorie van toelichting niet uitvoerig aandacht besteed aan de ernstige bezwaren die vooral in de Eerste Kamer al aan de orde zijn gesteld bij een eerdere behandeling. Zo wordt in onze ogen niet voldoende ingegaan op de daar aan de Duitse praktijk ontleende bezwaren. Ik kom hierop nog terug. Evenmin is ingegaan op het in onze huidige parlementaire praktijk open staan van alternatieve onderzoeksmethoden.

Ook procedureel leek – bij nader inzien zeg ik: leek – er sprake van nogal lichtvoetig handelen. Ik wijs hierbij op de brief van 19 juni 1985

van de initiatiefnemers aan de Voorzitter van de Tweede Kamer. In die brief stellen zij voor, het initiatiefvoorstel pas aan de Raad van State voor te leggen, nadat in de Tweede Kamer de behandeling en stemming hebben plaatsgevonden. Dat is procedureel gezien merkwaaardig. Het leek er even op – door een andere brief, waarop ik dadelijk zal ingaan, is het inmiddels achterhaald – dat de initiatiefnemers de confrontatie met de Raad van State niet aan wilden.

In de brief van 19 juni 1985 zeiden zij immers dat met de bedenkingen van de Raad van State reeds rekening kon worden gehouden. Advisering zou dus niet nodig zijn. Een week later kwam er echter een nieuwe brief, waarin de initiatiefnemers op hun schreden terugkeerden. In de tweede brief hebben zij de inhoud van de eerste heroverwogen aan de hand van nieuwe adviezen, zoals zij schrijven. Van wie waren deze nieuwe adviezen en wat hielden zij in?

In de tweede brief, d.w.z. in de brief van 26 juni 1985, schrijven de initiatiefnemers dat hun eerste verzoek 'was ingegeven door de behoefte (...) om een spoedige behandeling en afhandeling met vermindering van nodeloze vertragingen te bevorderen'. Het argument van de nodeloze vertraging stond niet in de eerste brief, want daarin werd een inhoudelijk argument aangevoerd om geen advies aan de Raad van State te vragen.

In de tweede brief zeggen de initiatiefnemers vervolgens dat hun is gebleken dat hun aanvankelijke voorstel ertoe had kunnen leiden dat na afhandeling door de Tweede Kamer, dus na de behandeling van vandaag en na de stemmingen, misschien door de Eerste Kamer alsnog advies aan de Raad van State zou worden gevraagd. Dat ligt inderdaad voor de hand. Het had ook eerder bedacht kunnen worden. Dit leidt mij tot de uitspraak dat juist op een punt als het onderhavige een zorgvuldige procedure moet worden gevolgd. De Eerste Kamer zou naar mijn mening inderdaad geen genoegen hebben genomen met de aanvankelijke gedachte van de initiatiefnemers. Genoeg hierover.

Inmiddels is het advies van de Raad van State er. Het is gebleken dat het de behandeling van dit wetsontwerp niet heeft vertraagd. De behandeling van het wetsontwerp is om een andere reden vertraagd. Ik zal daarop nu niet ingaan.

Wiebenga

Ik heb begrepen dat het advies van de staten van de Nederlandse Antillen aanwezig is. Omdat het ná 1 januari 1986 is, heb ik nog enige aarzeling, of er niet ook een advies van de staten van Aruba had moeten zijn. Wellicht kunnen de initiatiefnemers daarop en passant nog even ingaan. Voor mijn fractie is dit overigens geen reden om af te zien van de behandeling van het voorstel.

De inhoud van het advies van de Raad van State laat zien hoe belangrijk het juist bij een advies over een grondwetswijziging is om de Raad van State daarover zijn mening te laten geven.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ga nu wat nader in op dat advies van de Raad van State. De Raad van State werpt al meteen in zijn advies een belangrijk criterium op voor de beoordeling van dit wetsvoorstel, namelijk de vraag of zich zodanige ontwikkelingen hebben voorgedaan dat de argumenten die er kort geleden nog toe leidden dat het voorstel werd verworpen – een paar jaar geleden – niet meer of niet meer volledig gelden. Dat moeten volgens de Raad van State, en mijn fractie deelt die visie, niet zo maar nieuwe ontwikkelingen zijn maar aan het begrip 'nieuwe ontwikkelingen' moeten strenge eisen worden gesteld, nu het gaat om een bepaling die inderdaad zo kort geleden na jarenlange en intensieve discussie is vastgesteld.

In de memorie van toelichting bij dit initiatiefvoorstel doen de initiatiefnemers dit af met de zin, dat hun voorstel alleszins verantwoord is, 'mede gezien de parlementaire geschiedenis van de RSV-Enquête'. Dat is een nogal algemene formulering, om het zachtjes te zeggen, die geen houvast biedt. Ik zeg er direct bij, dat later de initiatiefnemers in hun rapport naar aanleiding van het advies van de Raad van State schrijven – en dat lijkt mij concreter – dat de RSV-Enquête heeft geleerd, hoezeer het oordeel van een minderheid later door een overgrote meerderheid gesteund kan worden. De initiatiefnemers wijzen er terecht op, dat de RSV-Enquête gehouden is, doordat daarvoor een meerderheid kon worden gevonden.

De vraag is, of dit de argumentatie van de initiatiefnemers versterkt of verzwakt. Mijn fractie denkt, dat deze gang van zaken juist tegen het wetsvoorstel pleit. Daarin verschilt zij waarschijnlijk van mening met

anderen in dit huis. Verschillende woordvoerders van onze kant hebben de afgelopen jaren gepleit voor een ruimhartige opstelling tegenover enquêtevoorstellen binnen het nu geldende systeem. Het is om die reden, dat ook de RSV-Enquête gehouden is. Ook binnen het systeem blijkt het dus te kunnen. Sterker nog, juist wanneer het RSV-Enquêtevoorstel was geblokkeerd, zou daaraan misschien een argument ontleend kunnen worden voor een minderheids-enquêterecht.

De RSV-Enquête toont in de ogen van mijn fractie aan, dat binnen het geldende Grondwettelijke stelsel – het meerderheidsstelsel dus – zeker mogelijkheden voor het houden van enquêtes liggen. Dit afwegende, is mijn fractie van mening dat in ieder geval aan dit eerste criterium van de Raad van State niet overtuigend is voldaan.

Naast dit procedurele criterium voert de Raad van State nog een criterium aan voor de beoordeling van wetsvoorstellen die opnieuw een kort geleden afgewezen punt willen regelen, namelijk – het tweede criterium van de Raad van State – of er nieuwe of andere motieven zijn en worden aangevoerd. De Raad ziet die niet in dit geval. De indieners zeggen in de memorie van toelichting, dat hun voorstel in belangrijke mate afwijkt van het eerdere voorstel. Die afwijking bestaat dan in de vervanging van het getalsvereiste van 1/5 door 1/3 van het aantal leden van de Tweede of de Eerste Kamer, dat de Kamer kan verplichten om een enquête te houden. Dat is een verschil, inderdaad en zonder twijfel.

Maar zoals de GPV-fractie terecht in het voorlopig verslag opmerkt, is dat een verschil van 2/15 deel van het oorspronkelijke voorstel. Verder verschilt het initiatiefvoorstel qua systeem in het geheel niet van het verworpen voorstel, terwijl dat wel mogelijk was geweest. Schrijvers van verschillende politieke huize hebben gewezen op de mogelijkheid van deconstitucionalisering van de beslissing of een minderheidsenquête moet worden ingevoerd. In noem Dölle, Elzinga en ook Visser. Daardoor zou aan de discussie over dit voorstel inderdaad een andere wending zijn gegeven, omdat dit systeem van deconstitucionalisering de vorige keer nauwelijks in de discussie betrokken was.

Het nu voorliggende voorstel lijkt qua systeem volledig op het verworpen voorstel en dat erkennen de

initiatiefnemers ook in hun rapport naar aanleiding van het advies van de Raad van State. Zij zeggen daarin – en dat ben ik ook met hen eens – dat de argumenten voor en tegen dit voorstel op zich zelf niet nieuw zijn. Zij vinden wel, dat aan de tegenargumenten van destijds afdoende – in de memorie van toelichting stond nog 'in belangrijke mate' – tegemoet is gekomen. Maar, daar gaat het mij niet primair om. Ik kom straks op de inhoudelijke voor- en tegenargumenten terug.

Het gaat er mij nu om, dat in ieder geval in de ogen van mijn fractie niet voldoende is aangetoond, dat aan het tweede criterium van de Raad van State voor dit soort categorieën wetsontwerpen, namelijk dat er sprake moet zijn van inhoudelijk nieuwe of van andere motieven, is voldaan.

Dit brengt mij bij een hernieuwde afweging van de verschillende, over het algemeen wel bekende voor- en nadelen van het minderheidsenquête-recht volgens het systeem dat voorgesteld wordt door de initiatiefnemers. Ik begin bij de enquête als politiek strijdmiddel en de onwenselijkheid om zo'n strijdmiddel in handen te geven van een parlementaire minderheid. De initiatiefnemers delen dat bezwaar niet. Terecht stellen zij, dat het enquêterecht een middel van het parlement is om de regering te controleren, met name door te waarborgen dat het parlement daarvoor over voldoende gegevens kan beschikken.

Het besluit om een enquête in te stellen houdt op zichzelf geen oordeel in over het gevoerde beleid van de regering. Daar zijn wij het over eens. 'Dit oordeel (ik citeer nu de memorie van toelichting) zal pas gevormd moeten worden nadat de enquêtecommissie haar onderzoek heeft afgesloten.' Mijn fractie is het daar in wezen mee eens. Een vraag is overigens wel of het zo ook zal gaan in de praktijk van een minderheids-enquêterecht. Over die praktijk kun je van mening verschillen. De Raad van State verwacht'... dat hiermee een regeling in het leven wordt geroepen die tot onwerkbaar situaties zal leiden. De parlementaire geschiedenis van ons land leert dat voorstellen tot het uitoefenen van het recht van enquête veelal als politiek wapen zijn gehanteerd.'

Vooraf ook de CDA-fractie in de Eerste Kamer deelde destijds die verwachting. Ik ben benieuwd of dat nog het geval is. Ik wil hierop wat

Wiebenga

dieper ingaan, vooral door de blik te richten op de praktijk in het enige vergelijkbare land waar een minderheidsenquêterecht bestaat, namelijk West-Duitsland. De initiatiefnemers zeggen op een vraag van de PSP-fractie dat zij niet verwachten, dat de problemen die zich in de Bondsrepubliek hebben voorgedaan ten aanzien van het minderheidsenquêterecht, zich ook hier zullen voordoen.

Nogal wat wetenschappelijke auteurs denken daar anders over. Het is wel degelijk zeer relevant te bekijken hoe het daar toegaat, zeggen althans een aantal auteurs. Het minderheidsenquêterecht heeft gewerkt sinds de Weimar-republiek. De toelichting van het amendement-Faber van 1980 wijst expliciet naar de Westduitse situatie: 'De voorkeur verdient een constructie overeenkomstig die van artikel 44 van de Westduitse grondwet.'

Het is juist dit systeem dat de initiatiefnemers opnieuw voorstellen. Boon, gepromoveerd op het enquêterecht, heeft in zijn proefschrift de Westduitse praktijk uitvoerig onderzocht. Sinds 1949 zijn er meer dan 20 enquêtes geweest. Hij destilleert daaruit het volgende beeld: 'Toch is de oppositie niet bij de pakken gaan neerzitten. Zij voert als het ware voortdurend verkiezingscampagne. Daarbij maakt zij regelmatig gebruik van de parlementaire enquête. Een van de opvallendste kenmerken van dit instituut is dan ook het gebruik ervan als wapen in de politieke strijd.'

Boon erkent iets verderop in zijn boek dat de enquête wel degelijk ook een controlefunctie heeft – dat erken ook ik uiteraard – maar dan zegt hij daarbij direct: 'Voortdurend echter dreigt de politieke strijd een doel in zichzelf te worden.'

Voor Nederland acht Boon de voornaamste functie die de enquête heeft de propagandafunctie. In dit verband noemt hij als voorbeelden het voorstel van de Groep-Aarden over concentratie van economische macht in 1968 en het voorstel van de leden van de Eerste Kamer Mol, Trip en Vis over de mogelijke terugzending van radio-actief afval, ingediend één week voor de verkiezingen in 1981. In het recente verleden is verder over enquêtes gesproken in het verband van de Lockheed-affaire, de koopsom-polisaffaire en de zaak-Aantjes.

De conclusie van Boon is dat zowel in Nederland als West-Duitsland, in tegenstelling overigens tot de Verenigde Staten, de propaganda-

functie van de enquête verreweg de belangrijkste is. Hij verwacht voor ons land op basis van de Westduitse ervaringen dat het minderheidsenquêterecht '... meer nog dan tot dusverre naar alle waarschijnlijkheid zal worden gebruikt als wapen in de politieke strijd.'

Ook schrijvers als Elzinga en Dölle zijn die mening toegedaan. Dölle citeert de Duitser Vogel, die stelt dat de politieke enquête leidt tot: '... Fortsetzung des Kampfes zwischen Mehrheit und Minderheit.'

Op zichzelf is de verwachting van de Raad van State dus niet helemaal onverklaarbaar. Dit neemt niet weg dat dit punt voor mijn fractie niet beslissend is. Ik pleit nogmaals voor een ruimhartige benadering van enquêtevoorstellen en die is ook binnen het huidige systeem mogelijk, zoals de RSV-enquête heeft laten zien. Dat er een zekere toetsing plaatsvindt op grond van de zojuist weergegeven politieke praktijk, vindt mijn fractie niet per se noodzakelijk, maar ook niet helemaal ongewenst.

Het hoofdbezwaar van mijn fractie betreft de externe werking van het enquêterecht. Dat zal ook wel bekend zijn. Hierin zit, althans in mijn ogen, ook het essentiële verschil met bij voorbeeld het recht van interpellatie. Het recht van interpellatie werkt ten opzichte van de regering. Daarbij is het aanvaardbaar dat ook een minderheid, wanneer die procedureel de kans krijgt, de regering ter verantwoording roept.

De initiatiefnemers hebben in hun memorie van antwoord professor Oud aangehaald. Professor Oud trekt een parallel tussen het recht van interpellatie en het recht van enquête. Oud zegt dat als bij het enquêterecht dezelfde procedurele ruimhartigheid zou worden toegepast als bij de interpellatie, er dan geen partijstrijd meer zou zijn. Oud verwijst dan naar de Duitse Weimar-constitutie.

Oud doet overigens geen concreet voorstel – ik heb het er uiteraard goed op nagelezen – voor zo'n minderheidsenquête in Nederland. Integendeel! Hij trekt juist de parallel met de praktijk bij interpellaties, dat wil zeggen: een ruimhartige opstelling binnen het toen geldende meederheidsstelsel.

Uit het onderzoek dat ik al eerder weergaf, is inmiddels gebleken, dat een verwijzing naar de enquêtepraktijk in de Weimarrepubliek ongelukkig is. Oud constateert tot zijn spijt dat de toenmalige Tweede Kamer een ander oordeel heeft dan hij. Dat was in

1938. Daarbij noemt hij speciaal de interventie van het kamerlid De Geer van de CHU. Het verbaast de initiatiefnemers dan, dat de fractie van de VVD meer op lijn van De Geer dan op die van Oud zit.

Zoals zojuist reeds is gezegd, is dit meer schijn dan werkelijkheid. Nogmaals, Oud pleitte voor ruimhartigheid binnen het geldende stelsel. Bovendien is het allemaal niet zo heel vreemd, omdat De Geer zich in 1938 op de uitspraken van Thorbecke baseerde. Thorbecke was van mening – uiteraard deed hij zijn uitspraken in een eerdere periode – dat een enquête pas gehouden moet worden als de inlichtingen van de regering zijn uitgeput en de Kamer toch meer informatie nodig heeft. Dan pas moet het parlement zich tot de samenleving richten en de informatie, desnoods met dwangbevoegdheden, loskrijgen.

Thorbecke was dus vrij terughoudend, juist vanwege die externe werking van het enquêterecht. Hij heeft dat in een kamerdebat haarscherp uitgedrukt. Ik citeer nu uit de Handelingen van Tweede Kamer, zitting 1855/1856, bladzijde 832. Daar staan de volgende woorden van Thorbecke: 'Een interpellatie is een enquête op ministers en een enquête is een interpellatie op alle andere ingezetenen'.

Als ik het heb over de externe werking van enquêtes en de werking naar de samenleving, dan doel ik daarmee meer in concreto op de persoonlijke levenssfeer van de burgers die voor de commissie moeten verschijnen. Iedereen is het erover eens, dat die inbreuk op de persoonlijke levenssfeer in een aantal gevallen groot is. De RSV-enquête is daar een prachtig voorbeeld van.

De initiatiefnemers en mijn fractie zijn het erover eens dat daarover in het kader van de parlementaire-enquêtewet verder moet worden gepraat. Toch kunnen bij die enquêtewet zelf waarschijnlijk alleen maar randoplossingen worden getroffen, omdat de openbaarheid van de verhoren – dat vindt ook de fractie van de VVD – uiteraard regel behoort te zijn en te blijven.

Het verschil van inzicht tussen de indieners en mijn fractie is het volgende. Ons bezwaar betreft niet zozeer de aanslag op de persoonlijke levenssfeer van de burger op zich zelf in het geval hij voor een parlementaire enquêtecommissie moet verschijnen. Ook wij zijn van mening dat dit in het belang van een hogere

Wiebenga

democratische waarde gevegd moet kunnen worden. Ons fundamentele bezwaar is daarin gelegen, dat burgers de inbreuk op hun privacy eventueel zouden moeten ondergaan op wens van een parlementaire minderheid.

Het enquêterecht is een zwaar wapen, niet zozeer ten opzichte van de regering – dat is bij het interpellatierecht het geval – maar juist ten opzichte van de samenleving. Er zijn dwangbevoegdheden aan verbonden tot en met gijzeling toe. Dat weten wij allemaal.

Daar komt bij dat een aantal waarborgen uit het strafproces ontbreken. De burger verschijnt niet voor een neutrale rechtscollège, maar hij verschijnt voor een politiek gezelschap waarvan de leden uiteenlopende maatschappelijke en politieke doeleinden nastreven. Het enquêterecht is een politiek recht in handen van een politiek lichaam. Om andermaal Thorbecke te citeren: 'De Tweede Kamer is niet eene Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, zij is gene Academie van Wetenschappen.'

Ook staatsraad J.M. Polak komt naar aanleiding van de RSV-enquête tot de conclusie dat om deze reden invoering van het minderheidsrecht niet wenselijk is. Hij schrijft dat in zijn stukje in het Nederlands juristenblad, getiteld *Parlementariërs zijn geen rechters*. En om nog maar eens het standpunt van een enkele christen-democratische wetenschapper aan te voeren, citeer ik professor Donner. Hij zegt: 'Moet de burger ook reeds als zo'n minderheid behoefte voelt om iets uitgezocht te krijgen, de inbreuk dulden op zijn recht om nog een beetje met rust gelaten te worden? Moeten wij hen prijsgeven aan de nieuwsgierigheid van een groep kamerleden?'

Het enquêterecht van kamerminderheden zal waarschijnlijk door manoeuvres van de meerderheid in vier of vijf gevallen niets opleveren, maar juist door de machteloosheid zullen de kring en de lasten van hen, die worden opgeroepen om eens te worden verhoord en besnuffeld, nog groeien. Kan dat zomaar? Dit was een citaat uit *Trouw* van 8 mei 1982.

Het stemt mijn fractie tot genoegen dat de initiatiefnemers de kritiek op het minderheidsrecht serieus nemen als het om het recht op privacy van de burger gaat. Dat is mij uit de stukken duidelijk gebleken. Mijn fractie respecteert het dat zij een andere afweging maken, maar ik stel

met hen vast dat wij op dit punt wezenlijk van inzicht verschillen.

Dat de initiatiefnemers het bezwaar van de privacy van de burger uiteindelijk niet delen, is des te meer betreuenswaardig omdat er een alternatief is in de vorm van een levendige en gevarieerde onderzoekspraktijk in ons politieke systeem. In de memorie van toelichting wijden de indieners daaraan nauwelijks een woord, om niet te zeggen geen woord. De Raad van State wijst terecht op de mogelijkheid van loskoppeling van onderzoek en controle, waarbij het onderzoek niet door de leden van de Tweede Kamer zelf hoeft te worden ingesteld, maar bij voorbeeld door een onafhankelijke commissie. Het politieke eindoordeel is dan uiteraard aan de Kamer. Daarmee is meteen het hoofd geboden aan eventuele overbelasting van de Kamer zelf, maar dat terzijde. Hier wordt ook wel eens op gewezen door anderen.

De initiatiefnemers zeggen dat een onafhankelijke commissie, in tegenstelling tot een parlementaire enquêtecommissie, niet over het rechtsmiddel beschikt om getuigen onder ede te horen of om het dwangmiddel van gijzeling – in laatste instantie – toe te passen. Zo'n externe commissie heeft dus niet in alle gevallen voldoende mogelijkheden. Dat lijkt mij niet helemaal juist. Het is in onze parlementaire geschiedenis tweemaal voorgekomen dat aan een buitenparlementaire commissie uiteraard bij wet, formele enquêtebevoegdheden zijn gegeven.

Eenmaal is een reeds bestaande staatscommissie naderhand met zulke bevoegdheden bekleed. Niets verhindert ons, deze methode opnieuw toe te passen. Er staan echter veel meer varianten van onderzoek ten dienste van het parlement. Naast de variant die ik net heb genoemd, te weten die van een externe commissie met formele enquêtebevoegdheden, is de tweede variant die waarbij de Tweede Kamer een gewone onderzoekscommissie van niet-parlementariërs benoemt. Zie de commissie koopsompolissen en de commissie van drie in de zaak-Aantjes.

De derde variant is dat de Kamer uit eigen gelederen een onderzoekscommissie samenstelt, zonder formele bevoegdheden. Ik noem de commissie aanschaffingsbeleid defensiemateriaal (1977), de commissie van onderzoek naar de Arabische boycot tegen Nederland (1977–1979), de commissie die de

spionagezaak-Khan onderzocht en de subcommissie sekten, waarvan het rapport naar ik hoop binnenkort hier aan de orde zal komen. Deze grote onderzoeksactiviteit acht mijn fractie een goede zaak. In veel gevallen is een dergelijke vorm van onderzoek ruimschoots voldoende om de benodigde gegevens bijeen te krijgen, op basis waarvan vervolgens de Kamer politieke conclusies kan trekken. Mocht er echter in een bepaald geval niet voldoende materiaal boven water komen, dan is het natuurlijk mogelijk om alsnog een formele enquête te houden, die misschien beperkter van opzet kan zijn, bij voorbeeld omdat maar een deel van de informanten onwillig was om vrijwillig medewerking te verlenen.

Dit alles leidt tot een andere conclusie dan die van de indieners. Het bestaan van een gevarieerde parlementaire onderzoekspraktijk is een goede zaak en geeft aan dat er ook zonder zware enquête goede resultaten bereikt kunnen worden. Ik verwijs, om dit keer een socialist te citeren, naar Anne Vondeling, in zijn boek *'De Tweede Kamer, lam of leeuw?'* Hij beschrijft een paar voorbeelden van parlementair onderzoek in de ruime zin van het woord, waaronder het onderzoek van de commissie-Koersen, die het militair aankoopbeleid voor het parlement heeft onderzocht en daarvoor liefst 125 personen en instanties heeft gehoord. Vondeling vermeldt dan: 'Interessant is wel, dat in geen van beide gevallen de commissies behoefte hadden aan het horen onder ede en dat evenmin van onwil blijkt werd gegeven om te verschijnen of de gevraagde inlichtingen te verstrekken'. Hij zegt op bladzijde 138 en 139 van zijn boek dat er dan zo nodig altijd nog het zware middel van onderzoek op grond van de Enquêtetwet is.

Het bestaan van de mogelijkheid voor het parlement om eventueel alsnog over te gaan tot het hanteren van zijn zwaarste wapen kan een goede, preventie, functie hebben. Immers, werkt een burger aan een gewoon onderzoek door het parlement niet mee, dan stelt die burger zich bloot aan een formeel enquête-onderzoek.

Maar juist dat moet dan – ook uit een oogpunt van bescherming van die burger – gelegitimeerd worden, vindt mijn fractie, door de meerderheid.

Ik ga vervolgens nog even in op het Westduitse stelsel. Het is namelijk dat stelsel dat op grond van

Wiebenga

het initiatiefvoorstel wordt overgeplant naar ons parlementaire systeem. Dat was ook uitdrukkelijk de bedoeling, zoals blijkt uit de toelichting bij het amendement-Faber uit 1980. In 1980 werd bij de eerste lezing bij de algemene grondwetsherziening een amendement-Patijn, dat voorstelde om een kamer minderheid als zodanig het recht van de enquête te geven, verworpen. Dat amendement-Patijn ging verder. De kamer minderheid zou dan ook het enquêterecht kunnen uitoefenen. Het amendement ging verder, maar dat was in zekere zin ook consequent. De meerderheid werd in die constructie volledig buiten spel gezet.

De constructie van het amendement-Faber schept noodzakelijkerwijs een spanning tussen de minderheid die de enquête wel wil houden en de meerderheid – als dat tenminste het geval is – die de enquête niet wil houden. Immers, de minderheid kan weliswaar de Kamer verplichten, een enquête te houden, maar de Kamer beslist uiteraard bij meerderheid over de aard van het onderzoek, de vorm, de inhoud, het aantal leden van de enquêtecommissie, de samenstelling enzovoorts. Ongetwijfeld zal de meerderheid van de enquêtecommissie bestaan uit leden die in wezen tegen de betrokken enquêtes waren. De initiatiefnemers erkennen die spanning ook, maar zij gaan ervan uit dat dat het gezag van de enquêtecommissie ten goede komt. Dat is een nogal cryptische zin.

Zij geven toe dat er inderdaad verschil van mening kan bestaan – dat is ook logisch – tussen de minderheid en de meerderheid, maar zij zeggen dan: 'het is noodzakelijk dat minderheid en meerderheid elkaar vinden in de omschrijving van het onderwerp en de bepaling van de omvang en de duur van het onderzoek'. Dat is zeker nodig, lijkt mij, maar de vraag is of dat zo gemakkelijk zal gaan. Waaraan – misschien willen zij op deze vraag ingaan – ontlenen de indieners hun optimistische verwachting? Het lijkt mij dat over de afpaling van het onderwerp misschien wel overeenstemming kan worden bereikt, dat lijkt mij ook redelijk, maar de duur van het onderzoek en de kosten ervan in verband met ambtelijke en externe ondersteuning, zijn typisch punten waarop te verwachten is dat de meningen snel en misschien soms grondig uiteen zullen lopen.

Elzinga en anderen wijzen erop dat deze constructie in Duitsland

meermalen tot problemen aanleiding heeft gegeven. Hij beschrijft dat hierdoor de partijpolitieke tegenstellingen worden verplaatst naar de enquêtecommissie. Die tegenstellingen worden dan nogal eens verscherpt omdat de meerderheid zich voortdurend verweert tegen de – ook publicitair uiteraard – breeduit gemeten klachten van de minderheid. Door dit verweer, aldus Elzinga, heeft de minderheid de voortdurende neiging om steeds vergaander middelen aan te grijpen om het eigen gelijk te onderstrepen. Vooral de politieke enquêtes – daar praat ik nu met name over – die zich richten op het actuele regeringsbeleid doen vaak wat Elzinga dan noemt, 'strijdcommissies' ontstaan.

Boon heeft in zijn proefschrift het voorbeeld van de Platow-Ausschuss uit 1951, waarbij het zelfs onmogelijk bleek om tot een eindrapport te komen. Nu kan men zeggen – en dat zeggen de indieners ook – dat de Duitse en de Nederlandse situatie qua parlementaire verhoudingen en omgangscultuur verschillen. Ik beaam dat, maar misschien met een andere conclusie dan zij. De mogelijkheden om een parlementaire enquête te frustreren – ik zeg niet dat dat gebeuren moet – zijn in het Nederlandse staatsrecht groter dan in de Bondsrepubliek. De staatsrechtelijk toelaatbaarheid van een parlementaire enquête wordt bij ons niet zoals in West-Duitsland door een rechter, maar door het parlement zelf bepaald.

In Duitsland bestaat, zoals bekend is, de mogelijkheid om in laatste instantie geschillen op dit punt voor te leggen aan het Bundesverfassungsgericht. Dat is – ook dat blijkt uit de stukken; wij voeren deze discussie al wat langer dan vanavond – niet vaak gebeurd in West-Duitsland. Het is wel gebeurd tijdens de Weimar-republiek en ook op het niveau van de deelstaatsparlementen, maar dat neemt niet weg dat deze mogelijkheid – dat is in ieder geval mijn stelling – een preventieve werking hebben. Al met al is er voor geschillen tussen de meerderheid en de minderheid in ons stelsel geen conflictenregeling.

Juist omdat het bij dit soort enquêtes over heel heikele zaken kan gaan, is mijn fractie van mening dat de indieners wat makkelijk over dit bezwaar zijn heen gestapt. Dit bezwaar is alleen maar volledig op te heffen als het oorspronkelijk amendement-Patijn was aanvaard, maar ik neem aan dat dat nu verder niet meer in discussie is.

Ik kom tot een laatste probleem bij dit wetsontwerp, namelijk de vraag of het enquêterecht voor een minderheid moet worden vastgelegd in de Grondwet of dat het gedeconstitutionaliseerd zou moeten worden.

Van verschillende kanten is ervoor gepleit niet verder te gaan dan de Grondwet te laten bepalen dat bij wet het minderheidsrecht kan worden ingevoerd. Als de indieners dat hadden voorgesteld, hadden zij de tegenwerping ontlopen dat hun voorstel materieel niet veel verschilt van het in 1982 door de Eerste Kamer verworpen wetsvoorstel. Zij hadden dan aan een van de criteria van de Raad van State voldaan, namelijk dat er sprake is van een nieuwe argumentatie.

Een ander voordeel van deconstitucionalisering zou zijn geweest, dat in een dergelijke constructie er veel meer waarborgen zouden zijn tegen een eventuele ontaarding van het minderheidsenquêterecht. Een kamer meerderheid zou het minderheidsrecht dan weer kunnen terugdraaien door de Enquêtetwet in omgekeerde zin te wijzigen, als de ervaringen daar aanleiding toe geven. Juist die mogelijkheid, namelijk het corrigeren van de Enquêtetwet bij gewone meerderheid, zou een preventieve en wellicht matigende werking kunnen hebben op de praktijk van de minderheidsenquêtes.

Ik zie hier een parallel met de preventieve werking van het Bundesverfassungsgericht in Duitsland. Ondanks de voordelen hebben de initiatiefnemers niet voor deze mogelijkheid gekozen. Mijn fractie vindt dat zij dit terecht hebben gedaan. Wij zijn het met hen eens, dat de hoofdlijnen van de staatkundige structuur en dus ook van de rechten van het parlement in de Grondwet vastgelegd moeten zijn. Het siert hen dat zij deze keus hebben gemaakt, maar het gevolg hiervan is ook, dat het vrijwel ondenkbaar is, dit enquêterecht terug te draaien als het eenmaal is vastgelegd. Voor het terugdraaien is dan uiteraard weer een wijziging van de Grondwet nodig.

Juist omdat zo'n correctie niet meer mogelijk zal zijn, heeft zij geen preventieve of matigende werking op de politieke praktijk. Eventueel misbruik zal moeilijker kunnen worden gecorrigeerd. Dit is een extra bezwaar bovenop de andere problemen die mijn fractie met dit wetsvoorstel heeft. Daarom pleit mijn fractie voor een ruimhartige opstelling van de kamer minderheid binnen het

Wiebenga

huidige stelsel, zoals wij dat al eerder hebben bepleit. Op die manier denken wij dat het goed mogelijk is tot het instellen van parlementaire enquête te besluiten. De gang van zaken rondom de RSV-enquête heeft dit ook aangetoond. Overigens zal mijn fractie van harte meewerken aan de komende herziening van de Enquêtewet.

De heer **Willems** (PSP): Voorzitter! Waaruit kunnen wij afleiden dat de fractie van de VVD de komende 20 jaar zo'n ruimhartige opstelling zal kiezen? De minderheid is dan volledig overgeleverd aan de willekeur van een deel van de meerderheid en vaak aan een deel van de regeringscoalitie.

De heer **Wiebenga** (VVD): Ook wij kunnen in de oppositie zitten, mijnheer Willems. De opstelling van woordvoerders van de VVD bij de grondwetswijziging destijds en ook mijn opstelling nu was en is dat een enquêtevoorstel van een of meer fracties ruimhartig bejegend moet worden. Ik verwijs hierbij naar de RSV-enquête. Mijn fractie heeft gezegd, toen het voorstel namens de fracties van naar ik meen CPN, D'66 en PvdA werd gedaan, dat die enquête gehouden moest worden.

De heer **Willems** (PvdA): Ook bij de RSV-enquête ging het erom dat de ruimhartigheid in feite kon worden uitgelokt, omdat een meerderheid van de Kamer zich ervoor had uitgesproken minderheden enquêtes te laten instellen. Op grond van die voorgeschiedenis is uiteindelijk een meerderheid door de bocht gegaan. Als wij die formele goedkeuring om minderheden enquêtes te laten instellen nu terugdraaien, wordt toch een vrijbrief aan de meerderheid gegeven, minder ruimhartig te zijn.

De heer **Wiebenga** (VVD): Hierover verschillen de heer Willems en ik van mening. Onze fractie heeft al bij de behandeling van de grondwetswijziging duidelijk gemaakt dat wij niet zoveel voelden voor het minderheids-enquêterecht. Mevrouw Kappeyne heeft er toen echter bijgezegd, dat er binnen het geldende meerderheidsstelsel sprake moet zijn van een ruimhartige opstelling. Ik heb dit vandaag herhaald en meer garantie kan ik u niet geven. Uiteraard moet het besluit tot het houden van een enquête getoetst worden, maar ruimhartige toetsing is in mijn ogen ongeveer hetzelfde als marginale toetsing.

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Het spreekt vanzelf dat ik mij graag aansluit bij de complimenten waarmee de heer Wiebenga zijn bijdrage is begonnen. Het recht van initiatief is een machtig instrument in de handen van de Kamer, misschien nog wel machtiger dan het enquête-recht. Alleen daarom al is het een compliment waard als enkelen onzer zich de moeite getroosten van dit recht gebruik te maken.

Als wij de gang van zaken van het wetsvoorstel mogen vergelijken met een concours hippique, dan kunnen wij zeggen dat tussen het moment van indiening van het voorstel en het contraseign drie belangrijke hindernissen moeten worden genomen. De eerste hindernis, de Raad van State, is de eenvoudigste. Men kan er ongestraft omheen lopen. Of de toeschouwers het zullen waarderen is een andere zaak. Uit het advies van de Raad van State blijkt dat deze raad het niet bepaald op prijs heeft gesteld dat de indieners aanvankelijk meenden de raad in eerste instantie te kunnen passeren.

In keurige bewoordingen heeft de raad vrij omstandig de indieners voorgehouden niet zo gediend te zijn van die passeerbeweging. Uit het vervolg van het advies blijkt ook dat het daarbij bepaald niet ging om een vorm van constitutionele lichtgeraaktheid van de zijde van de raad, maar om de mogelijkheid op een vroegtijdig moment reële bezwaren tegen het initiatiefvoorstel kenbaar te maken. Uit mijn inbreng in het voorlopig verslag blijkt dat ik de bezwaren van de raad deel. Ik behoef deze nu niet te herhalen.

Alle waardering die ik heb voor de energie die de initiatiefnemers in hun voorstel hebben gestoken, weerhoudt mij er niet van uit te spreken dat ik er de voorkeur aan geef de huidige tekst van artikel 70 van de Grondwet op dit punt intact te laten.

Na behandeling en eventuele aanvaarding van hun voorstel in deze Kamer zullen de initiatiefnemers een derde hindernis moeten nemen: de Eerste Kamer. Dat kon wel eens de lastigste zijn. De initiatiefnemers zullen immers dit college ervan moeten overtuigen dat het noodzakelijk is terug te komen op zijn eerdere afwijzing van het opnemen van een minderheidsrecht bij de parlementaire enquête. Na de aanvaarding van de motie-Meijer moet niet zozeer de Tweede Kamer overtuigd worden, als

wel de Eerste Kamer. Het valt mij dan op dat de initiatiefnemers daartoe, tot op dit moment, niet zoveel moeite hebben gedaan.

In hun reactie op het advies van de Raad van State wijzen zij erop dat de eerdere poging om de grondwetsbepaling te wijzigen pas in de laatste fase door de Eerste Kamer is verworpen. Daar kan de Eerste Kamer niet zo erg veel aan doen, want zij komt pas in de laatste fase aan het woord. Zij mag dan in de tijd op de tweede plaats komen, daarmee is zij echter nog geen tweederangs college geworden. Ik mag de initiatiefnemers eraan herinneren dat de huidige Voorzitter van de Eerste Kamer, de heer Steenkamp, bij zijn aantreden destijds in duidelijke bewoordingen heeft gepleit voor een opwaardering van de positie van de Eerste Kamer.

Daarbij sprak hij zijn gram uit over het feit dat waar in de publiciteit wordt gesproken over de Kamer doorgaans uitsluitend de Tweede Kamer wordt bedoeld. Dat zat hem duidelijk niet lekker. De initiatiefnemers zijn op dit punt dus enigszins gewaarschuwd.

Hoewel ik met genoegen de memorie van antwoord heb gelezen, ook de daarin aangevoerde argumenten hebben mij niet overtuigd. Veel nieuwe argumenten trof ik er niet in aan en die zijn er waarschijnlijk ook niet. Op enkele wil ik nog ingaan. In de stukken wekken de initiatiefnemers de indruk alsof het geven van een recht op enquête aan een minderheid uitsluitend de oppositie ten goede zal komen. Ik erken dat dit doorgaans het geval zal zijn, maar het kan natuurlijk ook anders. Zo laat zich de situatie denken dat een regeringsfractie, al dan niet om politieke redenen, voorstelt een onderzoek te laten instellen naar een onderdeel van regeringsbeleid dat is gevoerd door een eerder kabinet, waarvan deze fractie geen deel uitmaakte. Het verlenen van het recht op enquête aan een minderheid kan op deze wijze dus zelfs dienstbaar worden gemaakt aan het versterken van de positie van de heersende coalitie.

De initiatiefnemers hebben in de memorie van antwoord gepoogd de fractie van de VVD te overtuigen met een uitvoerig citaat van de liberale voorman Oud. Deze stelt in zijn Constitutioneel recht dat er tussen het aanvragen van een enquête en het aanvragen van een interpellatie geen onderscheid zou zijn als het gaat om de vraag of een dergelijk

Schutte

verzoek opgevat zou kunnen worden als een votum van afkeuring. De heer Wiebenga heeft de initiatiefnemers op dit punt inhoudelijk al van repliek gediend. Ook ik vind het gebruik van dit citaat niet zo erg overtuigend.

Het is immers bekend dat in de tijd dat Oud zijn werk schreef, in 1947, met het interpellatierecht veel zuiniger werd omgesprongen dan in onze tijd. Destijds was het aanvragen van een interpellatie een politiek feit van betekenis en in die zin wellicht vergelijkbaar met het aanvragen van een enquête. Wil men echter voor onze tijd een vergelijking maken, dan ligt het meer voor de hand een interpellatie te vergelijken met het stellen van mondelinge vragen.

Het bijna veertig jaar oude argument van Oud is dus ook om deze reden nauwelijks nog bruikbaar om het voorstel van de initiatiefnemers van enige liberale rugdekking te voorzien.

Ik blijf met de initiatiefnemers van mening verschillen over de betekenis van de RSV-enquête voor het beantwoorden van de vraag of het enquêterecht aan een meerderheid moet toekomen of ook aan een minderheid kan worden verleend. De initiatiefnemers erkennen dat er een zekere spanning kan zijn tussen het minderheidsenquêterecht en de nadere uitwerking van dat recht door een meerderheid. Ik meen dat die spanning het best in een zo vroeg mogelijk stadium kan worden weggenomen, namelijk door het overtuigen van een meerderheid om mee te werken aan een enquêtevoorstel.

In deze tijd, waarin discussies hierover ten aanschouwen van heel Nederland plegen plaats te vinden, kan een weigering om mee te werken niet zo maar worden gegeven. Zo is het ook bij de RSV-enquête gegaan. De daarbij gevolgde gang van zaken heeft zeker bijgedragen tot het zo noodzakelijke, parlementaire prestige van de commissie-Van Dijk.

Een interessante vraag is nog of het enquêterecht moet worden verleend aan een vijfde deel of aan een derde deel van het grondwettelijk aantal leden van beide Kamers of de Verenigde Vergadering. Het viel mij bij het lezen van de hierop betrekking hebbende passage op pagina 3 van de memorie van antwoord overigens op dat de initiatiefnemers hierbij uitsluitend spreken over een bepaald deel van de leden van de Tweede Kamer. Dat is een kleine onzorgvul-

digheid, die de initiatiefnemers met het oog op de nog komende behandeling aan de overzijde denk ik beter hadden kunnen voorkomen.

Waarom het mij gaat, is hun ter geruststelling gedane bewering dat met het leggen van de grens bij een derde deel het in het algemeen is uitgesloten dat één fractie de instelling van een enquête kan eisen. Mag ik daaruit opmaken, dat de initiatiefnemers – ik kijk in het bijzonder naar de heer Stoffelen – ervan uitgaan dat de fractie van de Partij van de Arbeid in dit huis ook in de toekomst de grens van 50 zetels niet zal passeren en dat dit met het oog op hun voorstel zelfs als wenselijk moet worden beschouwd?

Laten wij ervan uitgaan dat de politieke krachtsverhoudingen tussen de drie grote politieke stromingen zich in de komende jaren niet al te ingrijpend zullen wijzigen. In dat geval betekent de keuze van de initiatiefnemers voor het verlenen van het recht een enquête te verlangen aan een derde deel van deze Kamer dat voorlopig slechts één grote politieke stroming daar redelijkerwijs op eigen kracht gebruik van zal kunnen maken, namelijk de Partij van de Arbeid. Kiest men voor een vijfde deel dan profiteert in elk geval ook de christen-democratische minderheid daarvan en wellicht ook nog de liberale minderheid. Ik zou het op prijs stellen, op dit punt de mening van de initiatiefnemers te horen.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Mag ik uit deze vraag afleiden dat de heer Schutte wel zou kunnen instemmen met een voorstel dat zou uitgaan van een vereist aantal leden van een vijfde?

De heer **Schutte** (GPV): Nee, dat zou een al te optimistische conclusie zijn. Ik vond uw beider stelling in de memorie van antwoord zo pregnant dat ik graag wilde weten hoe u tot dit voordeel zou willen komen. Wat dat betreft, laat het mij onverschillig of het antwoord op deze vraag straks komt van de heer Stoffelen of van de heer Van der Burg.

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Evenals een aantal regeringsvoorstellen vindt dit initiatiefvoorstel zijn oorsprong in de verwerping van een aantal voorstellen in het kader van de algehele grondwetsherziening in tweede lezing door de Eerste Kamer. Ik complimenteer de initiatiefnemers voor het vele

werk, dat zij daarvoor hebben verricht, al moet ik zeggen dat mijn inhoudelijke bezwaren overeind blijven.

Een verschil met de thans aanhangige regeringsvoorstellen tot wijziging van de Grondwet, die kort geleden is herzien, is dat het initiatiefvoorstel minder nauw aansluit bij de standpunten van de Eerste Kamer. De Eerste Kamer gaf destijds wel aan wat zij niet wilde – het enquêterecht toekennen aan een vijfde van de Kamer – maar niet wat zij eventueel wel acceptabel zou vinden. Dat was waarschijnlijk ook de reden waarom de regering op dit punt thans weigert, initiatieven te nemen.

Gesteund door de op 7 maart 1985 door de Tweede Kamer aangenomen motie-Meijer hebben de initiatiefnemers kennelijk redenen om aan te nemen dat hun voorstel door de Eerste Kamer als aanvaardbaar beoordeeld zal worden. Waaraan ontlent zij die verwachting? Weliswaar wijzen de initiatiefnemers in de toelichting op de ervaringen, opgedaan met de RSV-enquête, waaruit de genoemde motie voortvloeide. Echter, deze ervaringen – welke betekenis er ook aan toegekend moet worden – zijn niet die van de Eerste Kamer.

Of baseren de initiatiefnemers hun veronderstelling dat hun voorstel voor de Eerste Kamer aanvaardbaar zal zijn op het verschil met het wetsontwerp nr. 14 225? Dat verschil komt erop neer dat niet, zoals toen het geval was, een vijfde maar een derde van de Kamers tot het instellen van een enquête kan besluiten.

Wij komen thans tot een meer inhoudelijke bespreking van het voorstel. De initiatiefnemers hebben gelijk wanneer zij het enquêterecht primair beschouwen als een informatierecht, van belang in het kader van de parlementaire controle. Het besluit om een enquête in te stellen, houdt op zichzelf geen oordeel in over het gevoerde regeringsbeleid met betrekking tot het onderwerp, waarover een enquête wordt gehouden. In de memorie van toelichting wordt in dit verband gesteld: 'Dit oordeel zal pas gevormd kunnen worden nadat de enquêtemissie haar onderzoek heeft afgesloten'. Mijnheer de Voorzitter! Uiteraard zijn wij het daarmee geheel eens. De Kamers zullen zich, op basis van de uitkomsten van de enquête, moeten bezinnen en zij zullen moeten nagaan, welke consequenties aan die resultaten verbonden moeten worden.

Van Rossum

Tot de vele lessen, die naar aanleiding van de RSV-enquête zijn geleerd, rekenen de indieners het besef dat de invloed van en de controle door het parlement op de wetgeving en het regeringsbeleid versterkt moeten worden. Hierbij zouden wij enkele kanttekeningen willen plaatsen.

In de eerste plaats is er de vraag, of het wel van bijzondere zorgvuldigheid getuigt om zich met betrekking tot dit voorstel zó sterk te baseren op één bepaalde ervaring met één enquête. In de tweede plaats kunnen wij niet nalaten op te merken dat het RSV-regeringsbeleid in belangrijke mate op aandrang van de meerderheid van de Tweede Kamer tot stand is gekomen. Wij willen hiermee slechts zeggen dat controle altijd begint met zelfcontrole en zelfdiscipline.

De initiatiefnemers wijzen verder, in verband met de RSV-enquête, op het feit dat het oordeel van een minderheid later door een overgrote meerderheid werd gesteund. Is het wel zo sterk, aan dit eenmalige gebeuren zóveel betekenis toe te kennen? De mogelijkheid bestaat toch dat het een volgende keer heel anders afloopt?

Het voornaamste bezwaar dat tegen de minderheidsenquête is ingebracht, is het gevreesde misbruik voor partijpolitieke doeleinden door de oppositie. Willen de initiatiefnemers dit bezwaar nog eens bezien tegen het licht van de door hen geciteerde stelling van professor Oud – deze is ook door anderen genoemd – dat in de moderne parlementaire praktijk de tegenstelling niet meer die tussen regering en parlement is, doch die tussen regeringsmeerderheid en oppositie. Geeft deze ontwikkeling naar hun mening minder of juist meer voet aan de vrees voor misbruik? Is het geen zwakke verdediging van hun voorstel als zij erop wijzen dat het thans in het algemeen is uitgesloten dat één fractie de instelling van een enquête kan eisen vanwege de drempel van een derde van het aantal leden? Ik vraag dan, en met mij anderen, of fracties van vijftig leden of meer zijn uitgesloten in ons land.

Een enquête moet beschouwd worden als een middel om informatie te krijgen. Deze enquête kan volgens het voorstel van de indieners ingesteld worden op verzoek van een derde deel van het aantal Kamerleden. Pas wanneer de informatie is verkregen, komt de vraag aan de

orde, of en zo ja, welke politieke consequenties daaraan verbonden moeten worden. Hierover moet de gewone meerderheid dan beslissen. Het is ook de gewone meerderheid die de aard van het onderzoek, de vorm en de inhoud, alsmede het aantal leden van de enquêtecommissie, de samenstelling, het al dan niet ondersteunen door externe deskundigen en het geld dat hiervoor gevoteerd moet worden, op het hele terrein dan wel op onderscheiden punten bepaalt. Licht in deze constructie niet een duidelijke spanning besloten?

Tot slot maak ik een opmerking over de ervaringen met een minderheidsenquête in West-Duitsland.

De initiatiefnemers wijzen erop, dat daar van minderheidsenquêtes een beperkt gebruik wordt gemaakt. In hoeverre zijn deze ervaringen bepalend voor ons land? Wij hebben toch een andere staatsrechtelijke constellatie? De initiatiefnemers merken immers zelf in de memorie van antwoord op dat de parlementaire gebruiken en omgangsvormen in de BRD duidelijk anders zijn dan die in Nederland.

Mijnheer de Voorzitter! U hebt begrepen dat onze reserves ten aanzien van het recht van enquête voor een minderheid sinds onze woordvoerder aan de overzijde, de heer Meuleman, daarover sprak niet als sneeuw voor de zon door de argumenten van de initiatiefnemers zijn weggesmolten. Wij geven er de voorkeur aan het bestaande artikel 70 van de Grondwet te handhaven.

De heer **Mateman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van het CDA heeft grote waardering voor het werk van de initiatiefnemers en hun medewerkers. Het is een goede zaak dat van het recht van initiatief in deze Kamer voor deze belangrijke zaak gebruik wordt gemaakt. Wij vinden dat goede informatie de basis is waarop bijna alle parlementaire bevoegdheden berusten. Ook dit voorstel is een bijdrage aan het verzekeren van goede informatie aan het parlement. Thans wordt voorgesteld het enquêterecht ook te geven aan een minderheid in dit huis.

Het was Rosa Luxemburg – om ook maar eens een niet-christendemocraat te noemen – die jaren geleden heeft gezegd, dat je de kwaliteit van een democratie eigenlijk maar aan één zaak kunt afmeten en dat is de wijze waarop men omspringt met minderheden. Het is overigens iammer dat haar

ideeën in eigen kring indertijd zo weinig navolging hebben gevonden! Welnu, als dat een belangrijk criterium is, draagt dit voorstel bij aan een verbetering van de kwaliteit van de democratie in ons land.

De CDA-fractie heeft een- en andermaal in de stukken en ook tijdens het vorige debat haar standpunt kenbaar gemaakt. Wij gingen al akkoord met het voorstel dat indertijd aan de orde was. Wij gaan derhalve zeer zeker ook akkoord met dit minder verstrekkende voorstel van de initiatiefnemers. In dit voorstel wordt uitdrukkelijk rekening gehouden met hetgeen aan de overzijde aan argumenten naar voren is gebracht. Uiteraard laat ik volstrekt onverlet het eigen oordeel dat de Eerste Kamer in ons staatsbestel moet kunnen vellen. Uiteraard hoop ik dat de Eerste Kamer ons zal volgen, maar de waarde van de Eerste Kamer is natuurlijk wel gelegen in een zelfstandige toetsing. Het moet overigens voor de Eerste Kamer zwaar wegen dat er nu een ander voorstel op tafel ligt. De reden van de wijziging is erg duidelijk!

Mijnheer de Voorzitter! Ons heeft erg aangesproken de summier maar tegelijkertijd zeer overtuigende argumentatie van de initiatiefnemers. Zij hebben aangehaakt bij de ervaringen van de RSV-enquêtecommissie. Op grond van die ervaringen is overigens ook de zeer ingrijpende wijziging van de commissie-OOW op touw gezet. Voor onze fractie waren het heel goede ervaringen en dat houdt in dat wij het instrument van de enquête met wat minder angst bezien dan sommige anderen in dit huis. Ik respecteer uiteraard de juridische en staatsrechtelijke argumenten die zij daarbij hanteren. Zij vrezen, dat het uit de hand zou kunnen lopen. Maar er kunnen natuurlijk een heleboel dingen uit de hand lopen in dit huis en daar hoort dit ongetwijfeld bij. Ik denk echter dat onze doelstelling moet blijven een maximale openbaarheid. Er moeten zoveel mogelijk gegevens op tafel kunnen komen, ook al worden die gevraagd door minderheden.

Het argument van de VVD, dat onwerkbaar situaties kunnen dreigen, vinden wij een zwaar argument dat ook door de Raad van State wordt gebruikt. Dat valt inderdaad niet uit te sluiten.

Dat is een risico dat ons bedreigt en dat wij reëel onder ogen moeten zien. Wij zullen in de komende jaren moeten bezien of dat bewaarheid

Mateman

wordt. Het is echter de vraag of die mogelijkheid ons nu moet afhouden van het toestaan van dit recht aan een minderheid in de Kamer.

Ook als ik het verhaal van de heer Wiebenga neem zoals het bedoeld is – ik weet dat hij het bedoelt als een oprechte tegemoetkoming aan minderheden in de Kamer als hij zegt dat wij ons zo loyaal mogelijk ten opzichte van die minderheden moeten opstellen – dan kan juist hij er niet aan voorbijgaan dat het dan toch nog om een gunst gaat, een welwillendheid van de meerderheid ten opzichte van de minderheid, waar wij hier spreken over de vastlegging van een recht, nl. dat ook een juist een minderheid – die zal vaak behoefte hebben aan parlementaire enquêtes, want meerderheden hebben inzicht, hoeven vele zaken niet op tafel te krijgen, want zij krijgen de gegevens al via hun contacten met de regering – het recht moet hebben om gegevens boven tafel te krijgen.

Met name minderheden hebben behoefte aan gegevens en dat is voor mij een dubbele reden om die minderheid dan maar eens dat recht te geven. De afgelopen 80 jaar is dat bijna altijd een minderheid geweest waarin geen christendemocraten zaten, dus ik kan nu in ieder geval niet het verwijt krijgen dat ik bezig ben om langs een omweg iets te bepleiten dat ons partijpolitiek zou raken, eerder het tegendeel!

Ons overtuigt ook niet het feit dat het in Duitsland wel eens uit de hand is gelopen. Ik volg de Duitse politiek een beetje, niet alleen vanwege het feit dat ik dichterbij het parlement in Bonn woon dan bij dit hoge huis. Ik heb het gevoel dat het ook in Duitsland niet uit de hand loopt. Ik ben het helemaal met collega Van Rossum eens dat wij ons niet moeten spiegelen aan Duitse voorbeelden. Ook in dat opzicht volg ik de initiatiefnemers dus niet. Ik vind dat geen argument om hier de weg op te gaan die zij bepleiten.

De heer Wiebenga heeft nog een aantal andere mogelijkheden genoemd voor het parlement. Ik ben het daarmee eens. In vele situaties zullen wij inderdaad de wegen die hij gewezen heeft moeten volgen, want een enquêtecommissie is een zwaar instrument, in sommige situaties waarschijnlijk zelfs het allerzwaarste instrument dat wij kunnen inzetten. Dat moeten wij, maar ook minderheden dan ook niet lichtvaardig doen.

De mogelijkheden die de heer Wiebenga noemde, moeten wij uiteraard in de eerste plaats benutten, maar dat sluit niet uit dat wij dit wapen niet uit handen van een minderheid weg moeten houden, zeker niet omdat er nog een heel essentieel verschil blijft.

Enquêtes kunnen mensen dwingen om te getuigen, tot zelfs met de mogelijkheid van gijzeling. Dat is juist het essentiële verschil met de andere mogelijkheden die de heer Wiebenga noemde. Als wij de afgelopen 150 jaar terug kijken, kan toch niet gezegd worden dat het enquêterecht in onze democratie misbruikt is. Argumenten als inbreuk op de privacy van burgers overtuigen ons absoluut niet. Als het gaat om burgers in dat verband, gaat het om burgers die betrokken zijn bij zaken die wij onderzocht wensen te zien, ambtenaren, mensen uit het bedrijfsleven, mensen uit beleidssectoren, die gehoord worden en die uiteraard niet gecriminaliseerd mogen worden op basis van het feit dat ze gehoord worden.

Die dreiging bestaat wel eens en ik zou van de initiatiefnemers dan ook graag wensen te horen dat zij hetgeen bij de RSV-enquête een moment dreigde, nl. dat alleen al het verschijnen voor die commissie voor velen al het gevoel met zich bracht dat ze dus verdacht zouden zijn, niet wensen. Dat misverstand moet uit de wereld, want als dat blijft bestaan, dan zou de heer Wiebenga toch gelijk hebben. Hij zal echter weten dat het niet zo mag zijn en dan moet hij dat argument ook niet gebruiken.

Hij heeft gelijk als hij zegt dat burgers dan niet voor een neutraal rechtscollege verschijnen. Als hij dat argument wil gebruiken, moet hij niet dit initiatiefvoorstel verwerpen, maar dan moet hij bezwaar aantekenen tegen het instrument van de enquêtecommissie als zodanig, want dat richt zich heel in het algemeen tegen het bestaande instrument dat wij nu ook al kennen.

Voorzitter! Onze fractie gaat akkoord met het voorstel dat nu op tafel ligt. Wat de wettelijke uitwerking betreft, is het nog wel van belang dat wij een aantal waarborgen inbouwen om zoveel mogelijk tegemoet te komen aan de bezwaren die de heren Wiebenga, Van Rossum en Schutte naar voren hebben gebracht. Dat moet mogelijk zijn. Ik vraag mij zelfs af – maar ik weet niet precies hoe dat zit met de organieke wet ter uitwerking van de Grondwet – of wij in dit

wetsontwerp niet een soort horizonbepaling moeten inbouwen of een evaluatie-artikel, zodat wij gedwongen worden om na een aantal jaren te evalueren wat er met deze wet is gebeurd.

Die discussie moeten wij eigenlijk voeren op het moment waarop de uitwerking van het grondwetsartikel op tafel ligt. Ik vraag de initiatiefnemers of zij daarover hun gedachten willen laten gaan. Dat is een poging van mijn kant om zoveel mogelijk de bezwaren die de heer Wiebenga ziet op te heffen.

Ik vraag de minister, die ook aanwezig is, wellicht tegen beter weten in, zijn oordeel te geven over het voorstel dat hier in discussie is.

De heer **Schutte** (GPV): Ik herinner mij dat toen in de vorige ronde bijna dezelfde tekst aan de orde was, de CDA-fractie niet unaniem was. Moet ik aannemen dat de toenmalige minderheid in de fractie inmiddels overtuigd is door de argumentatie of zijn er andere argumenten waarom er – naar ik aanneem – nu geen sprake meer is van een minderheid?

De heer **Mateman** (CDA): Ik spreek op het ogenblik namens een gesloten fractie. De eerste mogelijkheid die de heer Schutte noemde, doet zich op dit ogenblik voor. Dat is ook de reden waarom wij ons er bijzonder over verheugen, niet alleen de heer Stoffelen hier achter de tafel aan te treffen, maar ook onze collega Van der Burg.

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Het initiatiefvoorstel van de leden Van der Burg en Stoffelen lijkt op het eerste gezicht een formaliteit. De principiële discussie over het aan parlementaire minderheden verstrekken van het recht op het instellen van een parlementaire enquête is reeds gevoerd bij de debatten naar aanleiding van de jongste wijziging van de Grondwet. Dat het recht van onderzoek, zoals dat officieel heet, nog niet aan parlementaire minderheden is voorbehouden, is slechts toe te schrijven aan het getsalscriterium dat destijds in het amendement-Faber is gehanteerd. Met verhoging van de drempel, maar met behoud van het begrip 'minderheid', menen de initiatiefnemers de weg naar het recht van onderzoek voor parlementaire minderheden vrij simpel te kunnen plaveien.

Leerling

Nu het voorstel ter tafel ligt om de bepaling inzake het recht van onderzoek te wijzigen, kunnen wij niet om de vraag heen of er nu wel zo'n dringende behoefte aan zo'n recht van minderheden is en of uiteindelijk het parlementaire werk daarmee is gediend. Zijn de nu ter beschikking staande instrumenten niet voldoende om als volksvertegenwoordiging te kunnen functioneren? De initiatiefnemers hebben aan die vraag weinig aandacht besteed en dat valt te betreuen. Gezien de voorgeschiedenis van dit minderheidsrecht om een parlementaire enquête te houden, had het in de lijn der verwachting gelegen, wanneer de initiatiefnemers in de memorie van toelichting met nadruk waren ingegaan op de bezwaren die destijds hebben verhinderd dat een bepaling als nu wordt voorgestaan, reeds in de Grondwet is opgenomen.

Alvorens in te gaan op het voorstel zelf, plaats ik twee opmerkingen. Het is wat ongebruikelijk dat voor een wijziging van de Grondwet de weg van een initiatiefwetsvoorstel wordt bewandeld. Achten de initiatiefnemers, gelet op de inhoud van hun voorstel, het niettemin de enige mogelijkheid om hun doel te bereiken? Er moet naar onze mening een bijzonder zwaarwegend belang zijn gediend om via initiatiefwetgeving de Grondwet te wijzigen, nog afgezien van de zware procedure die voor wijziging van de Grondwet is voorgescreven. Bovendien ligt een algehele herziening van de Grondwet net achter ons.

Ik roep in herinnering dat het enquêterecht in ons parlementaire stelsel, evenals het recht van interpellatie, een bevoegdheid van de Kamer is, die beoogt haar informatie te verschaffen over het regeringsbeleid. In het totale pakket van controlemiddelen zijn beide rechten onderscheiden van wat wij kunnen noemen de beleidsbeïnvloedende instrumenten, zoals amendementen en moties.

Ik kom aan het eerste door ons geformuleerde aandachtspunt. In hoeverre is er sprake van belangrijke nieuwe ontwikkelingen die het aannemelijk maken dat de bezwaren, zoals die ten tijde van de eerste bespreking van het minderheidsenquêterecht werden aangevoerd, nu niet meer op dezelfde wijze aanwezig zijn? Indien hiervan geen sprake is, vraag ik in hoeverre is tegemoetgekomen aan die bezwaren. De

initiatiefnemers zijn van mening dat het vooral sinds de RSV-enquête alleszins verantwoord lijkt, het minderheidsenquêterecht in te voeren en voorts, dat door wijziging van een minderheid van 1/5 in 1/3 in belangrijke mate is tegemoetgekomen aan de wensen van de Tweede Kamer, maar vooral aan de destijds geuite bedenkingen in de Eerste Kamer. Dit is een puur pragmatische benadering want staken de bezwaren in de Senaat niet dieper?

De toen naar voren gebrachte bedenkingen hadden vooral betrekking op het risico van onwerkbaar situaties, als het middel van de parlementaire enquête tot een oppositioneel strijdmiddel zou worden. Daarnaast is gewezen op de vergrote kansen op een inbreuk in de persoonlijke levenssfeer van de burgers. Het is nog maar de vraag, of het verloop van de parlementaire enquête in de RSV-zaak wel zo eenduidig wijst op aanvaardbaarheid van het minderheidsrecht. Van verschillende zijden is reeds op dit punt gewezen.

De fractie van de RPF verneemt in dit verband graag van de initiatiefnemers hoe zij het standpunt van de minister van Binnenlandse Zaken beoordeelen. Hij verwoordde zijn standpunt als volgt: 'Aangetoond is dat een minderheid in de Kamer een meerderheid kan overtuigen van de noodzaak, tot een enquête te komen.' Daarmee wil gezegd zijn dat het er maar aan ligt hoe je een gebeuren als de RSV-problematiek wilt zien, of het een argument pro dan wel contra je betoog oplevert.

Overigens heeft mijn fractie de motie-Meijer over de wenselijkheid van een minderheidsenquêterecht niet ondersteund. Het is nu de vraag, of er aanleiding is, om een standpunt te wijzigen op grond van nieuwe, overtuigende feiten en omstandigheden.

Dit brengt mij tot de aanpassing van het aan de orde zijnde voorstel, waar het de getalsterkte van de minderheid betreft. Op blz. 6 van de memorie van toelichting laten de initiatiefnemers blijken, dat in het bijzonder de parlementaire geschiedenis van de RSV-enquête hen heeft overtuigd van het feit dat minderheden in het parlement het recht op enquête moet worden verleend. Wij delen die visie niet. Het is ons onduidelijk hoe door aanpassing van de grootte van de minderheid tegemoet kan worden gekomen aan het principiële bezwaar dat wordt

afgeweken van het beginsel dat in een parlementaire democratie uiteindelijk bij meerderheid van stemmen wordt beslist. Zou dit een precedentwerking kunnen hebben op de parlementaire besluitvorming? Mijn fractie stelt zich op het standpunt, dat het in wezen arbitrair is welke minderheid de bevoegdheden zal krijgen om de Kamer tot het houden van een enquête te verplichten. Op deze grond is zij niet overtuigd door de nadere motivatie van de initiatiefnemers in de memorie van antwoord.

Op dit punt kan wellicht gewezen worden op het feit dat men in West-Duitsland in 1949 na 30 jaar het getalscriterium van 1/5 op 1/4 van het aantal leden heeft gebracht. Op de vraag in hoeverre het minderheidsrecht daar over de gehele periode sinds 1919 resultaten heeft opgeleverd, kom ik straks nog terug.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ga over naar het tweede aandachtsveld. Dat betreft de te verwachten gevolgen van de invoering van het minderheidsrecht voor de werkwijze van de Kamers en ons parlementaire stelsel. Hierbij moet aandacht worden geschonken aan de bestaande en bij gelegenheid ook geuite vrees dat dit recht zal uitgroeien tot een oppositioneel strijdmiddel.

Dat zou betekenen dat het toch vrij zware middel van de parlementaire enquête op lichtvaardiger gronden wordt aangegrepen dan wenselijk is met het oog op de normale werkzaamheden van de Kamer. De fractie van de RPF zou geneigd zijn, deze vrees enigszins te relativeren op grond van de overweging dat politici – uiteraard ook die van de oppositie – zich voldoende bewust zijn van de ingrijpendheid van het instrument en van de extra werklast die een enquête met zich brengt.

Er zijn echter aanwijzingen dat onze gereserveerdheid toch niet geheel ongegrond is. In de memorie van antwoord benadrukken de initiatiefnemers 'dat de oppositie niet van medewerking van de regeringsgezinde meerderheid afhankelijk behoort te zijn bij het uitoefenen van controle op de regering.' Voorts zeggen zij: 'Uit het oogpunt van parlementaire controle mag men de oppositie en in het algemeen een minderheid een initiatief tot een enquête niet ontnemen.' Deze woorden doen vermoeden dat het eigen karakter van het enquêterecht uit het oog wordt verloren.

Eerder hebben wij meegemaakt hoe bij het recht van interpellatie het

Leerling

accent steeds meer verschoof van de Kamer in haar geheel naar de individuele leden. Wij komen daar morgen ook nog over te spreken. Het gevolg ervan was dat het middel van de interpellatie steeds vaker werd gebruikt, waardoor naar mijn idee de scherpte heeft ingeboet. Gaan wij nu met het recht van enquête hetzelfde meemaken, als ook hier een accentverschuiving optreedt van meerderheid naar minderheid? Graag een reactie van de indieners.

De fractie van de RPF onderkent vanzelfsprekend het belang van een parlementaire enquête. De RSV-problematiek heeft dit belang eens te meer onderstreept. Toch moet het instellen van een enquête hoge uitzondering blijven. Het volle accent moet blijven liggen op het gebruikelijke kamerwerk. Met de ons daarbij ten dienste staande instrumenten moeten wij zowel de wetgevende als de controlerende arbeid naar de mening van mijn fractie volledig kunnen doen. Het falen van het parlement, dat ook in de RSV-enquête onbarmhartig werd aangetoond, wordt niet voorkomen of goedge maakt door het invoeren van het enquête-recht voor een minderheid. De initiatiefnemers zullen dat, hopelijk, met mij eens zijn.

Mocht onze zojuist geschetste opvatting niet worden gedeeld, dan geeft de Kamer zich zelf toch een brevet van onvermogen. Het zij nogmaals gesteld, dat de parlementaire democratie haar faillissement dicht is genaderd wanneer de parlementaire controle door middel van het gemeen overleg niet meer goed of adequaat functioneert. Of zien de initiatiefnemers dat toch positiever?

Ten aanzien van de extra belasting van de kamerleden verwijzen de initiatiefnemers naar de situatie in West-Duitsland. Zij stellen dat daar, ondanks het minderheidsrecht, slechts een beperkt gebruik van een parlementaire enquête wordt gemaakt. Het is maar wat je beperkt noemt: 20 enquêtes in 33 jaar! Ik moet er, eerlijk gezegd, niet aan denken! Het lijkt mij een niet onaanzienlijke verzwarende van de werkzaamheden van parlementariërs op te leveren. Ook als het aantal enquêtes in ons land beneden het aantal dat in West-Duitsland wordt gehouden, dan moet nog worden gevreesd dat invoering van het minderheidsrecht de uiteindelijke effecten van het recht op enquête niet zal vergroten.

Ik denk aan het gegeven, dat in West-Duitsland het minderheidsenquêterecht niets veranderd aan de dominerende rol van de meerderheid bij de uitvoering van het besluit tot het houden van een enquête. Beide conclusies worden getrokken in het proefschrift over de parlementaire enquête van de heer P.J. Boon. Op dit punt heb ik nog twee vragen aan de initiatiefnemers.

Zijn zij van oordeel, dat de door hen gegeven lading van oppositioneel strijdmiddel aansluit bij de oorspronkelijk aan de Kamer in haar geheel toegekende bevoegdheid van de parlementaire enquête? Koesteren zij verwachtingen, dat het minderheidsrecht in ons land beter zal functioneren dan in West-Duitsland het geval is en zo ja, op welke gronden?

Mijnheer de Voorzitter! Het derde en laatste aandachtsveld betreft de uitwerking van de voorgestelde Grondwetswijziging. Onze belangrijkste zorg op dit punt is de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van burgers, met name van de getuigen. Het recht van enquête onderscheidt zich immers juist hierin van andere parlementaire controlemiddelen, dat individuele burgers in het politieke gebeuren worden betrokken. De heer Mateman maakte zoëven wat relativerende opmerkingen, maar niettemin blijven het toch individuele burgers.

De vraag is dus niet of het parlement of de oppositie gebaat zijn bij het invoeren van het minderheidsrecht maar of de belangen van de burgers daarmee ook zijn gediend met de voorgestelde uitbreiding van de parlementaire bevoegdheden. Wij moeten ons tot grote voorzichtigheid manen wanneer wij bedenken, dat een parlementaire minderheid op zijn minst de mogelijkheid zou krijgen om op partijpolitieke gronden in de persoonlijke levenssfeer van individuele burgers in te grijpen.

De initiatiefnemers vinden bij afweging van de privacy en het belang van de parlementaire controle, dat het laatste voorop dient te staan. Mijn fractie stelt zich hier op het standpunt, dat het bezwaar niet zozeer is gericht tegen de inbreuk op de persoonlijke levenssfeer als wel tegen het feit, dat de beslissing daartoe in handen van een parlementaire minderheid wordt gelegd.

Ondanks alle waardering die wij hebben voor het werk van de Enquêtecommissie inzake de RSV-zaak, moeten wij toch constateren dat het organiseren van een

parlementaire enquête met de openbare verhoren iets weg kan hebben van een volkstribunaal. Of je dat nu wilt of niet, zo gebeurt het, zeker als deze vergaderingen openbaar zijn en voor een deel door de televisie worden verslagen. Het is dit aspect, dat samen met de risico's van misbruik en afnemend gezag van enquêtes ervoor pleit om uiterst terughoudend en zelfs afwijzend te staan tegenover de verruiming van de mogelijkheden van een parlementaire enquête op verzoek van een parlementaire minderheid.

Mijnheer de Voorzitter! Het staat de initiatiefnemers voor ogen om een minderheidsrecht, zoals voorkomend in het systeem van West-Duitsland, ook in ons land ingang te doen vinden. Duitse ervaringen doen echter vermoeden, dat de hooggespannen verwachtingen die de initiatiefnemers van dit recht hebben, in de praktijk net zo min zullen worden gehonoreerd als het geval is geweest bij de geestelijke vader van het minderheidsenquêterecht, Max Weber. Met P. J. Boon vermoedt de RPF-fractie, dat de enquête meer dan tot dusverre zal worden gebruikt als een wapen in de politieke strijd.

Ook de regering acht een dergelijke ontwikkeling niet uitgesloten. Zien de initiatiefnemers dit gevaar in het geheel niet of hebben zij als leden van de oppositie en mogelijke oppositie – je weet maar nooit – de indruk, dat het parlementaire werk in de toekomst onvoldoende inhoud en betekenis zal hebben als het minderheidsrecht op enquête niet zal worden gerealiseerd?

Mijnheer de Voorzitter! In het begin van mijn bijdrage sprak ik over een afweging van pro's en contra's. Ook de initiatiefnemers hebben zo'n afweging gemaakt. Zij achten een minderheidsenquêterecht een wenselijke uitbreiding van en een verbetering voor de parlementaire controle. Bij de beoordeling van dit initiatiefwetsvoorstel betreft de RPF meer dan alleen getalsmatige criteria, zoals uit mijn bijdrage duidelijk zal zijn geworden. Gelet op alle onzekerheden die er nog bestaan, komt mijn fractie tot een andere conclusie dan de initiatiefnemers en achten wij de voorgestelde wijziging van artikel 70 van de Grondwet op het punt van de enquête niet gewenst. Maar wie weet, hebben de heren achter de tafel nog overtuigender argumenten in petto dan tot nu toe. Daar wacht ik dan maar op.

□

De heer **Dijkman** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ook de PPR-fractie sluit zich gaarne aan bij de woorden van lof die reeds aan het adres van de initiatiefnemers zijn gericht voor hun werkzaamheden in het kader van het voor ons liggende voorstel van Rijkswet. De PPR-fractie heeft indertijd haar steun gegeven aan de motie-Meijer, die uitsprak dat er grond is tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake het recht van enquête. Het spreekt dan ook wel vanzelf dat wij de indiening van het onderhavige wetsontwerp van harte hebben toegejuicht. Het sluit aan bij eerdere steun onzerzijds om een grondwettelijke verankering te verkrijgen voor het recht van een minderheid tot het houden van een enquête. Er is steun verleend aan het amendement-Faber, dat vanavond al eerder is gememo-reerd. Daarnaast wordt het ook gedragen door het inmiddels reeds in de Grondwet opgenomen beginsel, dat de ministers de inlichtingen dienen te verstrekken die één of meer leden verlangen. Misschien kunnen de indieners deze opvatting ook onderschrijven.

Het verlenen van het recht aan een minderheid van elk der Kamers of van de Verenigde Vergadering om tot het houden van een enquête te verplichten, bevestigt ook de feitelijke gang van zaken rond de instelling van de RSV-enquête en is een loyaal antwoord op bezwaren geuit in de Eerste Kamer op een eerder voorstel om dit recht te verlenen aan een kleinere minderheid dan thans voorzien.

De nadere uitwerking bij wet en het feit dat het onderwerp van onderzoek door de meerderheid van de Kamer en de Verenigde Vergadering wordt omschreven, bieden naar onze opvatting voldoende garantie om te voorkomen dat van het recht een onjuist of lichtvaardig gebruik zal worden gemaakt. Voorop staat voor de PPR-fractie het grote belang dat binnen ons democratisch parlementaire stelsel voldoende ruimte dient te bestaan, ook voor minderheden, om de controlerende taak van de volksvertegenwoordiging ongehinderd te kunnen uitvoeren en dat daartoe een aantal adequate instrumenten ter beschikking staan. Wij zijn van mening dat het recht van enquête daartoe zeker behoort. Ook een minderheid in de Kamer, en zeker een dusdanige minderheid als

thans voorzien, behoort daarover te kunnen beschikken.

Juist in een tijd waarin stemmen opgaan over het zogenaamd strategisch monisme, met het gevaar dat de controlerende en initiërende taak van de volksvertegenwoordiging in het gedrang komt, is er alle reden om de bevoegdheden tot controle en initiatief veilig te stellen. Natuurlijk dienen de voorwaarden waarbinnen die bevoegdheden worden uitgeoefend zo zuiver mogelijk te worden vastgesteld. Met een nadere uitwerking in de vorm van een wet op de parlementaire enquête kunnen wij daarom instemmen.

Wel zal erop moeten worden toegezien, dat de nadere uitwerking in de Wet op de parlementaire enquête het minderheidsenquêterecht niet feitelijke uitholt. Enige toelichting op dit punt, althans meer dan daarover in de memorie van antwoord staat te lezen, komt ons wenselijk voor. Ik ben er zeker van dat zo'n uitdaging niet aan dovemans-oren is gesproken.

Spanning blijft er ook bestaan tussen het recht van een minderheid enerzijds en de bevoegdheden van de meerderheid anderzijds, zoals bij de omschrijving van het onderwerp van onderzoek en de omvang, duur en samenstelling van de commissie. Ook op dit punt verwachten wij van de indieners een nadere toelichting.

De tegenstanders van het toekennen van het recht aan een minderheid nu hoeden zich ervoor om bij aannname straks via machinaties het fundamentele recht uit te hollen. Niet alleen is er in de politieke praktijk sprake van wisselende coalities, waardoor men de kans zou lopen in eigen netten verstrikt te raken, maar ook moet meegewogen worden het belang om de gegroeide gewoonte, de rechten van minderheden loyaal uit te voeren en te respecteren, in de parlementaire praktijk overeind te houden.

Onze conclusie zal duidelijk zijn: de PPR-fractie stemt van harte in met het voorliggende voorstel van rijkswet.

□

De heer **Willems** (PSP): Voorzitter! Laat ik ook beginnen met een woord van waardering voor de initiatiefnemers. Daarbij wil ik wel de kanttekening maken dat het initiatief als het ware de hele Kamer en de commissie-OOW siert, omdat zij het startschot hebben gegeven tot het initiatief-voorstel dat nu ter tafel ligt,

en dat tot stand is gekomen in de nasleep van de RSV-enquête.

Voorzitter! Openheid van besluitvorming en effectieve controle daarop, zijn wezenlijke elementen van een democratie. Het beschikken over voldoende en juiste informatie, is voor het parlement een noodzakelijke voorwaarde om de besluitvorming van de regering te beïnvloeden, te corrigeren en te controleren. Daarbij stuiten wij dan meteen op een spanningsveld: het parlement is voor het goed functioneren grotendeels afhankelijk van de door de regering verstrekte informatie.

In de memorie van toelichting bij het regeringsvoorstel tot grondwetswijziging inzake het geven van inlichtingen door ministers en staatssecretarissen, staat het volgende: Uit ons democratisch stelsel vloeit voort dat bewindspersonen de plicht hebben uit eigen beweging gegevens aan het parlement te verstrekken, wanneer dat in het belang is van een goede en democratische besluitvorming.

Ten aanzien van dit democratisch gebruik moet ik wel vaststellen dat 1) het gebruik dat men uit eigen beweging informatie verschaf niet grondwettelijk verankerd is, 2) er noodzakelijkerwijs een selectie wordt gemaakt die in het voordeel van de regering kan uitpakken en dat 3) de regering in de Grondwet nog een ruimte verschoningsgrond heeft, namelijk het staatsbelang, waarbij de definiëring aan haar zelf wordt overgelaten.

Hieruit moge dan blijken dat er veel aan gelegen is om het parlement zoveel mogelijk middelen in handen te geven om de nodige informatie te bekomen. Het houden van interpellaties en enquêtes – daar zijn wij het toch allemaal over eens – zijn dergelijke middelen, zij het dat de enquête ook andere onderwerpen dan het regeringsbeleid kan betreffen.

Het is dan onjuist om de oppositie bij het gebruik van het middel enquête weer afhankelijk te maken van de medewerking van de regeringspartijen of van wie op dat moment de meerderheid vormt. In dit verband wil ik een passage uit het al eerder aangehaalde artikel van de heer Visser citeren. Dit citaat keert zich als het ware nu eens een keer tegen de opstelling van de heer Wiebenga. De heer Visser schrijft: Of je gunt de oppositie de ruimte om het beleid van de regering te controleren of je wenst die mogelijkheid in dit opzicht als meerderheid uit opportunistische

Willems

motieven te kunnen beletten, maar dan is het nauwelijks waarachtig om te spreken over een ruimhartige opstelling ten opzichte van enquêtevoorstellen.

Voorzitter! Zo zou ik in ieder geval de toch wat terughoudende opstelling van de fractie van de VVD willen kenschetsen.

Ik wil mij ook aansluiten bij het citaat van de heer Oud dat de indieners in de memorie van antwoord hebben gegeven. Ik wil daarbij wel het accent op een ander element leggen. Ik wijs op de volgende zinnen: 'Ik wees er reeds eerder op dat in de moderne parlementaire praktijk de tegenstelling niet meer is die tussen regering en parlement, doch die tussen regeringsmeerderheid en oppositie'.

Hiermee komen wij bij de kern van het probleem van onze huidig parlementair functioneren. Wij zijn er dan ook verheugd over dat dit voorstel van de leden Van der Burg en Stoffelen nu ter tafel ligt, al is het maar omdat de Eerste Kamer dan weer haar plaats gewezen wordt. Wij zijn natuurlijk vooral verheugd over dit voorstel omdat hiermee het steeds verder uithollen van het dualisme tussen regering en parlement wordt tegengegaan en dit dualisme weer wat nieuw leven kan worden ingeblazen.

Uiteraard hebben wij ons ook afgevraagd of je, wanneer je een dergelijk minderheidsenquêterecht instelt, de kracht en het gezag ervan niet aan werking laat inboeten, omdat er op een lichtvaardige wijze gebruik van gemaakt kan worden. Ik begrijp dat veel auteurs en ook de fractie van de VVD zich hierover het meest zorgen maken. Ik zou daar, behorende tot die minderheid, in ieder geval van willen zeggen dat het risico daarvan dan ook bij ons ligt.

Op de minderheid die het initiatief neemt tot een enquête, rust de verantwoordelijkheid, zelfdiscipline op te brengen om met het recht op enquête niet lichtvaardig om te springen. Als er echter lichtvaardig mee wordt omgesprongen kan uiteindelijk de meerderheid, op een wijze die ook in de Enquêtewet is vastgelegd, op allerlei manieren het functioneren van een enquête blokkeren. Daarbij is natuurlijk niemand gebaat.

Ik meen dat er in dit opzicht nu voldoende waarborgen zijn geschapen. De PSP kan zich ook in de geschetste waarborgen vinden. De

grens van een derde is bepaald. Voor mij had die grens ook bij een vijfde kunnen liggen. Dat was ook bij de vorige grondwetswijziging het geval. Ten aanzien van de afbakening van het onderwerp en de wijze waarop de enquête zal worden gehouden, zal de Kamer bij meerderheid een besluit moeten nemen.

Het laatste argument dat vaak wordt aangevoerd, de privacybescherming, is ook een zaak die de Kamer in meerderheid zelf regelt door dat vast te leggen in de Wet op de parlementaire enquête. Het zal de indieners bekend zijn dat er een subcommissie van de commissie OOW is die zich met een dergelijke vraagstelling bezig heeft gehouden en ook hoopt, daar in overleg met de betrokken departementen op niet al te lange termijn uit te komen.

In de memorie van antwoord wordt er terecht nog eens gewezen, op een oordeel over het beleid uiteindelijk ook door de kamermeerderheid na de gehouden enquête wordt gegeven, ook al is een minderheid daarvan de initiatiefnemer.

In het voorlopig verslag wordt door onze fractie gevraagd naar de opvatting van de indieners over het mogelijk deconstitucionaliseren van het enquêterecht. Om misverstanden te voorkomen merk ik op, dat dit niet onze voorkeur heeft. Wij vonden het wel juist om daarnaar te vragen, zeker omdat er in de literatuur regelmatig melding van wordt gemaakt. Wij zijn het ermee eens, dat het beter is om dit recht uitdrukkelijk grondwettelijk te verankeren. Daarvoor is het belangrijk genoeg. Wij moeten wel vaststellen dat het het risico zou verminderen dat de Eerste Kamer opnieuw ten onrechte – dat zeg ik er nadrukkelijk bij – de Tweede Kamer haar procedures zou gaan voorschrijven.

Ik sluit af. Wij moeten niet de illusie hebben dat het instellen van het minderheidsenquêterecht een revolutionaire verbetering van onze parlementaire democratie zal opleveren, net zomin als het meerheidsenquêterecht dat heeft gedaan.

De belangrijkste blokkades daarvoor blijven immers de enorme afstand tussen overheid en bevolking, de liberale inrichting van de markt – met een oud woord 'kapitalisme' genoemd – en de politieke slaafsheid van regeringspartijen ten aanzien van hun kabinet. Het middel van de parlementaire enquête van hoogstens een kleine bijdrage leveren aan het ontmaskeren van die blokkades en

wellicht daarmee ook aan het slopen ervan. De RSV-enquête, met De Vries en Van Aardenne als hoofdfiguren, is een niet onaardige eerste poging geweest.

□

De heer **Alders** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft met waardering kennisgenomen van het werk van de initiatiefnemers, daarbij gesteund – dat was ook hier voor iedereen zichtbaar – door een aantal medewerkers. Wij spreken onze waardering vooral uit, omdat in de discussie naar aanleiding van de RSV-enquête op een aantal momenten de vraag is gesteld: 'Hoe moeten wij nu verder?' Deze Kamer heeft daarbij te kennen gegeven, een eerder bewandelde weg opnieuw te willen inslaan: het toekennen van het recht aan een minderheid tot het instellen van een enquête.

De regering heeft laten weten dat zij geen mogelijkheden ziet om daaraan te voldoen, gelet op het feit dat de discussie nog net gevoerd was en in tweede lezing niet de eindstreep had kunnen halen. Dat deze Kamer vervolgens, ook al betreft het de Grondwet, grijpt naar het middel van het initiatief, is dan ook zeer wel denkbaar en zeer te loven.

Het initiatief kan op twee manieren naar oorsprong worden vertaald. Ik begin met de RSV-enquête en de rapportage die daarover in deze Kamer tot brede discussie heeft geleid. Die parlementaire enquêtecommissie heeft op tal van plaatsen aangetoond dat er in het verleden ernstige tekortkomingen waren bij het uitoefenen van de controletaak door de Tweede Kamer. Als je het rapport nog eens goed naleest, zie je dat op een aantal momenten kan worden aangetoond dat minderheden in het parlement verder wilden gaan en die controletaak wel wilden uitoefenen, waarbij zij echter tegen een meerderheid opliepen.

Als dat was gebeurd, hadden wij eerder met elkaar kunnen constateren dat het noodzakelijk was, meer aandacht te besteden aan met name de controletaak. Het is een feit dat de RSV-discussie heeft geleid tot hernieuwde aandacht voor de controletaak en op zijn minst mag dat als argument worden gezien om opnieuw met een dergelijk initiatief te komen. Als de Raad van State vraagt, waar de argumenten zijn, dan weet ik zeker – en dat geldt voor iedereen die de rapporten naleest – dat de aandacht die daarin gevraagd

Alders

wordt voor die controletaak, op zichzelf een nieuw feit is.

Ik denk echter dat je kunt zeggen dat er nog iets meer is. Dat is ook gefeerd in het denken van de VVD in dit land. Daarom is het zo jammer dat de heer Wiebenga op dit moment niet aanwezig is.

De heer Nijpels heeft ons allen verblijd met een zeer uitvoerig betoog in het Liberaal Reveil van december 1984 over monisme als strategie. In dat betoog, dat op een bepaald moment wordt samengevat, worden een aantal zaken volstrekt helder geschetst. 'Het strategisch monisme is een politieke opstelling tijdens en na de kabinetsformatie van de kant van de regeringspartijen en het kabinet, die erop gericht is, zoveel mogelijk op voorhand afspraken te maken over het door het kabinet te voeren beleid. Afspraken zowel tussen coalitiepartners onderling, als tussen de coalitiepartners en het kabinet.' 'Het zwaartepunt', aldus de heer Nijpels later in een toelichting, 'van het door mij gepropageerde en gepracticeerde strategisch monisme, ligt bij het parlement en meer in het bijzonder bij de regeringsfracties in de Tweede Kamer.

Ik ben het volstrekt oneens met hen die beweren dat de monistische ontwikkeling ten koste gaat van de invloed van het parlement. Integendeel, de greep van de meerderheid van het parlement op het kabinet wordt verstrekt.' Dat is juist en dat zal niemand ontkennen. Ik denk dat de kritiek op het strategisch monisme soms ook een beetje gerelativeerd moet worden, omdat op andere momenten kenmerken daarvan zichtbaar zijn geworden, ook als er andere verhoudingen aan de orde waren.

Maar het tekent des te meer iets wat ook in de RSV-rapportage aan de orde komt, dat soms de controletaak en de middelen daarvoor niet gebruikt worden, omdat de verhouding tussen het kabinet en de kabinetsdragende fracties in de Kamer met zich mee brengt, dat een blokkade wordt opgeworpen. Dat heeft heel wezenlijk ook iets te maken met het uitoefenen van die controletaak. Dit zijn twee elementen – vanuit de discussie over RSV, waarin het geheel is ontstaan en die geleid heeft tot de motie van de heer Meijer, die met grote steun is aangenomen – om weer opnieuw met elkaar de weg te gaan.

De heer **Schutte** (GPV): Moet ik hieruit afleiden dat u een pleidooi voert om toch maar weer te gaan in de richting van een dualistisch stelsel, vanuit uw partij geredeneerd?

De heer **Alders** (PvdA): U heeft mij daar wel eens over horen spreken. Ik ben wel iemand – met u waarschijnlijk – die niet de ogen sluit voor het feit dat tussen vaak wat theoretisch getinte beschouwingen en de praktijk een hele wereld ligt. Daarom heb ik ook gezegd dat niet alleen in de zo helder verwerorde opstelling van de fractievoorzitter van de VVD, maar ook in eerdere combinaties kenmerken van een strategisch monisme te herkennen zijn geweest. Ik trek de lijn dus door. Ook al zou je weer terug willen naar het dualisme, het is mogelijk dat het niet in alle gevallen kan en dat het toch nog leidt tot een positie waarin de minderheid – dus niet behorend tot de regeringsdragen-de fracties – een dergelijk recht zou kunnen hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Als je kijkt naar de vraag hoe je nu om moet gaan met middelen, zie je dat er op tal van punten, ook in eerdere discussies over de grondwetsherziening, feitelijk wel overeenstemming over bestaat, dat het op zichzelf een goede zaak is, dat ook minderheden in het parlement de mogelijkheid hebben, hun controlerende taak uit te oefenen. Als wij kijken naar de mogelijkheid om inlichtingen te vragen, zien wij dat het parlement daar zeer ver in is gegaan, door niet alleen te zeggen dat er een recht is, maar dat recht ook aan één of meer leden toe te kennen. En waarom?

In de memorie van antwoord bij het desbetreffende wetsontwerp staat: 'Voor een goed functioneren van ons parlementaire stelsel is het immers van wezenlijk belang, dat de oppositiepartijen als minderheid hun controlerende taak naar behoren kunnen vervullen en onder de hun daartoe ten dienste staande middelen kan het recht voor onderzoek een zeer belangrijke functie vervullen.' Dus ook de minderheid moet die functie kunnen vervullen.

In de uitoefening van deze functie zijn overigens gradaties mogelijk. Ik geef de heer Wiebenga volstrekt gelijk, dat het niet in de rede ligt naar het meest zwaarwegende middel te grijpen als er meer wegen zijn om de controletaak uit te oefenen. Als andere wegen begaan kunnen worden, moet daaraan de voorkeur worden gegeven.

Betekent dit echter ook dat aan de minderheden niet het uiterste middel moet worden toegekend als zij wel de andere mogelijkheden heeft? Zelfs dit zou een uitzondering kunnen zijn. In al de gevallen waarin men kan overtuigen, zal men dit niet nalaten. Op het moment dat wordt vastgesteld dat minderheden in heel veel gevallen de controletaak kunnen uitvoeren, maar dat zij niet over het uiterste middel kunnen beschikken, wordt uiteindelijk een begrenzing aan de controletaak gesteld. De vraag is of dit, gelet op de belangen die in het geding kunnen zijn, betekent dat minderheden het enquêterecht mogen krijgen. Wij moeten vaststellen dat die belangen erg groot kunnen zijn. Regeringpartijen kunnen er belang bij hebben bepaalde ontwikkelingen tegen te houden. Ik denk dat die vraag met 'ja' moet worden beantwoord, zelfs als het om het uiterste middel gaat. Dit antwoord is overigens alleen mogelijk als wij dit plaatsen tegen de achtergrond van onze politieke cultuur.

De heer **Wiebenga** heeft gezegd dat er natuurlijk verschillen tussen het Nederlandse en het Duitse stelsel zijn. Dat is waar. Die verschillen zijn ook erg groot. De manier waarop in het Duitse parlement oppositie en regeringspartijen tegenover elkaar staan is niet te vergelijken met de wijze waarop wij in Nederland met elkaar omgaan. Als wij één dag op een dergelijke wijze zouden vergaderen, zou het geweekslaag niet van de lucht zijn.

Wij zouden elkaar dan met rode hoofden tegemoet treden om uit te leggen dat dit absoluut niet kan. De verhoudingen in de Bondsdag zijn geheel anders. Wij weten dat het gebruik van middelen in een lang proces met elkaar beoordeeld moet worden. Dit heeft met zich gebracht dat in heel veel situaties meerderheden rechten aan minderheden toekennen, zoals de heer Wiebenga heeft geschetst. Maar dat minderheden alleen daarvan afhankelijk moeten zijn, is een vraag te ver.

De initiatiefnemers hebben duidelijk gemaakt dat, als het recht wordt toegekend, een aantal spanningen overblijven. De heer **Mateman** sprak over de spanningen in termen van criminaliseren. In de derde band van het rapport van de RSV-enquête-commissie wordt de enquête als zodanig beschreven en daarbij wordt ook op dit moeilijke punt ingegaan. In dat rapport worden aanbevelingen gedaan over de wijze waarop men

Alders

moet handelen als men in de schijnwerpers staat en de wijze waarop de begeleiding geregeld moet worden. Bij de herziening van de Enquêtewet zullen deze aanbevelingen een belangrijke rol moeten spelen. Die zorgvuldigheid moeten wij met elkaar betrachten.

Ik kan echter niet goed inzien waarom men op grond hiervan tegen het wetsvoorstel zou moeten zijn. De meerderheid bepaalt uiteindelijk duur, omvang en inhoud van het onderzoek. Dit veroorzaakt de spanning. Aan de ene kant krijgt de minderheid het recht tot het instellen van een enquête en aan de andere kant wordt er feitelijk een begrenzing aangebracht. De initiatiefnemers menen dat dit straks in de wet zelf geregeld moet worden. Hierdoor wordt een probleem vooruit geschoven.

Het hoeft echter geen probleem op te leveren. Het kan best zijn dat de minderheid het recht van enquête geclaimd heeft en vaststaat dat die enquête gehouden wordt, maar dat de Kamer het toch eens wordt over de omvang, inhoud en duur van de enquête. Dat is zeer wel mogelijk. Het is ook mogelijk dat daar geen overeenstemming over komt. De heer **Wiebenga** heeft daarop gewezen. Ik weet dat het vandaag niet allemaal geregeld hoeft te worden. De heer **Wiebenga** weet dat ik optimist blijf. U bent van de overzijde naar hier gekomen. Misschien doe ik dat ook nog wel eens.

De heer **Wiebenga** (VVD): Het stemt mij niet vrolijk.

De heer **Alders** (PvdA): Dat weet ik. De heer **Nijpels** was echter overtuigd voorstander van het Duitse stelsel. Het is toch de vraag of, als die spanning er wel is, niet de mogelijkheid moet worden geopend dat de minderheid de Raad van State kan horen over de inhoud, duur en omvang van de enquête. Het is dus geen plicht, het is niet voorgeschreven, maar de mogelijkheid wordt opgenomen. Indien het tot spanningen leidt kan die mogelijkheid worden onderzocht. Het blijft immers met name op dat punt de vraag hoe ver wij precies gaan.

Minderheden moeten rechten hebben in een parlementair stelsel, daarmee bewijst het zijn kracht. Zeker in het Nederlandse stelsel is dat mogelijk. Iedere keer komt weer de vraag op wat er in de Eerste Kamer zal gebeuren. De vorige keer

is het voorstel in tweede lezing in de Eerste Kamer verworpen. Ik werp hier een vraag op, die ongetwijfeld aan de overkant gehoord zal worden. Het is opvallend dat de Tweede Kamer in eerste lezing en, met een tweederde meerderheid, in tweede lezing heeft kenbaar gemaakt, behoefte te hebben aan het toekennen op dit terrein van een recht aan een minderheid. Dat is op zichzelf een politiek feit.

Het is opvallend dat vervolgens een grote meerderheid van de Tweede Kamer opnieuw, met de aanvaarding van de motie-Meijer, heeft gezegd van mening te zijn dat een minderheid dat recht zou moeten hebben. Er ligt nu een initiatief en de mogelijkheid is in ieder geval niet uitgesloten, dat ook dat deze Kamer aangenomen en wel verlaat en naar de overkant gaat. Waar deze Kamer nu voor de vierde maal te kennen geeft deze opvatting te huldigen, moet het voor de Eerste Kamer toch iets zijn om zeer serieus in de overwegingen te betrekken. Het kan niet zo zijn dat alleen op mogelijke bezwaren die elders optreden en waarvoor in deze voorstellen aandacht bestaat het accent wordt gelegd, onder voorbijgaan van die uitdrukkelijk in deze Kamer uitgesproken wens.

□

De heer **Nijpels** (D'66): Een goede zaak, dat is, mijnheer de Voorzitter, de indiening van het thans voor ons liggende voorstel van Rijkswet. De fractie van D'66 heeft zich verschillende malen uitgesproken voor een recht van een minderheid op een parlementaire enquête. Wij beschouwen het als een versterking van het dualistisch staatsbestel en als een verbetering van het controlerecht van de Kamer ook een minderheid van de Kamer het recht te geven de regering te controleren via het enquêterecht. Vandaar dat wij de beide initiatiefnemers gaarne complimenteren met het genomen initiatief.

Tijdens de behandeling van de grondwetsherziening in 1979 en 1980 heeft mijn toenmalige fractiegenoot de heer **Brinkhorst** dan ook het amendement-Faber mede-ondertekend. Dit amendement ging, evenals de nu voorgestelde wijziging, van de constructie uit die ook is neergelegd in artikel 44 van de Westduitse grondwet. Een minderheid van de Kamer kan in deze constructie de meerderheid verplichten tot het houden van een parlementaire enquête. In de Wet op de parlemen-

taire enquête dient dan geregeld te worden dat de Kamer, dat wil zeggen de meerderheid hiervan, de aard van het onderzoek bepaalt evenals de inhoud, het aantal leden van de enquêtecommissie en dergelijke. De meerderheid bepaalt dus niet waar de enquête over zal gaan, maar vult haar wel inhoudelijk in. Deze constructie spreekt ons aan. Wij zullen deze steunen.

De Raad van State heeft in zijn advies opgemerkt dat er naar zijn mening sprake moet zijn van nieuwe feiten en omstandigheden om dit voorstel in te dienen, nu de Eerste Kamer op 11 mei 1982 een soortgelijk voorstel heeft verworpen. Aan het criterium ter beoordeling van de vraag of hieraan is voldaan moeten naar onze mening zware eisen worden gesteld. Wij zijn echter, in tegenstelling tot de Raad van State, van mening dat zich wel zodanige nieuwe feiten en omstandigheden hebben voorgedaan dat het opnieuw indienen van dit voorstel gerechtvaardigd is. Ik denk daarbij speciaal aan het effect van het houden van de RSV-enquête zelf.

Dat heeft het denken over het gebruik en ook de rechten op gebruik van het middel van de parlementaire enquête binnen en buiten het parlement in belangrijke mate beïnvloed. Deze beïnvloeding van de opvattingen over dit gebruik en de rechten is nog versterkt door verschillende publikaties en ook door de discussies, die op gang zijn gebracht door verschillende wetenschappelijke instituten.

Bij de behandeling van de RSV-enquête in de Kamer heb ik op die grond dan ook namens de fractie van D'66 al de wens naar voren gebracht, te komen tot een regeling, zoals nu in feite in dit wetsvoorstel is neergelegd. Uitgaande van het belang van een goede informatievoorziening voor controle van het regeringsbeleid is het noodzakelijk, dat ook een minderheid van de Kamer het recht heeft de regering te controleren via het enquêterecht. Wij kunnen er ons mee verenigen, dat het vereiste minimumaantal leden is vergroot van een vijfde tot een derde van de leden.

Een van de bezwaren die wel zijn geuit, namelijk dat een minderheidsrecht zou kunnen leiden tot een puur politiek strijdmiddel, onderschrijven wij niet, althans niet in die zin dat wij daarvoor het recht van een minderheid, een parlementaire enquête te initiëren zouden willen opofferen.

Nypels

Ten slotte wil ik nog terugkomen op de Wet op de parlementaire enquête zelf. Tijdens de RSV-debatten heeft de minister van Binnenlandse Zaken, de heer Rietkerk, toegezegd deze wet te wijzigen in de door de enquêtecommissie voorgestelde zin. Dit is terug te vinden in de Handelingen van de Tweede Kamer van de periode 26-28 februari 1985 en wel op bladzijde 3639. Het lijkt mij goed dat de minister de in dit debat geuite suggesties meeneemt bij de herziening van die wet. Ik zou in dit verband willen wijzen op de toegankelijkheid van de media tot de verhoren.

Terecht merken beide indieners op dat de openbaarheid van de verhoren niet per se de voortdurende aanwezigheid van de televisie vereist. Het recht op privacy moet in de afweging tegen het recht op controle van het parlement niet onder het vloekkleed geveegd worden. In de Wet op de parlementaire enquête zal zeer zorgvuldig rekening gehouden moeten worden met de rechten van derden, die in hun persoonlijke levenssfeer worden getroffen. De parlementaire enquêtecommissie moet deze bescherming dan verder concreet invullen.

□

De heer **Van der Burg** (CDA): Voorzitter. De initiatiefnemers zijn dankbaar voor het feit dat zoveel fracties aan dit debat hebben willen deelnemen. Zij zijn gekomen tot de volgende taakverdeling.

Over het advies van de Raad van State, over het criterium eenderde, over alles wat samenhangt met de privacy en over de vergelijking met de toestand in de Bondsrepubliek zal mijn mede-initiatiefnemer de heer Stoffelen spreken. Ik zal spreken over de vraag 'waarom weer een voorstel', over de vraag of het een politiek strijdmiddel is dat de parlementaire praktijk ontwricht, over kwesties die samenhangen met de Wet op de parlementaire enquête en over het vraagstuk van de deconstitutionalisering. Aldus menen wij een eerlijke taakverdeling tot stand te hebben gebracht.

Voorzitter! Ter inleiding van het antwoord op de vraag 'waarom weer een voorstel' ben ik bijna gedwongen, de heer Oud ten tonele te voeren. Ik zal kort aandacht besteden aan het feit dat hij voorafgaande aan het schrijven van zijn handboek over het staatsrecht in het debat in de

zaak-Oss gekomen is tot zijn opvatting over het minderheidsenquêterecht.

De parlementaire historicus Oud schrijft in zijn boek 'Het Jongste Verleden. Parlementaire geschiedenis van Nederland, deel 6 over de periode 1937-1940' – ik heb de uitgave Assen 1968, de bladzijden 121 en 122 geraadpleegd – over de parlementariër Oud, dus over zichzelf, in de zaak-Oss het volgende.

De Geers beschouwingen over de betekenis van het enquêterecht worden door Oud even principieel bestreden. In De Geers gedachtengang is een enquête, tenzij deze over algemene toestanden gaat, een bewijs van wantrouwen tegenover de regering. Hij wil haar immers alleen instellen indien de minister onwillig of onmachtig is, de vereiste inlichting te geven. Zo maakt men het recht van enquête tot een dode letter. Inderdaad heeft het geen andere betekenis dan het recht van interpellatie, die van een middel om de regering te kunnen controleren.

Evenmin als in het toestaan ener interpellatie een blijk van wantrouwen wordt gezien, evenmin behoeft dit bij een enquête het geval te zijn. De meerderheid der Kamer zal goed doen, dit middel aan de minderheid evenmin te onthouden als zij het met de interpellatie doet. Verzoeken om de regering te mogen interpelleren, moeten al heel onredelijk zijn, indien de Kamer een aanvrager het verlof daartoe onthoudt. Het ware juist, ook bij de enquête deze gedragslijn te volgen.'

Mijnheer de Voorzitter! De passage uit het Handboek Staatsrecht van Oud is door de initiatiefnemers reeds in de schriftelijke gedachtenwisseling aangehaald.

In 1980, tijdens de grondwetsherziening, die zou leiden tot de Grondwet van 1983, is de discussie weer opgelaaid, eerst naar aanleiding van het amendement-Patijn van de PvdA, later door het aanvaarden in twee lezingen door de Tweede Kamer van het amendement-Faber dat het minderheidsenquêterecht aan één vijfde van het grondwettelijk aantal leden van Eerste en Tweede Kamer en Verenigde Vergadering wilde geven. In de Eerste Kamer is ten slotte het minderheidsenquêterecht gesneuveld.

Naar het oordeel van de initiatiefnemers is de stelling te verdedigen – en vanavond is zij ook van deze en gene zijde gehoord – dat in ons staatsrecht sedert 1848 een ontwikkeling valt te bespeuren wat betreft

het vragen van inlichtingen, die ertoe heeft geleid dat aan een minderheid, ja zelfs aan een enkel lid, de mogelijkheid werd gegeven tot het stellen van schriftelijke en mondelinge vragen en tot het interpelleren van de verantwoordelijke minister.

Waar het recht van interpellatie en enquête niet principieel verschillen – zo hebben wij zojuist ook uit de mond van Oud gehoord – maar slechts een gradueel verschil in zich bergen, achten de initiatiefnemers de stelling verdedigbaar dat het minderheidsenquêterecht in zekere zin het sluitstuk van een staatsrechtelijke ontwikkeling is met betrekking tot de controlefunctie van de Kamers der Staten-Generaal.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de heer Leerling eraan herinneren dat de motie-Meijer pas is ingediend, nadat de regering, daartoe door de Kamer in het debat bij de RSV-enquête uitgenodigd, geen blijk van grote genegenheid had gegeven – om het heel zacht uit te drukken – met een wetsontwerp te komen ter zake van het minderheidsenquêterecht.

De motie-Meijer was een middel van de Kamer om deze wenselijkheid opnieuw uit te drukken. In de commissie OOW heeft de eerste besluitvorming plaatsgevonden tot de indiening van dit initiatief-wetsontwerp.

Voorzitter! Waarom weer een voorstel? Deze vraag staat eigenlijk centraal. De initiatiefnemers hebben gesteld dat zij het, gezien de parlementaire geschiedenis van RSV, alleszins verantwoord achten de parlementaire minderheid dit enquêterecht toe te kennen. Waarom?

Voorzitter! Ik wil als antwoord C.W. van der Pot citeren, Handboek van het Nederlandse Staatsrecht, bewerkt door A.M. Donner, elfde druk, Zwolle 1983, blz. 496. Donner spreekt daar de RSV-enquête: In april 1983 besloot de Tweede Kamer een onderzoek in te stellen naar het door achtereenvolgende kabinetten gevolgde beleid ten aanzien van het RSV-concern. Bij dit besluit schijnt de herinnering aan het minderheidsrecht een rol te hebben gespeeld. De minderheid die op de enquête aandrong, trok een meerderheid over de streep met het argument, dat het toch na de aanvaarding, althans in de Tweede Kamer, van het bewuste herzieningsvoorstel, inconsequent zou wezen om een enquêtevoorstel af te wijzen, omdat men er zelf geen behoefte aan gevoelde.

Van der Burg

Als het zo is gegaan, dan scheidt dat gebeuren uiteraard geen ongeschreven staatsrecht in de zin dat praktisch het verworpen artikel toch weer recht zou zijn geworden. De Kamers zijn vrij en blijven vrij in de beoordeling of een enquête gewenst is. Bij die beoordeling kunnen precedenten een rol spelen, doch de Kamers zijn politieke colleges zodat zij tot consistentie niet zijn gehouden zoals een rechterlijke of ambtelijke instantie dat is. Precies daarom hebben de initiatiefnemers niets aan de ruimhartige benadering van een enquêteverzoek van een minderheid, die de VVD voorstaat. Zo'n benadering geeft namelijk geen enkele garantie. De initiatiefnemers willen het enquêterecht verankeren in de Grondwet om aan een parlementaire minderheid de gelegenheid te geven, de controlefunctie uit te oefenen.

De initiatiefnemers zijn blij met de opmerking van de heer Mateman, dat de doelstelling moet zijn dat de Kamer een maximale informatie verkrijgt om de controlefunctie naar behoren te kunnen uitoefenen. De heer Willems heeft terecht het verband gelegd tussen interpellatie en enquête. Ik wil eraan toevoegen, dat de controlefunctie van de Kamer dualisme veronderstelt, ja zelfs eist.

De heer Alders heeft terecht opgemerkt dat de RSV-enquête de controlefunctie van de Kamer opnieuw sterk heeft beklemtoond. Het is alsof Doornroosje weer wakker wordt. De Kamer is op dit moment bezig, ook op basis van de voorstellen van de commissie-OOW, te bezien hoe de controlefunctie het beste kan worden versterkt. De initiatiefnemers menen, dat die functie mede gestalte krijgt door de invoering van het recht voor de minderheid om een enquête in te stellen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom vervolgens bij de vraag of een enquêterecht voor een parlementaire minderheid kan leiden tot ontwijking van ons parlementaire systeem en kan ontaarden in een politiek strijdmiddel. In 100 jaar tijd hebben wij slechts twee enquêtes gehad. Men moet zich realiseren dat noch de enquête-Donker naar het beleid van de Nederlandse regering in Londen, noch de RSV-enquête maatgevend is voor de typen enquêtes die mogelijk zijn. Ik doel nu op aspecten als duur, omvang en aard van het onderzoek. De Kamer heeft diverse mogelijkheden tot het vragen van inlichtingen aan de

regering. Het is mogelijk dat er aan het eind van al die mogelijkheden een enquête aan te pas moet komen, juist met het oog op de zware dwangmiddelen die een enquête heeft.

Ik doel op het onder ede verhoren en het moeten verschijnen met de gijzeling als zwaard van Damocles op de achtergrond. De RSV-enquête heeft bijna twee jaar geduurd. Wij mogen die enquête echter niet als maatgevend zien. In de tijd kan het onderzoek uitlopen van 6 weken tot jaren – zoals bij de commissie-Donker – terwijl ook de omvang kan variëren. De RSV-enquêtecommissie bestond uit 9 leden maar dat hadden er ook minder of meer kunnen zijn. Een enquête kan de laatste informatie boven water brengen, die nodig is om de controlefunctie daadwerkelijk te kunnen uitoefenen.

Ik meen dus, Voorzitter, dat de RSV-enquête op zichzelf ook geen grond biedt voor de overweging dat een minderheidsenquêterecht per se moet ontaarden in een ontwrichtende werking voor het gewone parlementaire werk.

Ik kom dan op de kwestie van het eventuele politieke strijdmiddel. De initiatiefnemers zijn ervan overtuigd dat alle middelen die de Kamer ten dienste staan in de relatie tot de regering, van vragenrecht tot enquêterecht, in wezen middelen zijn om uiteindelijk tot een politiek oordeel te komen. Er zijn door de Kamer geen middelen te gebruiken die a-politiek zijn! Verschillende sprekers hebben al gezegd dat het Nederlandse parlement voor de normale werkzaamheden veel gemakkelijker via de regering aan de noodzakelijke inlichtingen kan komen.

Er staat een wijziging van het inlichtingenrecht op stapel in een andere serie grondwetswijzigingsvoorstellen die dat nog eens extra onderstreept. Maar uiteindelijk kan de Kamer het onder omstandigheden gewenst achten, ten einde achter de noodzakelijke informatie te komen, om van het recht van parlementaire enquête gebruik te maken. De heer Willems zei het al: als de minderheid dat recht toegekend krijgt, dan ligt op die minderheid de verantwoordelijkheid om in zelfdiscipline van dat recht gebruik te maken. De heer Alders wees daar ook op.

Het was de heer Dijkman die zei: de Nederlandse politiek kent wisselende coalities. Mag ik het anders zeggen: een groepering die lichtzin-

nig, 50 zetels in deze Kamer hebben, tot instelling van een enquête overgaat, snijdt daarmee heel diep in eigen vlees. Omdat het Nederlands parlement zoveel minderheidsgroeperingen kent, is ook op dat punt een vergelijking met het Duitse parlement naar het oordeel van de initiatiefnemers niet op haar plaats.

Voorzitter! Nog een enkele opmerking over de dreigende overbelasting. De initiatiefnemers menen – ik meen dat al duidelijk te hebben gemaakt – dat pas tot een parlementaire enquête besloten moet worden als alle andere middelen om inlichtingen van de regering te verkrijgen onvoldoende inhoud geven aan die controlefunctie. Dat betekent dat enkel het openen van de mogelijkheid tot een minderheidsenquêterecht in de ogen van de initiatiefnemers niet met zich brengt, dat wij nu talloze enquêtes te verwerken zouden krijgen. Ik denk wel dat het aantal meer zal zijn dan twee per 100 jaar, maar, als ik mij deze opmerking mag permitteren, ik vind dat ook wel een beetje weinig!

De heer Leerling zei dat als het enquêterecht te vaak wordt gebruikt, dat middel aan scherpte kan inboeten. Ik geloof dat die stelling in het algemeen niet juist is. Indien je ervan uitgaat dat je als Kamer alle middelen in de dualistische controlefunctie moet kunnen gebruiken om de regering te controleren en er blijft in de ogen van een minderheid van de Kamer een middel over, nl. de enquête, om die informatie te krijgen die nodig wordt geacht, dan zal ook uit het verloop van het onderzoek moeten blijken dat die minderheid met het vragen van die enquête inderdaad gelijk had. Anders zal die minderheid zich bij een volgend verzoek wel tegenkomen, hetzij als coalitiepartner in een nieuw kabinet, hetzij anderszins.

De heer Mateman heeft op dit punt een belangrijke opmerking gemaakt die ik wil beantwoorden door hem, zoals ook de heer Alders heeft gedaan, te verwijzen naar de aanbevelingen van de parlementaire enquêtecommissie RSV in band 3, op zich een heel saaie band die gaat over procedures. Deze band is ook weinig door de pers gelezen, maar daarin staan tal van aanbevelingen tot wijziging van de wet betreffende de parlementaire enquête ter bescherming van deskundigen en getuigen. Ik ben het volstrekt eens met de opmerking van de heer Mateman dat het enkelvoudige

Van der Burg

verschijnen van een getuige of deskundige voor een parlementaire enquêtecommissie absoluut geen criminalisering van die desbetreffende getuige of deskundige mag inhouden en ook niet inhoudt.

Alleen de onwennigheid op het punt van het houden van enquêtes heeft ons in Nederland parten gespeeld. Daarom heeft deze gedachte bij deze en gene post gevat.

De heer **Leerling** (RPF): Ik ben het volstrekt met de heer Van der Burg eens dat wij het zo niet mogen opvatten, maar hoe voorkom je zoiets ten opzichte van het publiek? Ik wijs op de openbaarheid van dit soort verhoren en op de aanwezigheid van t.v. waarbij op pregnante wijze een aantal saillante zaken van zo'n verhoor naar buiten wordt gebracht. Je krijgt toch het effect van een volkstribunaal, of men dat wil of niet.

De heer **Van der Burg** (CDA): Het is helemaal geen wet van meden en perzen dat elke enquête op de manier van de RSV-enquête moet worden gehouden. Dat geldt ook voor de manier waarop de verhoren gehouden zijn. Het is de plicht van elke enquêtecommissie om zich te beraden op de vraag wat moet geschieden in het belang van de enquête. Daarbij dienen afgewogen te worden het belang van de deskundigen en dat van de getuigen die daarbij betrokken zijn. Misschien vertel ik nu de heer Leerling iets nieuws, maar zelfs de RSV-enquêtecommissie heeft iemand gehoord buiten aanwezigheid van de pers. Dat was namelijk in het belang van het onderzoek.

Men moet niet het beeld oproepen dat de RSV-enquête in haar uitwerking een volkstribunaal is geweest en dat daarbij niet de uiterste zorgvuldigheid is toegepast. Ik vertel de heer Leerling misschien nog iets nieuws. Geen enkele getuige heeft, na een informeel gesprek, kenbaar gemaakt dat hij bezwaar had tegen de aanwezigheid van t.v. Nogmaals: elke enquêtecommissie heeft te overwegen in het belang van het onderzoek hoe getuigen en deskundigen tegemoet dienen te worden getreden.

Ik hoop dat enige aanbevelingen uit band 3 worden overgenomen door de wetgever. De Enquêtewet van 1850 – ook een produkt van de heer Thorbecke – legt de verplichting op aan elke Nederlandse staatsburger om voor een enquêtecommissie te

verschijnen. Het is goed eraan te herinneren dat een staatsverband aan alle burgers rechten oplegt, maar ook verplichtingen om dat staatsverband zo goed mogelijk te laten functioneren.

De heer **Leerling** (RPF): Ik stel vast dat de heer Van der Burg bij elke parlementaire enquête die wordt gehouden, de mogelijkheid of dit al of niet in het openbaar gebeurt, openhoudt. Dat punt zal dan van tevoren moeten worden vastgelegd. Een enquête is niet op voorhand altijd en volledig openbaar.

De heer **Van der Burg** (CDA): Dat probleem speelt geen rol bij een minderheidsenquête. Bij elke enquête speelt de vraag een rol hoe, als men aan de verhoren toe is, getuigen en deskundigen benaderd dienen te worden. Ik ben dat met de heer Leerling eens. Ik denk dat hij zijn bezwaren op dat punt tegen een minderheidsenquête moet laten vallen.

De heer **Leerling** (RPF): Dat is een onjuiste conclusie. Het gaat erom dat door het geven van een enquêterecht aan minderheden de kans dat het aantal enquêtes toeneemt, groter wordt, met alle risico's van dien.

De heer **Van der Burg** (CDA): Twee enquêtes in een eeuw vinden de initiatiefnemers wat aan de magere kant. Ik denk niet dat de heer Leerling moet denken aan verschillende enquêtes in een vergaderjaar. Dat is niet de verwachting van de initiatiefnemers. Het ging nu net om de bescherming van de privacy van de burger en de verplichting van een burger om voor een enquêtecommissie te verschijnen. Tevens hebben de leden van een enquêtecommissie de plicht om telkens te bepalen in het belang van het onderzoek hoe op de beste wijze het onderzoek en het getuigegehoor kan geschieden.

Ik kom tot de wijzigingen van de Wet op de parlementaire enquête die kunnen voortvloeien uit de aanname van het initiatiefwetsontwerp. Allereerst stellen de initiatiefnemers vast, dat in de Wet op de parlementaire enquête geregeld zal moeten worden – een afzonderlijke nieuwe wettelijke bepaling – dat de meerderheid van de Kamer de aard van het onderzoek, de vorm, de inhoud, alsmede het aantal leden van de enquêtecommissie, de samenstelling en eventuele ondersteuning door externe deskundigen op het gehele terrein dan wel op onderscheiden punten, bepaalt.

Dat vereist dus wetgeving die onmiddellijk voortvloeit uit het tot grondwetsartikel verheffen van ons voorstel.

De initiatiefnemers zijn er inderdaad van uitgegaan, zoals terecht is gesignaleerd door de heer Alders, dat er spanning kan ontstaan tussen de minderheid en de meerderheid wat betreft het elkaar vinden in de omschrijving van het onderzoek en de bepaling van de omvang en de duur van het onderzoek. Nadat de initiatief-wet in de Grondwet staat, zal over dit punt nog nader beraad moeten volgen. Er moet dus beraad volgen over de vraag, of er een mogelijkheid is om dit op te vangen in de Wet op de parlementaire enquête. Uiteindelijk blijft in Nederland echter de situatie bestaan dat het parlement zijn eigen zaken moet regelen.

In de Nederlandse constitutie passen de constitutionele organen als het ware hun eigen recht toe. Dit is naar het oordeel van de initiatiefnemers een van de ongeschreven regels van ons staatsrecht. Het zou niet in het systeem passen – stel dat wij in de Nederlandse verhoudingen een constitutioneel hof hadden – de spanningen tussen meerderheid en minderheid aan een derde voor te leggen.

De initiatiefnemers hebben geconstateerd dat de heer Dijkman instemt met de nadere uitwerking in de Wet op de parlementaire enquête. Dat deed ook de heer Mateman. De laatste heeft er de belangrijke suggestie aan toegevoegd, bij een wijziging van die wet te bedenken dat het goed is, na een zekere periode een evaluatie van de werking van de wet tot stand te brengen. Dan kan worden bezien of de wet op de juiste wijze en met de juiste waarborgen gewijzigd is. De initiatiefnemers knopen de suggestie van een horizonbepaling goed in hun oren.

Ik wijs erop dat de commissie-De Kwaadsteniet – een subcommissie van de commissie-OOW – zich buigt over alle voorstellen die staan in band 3 van het rapport van de RSV-enquêtecommissie. In samenwerking met ambtenaren van het departement van Binnenlandse Zaken beziet zij, wat er in de Wet op de parlementaire enquête geregeld zou moeten worden, inclusief het aspect van de privacy. Op zich zelf staat dit punt los van het enquêterecht voor een minderheid.

Ik kom vervolgens tot de kwestie van de deconstitutionalisering. Het is

Van der Burg

merkwaaardig, te zien dat de Raad van State op een punt heeft gewezen waar het initiatief-voorstel helemaal niet over gaat. Kennelijk heeft de literatuur de Raad van State geïnspireerd, daaraan een passage te wijden.

Ik heb vanavond met genoeg geconstateerd dat de heer Wiebenga noch de heer Willems – om maar twee uitersten te noemen – heeft gepleit voor de deconstitutionalisering. Het uitgangspunt is dat belangrijke rechten voor staatsburgers in de Grondwet verankerd dienen te zijn. Dit geldt – ik zeg het de heer Wiebenga na – ook voor de hoofdlijnen van ons constitutionele bestel. Het is ondenkbaar dat de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden de hoofdlijnen van ons constitutionele bestel niet zou bevatten.

Het bezwaar van de initiatiefnemers tegen deconstitutionalisering is, dat toekenning van het minderheidsenquêterecht in een gewone wet betekent dat een toevallige meerderheid daar weer direct via een gewone wet een einde aan kan maken. Door verankering in de Grondwet gelden ook de grondwettelijke waarborgen van twee lezingen en het vereiste van $\frac{2}{3}$ meerderheid in de tweede lezing. Beide waarborgen zijn in de ogen van de initiatiefnemers een groot goed.

Ten slotte kom ik tot een enkele opmerking over de involvering van de Eerste Kamer. Ik ben van mening dat de heer Kaland, van de CDA-fractie uit de Eerste Kamer, die gisteren voor de KRO-radio heeft gesproken, vóór zijn beurt heeft gesproken. Ik kan mij ook niet herinneren dat de heer Wiebenga, toen hij nog lid was van de Eerste Kamer, zich ooit heeft uitgelaten over een wetsontwerp dat nog plenair voor de Tweede Kamer moest worden behandeld, althans op de manier waarop dat gisteren is gebeurd. Het primaat van het politieke bestel ligt in Nederland bij de Tweede Kamer.

Dit blijkt ook uit het feit dat de Eerste Kamer een wetsontwerp slechts kan verwerpen of aannemen. Een regel van ongeschreven recht is, dat de Eerste Kamer zich met reserve moet opstellen, als zij overweegt om gebruik te maken van de formele bevoegdheid tot verwerping.

Ik merk dit op onder andere in antwoord op de vraag van de heer Van Rossum en op de opmerkingen van de heer Alders.

Voorzitter! Tot besluit: de heer Mateman heeft terecht opgemerkt,

dat de democratie wint en er sterk door wint wanneer wij in Nederland aan een minderheid een enquêterecht geven.

□

De heer **Stoffelen**: Mijnheer de Voorzitter! Allereerst zou ik de leden Mateman, Dijkman, Willems, Alders en Nypels willen danken, niet alleen voor hun indringend betoog maar ook voor de steun die zij aan de initiatiefnemers en hun voorstel hebben toegezegd.

Ik wil de heren Wiebenga, Schutte, Leerling en Van Rossum danken voor hun eveneens indringende betogen, die voor de initiatiefnemers nog meer, en zo mogelijk nog meer dan op een andere manier de moeite waard zijn, omdat zij ons prikkelen tot het pogen ook dit overleg tussen initiatiefnemers en Staten-Generaal tot een echt overleg te maken, in een opperste poging degenen die nog niet overtuigd waren – een enkeling is nog niet overtuigd; dat is hoopgevend – alsnog te overtuigen en om duidelijk te maken, dat wij alle respect en begrip hebben voor de eigenstandige betekenis en rol van de Eerste Kamer.

Ik merk dit op in reactie op opmerkingen van de heren Wiebenga en Schutte en gezien de Grondwettelijke positie van de Eerste Kamer alsook op puur pragmatische gronden. Wij zullen niet alleen hier maar ook aan de overkant proberen om door middel van argumenten aan te geven, dat wij een erg verstandig voorstel verdedigen.

Ik wil allereerst enige opmerkingen maken over de adviezen van de Raad van State en onze handelwijze daarbij. Allereerst werd door de liberaal Wiebenga de begrijpelijke maar toch wat pikante vraag gesteld over onze houding ten opzichte van het vragen van adviezen van de Raad van State. Het was een heldere vraag en ik hoop daarop een helder antwoord te kunnen geven. Wij hadden eigenlijk twee argumenten om niet in eerste instantie meteen al bij de indiening te bevorderen, dat een advies van de Raad van State zou worden uitgebracht.

Het eerste argument was angst om tijd te verliezen. In onze gedachten-gang was er bij de vorige behandeling van een voorstel tot het verlenen van het minderheidsenquêterecht een duidelijke koppeling met het voorstel betreffende het recht van kamerleden op inlichtingen. Dat is in onze gedachten-gang ook nu het geval.

Wat dreigde op dat moment, althans volgens onze inschatting, was dat door het verschil in fasen een achterstand van dit voorstel in de procedure nog vergroot zou worden door het vragen van een advies van de Raad van State. Daar kwam nog een ander argument bij, namelijk de gedachte dat er, met inachtneming van de grote verschillen die er zijn tussen dit voorstel en het vorige voorstel, toch in zekere zin sprake is van een onderwerp waarvan de argumenten over en weer vele malen zijn gewisseld.

Ik bedoel daar niets onaardigs met ten opzichte van de sprekers hier, maar in meer of mindere mate is het een onderwerp waarover de standpunten bekend zijn en waarover ook het advies van de Raad van State bekend is.

Ik zou niet zo ver willen gaan als een andere liberaal, namelijk oud-minister Wiegel, die ook sprak over het vragen van een advies van de Raad van State. Het is niet aan mij om dat te verdedigen, maar eventueel aan de heer Wiebenga. Oud-minister Wiegel zei: 'Ik ben het met de geachte afgevaardigde eens, dat de Raad van State over zeer ingrijpende nota's van wijziging opnieuw gehoord moet worden.' Hij zei dit in een discussie, die de heer Wiebenga zeer wel bekend is.

Hij vertegenwoordigde toen namelijk een andere fractie van dezelfde politieke kleur, maar dan aan de overkant. Hij stelde de vraag of het amendement-Faber niet dermate ingrijpend was, dat de Raad van State gehoord zou moeten worden. Oud-minister Wiegel antwoordde: 'Ik ben het met de geachte afgevaardigde eens, dat de Raad van State over zeer ingrijpende nota's van wijziging opnieuw gehoord moet worden. Ik heb het dan echter over nota's van wijziging, waardoor een wetsontwerp zo ingrijpend wordt veranderd, dat feitelijk sprake is van een nieuw ontwerp waarover de Raad vanzelfsprekend ook gehoord wordt. Van een dergelijke wijziging van het wetsontwerp was hier evenwel geen sprake, maar onze Grondwet schrijft ook bewust voor, dat de Raad van State moet worden gehoord voordat er overleg met de Staten-Generaal begint, terwijl de Grondwet daarnaast de Tweede Kamer de bevoegdheid geeft wijzigingen aan te brengen in de regeringsontwerpen. Het is bepaald niet zo, dat een wet niets zou mogen bevatten wat niet door de Raad van State is beoordeeld.'

Stoffelen

Een dergelijke redenering volgend hadden wij niet eens op de gedachte kunnen komen dat het nodig zou zijn de Raad van State te horen. Zo zijn wij geenszins. Wij hebben dus na ons aanvankelijk oordeel het advies gevraagd en verkregen. Gevraagd werd namelijk van wie het advies daartoe was en op grond waarvan het werd verkregen. Welnu, dit was in belangrijke mate van de nu oud-griffier van deze Kamer, die wees op zekere afspraken die bestaan tussen de regering en de Voorzitter van de Kamer over de behandeling van initiatief-ontwerpen.

Wij hebben zonder meer erkend dat wij een onjuiste inschatting hebben gemaakt. Het is aanzienlijk juister, en wij hebben dat ook schriftelijk aan u gemeld, mijnheer de Voorzitter om wel het advies van de Raad van State te vragen, ook om ieder misverstand te voorkomen dat wij een dergelijk advies zouden willen ontwijken. Dit is geenszins het geval. Wij gaan geen enkele discussie uit de weg.

En dan de kernvraag in het advies nu van de Raad van State. Gevraagd is of zich inmiddels zodanige ontwikkelingen in feiten en omstandigheden hebben voorgedaan dat de argumenten welke destijds voor de Staten-Generaal doorslaggevend zijn geweest thans niet meer of niet meer volledig gelden. Vrij kort samengevat zijn er drie ontwikkelingen en veranderingen die volgens ons in optelsom toch maatgevend zijn. Dat is in de eerste plaats, maar niet uitsluitend, de RSV-enquête.

Ik ben niet zo poëtisch als anderen, die vergelijkingen treffen met Doornroosje en zo. Ik merk wel op het eens te zijn met uitspraken van de heer Mateman in zijn voortreffelijke betoog, dat het houden van de RSV-enquête en de publiciteit erover aanzienlijk meer was dan een incident alleen. Het was in zekere zin een schok.

En als ik voor mijzelf, maar ik kan het ook namens mijn mede-initiatiefnemer doen, naga wat er gebeurd is, besef ik, dat wij allen ons met een schok hebben gerealiseerd dat het onze plicht is op zijn minst uit die RSV-enquête de les te trekken dat het noodzakelijk is de controle door het parlement op het regeringsbeleid beduidend te versterken en daarmee te beseffen dat het middel van het recht van enquête een buitengewoon essentieel middel is. De Kamer had dit al eerder uitgesproken bij de

behandeling van een voorstel van onder andere collega De Vries tot wijziging van de Wet op de parlementaire enquête. Nu was dat nog veel duidelijker.

Evenzo was duidelijk dat het erg belangrijk is dat op een gegeven moment het verlangen van een minderheid – ik spreek even over 'een minderheid' en niet over 'de oppositie', want het is volstrekt waar wat verschillende sprekers hierover hebben opgemerkt: het is niet altijd de oppositie – tot het houden van een parlementaire enquête geldend kan worden.

De heer Wiebenga vraagt dan: Wat is het probleem? De VVD-fractie is altijd bereid dit zeer ruimhartig te bezien. Van tweeën één, als ik dat via u, mijnheer de Voorzitter, de heer Wiebenga mag voorhouden: of dit houdt in dat de VVD instemt met verzoeken van minderheden en dan is de VVD het dus eens met het wetsontwerp – de VVD-fractie ging al eerder akkoord met het aanvaarden zonder stemming, dat wil zeggen met algemene stemmen, van een voorstel tot wijziging van de Grondwet, maar daar kom ik nog over te spreken – of de heer Wiebenga bedoelt met 'ruimhartig': als het ons past, stemmen wij er wel mee in en als het ons niet past, stemmen wij er niet mee in. Als dit laatste het geval is, zijn wij precies bij de kern van de zaak. De RSV-enquête is dus een belangrijk argument, niet het enige.

Het tweede argument, de heer Alders heeft erover gesproken, is een zekere ontwikkeling in het denken over de betekenis van de regeerakkoorden. Er is niet meer zoals vroeger sprake van een tegenstelling tussen regering en parlement, maar van een tegenstelling tussen regering en regeringsfracties en oppositionele fracties. Zonder mij nu helemaal te verdiepen in beschouwingen over strategisch monisme en dergelijke, wil ik mij veiligheidshalve beperken tot opmerkingen afkomstig uit het rapport-Biesheuvel over de relatie kiezers-beleidsvorming. Daarin wordt ook gesproken over de betekenis van meer omvangrijke regeerakkoorden voor de discussies tussen regering en parlement. Wat dat betreft moet je constateren dat naar mate de tegenstelling groter wordt regering met regeringspartijen tegenover de oppositie het des te essentiëler wordt de oppositie de mogelijkheid te geven de informatie te verkrijgen die de Kamer, die de oppositie, nodig heeft voor de beoordeling van het beleid.

Het zal vaak zo zijn, zoals de heer Mateman opmerkte, dat de regering en de regeringsfracties die informatie toch wel hebben. In het algemeen heb ik altijd enigszins gemengde gevoelens ten aanzien van vertegenwoordigers van fracties die nogal eens een eigen partij regeringspartij kunnen noemen en die zo voortreffelijk weten waaraan de oppositie behoefte heeft. Sprekend voor mij zelf en sprekend voor mijn partij meen ik toch dat wij enig beeld hebben van hetgeen waaraan een oppositiepartij behoefte heeft, wellicht meer dan degenen die behoren tot partijen die aan de regering deelnemen. Op dit aspect kom ik echter nog terug.

Ik kom te spreken over het derde feit dat geleid heeft tot de nieuwe voorstellen. Daarbij sluit ik mij aan bij hetgeen één van de initiatiefnemers al heeft opgemerkt. Dat feit betreft een verdere inschatting van de betekenis van de argumenten pro en contra. Ik wil geenszins zover gaan om te stellen dat het amendement-Faber onverhouds en als het ware bij nacht en ontij is ingediend. Niettemin is het een feit dat er op dat moment veel minder dan thans sprake was van een uitvoerige gedachtenwisseling in de literatuur van de wetenschappelijke wereld. Destijds heeft de discussie zich voortgezet. Naar mijn mening kan inderdaad gezegd worden dat de argumenten vóór en de argumenten tegen een ander gewicht hebben gekregen. Ik kom te spreken over ervaringen in de Bondsrepubliek, over de betekenis van het verschil in dit verband tussen een derde en een vijfde en vooral over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

De heer Van Rossum vroeg: Is het alleen de RSV-enquête? Neen, dat zou iets te eenvoudig zijn. Over het verschil tussen dit voorstel en het vorige kom ik straks te spreken.

Het advies van de Raad van State op dit moment is wel beduidend anders van klankkleur – ik stel mij nu objectief op – dan het vorige advies dat ik ter wille van de tijd niet volledig zal citeren. Ik wil alleen wijzen op het oordeel dat in de literatuur over het advies van de Raad van State uit 1981 is gegeven. De kritiek die de Raad van State in 1981 op de introductie van het minderheidsrecht op enquête uitbracht was ongekend scherp. De tekst die dan volgt – men kan dit allemaal nagaan – is bijna, zoals men dit in andere delen van Europa noemt, openhartig en kameraad-

Stoffelen

schappelijk. De kritiek was dus geenszins vriendelijk. Dit advies van de Raad van State is toch heel anders. Het stemt mij weliswaar nog niet zeer blij. Er worden twee argumenten genoemd. Er wordt gesproken over het grote beslag dat op de werkzaamheden van de Tweede Kamer zou worden gelegd.

Het is niet aan mij – ik wil dat ook geenszins doen – om kanttekeningen te maken bij de zorg die een ander hoog college van staat heeft voor dit college van staat. Het is altijd goed dat er een dergelijke zorg is. Het is ook goed om te beseffen dat allereerst de Tweede Kamer en het parlement moeten zorgen voor het goed functioneren hiervan. Ik constateer dat, althans wat de Tweede Kamer betreft, die zorg daar niet in zodanige mate leeft, dat er sprake zou zijn van een belemmering. Integendeel! Het is de vierde keer dat de Kamer zich op de een of andere wijze met dit voorstel bezighoudt.

Ik constateer ook dat in het toch vrij kort maar indrukwekkend betoog van een andere VVD-er in dit huis, namelijk in een betoog van het lid Nijpels, duidelijk werd dat de bezwaren van de fractie van de VVD vanwege de onwerkbaarheid die zou ontstaan als er een minderheidsenquêterecht gevormd zou worden, door de argumentatie van de regering grotendeels werden weggenomen. Ik begrijp dat dit inmiddels weer iets veranderd is. Misschien is dit het gevolg van de verhuizing van een lid van de Eerste Kamer naar de Tweede Kamer. Maar dat zal nog blijken.

De heer **Wiebenga** (VVD): Voorzitter! Uit de recente artikelen van de heer Nijpels op dit terrein blijkt, dat zijn mening ongeveer dezelfde is als die van mij toen ik lid van de Eerste Kamer was. Die mening is ook gelijk aan mijn mening nu ik in dit huis mag opereren.

Misschien herinnert de heer Stoffelen zich hoe de stemming bij de tweede lezing van de voorstellen tot herziening van de Grondwet in deze Kamer was.

De heer Stoffelen heeft bij voorbeeld bij de eerste lezing – ik dacht dat hij het zelf was – nogal wat bezwaren geuit tegen de benoemde burgemeester. Daar is een hele discussie over gevoerd, waarin hij principiële standpunten heeft ingenomen. Toch is uiteindelijk ook dat wetsvoorstel aanvaard. Waarom?

Omdat het combinatiewetsvoorstelen waren. Het ging er dus om, ofwel voor te stemmen – minder plezierige elementen waren in dat voorstemmen begrepen; dat gold toen voor de PvdA-fractie met het wetsvoorstel inzake de gemeentelijke afdeling van de Grondwet – ofwel tegen te stemmen omdat men een deelbezwaar heeft, waarmee ook de andere onderdelen die in dat grondwetsontwerp geregeld waren, mede zouden sneuvelen. Welnu, dat is de afweging geweest van onze fractie en nu moet de heer Stoffelen niet doen, alsof inhoudelijk een standpuntwijziging heeft plaatsgevonden. Het ging echt om die afweging van het totale wetsvoorstel: wel of niet?

De heer **Stoffelen**: Ik citeerde slechts de Handelingen van deze Kamer, waarin de heer Nijpels dat veel van de oorspronkelijke bezwaren waren weggenomen, dat de VVD-fractie nog geenszins enthousiast was maar toch haar stem kon en wilde geven. In de Handelingen die ik heb – misschien zit daar de fout – zie ik toch heel iets anders dan de afweging die de heer Wiebenga maakte, namelijk dat ondanks onoverkomelijke bezwaren tegen één onderdeel van een gemengd voorstel, toch per saldo het oordeel kan zijn dat men het geheel steunt. Hoe dan ook, ik constateer dat op dit moment – daar hebben wij als initiatiefnemers mee te maken – de heer Wiebenga namens zijn fractie nadrukkelijk aangeeft, ernstige bezwaren te hebben. Het is mijn plicht, daarop in te gaan.

Een van de vragen die hij stelde was, waarom de initiatiefnemers niet hebben gekeken naar andere mogelijkheden van onderzoek. Ook andere leden zijn daarop ingegaan. Zoals de mede-initiatiefnemer al gezegd heeft, is het uiteraard geenszins een wet van Meden en Perzen, eerder integendeel, dat automatisch wanneer behoefte bestaat aan informatie over het gevoerde regeringsbeleid die niet of niet in de eerste plaats van de regering verkregen kan worden, gegrepen wordt naar het zware middel van het recht van enquête. Ook de Raad van State heeft dit gemeld. Uiteraard zal, welke fractie het ook betreft, afgewogen worden wat de beste methode van onderzoek is.

De heer Wiebenga heeft terecht vele modaliteiten genoemd. Ik ben het, evenals de mede-initiatiefnemer,

geheel met hem eens. Het is dus niet die zwart/wit-tegenstelling van sommigen die uitsluitend gebruik willen maken van het recht van enquête en anderen – dat zouden dan de pragmatici zijn, de verstandige mensen – die vragen: waarom zo ingewikkeld, als het zo eenvoudig kan. Nogmaals, die tegenstelling is er niet. Uiteraard zijn er ook vele modaliteiten om een enquête uit te voeren. De heer Van der Burg heeft er al op gewezen dat iedere enquête-commissie tot op zekere hoogte de eigen werkwijze kan bepalen, voor zover die niet vervat is in het besluit van de Kamer. Het is zeer wel denkbaar, dat een gedeelte van het onderzoek wordt uitbesteed; waarom niet? De Raad van State heeft daar ook op gewezen. Ook binnen het kader van die enquête zijn er dus vele modaliteiten.

De heer Alders heeft gevraagd of bij spanningen tussen meerderheid en minderheid de Raad van State een rol zou kunnen spelen ter beslechting van het geschil. In aansluiting op wat de mede-initiatiefnemer al heeft gezegd heb ik daar twee duidelijke bezwaren tegen. Het is aan het parlement om zelf de eigen problemen op te lossen. Als wij zelf daartoe niet meer in staat zijn, spreek ik echt van het falen van het parlement, waarover ook de heer Leerling heeft gesproken. Ik wil daar niet van uitgaan. Meerderheid en minderheid hebben elkaar te vinden. Het zal niet altijd gemakkelijk en soms moeilijk zijn, maar het zal lukken. Wat zeer moeilijk aanvaardbaar zal zijn, is het vragen van de hulp van een ander college van staat: wij, het parlement, vragen de Raad van State om ons te helpen. Ik begrijp de reden van de vraag. Ik zeg er echter, met de mede-initiatiefnemer, van dat ik denk dat dit een heel onjuiste methode zou zijn.

Ik ga over tot het verschil tussen dit voorstel en het vorige. Men kan zich afvragen wat dat verschil is. De heren Wiebenga, Van Rossum en Schutte hebben gevraagd naar die 50 leden. Als wij de geschiedenis bekijken, zien wij dat de meeste fracties minder dan 50 leden hebben.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dat dreigt nu fout te lopen.

De heer **Stoffelen**: Heeft u nog even geduld, het wordt nog veel aardiger. Dat betekent dat in de meeste gevallen niet één fractie met een zodanig enquêteverzoek kan komen dat de meerderheid verplicht is daaraan gevolg te geven. Ik heb alle

Stoffelen

vertrouwen in opiniepeilingen, dus wat dat betreft geen zorg.

Waarom hebben wij dat getal veranderd? Eén van de bezwaren van de Eerste Kamer was dat getal 30 – dus een vijfde van het aantal leden van de Tweede Kamer – buitengewoon arbitrair was en dat het veel meer voor de hand zou liggen, aansluiting te zoeken bij het feit dat een derde van het parlement in staat is – zo sprak de spreker in het volle besef van wat hij ging zeggen – een grondwetswijziging tegen te houden. Dat is dus van enige betekenis. Het verschil is inderdaad twee vijftiende. In heb uitgerekend dat twee vijftiende – het verschil tussen het oude en dit voorstel – in de Tweede Kamer nog altijd goed is voor 20 zetels, ofte wel de partijen van D'66, PSP, SGP, PPR, GPV, RPF en EVP, op dit moment althans. Moet ik dan volhouden dat er geen verschil is tussen het oude en dit voorstel? Ik kan toch alleen maar verwachten dat wij in de tegenwoordigheid van de partijen zeggen dat er een wezensgroot verschil is? Daarover zijn wij het dus eens.

Ook de heer Leerling heeft gevraagd of nu de minderheid of de meerderheid beslist. Ook dat is in zekere zin een iets te gemakkelijke zwart-wit-tenstelling. Het is de minderheid die het recht van die minderheid op een enquête geldend kan maken, maar die minderheid kan dat niet geheel doen zonder de meerderheid. De minderheid kan doorzetten dan die enquête plaatsvindt en geeft het onderwerp van dat onderzoek aan. Vervolgens zijn minderheid en meerderheid aan elkaar overgeleverd, als je het nagatief zou willen formuleren. Ze hebben elkaar te vinden in de verdere omschrijving en in de andere zaken die verder uitgewerkt zullen moeten worden. Natuurlijk is het waar dat dat tot moeilijkheden aanleiding kan geven.

Ik ben ervan overtuigd dat iedere minderheid zeer wel beseft dat een enquête die als echt onredelijk en onevenredig belastend ervaren zal worden, zich tegen die minderheid zelf keert. Ik ga er daarom vanuit dat zo niet één lid, dan toch in ieder geval 50 leden van dit huis zeer wel beseffen dat dat tegen die minderheid zelf werkt, onmiddellijk al, laat staan bij het functioneren van de enquête-commissie. Ik ga ervan uit dat zo niet ieder lid van deze Kamer, dan toch de meeste uit zeer wel begrepen eigenbelang alleen al, daartoe niet

zullen overgaan, als daar geen evidente redenen voor zijn, die inderdaad niet door iedereen gedeeld worden.

Ik ga nu over tot de betekenis van de ervaringen in de Bondsrepubliek en de vragen die op dat punt zijn gesteld. De heer Van Rossum heeft gevraagd in hoeverre dat normatief is. De heer Leerling heeft gezegd dat 20 enquêtes in 33 jaar toch niet niets is. Verder is gezegd dat het een oppositioneel strijdmiddel is en is gevraagd of het minderheidsenquête-recht bij ons beter zal werken dan in de Bondsrepubliek. Het kenmerkende is dat in de Bondsrepubliek inderdaad al zeer lang geleden – de heren Mateman en Alders hebben daarop gewezen – al in de republiek van Weimar, die gedachte is ontstaan.

De grondgedachte van het minderheidsenquête-recht in de Bondsrepubliek is de volgende: de controlerende kritische functie van het parlement in het parlementaire stelsel wordt in belangrijk mate door de oppositie uitgeoefend. In *Ars Aequi* van mei 1985 staat: De regeringspartijen proberen immers zoveel mogelijk het kabinet in het zadel te houden hetgeen zich moeilijk laat verenigen met het leveren van kritiek op het regeringsbeleid. Ik citeer verder: De oppositie zal, om toch het enquête-recht effectief ten dienste van haar kritische taak te kunnen hanteren, moeten beschikken over het minderheidsrecht. Door alle partijen in de Bondsrepubliek wordt dit minderheidsrecht als fundamenteel ervaren, velen achten het zelfs onmisbaar.

Ik ontken geenszins beschrijvingen van buitengewoon geanimeerde discussies, strijdtönen en dergelijke. Ik ben het geheel met collega Alders eens die een kenmerkend verschil constateert tussen het politieke klimaat en wijze waarop men met elkaar omgaat in de Bondsrepubliek en hier. Ik denk dat dit een feit is. Het is echter kenmerkend dat ondanks de schilderachtige tonen die de heer Wiebenga heeft geschetst, het minderheidsenquête-recht nog steeds bestaat. Zeker, het is veranderd. In Duitsland moet nu in plaats van door een vijfde van het aantal leden een enquêtevoorstel door een vierde van het aantal leden gesteund worden. Wij gaan niet zo ver.

Relatief gezien zijn wij buitengewoon gematigd. Je kunt constateren dat het minderheidsenquête-recht in de Bondsrepubliek kennelijk niet ontwrichtend heeft gewerkt. Zij willen

er niet vanaf. Uit de situatie in de Bondsrepubliek mag niet worden afgeleid, dat het hier niet mogelijk zou zijn. Ik verwacht zelfs dat het hier beter zal functioneren dan in de Bondsrepubliek. Niet alleen omdat ik Nederlander ben, maar ook omdat de wijze waarop wij met elkaar omgaan veel minder kans geeft op echte strijdtönen – al vinden sommigen het slaapverwekkend – dan in de Bondsrepubliek.

Wat is er tegen het uitoefenen van het eervolle beroep van politicus en tegen het hanteren van middelen om politieke doelstellingen te bereiken? Ik wil dit niet als strijd omschrijven, maar zelfs als dit gebeurt, wat is daar dan tegen? Zijn wij daar niet allemaal mee bezig? Wat is er dan tegen om een middel onder bepaalde omstandigheden een politiek strijdmiddel te noemen. De heer Mateman heeft er terecht op gewezen, dat de oppositie ook van grote betekenis is.

Ik kom nu te spreken over de inperking van de privacy en de schade die daardoor kan ontstaan. De heren Wiebenga, Mateman en Van Rossum hebben hierover gesproken. Het bezwaar zelf is vele malen genoemd en is zeker niet zonder betekenis. Het is ook waar dat dit bezwaar in belangrijke mate, zo niet helemaal is ontzenuwd door een combinatie van oud-regeringscommissaris Simons en de initiatiefnemers. Ik citeer allereerst regeringscommissaris Simons: 'Een belangrijk bezwaar is geopperd in het betoeg van de geachte afgevaardigde de heer Wiebenga omtrent het enquête-recht van een Kamerminderheid.

Hij heeft grote bezwaren tegen het wetsvoorstel omdat door het amendement-Faber zulk een kamermeerderheid kan bereiken dat een onderzoek wordt gehouden met dwangbevoegdheden, zelfs de bevoegdheid om een getuige te gijzelen. Daarbij zijn de belangen van mensen rechtstreeks in het geding, zoals hij terecht opmerkt. Ik wil erop wijzen dat een verplichting tot het afleggen van een getuige-verklaring in een kamerenquête in overeenstemming is met ons gehele rechtsstelsel.

In straf- en civiele procedure en ook in administratieve procedures zijn burgers verplicht gevolg te geven aan oproepen (dagvaardingen) tot het verschijnen als getuige en tot het geven van getuigenis. Voldoen zij daaraan niet dan zijn zij strafbaar ingevolge artikel 192 Wetboek van Strafrecht. Zelfs voordat een burgerlijk geding aanhangig is, kan een

Stoffelen

getuigenverhoor worden bevolen en kunnen de opgeroepen zelfs worden gegijzeld.'

De heer **Wiebenga** (VVD): Ik herinner mij met veel plezier deze destijds door de heer Simons uitgesproken woorden. Het gaat er mij om dat een burger die voor een rechter verschijnt in een andere situatie zit dan een burger die voor een parlementaire commissie verschijnt. Het beroep van rechter houdt in dat in een soort neutraliteit recht wordt gesproken. Hij is daarvoor opgeleid. De burger heeft dan rechtsbescherming. Een parlementaire commissie werkt op een totaal andere manier en dat heeft destijds de regeringscommissaris toch niet voldoende duidelijk over het voetlicht gebracht.

De heer **Stoffelen**: Niettemin vervolg ik, niet alleen voor de heer Wiebenga, dit citaat, omdat ook anderen op deze zaak zijn ingegaan. Daarna zal ik verder ingaan op wat de heer Wiebenga in zijn eerste termijn en zoëven opmerkte. 'Het gaat dus om een voorlopig getuigenverhoor dat vroeger meer bekend was als een valetudinaire enquête. Daarbij zijn ten aanzien van het verschijnen van de getuigen dezelfde verplichtingen en sancties, strafbaarheid en gijzeling, verbonden. Dat is dus een soort – men bedenke dit goed – prive-enquête die op verzoek van één enkele burger kan worden bevolen. Waarom zouden dergelijke verplichtingen dan niet mogen gelden bij een parlementaire enquête, ook al wordt die op verzoek van een minderheid van het aantal leden gehouden?

Ik wijs er hierbij nog op, dat de verplichtingen die aan de burgers kunnen worden opgelegd en hun verschoningsgronden in het kader van een parlementaire enquête nauwkeurig zijn geregeld in de wet op die enquête. In die wet is ook geregeld wat de sancties zijn op het niet nakomen van deze verplichtingen.

De vervolging ter zake van het niet nakomen van die verplichtingen is opgedragen aan de rechterlijke macht. Daarbij is de procedure bij de wet voor strafzaken voor de arrondissementsrechtbank van toepassing verklaard. Aldus wordt ook voldaan aan het vereiste van artikel 5 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.'

Ik voeg daar twee argumenten aan toe. Zoals de heer Wiebenga weet

zijn het, als wij het Wetboek van Burgelijke Rechtsvordering bekijken, de partijen die in beginsel bepalen welke feiten nader onderzocht worden. De rechter voldoet aan het verzoek van een van de partijen. De aard van het geschil is aan de partijen, niet aan de rechter. Het is naar mijn gevoel dan ook een onjuiste constatering dat uit de regeling in het Wetboek van Burgelijke Rechtsvordering afgeleid kan worden, dan de rechter de omvang van het geschil bepaalt. In civiele gedingen is dat bij definitie niet zo. Dit betekent dat het argument van professor Simons buitengewoon valabel is. Als het zo is dat één individuele burger al kan uitlokken dat het vergaande middel van gijzeling wordt toegepast, is één parlementslid dan minder één individuele burger? Wat is er dan tegen om vijftig leden, met de heel zware procedure dezelfde bevoegdheid te geven?

De heer Wiebenga is verder gegaan. Is dat wel afdoende, is dat het hele verhaal, zo vroeg hij zich af. Daarvoor zou eerst gekeken moeten worden naar de regeling in de Wet op de parlementaire enquête. In een aantal artikelen, de artikelen 18, 18a, 19, 20 en 21, is een groot aantal verschoningsgronden opgesomd. Bij alle kanttekeningen die te maken zijn bij de wenselijkheid van aanvulling van de Wet op de parlementaire enquête – daarover zijn wij en de heer Wiebenga het volstrekt eens – is het toch niet zo, dat die wet geen enkele regeling bevat voor verschoningsgronden. Het is niet zo dat mensen willoos zijn overgeleverd aan de vragen van een enquêtecommissie.

Ik heb in dit verband één vraag aan de heer Wiebenga. Hij spreekt over kennelijke ernstige inbreuken op de persoonlijke levenssfeer op een moment dat de RSV-enquête nog niet zo lang achter de rug is. Ik vraag mij af bij welke vraag en bij welke getuige was er sprake van een zodanig optreden van de Enquêtecommissie, dat een ongerechtvaardigde inbreuk gemaakt werd op de persoonlijke levenssfeer. Dan weten wij waarover wij het hebben. Dat is mij niet bekend. Ik denk dat het voor de helderheid van de discussie goed is dat wij weten, of het een buitengewoon belangwekkend theoretisch probleem is of een concreet probleem.

De heer **Wiebenga** (VVD): Het gaat meer – ook de heer Leerling heeft daarover gesproken – om de atmosfeer. Een enquête gaat natuurlijk over

een politiek conflict, althans over iets dat tot een politiek conflict kan uitgroeien. Daar is zeer grote belangstelling voor van alle kanten en dan heb ik het niet alleen over de televisie. Het gaat om de hele atmosfeer. Iedereen praat erover. Zo is het bij de RSV-enquête ook geweest. Een van degenen die ondervraagd zijn – de naam hoef ik hier niet te noemen – heeft inderdaad geklaagd, misschien niet officieel tegen de Enquêtecommissie, maar wel anderszins, dat hij zich te kijk gezet voelde. Het gaat mij dus om de atmosfeer. Ik denk dat die bij volgende enquêtes wel degelijk opnieuw opgeroepen kan worden. Dat bedoel ik ook met de persoonlijke levenssfeer van de getuigen.

De heer **Stoffelen**: Voorzitter. Ik constateer dat wij het niet hebben over de bezwaren tegen een situatie waarin vijftig burgers – ik corrigeer mij onmiddellijk: vijftig leden van de Tweede Kamer – een recht zouden willen uitoefenen waaraan, met tal van waarborgen omkleed, een bepaalde vergaande bevoegdheid vast zou zitten. Wij hebben het ook niet over het op zichzelf volledig te kort schieten van de Wet op de parlementaire enquête. Wij hebben het over een heel valabel punt, waarover de heer Mateman op een andere wijze heeft gesproken.

Ik zou ter ondersteuning willen zeggen dat degenen die besluiten tot de instelling van een enquêtecommissie – meerderheid of minderheid van het parlement – en de enquêtecommissie zelf, wellicht meer dan de vorige keer is gebeurd, ervoor moeten zorgen dat de indruk bestreden wordt, dat het enkele verschijnen voor zo'n commissie in zekere zin criminaliserend werkt, of inhoudt dat mensen verdacht zijn.

Dat is mijn eerste opmerking hierover. Mijn tweede is dat zeer wel beseft moet worden, dat er verschil is tussen openbaarheid met en openbaarheid zonder automatische aanwezigheid van radio en televisie. Niemand zal volhouden dat een rechtszitting, waarbij radio en televisie niet aanwezig zijn, niet openbaar is. Het is zeer wel denkbaar dat bij de wijziging van de Wet op de parlementaire enquête de bepaling wordt opgenomen dat een getuige mag zeggen ernstig bezwaar te hebben tegen de aanwezigheid van radio en televisie, niet tegen openbaarheid maar wel tegen die vorm van openbaarheid. Ik noem dit als

Stoffelen

een mogelijkheid, die bekeken kan worden.

Ook een enquêtecommissie kan besluiten om, hoewel openbaarheid regel is, met gesloten deuren te vergaderen.

Voorts is het zeer wel denkbaar dat gekeken wordt naar een bepaling in de Wet op de openbaarheid van bestuur, waarin een afweging wordt gegeven tussen enerzijds de openbare belangen die met zich brengen dat openbaarheid vereist is en anderzijds de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Ik denk dat het sterk aanbeveling verdient om bij de wijziging van de Wet op de parlementaire enquête te bezien, of iets van dien aard in de wet moet worden opgenomen. Ik zie zeer wel in dat, als enquêtes gehouden worden, dit argument van betekenis is en dat wij er met zijn allen voor hebben te zorgen dat hieraan aandacht wordt besteed.

Overigens gaat het hierbij om een bezwaar, dat zich niet richt tegen een minderheid of een meerderheid, maar tegen het enquêterecht op zichzelf.

Een horizonbepaling, een evaluatiebepaling is ter sprake gebracht. Dat lijkt mij een voortreffelijke gedachte. Het ligt sterk voor de hand om, als de Wet op de parlementaire enquête wordt gewijzigd, meteen te bezien of na een bepaalde tijd tot een zekere evaluatie moet worden gekomen, ongeacht of zoiets in de wet zelf moet worden vastgelegd.

De heer **Alders** (PvdA): Een evaluatie is prima, maar dat is wat anders dan een horizon. Een horizonartikel is een artikel waarin staat: de wet wordt beëindigd op die en die datum.

De heer **Stoffelen**: Daarom gaf ik een persoonlijke uitleg aan de term 'horizonbepaling'. Ik interpreteerde deze als een evaluatiebepaling.

Voorzitter! Ik rond af. Ik denk dat bij dit voorstel bepalend is wat velen opgemerkt hebben, namelijk dat een goed functionerende oppositie onontbeerlijk is in een parlementair stelsel. Ik citeer niet Rosa Luxemburg maar Ed van Thijn, destijds minister van Binnenlandse Zaken. Hij heeft gezegd dat het gehalte van de democratie voor een groot deel afhangt van de ruimte die een oppositie krijgt. Hij maakte een vergelijking met het ontstaan van de parlementaire democratie in het Verenigd Koninkrijk in 1721, toen Walpole de eerste prime minister

werd die verantwoording aflegde aan het toenmalige Lagerhuis. Daarmee zou volgens de leerboekjes het parlementaire stelsel tot volle ontplooiing zijn gekomen. Dat is niet waar, zei de heer Van Thijn.

Het parlementaire stelsel is tot volle ontplooiing gekomen toen zich vier jaar later een oppositie tegen de heer Walpole begon af te tekenen onder leiding van Lord Bolingbroke, de eerste oppositieleider in de parlementaire geschiedenis aller tijden, die tot 1742 bezig is geweest om zijn grote ideaal te bereiken, namelijk de omverwerping van de regering van de heer Walpole. Dat is niet bepaald bemoedigend, maar: 'Dat is de essentie van de parlementaire democratie: - ik vervolg het citaat - 'Het bestaan van de oppositie, de levenskansen van de oppositie en de mogelijkheden die een oppositie in ons bestel krijgt, niet alleen om een regering dwars te zitten maar om geleidelijk ook een machtswisseling tot stand te brengen. Dat is het zout in de pap.'

Voorzitter, ik begrijp heel goed, dat sommige leden van deze Kamer opmerken dat deze wijziging wel eens erg vervelend kan uitwerken in de praktijk. Ik kan mij voorstellen dat hieraan een zekere bezorgdheid ten grondslag ligt. Ik heb getracht, aan te geven dat er alle redenen is om enig vertrouwen te stellen in de wijsheid van collega's. Ik spreek dat vertrouwen uit.

De heer Polak, oud-minister van Justitie, heeft gezegd: 'Een democratie is geen systeem voor bange mensen'. Mijnheer de Voorzitter! Ik zou geenszins willen beweren dat degenen, die tegen dit voorstel zijn, tot die categorie gerekend zouden moeten worden. Zoals zij terecht opmerken, dat wij er met zijn allen voor moeten zorgen dat een enquête niet ten onrechte de indruk wekt dat mensen, die voor de enquêtecommissie verschijnen, in zekere zin verdacht zijn, zou ik hun willen vragen om, wellicht door een wijziging in hun opstelling aan te brengen, te voorkomen dat zij gerekend worden tot de categorie van mensen, die bang zijn voor verbeteringen van de democratie.

Minister **Rietkerk**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Mateman vraagt mij of ik mijn standpunt over dit initiatief-ontwerp wil geven. Ik wil dit kort doen. Mijn houding ten aanzien van dit ontwerp is een terughoudende

en gereserveerde. Als eerste reden noem ik wat ik al stelde in deze Kamer toen mij werd gevraagd, of ik bereid zou zijn, ter zake een wetsvoorstel in te dienen. Wij hebben rekening te houden met het feit dat een voorstel inzake een minderheidsenquête aan de overzijde niet het vereiste aantal stemmen verkreeg. Dat brengt de regering tot een terughoudende opstelling om opnieuw met een voorstel van gelijke strekking te komen.

Een tweede reden is van andere aard. Mijnheer de Voorzitter! Het gaat hier om een onderzoeksinstrument voor het parlement, waarbij vooral ook controle op de regering wordt beoogd. Ik meen dat onder dergelijke omstandigheden juist ook de regering zich ten opzichte van zo'n instrumentarium terughoudend moet opstellen.

Ik voeg hieraan toe - maar daarmee zou ik mij bijna te ver in de discussie mengen - dat het mij voorkomt dat niet eenzijdig gesteld moet worden, dat het enquêterecht uitsluitend een controle-instrument ten aanzien van het regeringsbeleid is omdat het om een onderzoeksinstrument gaat, dat zich zelfs buiten de regering om op een maatschappelijk verschijnsel kan richten. Naar mijn opvatting is bovendien, alle vanavond gehouden betogen ten spijt, die controlerende taak ten opzichte van de regering evenzeer een opdracht voor regeringspartijen. Dat behoort zo te blijven.

Mijnheer de Voorzitter! Door de initiatiefnemers is als argument aangevoerd, dat in de behandeling van de RSV-enquête een aanleiding werd gevonden om dit voorstel in te dienen. Ik had de indruk dat, voor zover het het belang van het enquête-instrument betreft, er begrip bestaat voor het feit dat hiervoor meer aandacht wordt gevraagd. Echter, uit die enquête als zodanig kunnen geen argumenten worden geput om te komen tot een minderheidsenquêterecht.

Ten slotte komt het mij voor dat aan de bezwaren van de Raad van State, met name waar deze betrekking hebben op een, naar het oordeel van dit orgaan, ondermijning van het meerderheidsbeginsel van ons parlementaire stelsel, ook serieuze aandacht moet worden gegeven.

Naar aanleiding van de discussie van vanavond veroorloof ik mij nog een feitelijke vraag aan de initiatiefnemers te stellen. Het kan zijn dat de minderheid tot het instellen van een

Rietkerk

enquête besluit – dat recht heeft zij dan – maar dat de meerderheid van mening is dat een dergelijk onderzoek moet plaatsvinden in een andere vorm dan een enquête. Ik ben erg benieuwd te horen wat er in zo'n situatie moet gebeuren.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: Morgenochtend zullen de re- en duplieken plaatsvinden.

Sluiting 22.46 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende brieven:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, over de wapenbeheersingsvoorstellen van Gorbatsjov (19 200-V-X, nr. 53);

een, van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, over ontwikkelingseducatie (19 200-V, nr. 52);

een, van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, over het nieuwe Europese paspoort (19 200-V, nr. 55);

twee, van de staatssecretaris van Justitie, te weten:

een, over registratie van de reclassering (18 182, nr. 16);

een, over de Tamilproblematiek (18 940, nr. 15);

drie, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, te weten:

een, over de Wet op de studiefinanciering (19 125, nr. 57);

een, over klimaatonderzoek (19 200-VIII, nr. 67);

een, over de WISO (19 345, nr. 3);

een, van de staatssecretaris van Financiën, over het ontheffingenbeleid in het kader van de WIR (19 022, nr. 9);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van Deel E van de structuurschets stedelijke gebieden (18 048, nr. 48);

drie, van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, te weten:

twee, over Woonconsument en volkshuisvesting (19 016, nrs. 4 en 5);

een, over noodkopers (19 200-XI, nr. 65);

vijf, van de minister van Verkeer en Waterstaat, te weten:

twee, over de structuurschets burgerluchtvaartterreinen (15 880, nrs. 22 en 24);

een, over Integro (19 200-XII, nr. 31);

een, over de herzonering openbaar vervoer (19 200-XII, nr. 32);

een, over tarieven stads- en streekvervoer (19 200-XII, nr. 33);

een, van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, over Noord-Zuid vervoer (19 200-XII, nr. 34);

twee, van de minister van Economische Zaken, te weten:

een, over staatsdeelnemingen (16 625, nr. 79);

een, over de relatie Vmf Stork/Overheid (19 200-XIII, nr. 51);

een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Van Zeil, over structuurversterkende projecten (19 384);

een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer De Graaf, over de Bijstandswet (18 942, nr. 18);

een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, over het Museumbeleid (19 066, nr. 14);

vijf, van de staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, te weten:

een, over het gehandicaptenbeleid (14 406, nr. 123);

een, over de inkomens van medische specialisten (16 507, nr. 58);

een, over dierproeven (19 200-XVI, nr. 81);

een, over de budgettering (19 200-XVI, nr. 82);

een, over de begrotingsbehandeling Volksgezondheid (19 200-XVI, nr. 93);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over het opleidingsartikel (19 200-XVI, nr. 90);

een, van de Algemene Rekenkamer, over het Walrusproject (19 221, nr. 7).

Noot 1 (zie blz. 3103) noot behorende bij draadblaadje 9 draad TKdd 5.2.86

De vragen van het lid Van Rey luiden:

1

Waarom heeft deze Kamer nooit bericht ontvangen, dat de verhoging van de garantieprovisie van $\frac{1}{4}$ naar $\frac{1}{2}$ procent alleen kon worden doorgevoerd voor kredieten aangegaan na 1-7-1985?

2

Is het waar, dat voor nadien verstrekte kredieten wel de verhoging van de garantieprovisie van $\frac{1}{2}$ naar $\frac{3}{4}$ procent kan worden doorgevoerd?

3

Waarom een verschillende uitvoering van garantieprovisies bij kredieten onder de oude beschikking en de nieuwe beschikking?

4

Vindt de staatssecretaris het redelijk, dat de overheid bij een groot risico (oude beschikking) minder provisie ontvangt dan bij een kleiner risico (nieuwe beschikking)?

5

Is de conclusie juist, dat de verhoging van de garantieprovisie van $\frac{1}{2}$ naar $\frac{3}{4}$ procent voor kredieten aangegaan na 1-7-1985, alleen te danken is aan het niet kunnen doorvoeren van de verhoging van $\frac{1}{4}$ naar $\frac{1}{2}$ procent bij de kredieten verleend vóór 1-7-1985? Is dit een mindere opbrengst in 1986 van 7 miljoen gulden?

6

Waarom is de staatssecretaris in zijn brieven van 5 en 24 december jl. daarop niet ingegaan?

7

Is er een grotere toename aan gegarandeerde kredieten na 1-7-1985 geconstateerd dan was voorzien?

8

Is bij de vaststelling van de meerjarenraming uitgegaan voor wat betreft de opbrengst van de garantieprovisies bij nieuwe kredieten van 90% van het gegarandeerd krediet?

9

Is de staatssecretaris bereid, de verhoging van de garantieprovisie per 1-1-1986 achterwege te laten?